

T.C.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DERNEKLERİN HAK VE FİİL EHLİYETİ

Senar ÇAĞIRGAN

Danışman

Doç.Dr.Demet ÖZDAMAR

2006

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi / Doktora Tezi / Tezsiz Yüksek Lisans Projesi olarak sunduğum “ Derneklerin Hak ve Fil Ehliyeti ” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

13/06/2006

Senar ÇAĞIRGAN

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Senar ÇAĞIRGAN
Anabilim Dalı : Özel Hukuk
Programı : Özel Hukuk
Tez Konusu : Derneklerin Hak ve Fiil Ehliyeti
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez/proje sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini/projesini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez/proje konusu gerekse tezin/projenin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OY BİRLİĞİ ile O
DÜZELTME O* OY ÇOKLUĞU O
RED edilmesine O** ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez/Proje, burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir. Evet

Tez/Proje, mevcut hali ile basılabilir.

Tez/Proje, gözden geçirildikten sonra basılabilir.

Tezin/Projenin, basımı gerekliliği yoktur.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ/PROJE VERİ FORMU**

Tez/Proje No: **Konu Kodu:** **Üniv. Kodu**

- Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez/Proje Yazarının
Soyadı: ÇAĞIRGAN

Adı: SENAR

Tezin/Projenin Türkçe Adı: Derneklerin Hak ve Fiil Ehliyeti

Tezin/Projenin Yabancı Dildeki Adı: Capacity Of Society Association

Tezin/Projenin Yapıldığı

Üniversitesi: Dokuz Eylül

Enstitü: Sosyal Bilimler

Yıl: 2006

Diğer Kuruluşlar:

Tezin/Projenin Türü:

Yüksek Lisans

:

Dili: Türkçe

Tezsiz Yüksek Lisans

:

Doktora

:

Sayfa Sayısı: XII+213

Referans Sayısı: 126

Tez/Proje Danışmanlarının

Ünvanı: Doçent Doktor

Adı: DEMET

Soyadı: ÖZDAMAR

Ünvanı:

Adı.

Soyadı

Türkçe Anahtar Kelimeler:

1-Dernek

2- Üye

3-Tüzel Kişilik

4-Ehliyet

5-Dernek Özgürlüğü

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1-Society Association

2-Member

3-Juridical Personality

4-Capacity

5-Freedom Of Society Association

Tarih: 13.06.2006

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum

Evet

Hayır

ÖZET

Dernekler; belli ve ortak manevi bir amacı gerçekleştirmek üzere kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları kişi topluluklarıdır. Bir takım amaçların gerçekleşmesi için, derneklerin kurulması, çoğu zaman sosyal bir zorunluluktur. Çünkü; özellikle insanların güçlerinin ve hayat sürelerinin kısıtlılığı, belli amaçları gerçekleştirmelerini imkansız hale getirir. Bu amaçları gerçekleştirmek, ancak dağınık haldeki kişilerin birleşmesi ile ortaya çıkan, bağımsız bir kişilik ile mümkündür.

Dernekler, kendilerini oluşturanlardan bağımsız bir kişiliğe sahiptirler. Bunun sonucu olarak; aynı gerçek kişiler gibi, kendilerine ait hak ve fiil ehliyetleri vardır. Dernekler, sahip oldukları bu ehliyetleri ile amaçlarını gerçekleştirme yönünde kullanırlar.

Derneklerin hak ve fiil ehliyetinin amaçları ile sınırlı olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Derneklerin, amaçlarına uygun faaliyetlerde bulunmaları gereği kanunda öngörülmüş olmakla birlikte, buna aykırı davranmanın sadece cezai tarafı düzenlenmiştir. Hukuki olarak bir yaptırım öngörülmemiştir. Bu nedenle; derneklerin amaç dışı işlemlerinin hukuki sonucunun, pratik açıdan bir çözüme kavuşturulması gerekir. Bu amaçla; çeşitli özel hukuk ilişkilerini dikkate alarak, bunlardan çözüm yolu üretmek gereklidir.

ABSTRACT

Associations it is a group that people in the group share certain and common aim. They have to be established. People don't realize aims because of Limit of human's force and life period.

Associations have free attitude. For this reason they have rights like a person. Associations use these rights to realize the aim.

Associations have to make movements legal. But they don't obey law, there is only punishment. There aren't any judicial regulations not to obey the law for associatoin. Thus, judicial regulations have to be arranged. Out of aims have to be solved practically. So some special law relations must be taken care of, this mistake must be put right. The imperfection must be arranged immediately.

DERNEKLERİN HAK ve FİİL EHLİYETİ

YEMİN METNİ.....	II
TUTANAK.....	III
Y.Ö.K. DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK DERNEK KAVRAMI VE HUKUKUMUZDAKİ YERİ

§ 1 DERNEKLERİN TARİHÇESİ.....	3I.
GENEL OLARAK.....	3II.
OSMANLI DÖNEMİ.....	3
A. Mutlakiyet Dönemi.....	3
B. Meşrutiyet Dönemi.....	5
III.BÜYÜK MİLLET MECLİSİ DÖNEMİ.....	8
IV. CUMHURİYET DÖNEMİ.....	9
§ 2. DERNEK KAVRAMI VE BENZER KAVRAMLARDAN FARKI...	14
I. DERNEK KAVRAMI	14
A. Tanım.....	14
B. Terim.....	16
II. DERNEĞİN BENZER KAVRAMLARDAN AYRILMASI.....	18
A. Adi Ortaklıktan Ayrılması.....	18
B. Ticaret Ortaklıklarından Ayrılması.....	18
C. Vakıftan Ayrılması.....	19
§ 3. DERNEĞİN UNSURLARI.....	20

I. ÜYE.....	20
II. AMAÇ.....	36
III. SÜREKLİLİK.....	44
IV. TÜZEL KİŞİLİK.....	44
§ 4. DERNEKLERİ DÜZENLEYEN KURALLAR.....	46
I. GENEL OLARAK.....	46
II. KAMU HUKUKU KURALLARI.....	48
A. Anayasa.....	48
B. Dernekler Kanunu.....	49
III. ÖZEL HUKUK KURALLARI.....	50
A. Türk Medenî Kanunu.....	50
B. Türk Medenî Kanunu ile Dernekler Kanunu Arasındaki İlişki.....	51
III. DERNEK TÜZÜĞÜNDEKİ KURALLAR.....	.52
A. Hukukun Emredici Kuralları.....	53
B. Tüzük Hükümleri.....	54
C. Dernekler Kanunu ile Türk Medenî Kanunu'nun Emredici Olmayan Hükümleri.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

DERNEKLERİN HAK EHLİYETİ

§ 1. HAK EHLİYETİ KAVRAMI.....	55
§ 2. DERNEKLERİN HAK EHLİYETİNİ KAZANMA ANI.....	56
I. GENEL OLARAK.....	56
II. DERNEKLERİN KURULUŞU VE TÜZEL KİŞİLİK KAZANMASINA İLİŞKİN SİSTEMLER.....	56
A. Serbest Kuruluş Sistemi.....	57
B. Normatif Sistem.....	58
C. İzin Sistemi.....	59
D. Türk Hukuku'nda Derneklerin Kuruluşunda Geçerli Olan Sistem...	60
III. DERNEKLERİN KURULUŞU.....	61

A. Genel Olarak.....	61
B. Kurucular.....	62
1. Kurucuların Sayısı.....	62
2. Kurucuların Niteliği.....	62
C. Dernek Kurma İşleminin Hukukî Niteliği.....	65
D. Dernek Tüzüğü.....	68
1. Tüzük Kavramı.....	70
2. Tüzüğün İçeriği.....	72
3. Derneğin Tüzel Kişilik Kazanma Anı: Tüzüğün Yetkili Makama Verilmesi.....	74
4. Tüzüğün İncelenmesi.....	74
5. Dernekler Kütüğüne Kayıt.....	76
§ 3. DERNEKLERİN HAK EHLİYETİNİN KAPSAMI.....	76
I. GENEL OLARAK.....	76
II. YAPILARI GEREĞİ SADECE GERÇEK KİŞİLERE İLİŞKİN HAKLAR... 76	
III. HEM DERNEKLERE HEM DE GERÇEK KİŞİLERE İLİŞKİN HAKLAR.. 85	
A. Malvarlığı Hakları.....	86
1. Aynî Haklar	86
2. Miras Hakları.....	92
3. Alacak ve Borçlara Sahip Olma.....	93
B. Şahısvarlığı Hakları.....	94
1. İsim.....	94
2. Yerleşim Yeri.....	97
3. Vatandaşlığı.....	99
4. Kişilik Hakları ve Kişiliğin Korunması.....	102
C. Davada Taraf Olma Ehliyeti.....	109
III. YAPILARI GEREĞİ SADECE DERNEKLERE İLİŞKİN HAKLAR.....	110
A. Üyelerden Ödenti İsteme Hakkı	111
B. Tüzüğe Göre Disiplin Cezası Verme Hakkı	112
C. Tüzüğe Uymayı İsteme Hakkı.....	114
D. Tüzüklerinde Değişiklik Yapma Hakkı.....	115
E. Kendisini Feshetme Hakkı.....	115

§ 4. DERNEKLERİN HAK EHLİYETİNİN AMAÇ İLE SINIRLANMASI...116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DERNEKLERİN FİİL EHLİYETİ

§ 1. FİİL EHLİYETİ KAVRAMI.....	120
§ 2. DERNEKLERİN FİİL EHLİYETİNİ KAZANMASI VE KULLANMA ŞEKLİ	122
I. GENEL OLARAK.....	122
II. DERNEĞİN ORGANLARINI OLUŞTURMASI.....	127
A. İlk Genel Kurul Toplantısı.....	127
B. Dernek Organlarının Seçimi.....	127
III. DERNEĞİN ORGANLARI.....	127
A. Organ Kavramı.....	129
B. Organların Türleri.....	134
1. Zorunlu (Yasal) Organlar.....	136
a. Genel Kurul.....	138
b. Yönetim Kurulu.....	151
c. Denetim Kurulu.....	157
2. Seçimlik (İradi) Organlar.....	160
§ 3. DERNEKLERİN FİİL EHLİYETİNİN KAPSAMI	
I. HUKUKİ İŞLEM EHLİYETİ.....	160
II. HUKUKA AYKIRI EYLEMLERDEN SORUMLU OLMA EHLİYETİ...	164
A. Sözleşmeye Dayanan Sorumluluk.....	164
B. Sözleşme Dışı Sorumluluk	165
1. Haksız Fiil Sorumluluğu.....	165
2. Kusursuz Sorumluluk.....	167
3. Hakkaniyet Sorumluluğu.....	168
III. DAVA EHLİYETİ.....	168

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DERNEKLERİN HAK VE FİİL EHLİYETİNİN SONA ERMESİ

§ 1. GENEL OLARAK.....	169
§ 2. DERNEKLERİN FİİL EHLİYETİNİN SONA ERMESİ.....	171
§ 3. DERNEKLERİN HAK EHLİYETİNİN SONA ERMESİ.....	173
I. DERNEKLERİN SONA ERMESİ.....	174
A. Kendiliğinden Sona Erme ve Kendiliğinden Sona Erme Sebepleri.....	175
1. Amacın Gerçekleşmiş Olması veya Gerçekleşmesinin Olanaksız Hale Gelmesi.....	175
2. Sürenin Sona Ermesi.....	178
3. İlk Genel Kurul Toplantısının Süresinde Yapılmamış ve Zorunlu organların Oluşturulmamış Olması.....	178
4. Borç Ödemede Acze Düşmesi.....	178
5. Yönetim Kurulunu Oluşturamayacak Duruma Gelme.....	181
6. Olağan Genel Kurul Toplantısının Üst Üste İki Defa Yapılamaması....	183
B. GENEL KURUL KARARIYLA SONA ERME.....	185
C. MAHKEME KARARIYLA SONA ERME.....	187
1. Eksiklik ve Aykırılıkların Giderilmemesi.....	190
2. Derneğin Amacının Kanuna ve Ahlâka Aykırı Hale Gelmesi.....	190
3. Derneğin Amacının Anayasa ve Kanunlara Aykırı ve Suç Sayılan Eylemleri Gerçekleştirmek Olması.....	191
II. TASFİYE AŞAMASINDA HAK VE FİİL EHLİYETİNİN SINIRLI ŞEKİLDE DEVAM ETMESİ.....	194
III. DERNEĞİN HAK VE FİİL EHLİYETİNİ KAYBETMESİ VE HUKUKİ SONUÇLARI.....	195
SONUÇ.....	196
KAYNAKÇA.....	201

KISALTMALAR

AD.	Adalet Dergisi
AHFD.	Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi
AİHM.	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS.	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Bkz./bkz.	Bakınız
BK.	Borçlar Kanunu
BATİDER.	Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
C.	Cilt
DK.	Dernekler Kanunu
Dn.	Dip not
E.	Esas Numarası
HD.	Yargıtay Hukuk Dairesi
İBD.	İstanbul Barosu Dergisi
İzBD.	İzmir Barosu dergisi
K.	Karar Numarası
m.	madde
S.	Sayı
s.	sayfa
RG.	Resmi gazete
RKD.	Resmi Kararlar Dergisi
T.	Tarih
TTK.	Türk Ticaret Kanunu
TMK.	Türk Medeni Kanunu
vd.	Ve Devamı Sayfalar
YKD	Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

Bazı amaçların gerçekleştirilmesindeki güçlükler, kişileri bir araya getirip, bu amaçları gerçekleştirmek için daha güçlü birlikler oluşturmaya zorlamıştır. Bu birlikler, zamanla hukuk kuralları tarafından düzenlenerek, sistemli örgütlere dönüştürülmüştür. Bu örgütlerden biri olan dernekler, sahip oldukları iktisadi ve siyasi güç de dikkate alındığında, bir ülke içindeki sosyal toplum düzeninde önemli bir yer tutar.

Dernekler, her tüzel kişi gibi maddi bir varlığa sahip olmadıklarından, kanunlarla hayat bulurlar. Kanunlar, aynı zamanda, bu gerçek olmayan varlıkların yaşam ve faaliyet alanlarını da belirler. Bu açıdan dernekler, her ülkenin, kendine has hukuk politikası çerçevesinde şekillendirilen bir yapıya sahiptir. İşte derneklerin hak ve fiil ehliyetinin sınırları da bu yapı doğrultusunda, kanunlar tarafından çizilir.

Derneklerin de, gerçek kişiler gibi hak ve fiil ehliyetine sahip olması, bunların hukuk tarafından tanınmış olmalarının, zorunlu bir sonucudur. Nitekim; Türk Medeni Kanunu 48. maddesinde, “kişi” olarak kabul ettiği bu varlıklara, doğal sınırları içinde gerçek kişiler gibi tam bir hak ehliyeti tanımıştır. Kişi kavramı içinde, gerçek kişilerle birlikte yer alan ama, gerçek kişiler gibi doğal bir varoluşun değil, kanunların düzenlemesi ile hukuki hayata katılan derneklerin, soyut yapıları gereği hak ve fiil ehliyeti, gerçek kişilerden farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda; derneklerin hak ve fiil ehliyetinin gerçek kişilerin hak ve fiil ehliyeti ile karşılaştırılarak incelenmesi, çalışmamızın temel konusunu oluşturmuştur. Ancak; derneklerin, Anayasa’da düzenlenen “dernek kurma hak ve özgürlüğünün” konusunu teşkil etmesi açısından, özel hukuk ile kamu hukukunun kesişme noktasında bulunması ve bedensiz, soyut bir varlık olarak hak ve fiil ehliyetinin kazanılmasından, bu ehliyetlerin sona ermesine kadar, gerçek kişilerden çok farklı düzenlemelere tâbi olması, zorunlu olarak çalışmamızın kapsamını da genişletmiştir.

Genellikle; demokratik ülkeler, dernek özgürlüğüne destek olma yönünde tavır koyma, ancak gerekli olduğu ölçüde dernekleri denetim ve sınırlamalara tâbi tutulmak suretiyle, gerçek kişilere yaklaştırma, yolunu seçmiştir. İçinde bulunduğumuz Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, 5231 sayılı yeni Dernekler Kanunu ile getirilen yeniliklerle bizim hukukumuzda da, aynı tavır benimsenmiştir.

Tezin birinci bölümünde; dernekler hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Tarihçe ile başlayan incelememizde, dernek gelişimi, 5253 sayılı Dernekler Kanunu'na gelinceye kadar, hukukumuzdaki anayasal gelişimlerle öyle bir paralel seyir izlemiştir ki; bu durum bizi, derneklerin demokratik düzendeki rolünü tespit açısından, derneklerin tarihi ile Osmanlı'dan bugüne tarihimizi birlikte ele alarak incelemeye götürmüştür. Buna göre; bu bölümde, yer yer eski kanunlarla da bağlantı kurularak, derneklerin gelişimi anlatıldıktan sonra, dernek kavramı ve günümüz Türk Hukuku'ndaki yeri ele alınacaktır.

Tezin ikinci bölümünde; derneklerin hak ehliyeti, gerçek kişilerin hak ehliyeti ile karşılaştırılarak incelenecektir. Bu bölümde özellikle; doktrinde çok tartışılan bir konu olan, derneklerin hak ehliyetinin amaçla sınırlı olup olmadığı, doktrindeki tartışmalar çerçevesinde verilecektir.

Tezin üçüncü bölümünde; derneklerin fiil ehliyetini kazanmaları incelendikten sonra, fiil ehliyetlerinin kapsamı ve sınırları ele alınacaktır.

Tezin dördüncü bölümünde; hak ve fiil ehliyetinin sona erme nedenleri ve sona ermesinin sonuçları üzerinde durulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK DERNEK KAVRAMI VE HUKUKUMUZDAKİ YERİ

§ 1. DERNEKLERİN TARİHÇESİ

I. GENEL OLARAK

Osmanlı İmparatorluğu'nda dernekleşme hareketleri, çok sınırlı da olsa Mutlakiyet Dönemine kadar gitmektedir. Bu dönemden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan anayasallaşma hareketleri paralelinde, anayasal sistemin bir unsuru olan dernek özgürlüğü de gelişmeye başlamıştır.

Derneklerin tarihçesini ülkemiz tarihçesi ile birlikte incelediğimizde, dernek gelişiminin, ülkedeki sosyal ve siyasal gelişmelerin seyrini izlediği ortaya çıkmaktadır¹. Bu nedenle; aşağıdaki bölümlerde, Türk Hukukunda derneklerin tarihçesi; Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu güne değişen yönetim şekilleri ve bu yönetim şekillerinin dernek özgürlüğüne etkileri de göz önüne alınarak, açıklanmıştır.

II. OSMANLI DÖNEMİ

A. Mutlakiyet Dönemi

Osmanlı İmparatorluğunda, Meşrutiyet döneminden önce, derneklere ilişkin olarak; ne özel bir kanun, ne de varolan kanunlarda bir düzenleme bulunmaktaydı². Zira, dernekleşme olgusu henüz doğmamış, bir bakıma, buna

¹ **Yavuziğit**, Musa Hikmet: “ Dernekler ve Demokrasi”, Prof.Dr. Latif Çakıcı'ya Armağan, AÜSBFD 2003, C.50, S. 1-2, s. 421.

²**Saymen**, Ferit H.: Medenî Hukukumuzda Hükmi Şahıslar, Cemiyet- Vakıf- Tesis, İstanbul 1944, s. 107; **Karayalçın**, Yaşar: Kamuya Faydalı Müesseseler (Menafi Umumiyyeye Hâdim Müesseseler), Ankara 1946, s.53; **Velidedeoğlu**, Hıfzı V. / **Ataay**, AYTEKİN M.: Türk Cemiyetler Hukuku, İstanbul 1956, s. 8; **Özsunay**, Ergun: Medenî Hukukumuzda Tüzel Kişiler, Tüzel Kişilerin Genel Teorisi- Dernekler – Vakıflar, 4. Bası, İstanbul 1978, s. 18;

gerek de duyulmamıştı³. Çünkü, bu dönemde, bir taraftan tarîkat ile loncalar⁴ kişi topluluğu şeklinde teşkilatlanma ihtiyacını karşılarken; diğer taraftan, bu kişi topluluklarının mali ihtiyaçları için, vakıflardan yararlanılmaktaydı. Hatta, bu geleneksel yapıya sahip kurumlar dışına çıkan kişi topluluklarının hoş karşılanmadığı, eski dilde “dernek” anlamına gelen “Cemiyet” teriminin, tüzel kişiliği ifade eden bir kavram olarak değil; siyasi amaçla devlete karşı ayaklanma planları içinde olan düzene aykırı, sürekli olmayan fiili toplulukları ifade ettiği söylenebilirdi. Nitekim, Celalî ve Softa ayaklanmalarında, ayaklanmaları çıkartan topluluklar “cemiyet” adıyla anılmış; 1840 tarihli *Ceza Kanunname-i Hümayûnun*’da da, “...cemiyet -i şakavete dâhil bulunanlardan.. “; “bir şirket suretinde bulunan eşkıya ve haydut cemiyeti” ifadelerinde, “cemiyet” terimi isyanları çıkartan topluluk anlamında kullanılmıştı. Bunun yanında; Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalamaya çalışan dış güçlerin desteğini alarak kurulan gizli dernekler de, bu kişi topluluklarına güven duyulmamasının bir başka nedeniyd⁵.

Ancak, Osmanlı İmparatorluğunda mutlakiyet döneminde, derneklere ilişkin kanuni düzenlemeler bulunmamakla birlikte, fiili olarak derneklere ilişkin hiçbir faaliyetin olmadığını söylemek de mümkün değildi. Esas itibariyle; siyaset dışı amaç güden, geleneksel kurumlardan farklı kişi toplulukları kuşkuyla karşılanmakla birlikte, padişah II. Mahmud dönemine kadar gittiğimizde, padişahın izin alınmak suretiyle, Beşiktaş İlim Cemiyetinin kurulduğu görülmektedir⁶. Gerçekten Mutlakiyet devrinin hüküm sürdüğü Osmanlı İmparatorluğu’nda Padişahın izin alınarak, dernek şeklinde bir kişi topluluğunun kurulması ilgi çekici bir gelişmedir. Bu itibarla; idari ve askeri alanlarda yaptığı

³ **Saymen**, s. 107; **Hâtemî**, Hüseyin: *Medenî Hukuk Tüzel Kişileri*, s. 178.

⁴ El sanatı döneminin, dini temellere dayalı geleneksel meslek kuruluşları olan “loncalar”, “dernek” kavramının değil, bu günkü kamu tüzel kişiler arasında bulunan “kamu tüzel kişiliği niteliğindeki meslek kuruluşlarının” temeli sayılabilir. Loncalar, 1325 tarihli “Esnaf Cemiyetleri Hakkında Talimat” ile hukukten ortadan kaldırmıştır. Bu düzenleme ile; artık esnaflar kendi aralarında “cemiyetler” kurabileceklerdir. Burada geçen “cemiyet” terimi, özel hukuk tüzel kişisi olan dernekleri değil; “oda” olarak kullanılmıştır. Türk Hukuku’nda dernek kavramı içinde yer alan sendikalar ise; loncadan farklı olarak sanayi devriminin getirdiği, öncelikle güçsüz emekçi sınıfı korumak için işçi sendikaları olarak kurulan kişi topluluklarıdır. bkz. **Hâtemî**; s. 50, 104, 273 .

⁵ **Hâtemî**, s. 177, 178, 187, 182 .

⁶ Hatemi’ye göre; kuruları devlette görevli olan Beşiktaş İlim Cemiyeti belki de saraya yakın bir çevrede kurulmasının da etkisiyle Padişah II. Mahmud’dan izin alınarak kurulmuştur. Bkz. **Hâtemî**, s.186.

reformlar ile Osmanlı toplumunun kalıplaşmış anlayışını değiştirme çabaları bakımından, yenilikçi bir padişah sayılan İkinci Mahmut⁷, belki de “cemiyet” teriminin, tüzel kişiliği ifade eden bir anlam kazanmasının ilk adımlarını da atmıştı. Daha sonraları da, hukuken bir düzenleme olmamasına karşın, padişahın “İrâde-i Seniyye” adı ile verilen bir izinle, derneklerin kurulduğu görülmekteydi.

Bu dönemle kurulan ve günümüzde de varlığını sürdüren iki dernek, kamuya yararlı derneklerin ilk örneklerini oluşturmaları bakımından önem taşımaktadır⁸. Bunlar; 1864 yılında kurulan “Cemiyeti Tedrisiye-i İslâmiye” adıyla anılan bu günkü Darülfârika ile, birinci Meşrutiyetin ilanından sonra 1877 yılında kurulan “Hilâliyye” adıyla anılan, bu günkü “Kızılay”dır⁹.

B. Meşrutiyet Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu’nda; Tanzimat’ın liberal rejimi yerine, kişi iktidarına dayalı sert bir yönetimden yana olan Abdülaziz döneminde, bir anayasa yapılmasının da imkânsızlığı karşısında aydınlar, Tanzimat Hareketleri ile gelinen durumu yeterli görmemekteydi¹⁰. Bunun sonucunda, Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk kez bir özgürlük mücadelesine girildi ve Abdülaziz tahtan indirildi¹¹. Abdülhamit’in tahtan indirilmesinin ardından V. Murat tahta geçti; ancak saltanatı kısa sürdü ve yerine Kanun-u Esasîyi ilan edeceğine söz veren II. Abdülhamit padişah oldu¹². Abdülhamit, söz verdiği gibi, *Kanuni Esasî’yi 23 Aralık 1876’da (7 Zihicce 1293) ilân etti*¹³.

⁷ Üçok, Coşkun/ Mumcu, Ahmet: Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1976, s. 306 vd; II. Mahmut Dönemi için bkz. Mantran, Robert: Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II, XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa, Çeviren: Server Tanilli, 4. Bası, İstanbul 2000, s. 27 vd.

⁸ Hâtemî, s. 192, dn. 230.

⁹ Saymen, s. 107; Karayalçın, s. 52; Hâtemî, s. 193.

¹⁰ Esas itibarıyla, tahta geçerken Tanzimat ilkelerine bağlı kalacağına söz veren Abdülaziz, özellikle askeri alanda büyük değişiklikler yapmış, bir takım yeni kanunlar çıkartmıştır. Ancak padişahın istibdatçı karakteri sebebiyle sert yönetime eğilimi, anayasa çıkartarak Tanzimat hareketini daha ileri seviyeye ulaştırmak isteyen aydınları karşısına almasına neden almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Üçok / Mumcu, s. 318; Mantran, s. 132.

¹¹ Üçok / Mumcu, s. 318; Mantran, s. 132.

¹² Tikveş, Özkan: Atatürk Devrimi ve Türk Hukuku, İzmir 1975, s. 21; Üçok / Mumcu, s. 318.

¹³ Birinci Meşrutiyetin ilânından sonra, Türk Hukuku’nun ilk yazılı anayasası olan Kanun-u Esasî 7 Zihicce 1293 (23 Aralık 1876) tarihinde kabul edilmiştir. 1876 tarihli Kanun-u Esasî hazırlanırken, 1875 tarihli Fransız Anayasası, 1831 tarihli Belçika Anayasası ve 1851 tarihli Prusya Anayasası örnek olarak alınmıştır. Bkz. Tikveş, s.21; Üçok / Mumcu, s. 318; Gören, Zafer: Anayasa Hukuku’na

Tanzimat hareketinin sonucu *Birinci Meşrutiyetin anayasası olan 23 Aralık 1876 tarihli Kanunî Esasîde*, derneklere ilişkin hiçbir düzenleme yapılmamıştı¹⁴. Bunun nedeni, o dönemlerde, devlet karşıtı olan âsiler ile ülkeyi bölme amaçlı azınlıkların kurduğu gizli dernekler sebebiyle, kurulan her “cemiyete” kuşkuyla bakılması ve bunlara kanuni bir güvence getirmenin çekintisi olduğu söylenebilirdi. Bunun yanında Hâtemî’nin de yerinde olarak belirttiği üzere; Birinci Meşrutiyete kadar kurulan derneklerin genellikle siyasi amaçla kurulmuş olması, padişah egemenliğine dayanan bir düzen benimseyen 1876 Anayasası açısından henüz partilerin kurulmasının meşrulaşmasının düşünülememesi ve örnek alınan Fransız hukukunda da derneklere sıcak bakılmaması nedenler arasında görülebilirdi¹⁵.

İkinci Abdülhamit, Kanunî Esasî’nin, kendisine verdiği “tatil etme” yetkisini kullanarak 14 Şubat 1878 tarihinde, Meclis-i Umumi’yi belirsiz bir süre

Giriş, İzmir 1999, s. 18; **Atar**, Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, Konya 2002, s. 23. **Gözler**, Kemal: Anayasa Hukuku’na Giriş- Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, Bursa 2002, s.166.

¹⁴ 1876 Anayasası’nın, 8. ve 16. maddeleri arasında “ Tebaa-i Devlet-i Osmaniye’nin Hukuku Umumîyesi” başlığı altında Osmanlı vatandaşlarının temel hak ve hürriyetleri düzenlenmiştir. Buna göre; vatandaşlık hakkı kişi dokunulmazlığı, din özgürlüğü, şirket kurma hakkı, dilekçe hakkı, eğitim özgürlüğü, devlet memurluğuna girme hakkı, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı, yasa önünde eşitlik , vergide adalet, vergi ve harçların yasallığı ilkesi, kanunî hâkim güvencesi, işkence yasağı gibi temel hak ve özgürlüklere yer verilmiştir. Böylece toplantı ve dernek kurma dışında tüm özgürlükler bu anayasada Osmanlı Vatandaşlarına tanınmıştı. Bkz. **Hür**, Ali Turan: “Dernek Kurma Özgürlüğü ve 1630 sayılı Dernekler Yasası”, ABD. 1973, C.5, S.1, s. 13; **Gören**, s. 20,21; **Üçok / Mumcu** , s. 318; **Atar**, s. 23; **Gözler**, s. 167.

¹⁵ **Hâtemî**, s.194. 1876 tarihli Kanunî Esasî’nin ilân edilmesini isteyen aydınların amacı esasen, Osmanlı İmparatorluğunun, padişahın yetkilerinin hiçbir sınırlandırmaya tâbi tutulmadığı devlet şekli olan mutlak monarşiden, meşrutî (aynasalı, sınırlı) monarşiye geçilmesiydi. Bkz. **Özbudun**, s. 26. Meşrutî (anayasalı, sınırlı) monarşi; padişahın yanında, onun yetkilerini sınırlayan ve en azından bir kısmı halk tarafından seçilen bir parlamentonun olduğu; hem padişahın hem de parlamentonun yetkilerini anayasadan aldıkları devlet şeklidir. Bkz. **Gözler**, s. 62. Ancak Kanunî Esasî hazırlanırken, örnek alınan anayasaların meşrutî yönleri değil, mutlakiyet rejimine uyan tarafları alınmıştı. Bkz. **Gören**, s. 18. Buna göre; Kanunî Esasî’ de öncelikle, Osmanlı Devletinin monarşi, yani devlet başkanlığının veraset yoluyla geçtiği belirtilmişti. Padişahın yanında; biri halk tarafından seçilen (Heyet-i Mebusan), diğeri ise padişah tarafından atanan (Heyet-Ayan) iki meclisten meydana gelen bir parlamento öngörülmeyle birlikte, bu parlamentonun yetkileri çok sınırlı tutulmuştu. Padişahın yetkilerinin yeteri gibi sınırlanmadığı, yasama ve yürütme fonksiyonun padişahta olduğu görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Gören**, s.19, **Gözler**, s. 169, **Özbudun**, s. 26; Bu durumda, 1876 anayasası ile istenilen rejime geçilememiş, padişahın yetkileri istenildiği gibi sınırlanamamıştı. Bu itibarla; henüz meşrutî monarşiye bile geçilememişken, egemenliğin kayıtsız şartsız padişah tarafından kullanıldığı, halkın iradesinin önem taşımadığı bir ortamda, padişah karşısında bireylere göre daha güçlü olan ve siyasi alanda söz sahibi olma çabasında olacak siyasi amaçlı topluluklara kanunî bir ortam hazırlanması düşünülemezdi. Bu itibarla; 1876 anayasasında, devletin şekliyle çelişebilecek, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, vicdan özgürlüğüne de yer verilmemiştir.

için dağıtmıştır¹⁶. Meclisin dağıtılmasıyla birlikte tarihimizde, Birinci Meşrutiyet Dönemi sona erdi¹⁷. Osmanlı İmparatorluğu'nda, tekrar kayıtsız şartsız padişah egemenliğine dayanan mutlakiyet yönetimine geri dönüldü¹⁸. Artık, padişahın yetkilerini kısıtlayan Kanun-u Esasi resmi olarak olmasa da, fiilen yürürlükten kalkmıştı¹⁹.

1889 yılında, İkinci Abdülhamit'in istibdat rejimi karşısı, Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından “ İttihat ve Terakki” adı verilen bir gizli cemiyet kuruldu²⁰. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, Kanunî Esasî'nin yeniden ilanı için verdiği mücadele sonucu, baskılara dayanamayan İkinci Abdülhamit, 1908 yılında Kanunî Esasî 'yi tekrar yürürlüğe koydu²¹. Kanunî Esasî 'nin yeniden ilânı ile Osmanlı İmparatorluğu'nda, *İkinci Meşrutiyet* dönemine girildi. İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra bir çok dernek kurulmaya başlanmıştı. Bu gelişmeyle birlikte artık dernekleri düzenleyen özel bir kanun yapma zorunluluğu doğdu. Bunun üzerine, derhal mehzaz kanunlar dikkate alınarak hazırlanan *3 Ağustos 1325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanunu yürürlüğe girdi*²². Böylece, 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu'nu ile dernekler, Osmanlı Hukukunda ilk kez kanuni bir düzenlemeye kavuşturulmuştu²³.

1909 tarihli Cemiyetler Kanunu ikinci maddesinde, derneklerin, önceden izin alınmaksızın kurulabileceğini düzenlemiştir. Ancak; kurulan derneklerin hak ehliyetini kazanabilmesi için hükümete bildirilmesi gerekmektedir²⁴. Dernek hürriyetini destekleyen hükümleri ile 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu, Osmanlı İmparatorluğunda izlenen özür lükçü havanın izlerini taşımaktaydı²⁵.

¹⁶ Gören, s. 21; Gözler, s. 169; Özbudun, s. 26; Erdoğan, s. 21.

¹⁷ Hâtemî, s. 194; Tikveş, s.25; Gören, s. 21.

¹⁸ Gözler, s. 169; Özbudun, s. 26; Erdoğan, s. 21.

¹⁹ Tikveş, s. 21; Gören, s. 21.

²⁰ Gören, s. 22; Gözler, s. 169.

²¹ Gören, s. 22; Gözler, s. 169; Özbudun, s. 26; Erdoğan, s. 29.

²² 1325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanunu 1 Temmuz 1901 tarihli Fransız Cemiyetler Kanunu esas alınarak hazırlanmıştır. bkz. Saymen, s. 108; Karayalçın, s. 52; Özsunay, s. 18.

²³ 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu 1. maddesinde “ Cemiyet, eşhas-ı müteaddide tarafından malûmat veya mesâîlerini suret-i dâimede bit-tevhîd mukaseme-i ribhden başka bir maksatla teşkil edilen heyettir” denilmek suretiyle, cemiyet; kazanç paylaşmak dışında bir amaçla, bilgi ve faaliyetlerini birleştiren kişilerden kurulu bir topluluk olarak tanımlanmıştır. Bkz. Hatemi, s. 208.

²⁴ Velidedeoğlu, / Ataay, s. 9; Saymen, s. 108; Özsunay, s. 19.

²⁵ Yavuziğit, s. 421.

Bu sırada “parlamentar rejime” geçilmesi yönünde yeni bir hükümet kurulması amacıyla “7 Zihicce 1293 Tarihli Kanûn-u Esâsînin Bazı Mevaddı Muadelesine Dair Kanun”²⁶ ile Kanûn-u Esâsî değiştirildi²⁷. Buna göre; 1876 tarihli Kanûn-u Esâsîde olmayan dernek kurma hakkı, bu kanun ile Osmanlı Vatandaşlarına tanındı²⁸. Burada dikkat çeken nokta; Anayasa’da dernek kurma hakkının tanınmasından önce, özel kanun olan Cemiyetler Kanunu’nun yapılmasıydı. Bu da o dönemde, dernek kurma hareketlerinin ne kadar arttığını ve daha zor ve önemli olan Anayasa değişikliğini bekleme imkânı olmaksızın, kurulan dernekleri hukukî çerçeveye sokan bir kanuna duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır²⁹. Bu itibarla; İkinci Meşrutiyet dönemi, daha önce kurulan dernekler olmakla birlikte; Osmanlı İmparatorluğunda, gerek siyasi amaçlarla yönetime muhalif siyasi partilerin kurulması, gerekse siyasi amaçlar dışında bir çok yeni derneklerin kurulması bakımından, “çok cemiyetli sosyal hayata” geçildiği bir dönem olarak değerlendirilebilir³⁰.

III.BÜYÜK MİLLET MECLİSİ DÖNEMİ

Büyük Millet Meclisi döneminde, 1325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanunu’nun 5. maddesine, *1339 tarihli ve 353 sayılı kanunla*, dernek üyelerinin 18 yaşında olması ve bir cinayete mahkûm veya hukuku medenîyetten mahrum olmaması gereği eklendi³¹.

²⁶ Kanun metni için bkz. , Müjdat: Değişiklikler İşlenmiş Karşılaştırmalı-Notlu- Gereççeli 1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar, Beta, İstanbul 1990, s. 300 vd.

²⁷ **Saymen**, s. 107 ; **Gören**, s. 21.

²⁸ 3 Ağustos 1325 (1909) tarihli kanunun 120. maddesi ile “ Kanunu mahsusa tebaiyet şartıyla Osmanlılar hakkı içtimaa maliktir. Devleti Osmaniyenin taammiyeti mülkiyesini ihlâl ve şekli meşrutiyet ve hükümeti tağyir ve Kanunu Esasî ahkâmı hilafında hareket ve anasırı Osmaniyeci siyasetin tefrik etmek maksatlarından birine hâdim veya ahlâk veya âdabı Umumiyyeye mugayir cemiyetler teşkili memnu olduğu gibi aleltilâk hafî cemiyetler teşkili memnudur.” hükmü getirilmişti. Aynı maddede, ülke bütünlüğünü ihlâl edecek, meşrutiyet yönetimini değiştirecek, Kanunu Esasî’ye aykırı ve Osmanlı Vatandaşlarını siyasi bütünlüğüne engel olmak amacı taşıyan ve ahlâk veya âdaba aykırı amaçlarla yahut amacı gizli tutulan derneklerin kurulması yasaklanması suretiyle dernek kurma hakkının sınırları da çizilmekteydi bkz. **Saymen**, s. 107.

²⁹ **Karayalçın**, s. 52,53; **Hatemi**, s. 208. Kanımızca da; 1325 tarihli Cemiyetler Kanunu’nun, 1901 tarihli Fransız Dernekler Kanunu’nun bazı farklılıklar dışında bir çevirisi olduğu düşünüldüğünde, çoğalan dernekleri düzene koyacak bir kanunun ihtiyacı için, daha titiz bir çalışma ve düzenleme gerektiren Anayasa değişikliğinden önce, özel kanun olan Cemiyetler Kanununun çıkarılması daha uygun bir çözüm yolu olarak görülmüştür.

³⁰ **Erdoğan**, s. 29.

³¹ **Saymen**, s. 108.

IV. CUMHURİYET DÖNEMİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, 1339 (1923) tarih ve 387 sayılı kanunla, 1325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanununun 18. maddesine de hükümetin derneklerin kayıt ve defterlerini her zaman teftiş ve tetkik ettirmek hakkına sahip olduğu esas da getirildi. 1325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanunu'nda yapılan bu değişiklikler ile, genel olarak dernek üyesi olmaya bazı sınırlamalar getirildiği gibi derneklerin tüm kayıt ve defterlerinin denetimden geçirilebilmesi olanağı şeklinde sınırlama ve denetleme hükümleri de düzenlendi. Bu hükümler Osmanlı İmparatorluğunda yeni rejim olan Cumhuriyete geçiş döneminde, değişen anlayışlar ve inkılâp ilkeleriyle Meşrutiyet döneminin kanunu olan 1325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanunu'nun bağdaştırılabilmesi ve bu yeni rejime karşı muhtemel oluşabilecek hareketleri önlemek amacıyla yapılmıştı³².

Daha sonra; *1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtî Esasiye Kanunu* dernek kurma hakkını *70. maddesinde*, “Şahsî masuniyet, vicdan, tefekkür, kelâm, neşir, seyahat, akit, sâyüamel, temellük, tasarruf, içtima, cemiyet, şirket hakkı hürriyeti Türklerin tabîi hukukundandır.” denilmek suretiyle Türk vatandaşları bakımından tabîi haklardan saymıştı³³. Böylece dernek kurma hakkı bu günkü anayasamızda olduğu gibi temel haklar kısmında yerini aldı.

1926 yılında, 743 sayılı, Medenî Kanun yürürlüğe girdi. 1926 tarihli Medenî Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, eski tarihli özel kanun olan 1325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanunu'nun, bu kanununa aykırı olan hükümleri yürürlükten kalkmış, aykırı olmayan, bütünleyici hükümler bakımından 743 sayılı Medenî Kanun ile birlikte yürürlükte kalmaya devam etti³⁴.

³² Saymen, s. 108, 109; Özsunay, Ergun: “Türkiye’de Dernekler Hukukunun Gelişimi Bakımından Medeni Kanun’un Derneklere İlişkin Düzenlemesinin Değerlendirilmesi”, Medeni Kanun’un 50. Yılı, Ankara 1977, s. 100 .

³³ Saymen, s. 109; Özsunay (Dernekler Hukukunun Gelişimi), s. 100; Özsunay, s. 20.

³⁴ 1926 tarihli Medenî Kanun’un yürürlüğe girmesi ile birlikte 1325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanunu’nu tamamen mi yoksa sadece aykırı hükümlerinin mi yürürlükten kalktığı tartışma konusu olmuştur. 1926 tarihli Medenî Kanun’un Sureti Meriyeti ve Şekli Tatbiki Hakkında Kanunun (1926 tarihli Medenî Kanun’un Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkındaki Kanun) 43. maddesindeki “

Önceki Medenî Kanun, dernekler bakımından çok liberal hükümler getirmiş, 45. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen haller dışında, devletin derneklere müdahalesini kabul etmemişti. Gerçekten Medenî Kanun, genel olarak hükmi şahıslar bakımından, bunların kurulmasını mümkün olduğu kadar kolaylaştırıcı ve hukukî durumlarını gerçek kişilere yaklaştırıcı hükümler içermekteydi. Mesela; Medenî Kanun'da, derneklerin mal edinmeleri bakımından hiçbir kısıtlama yoktu. Bu nedenle kısa zaman içinde dernekler büyük meblağlara varan mal ve mülk sahibi oldu³⁵. Ancak; tüzel kişiler, ve bu arada derneklere ilişkin özgürlükçü sistem, o günkü devletçilik anlayışına ve devletin kontrol prensiplerine uygun değildi. Belki de, Osmanlı tarihinden beri özellikle yabancıların kurdukları, ülkeyi dış güçlerden destek alarak bölücü gizli derneklerden de gelen bir tedirginlikle, yabancıların bu nitelikte kuracakları dernekler vasıtasıyla mal edinmeleri ve gerçek kişilere yaklaşan hak ve fiil ehliyetine sahip olmaları rahatsız ediciydi. Ayrıca halkçı ve milliyetçi yapıya sahip olan hükümet açısından da gerçek kişilerin çok üzerinde mal edinebilme imkânına sahip derneklere gem vurma gereği vardı. Bunun üzerine Medenî Kanun'un bu kadar liberal hükümlerine karşılık, dernekleri daha çok denetim altına alan 1938 tarihli, 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu yürürlüğe girdi³⁶. 3512 sayılı 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu 40. maddesinde, derneklere ait önceki bütün kanunları ilga etmiş idi³⁷. 1938 tarihli, 3512 sayılı Dernekler Kanunu,

Kanunu Medeniye, Borçlar Kanunu'na ve bu tatbikat kanununa muhalif olan hükümler ile Mecelle mülğadır.” Hükmü ile yine bu kanunun 7. maddesinde yaralan “ Eski Kanuna tevfikan hükmî şahsiyet iktisap etmiş olan şirketler, cemiyetler yeni kanuna nazaran şahsiyet iktisap etmeleri kendilerini usulen tescil ettirmelerine mütevakkıf olan hükmî şahıslardan elyevm eski kanuna tevfikan teşekkül etmiş bulunanlar mezkûr eski kanunda kendileri için işbu tescil mükellefiyeti mevcut olmasa bile yeni kanunun mer'iyeti tarihinden itibaren beş sene zarfında tescillerini, icra ettirmekle mükellef olup bu müddet zarfında kendilerini tescil ettirmeyen bu kabîl şirketler hükmî şahsiyetlerini kaybederler. Hükmî şahısların ehliyetlerinin derecesi herhalde yeni kanunun mer'iyeti tarihinden itibaren, işbu kanuna tâbidir.” Hükümleri karşısında derneklere tescil ve ehliyet konularında 1325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanunu'nun mülga olduğu, bu hususlarda 1926 tarihli Medenî Kanun'unun uygulanacağı, diğer hususlarda ise Cemiyetler Kanunu'nun da yürürlükte olduğu kabul edilmiştir. Bkz. **Saymen**, s. 110.

³⁵ **Saymen**, s. 110.

³⁶ **Saymen**, s. 16, 17, 100,110 ; **Hür**, s. 14.

³⁷ 28.06.1938 tarihinde kabul edilip, 14.07.1938 tarihinde de resmi gazetede yayınlanmak suretiyle yürürlüğe giren 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 40. maddesinde; “ 3 Ağustos 1320 tarihli Cemiyetler Kanunu ile 15 teşrinievvel 1339 ve 20 kânunevvel 1339 tarih ve 353 ve 387 sayılı kanunlar ve bu kanuna aykırı bütün hükümler ve teamüller kaldırılmıştır” hükmü ile hem kamu hukuku açısından hem de medenî hukuk açısından derneklere ilişkin meselelerde ilk başvurulacak hukukî kaynak 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu olacaktır. Cemiyetler Kanunu'nun düzenlemediği konularda ise Medenî kanuna başvurulacaktır. Bkz. **Saymen**, s. 110.

derneklerin kurulmasını, izin sistemine tabi tutmuş ve dernekler üzerinde sıkı bir denetim öngörmüş idi³⁸.

II. Dünya savaşının ardından, 5.6.1946 tarih ve 4919 sayılı kanun ile, dernek özgürlüğü açısından bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bu dönemdeki ilgi çekici gelişmelerden biri, daha önce dernek gelişiminin laiklik karşıtı olarak gelişmesinin engellenmesi için, izin verilmeyen dini nitelikli *cami yaptırma derneklerinin* kurulmasının serbest bırakılmasıdır³⁹. 1946 yılı değişiklikleri ile dernekler tekrar özgürlükçü bir sisteme kavuşturulmuş, 1961 Anayasası ile, dernek özgürlüğü pekiştirilmiştir. Ancak; “12 Mart Dönemi” ile 20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı Anayasa değişikliği, bir çok hak ve özgürlükte olduğu gibi dernek özgürlüğü açısından da, sınırlayıcı bir sistem getirmiştir⁴⁰. Anayasa değişikliğinin hemen akabinde, 1972 tarih ve 1630 sayılı Dernekler Kanunu yürürlüğe girmiştir. Türk tarihi açısından buhranlı bir ara dönem olan 1970’li yıllarda çıkan bu kanun, dernek özgürlüğünü sınırlayıcı ve denetim altında tutan bir karakter taşımaktadır⁴¹.

1630 sayılı Dernekler Kanunu, 1983 tarihinde 2908 sayılı Dernekler Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Gerek 1630 sayılı Dernekler Kanununda olduğu gibi, 2908 sayılı Dernekler Kanunu da özellikle Türkiye’nin içinde bulunduğu ara dönemlere de rastlaması sonucu, dernek özgürlüğüne tedbirli yaklaşmış, sınırlama ve denetime tâbi tutmuştur⁴². Buna göre; derneklerin yönetim yerleri, eklentileri, her çeşit defter ve belgeleri *her zaman* İçişleri Bakanlığı veya buldukları yerin en büyük mülki amiri tarafından denetlenebilirdi. Bu genel denetim dışında, kolluk kuvvetleri ile denetim yanında, derneğin yasak ve izne bağlı faaliyetlere ilişkin düzenlemeler altında denetimi de söz konusu idi⁴³. 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu’nu, yürürlüğe girdiği

³⁸ **Özsunay** (Dernekler Hukukunun Gelişimi), s.101; **Hür**, s. 14.

³⁹ **Yavuziğit**, s. 422.

⁴⁰ **Özsunay** (Dernekler Hukukunun Gelişimi), s.101.

⁴¹ bkz. T.B.M.M. İçişleri Komisyonu Raporu, T: 14.07.2004, E: 1/854, K: 76.

⁴² bkz. T.B.M.M. İçişleri Komisyonu Raporu, T: 14.07.2004, E: 1/854, K: 76.

⁴³ **Aydın**, Ahmet Sezai: “ Derneklerin Gözetimi – Denetimi”, Türk İdare Dergisi 1984, C.56, S.364, s.55-57.

dönemin bakış açısını yansıtması bakımından, bir tepki yasası olarak nitelendirilmekteydi⁴⁴.

1999 yılında, Türkiye'nin, Helsinki'de yapılan Avrupa Birliği Toplantısında, üyelik için aday olarak kabul edilmesi ile Türkiye yine, yeni bir döneme girmiştir. Türkiye ile ilgili olarak "Katılım Ortaklığı Belgesi", 8 Mart 2001 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi tarafından resmen kabul edilmiştir. Bunun üzerine; Bakanlar Kurulunca, geniş bir siyasi ve ekonomik reform gündemi içeren, "Avrupa Birliği Müktesebat'ının Benimsenmesi İçin Ulusal Program" 19 Mart 2001'de kabul edilmiştir⁴⁵. Türkiye'nin girdiği yeni dönemde; 3.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanun ile Anayasa'da yapılan değişikliklerle, genel olarak temel hak ve özgürlüklerde olduğu gibi, dernek kurma özgürlüğü açısından da bir ilerleme kaydedilmiştir⁴⁶.

1.1.2001'de yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu ile, 743 sayılı Medenî Kanun yürürlükten kalkmıştır. 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu, 56 ile 100. maddeleri arasında, dernekleri önceki Medenî Kanun'a göre daha ayrıntılı olarak düzenlemiştir⁴⁷. Türk Medenî Kanun'un yürürlüğe girmesi ile birlikte, dernekleri düzenleyen yeni tarihli genel kanun olan Türk Medenî Kanunu ile eski tarihli özel kanun olan 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'ndan hangisinin uygulanacağı sorunu ortaya çıkmıştı. 4722 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 7. maddesinin ikinci fıkrasında, dernekler hakkında öncelikle Türk Medenî Kanunu hükümleri uygulanır, kamu hukuku nitelikli özel hükümler saklıdır denilmek suretiyle, sorunu daha karışık hale getirmişti.

2908 sayılı Dernekler Kanunu'nu, 23.11.2004 tarihinde yürürlüğe giren halen yürürlükte olan 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu ile ilga edilmiştir. 5253

⁴⁴ **Gökalp**, Şerafettin: "Yeni Dernekler Kanunu", İzBD 2005, C.XXXI,S.1-4, s. 53.

⁴⁵ **Altaş**, Hüseyin: " 4748 – 4771 Sayılı Yasalarla Dernekler Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler ve Mevzuata Etkisi", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2002, C.VI, S.1-2, s.36.

⁴⁶Uyum Yasaları (I-II-III-IV), İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi, İzmir 2004, s. 46; **Mumcu**, Şinasi Özgür: "Düşünce Özgürlüğü ve Onun Uzantısı Olan Hak ve Özgürlüklere İlişkin 2001 Anayasa Değişiklikleri", Yıldızhan Yayla'ya Armağan, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2003, s. 627; **Altaş**, s. 36.

⁴⁷ **Akipek**, Jale G./ **Akıntürk**, Turgut: Türk Medenî Hukuku (Yeni Medenî Kanun'a Uyarlanmış Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku), 5. Bası, C. I, İstanbul 2005, s. 580.

sayılı yeni Dernekler Kanunu, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak, Avrupa Birliği'ne uyuma yönelik yasama çalışmaları içinde hazırlanmıştır. Bu nedenle yeni kanunda, Anayasa değişiklikleri ve uluslararası sözleşmeler de dikkate alınarak, dernek kurma ve derneklere üye olma bakımından kısıtlamaların azaltılması, dernek faaliyetlerine serbesti kazandırılması ve dernek işleyişinin bir takım merasimlerden arındırılarak kolaylaştırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Ceza hükümleri bakımından; hapis cezaları yerine para cezaları öngörülmüştür. Bu açılardan; 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun özgürlükçü bir yapıya sahip olduğu söylenebilir⁴⁸.

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu, derneklerin kamu hukuku boyutunu düzenlemekle yetinerek, özel hukuka ilişkin boyutunu Türk Medenî Kanuna bırakılmıştır. Bu yönü ile önceki 2908 sayılı Dernekler Kanunu ile Türk Medenî Kanunu'nun yaratmış olduğu karmaşa da ortadan kaldırılmıştır. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 36. maddesinde; "... bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu uygulanır"* dernekleri düzenleyen kanunların uygulanması düzenlenmiştir.

5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından, 31.03.2005 tarihinde Yeni Dernekler Yönetmeliği⁴⁹ yürürlüğe girmiştir. Yeni Dernekler Yönetmeliği, 106 maddelik geniş kapsamı ile, derneklere ilişkin dağınık haldeki yönetmeliklerdeki düzenlemeleri, toplu halde düzenleyerek, bunları ilga etmiştir.

Derneklerin tarihçesi açısından yapmış olduğumuz inceleme sonrasında, ülkemizdeki demokratikleşme süreci ile derneklerin gelişmesinin, ne kadar paralellik gösterdiği açıktır. Bu anlamda; dernek özgürlüğü, hem demokratik sistemin gereği hem de demokratik düzenin bir sonucudur⁵⁰.

⁴⁸ **Gökalp**, s. 56.

⁴⁹ RG., 31.03.2005, S.25772.

⁵⁰ **Yavuziğit**, Hikmet: "Derneklerin Demokratik Toplumsal Yapıya Katkısı", Mülkiyeliler Birliği Dergisi 1998, S. 210-212, s. 64.

§ 2. DERNEK KAVRAMI VE BENZER KAVRAMLARDAN FARKI

I. Dernek Kavramı

A. Tanım

Sosyal hayatın beraberinde getirdiği ortak ihtiyaçların gidermesinde, dağınık haldeki gerçek kişilerin; maddi ve manevi güçleri ile hayat süreleri, yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle kişiler, tek başlarına gerçekleştirmeye kuvvetlerinin yetmediği işleri, bir araya gelmek suretiyle gerçekleştirmek yolunu seçmişler ve bu amaçla, maddi -manevi güçlerini birleştirerek veya malvarlığı değerlerini bir amaca özgüleyerek, kendi varlıklarından tamamen bağımsız kişi ve mal toplulukları oluşturmuşlardır⁵¹. İşte, kişi topluluklarından olan dernekler, ideal amaçlar etrafında toplanan kişilerin, emeklerini ve çalışmalarını birleştirmeleri sonucu kurulmuş tüzel kişiliklerdir. Bu itibarla dernekleri; kişi topluluğu (koorporasyon)⁵² şeklinde örgütlenmiş, ideal amaç güden Medenî Hukuk tüzel kişileri olarak

⁵¹ **Gönensay**, A. Samim: Medenî Hukuk, C.I, İstanbul 1936, s. 135; **Arsebük**, s. 180-181; **Göktürk**, Avni: Türk Medenî Hukuku, Şahsın Hukuku (Kişiler Hukuku), 2. Bası, Ankara 1945, s. 179; **Oğuzoğlu**, H. Cahit: Medenî Hukuk- Şahsın Hukuku, 5. Bası, Ankara 1963, s. 325; **Yücekök**, Ahmet N.: Türkiye’de Dernek Gelişimleri, Ankara 1972; **Özsunay**, Ergun: Medenî Hukukumuzda Tüzel Kişiler Tüzel Kişilerin Genel Teorisi/ Dernekler/ Vakıflar, 4. Bası, İstanbul 1973,s. 3; **Zevkliler**, Aydın / **Acabey**, Beşir / **Gökyayla**, Emre: Medenî Hukuk (Giriş, Başlangıç Bölümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku), 6.Bası, Ankara 2000, s. 533; **Akıpek /Akıntürk**, 508-509; **Dural**, Mustafa/ **Öğüz**, Tufan : Türk Özel Hukuku Kişiler Hukuku, C. II, 6. Bası, İstanbul 2002, s. 193; **Oğuzman**, M. Kemal / **Seliçi**, Özer / **Oktay**, Saibe: Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler), 7. Bası, İstanbul 2002, s. 167- 168; **Serozan**, Rona: “Türkiyede Dernek ve Vakıf Kurmanın ve Yürütmenin Zorlukları”, Bülent Tanör Armağanı, İstanbul 2004, s. 551; **Zevkliler**, Aydın / **Havutçu**, Ayşe: Yeni Medenî Kanuna Göre Medenî Hukuk (Temel Bilgiler)– Giriş ve Başlangıç Hükümleri-Gerçek Kişiler- Tüzel Kişiler (Dernek, Vakıflar)- Aile Hukuku, 3. Bası, Ankara 2004, s.151.

⁵² Tüzel kişiler, değişik açılardan bir takım sınıflandırmalara tâbi tutulmuştur. Buna göre; tüzel kişiler bünyelerine göre kişi topluluğu yani korporasyon ve mal topluluğu olarak ayrılmaktadır. Dernekler ve şirketleri; kişi topluluğu (korporasyon), vakıfları; mal topluluğu şeklinde örgütlenen tüzel kişilere, örnek olarak verebiliriz. Diğer bir taraftan tüzel kişiler, bağlı oldukları hukuk kuralları bakımından ; kamu hukuku tüzel kişileri (meselâ; devlet, il, belediye, köy gibi kamu idareleri ile üniversiteler, TRT gibi kamu kurumları) ve özel hukuk tüzel kişileri (meselâ; ticaret şirketleri, dernekler, vakıflar) olarak ayrılmaktadır. Tüzel kişilerin çeşitleri için bkz. **Öztañ**, Bilge: Tüzel Kişiler, 4. Bası, Ankara 2001, s.415-416; **Zevkliler / Acabey / Gökyayla**, s. 539 vd.; **Akıpek / Akıntürk** , s. 534 vd.; **Dural / Öğüz**, s. 209; **Oğuzman/Seliçi/Oktay**, s.172 vd ; **Zevkliler / Havutçu**, s.152 vd; **Öztañ**, Bilge: Hukukun Temel Kavramları, 16.Bası, Ankara 2005, s. 302 vd. . Dernekler bu sınıflandırmalar içinde; kişi topluluğu şeklinde örgütlenmiş, özel hukuk tüzel kişisi olarak tanımlanabilir. Ancak; ileride de değineceğimiz üzere dernekler, bağlı oldukları hukuk kuralları bakımından, özel hukuk tüzel kişisi olarak nitelendirilmekle birlikte; derneklerin kamu hukukunu ilgilendiren boyutu nedeniyle, başta 5253 sayılı Dernekler Kanunu olmak üzere kamu hukuku kuralları ile de düzenlenmektedir.

nitelendirebiliriz⁵³. Kelime anlamı olarak da dernek; “belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluk” şeklinde tanımlanabilir⁵⁴.

Tanım vermekten kaçınan 743 sayılı Medenî Kanun’unun aksine Türk Medenî Kanunu 56. maddesinde derneği; “*gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır*” şeklinde tanımlamıştır⁵⁵. Türk Medenî Kanunu’nun 56. maddesinin gerekçesinde belirtildiği üzere, 2908 sayılı Dernekler Kanunu’nun 1. maddesinde yer alan düzenleme ve 743 sayılı Medenî Kanun’un 53 üncü maddesi birlikte ele alınmış, doktrinde ileri sürülen görüşlerden de yararlanılarak, dernek kavramı yeniden tanımlanmıştır. Böylece dernek kavramının, benzer kavramlardan, örneğin; adi ortaklıktan, ticaret şirketlerinden, vakıftan ve gönüllü faaliyetlerden ayırt edilmesi sağlanmıştır⁵⁶. Özel nitelikli kanun olan 5253 sayılı Dernekler Kanunu’nda da dernekler, tanımlar başlığı altında Türk Medenî Kanunu ile aynı doğrultuda düzenlemiştir⁵⁷.

Türk Medenî Kanunu ve Dernekler Kanun’undaki tanımda, bir kişi topluluğunun dernek olarak nitelendirilmesi için gereken tüm unsurlar ile derneğin,

⁵³ **Zevkliler**, s. 561, **Akipek / Akıntürk**, s.577; **Zevkliler**, Aydın / **Havutçu**, Ayşe: Yeni Medenî Kanuna Göre Medenî Hukuk (Temel Bilgiler) – Giriş ve Başlangıç Hükümleri-Gerçek Kişiler- Tüzel Kişiler (Dernek, Vakıflar)- Aile Hukuku, 5. Bası, Ankara 2005, s.170.

⁵⁴ <http://www.tdk.org.tr>, Erişim tarihi: 04.02.2005.

⁵⁵ 743 sayılı Önceki Medenî Kanun, dernekleri 53-72 maddeleri arasında düzenlemekle birlikte dernek tanımı vermemektedir. Bunun nedeni bir görüşe göre; 743 sayılı Medenî Kanun’un dernekleri tıpkı insanlar gibi tabii saydığından tanımlama gereği duymamış olmasıdır. bkz. **Velidedeolu**, Hıfzı V./ **Ataay**, Aytekin M. : Türk Cemiyetler Hukuku, İstanbul 1956, s. 6. Diğer bir görüşe göre ise; dernek kavramının verilmemesinin nedeni, dinamik tutulmasının istenmesidir. bkz. **Öztaş**, (Tüzel Kişiler), s.43. 1926 yılında yürürlüğe giren 743 sayılı önceki Medenî Kanunumuz dernekler açısından, olabildiğince özgürlükçü bir sistem benimsemiştir. Bu kanun sisteminde, genel olarak tüzel kişiler bakımından, bunların kurulmalarında mümkün olduğu kadar kolaylık sağlandığı gibi, bunların hukukî durumları bakımından da mümkün olduğunca gerçek kişilere yaklaştırmak eğilimi hakimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Saymen**, s.16. Medenî Kanun’un bu niteliği dikkate alındığında, derneklerin tanımlanmamasının nedeni, bunların gerçek kişiler kadar doğal sayılması olabileceği yanında, derneklere hukukî kimlik kazandırılmasının daha yeni bir geçmişe sahip olması karşısında, bunları net bir şekilde tanımlamanın zorluğu ve sakıncası da olabilir.

⁵⁶ Türk Medenî Kanunu’nun 56. maddesinin gerekçesi için bkz.

⁵⁷ 2908 sayılı Dernekler Kanunu 1. maddesinde dernekler tanımlanmakla birlikte, tüzel kişilikten bahsetmemektedir. Aynı kanunun 9. maddesinin 1. fıkrası da göz önüne alındığında, tüzel kişiliğin derneğin unsurları arasında yer aldığı kabul edilmekle birlikte kanunun tanımı eksik bulunmaktaydı. bkz. **Velidedeolu**./ **Ataay**, s. 7.; **Özsunay**, s. 103; **Dural / Ögüz**, s. 250.

benzer kavramlardan farkı ortaya konmaktadır. Gerçekten, özel hukuk tüzel kişilerinin amaçları iktisadi veya gayri iktisadi olabilir. Derneklerin en önemli özelliği, iktisadi olmayan amaçlar ile kurulmasıdır. İşte bu husus, dernekleri ticaret şirketlerinden ayıran esaslı bir noktadır.

Dernekleri tanımlarken üzerinde durulması gereken bir husus da, derneklerin nitelikleri gereği gönüllü birlikler olmalarıdır⁵⁸. Gerçekten, Anayasanın 33. maddesinde, dernek kurma, bunlara ye olma ve üyelikten çıkmanın kişi hakkı olarak kişilerin hr iradesine bırakılması, bu hususu açıkça ortaya koymaktadır. Dernekler hem özel hukuk tüzel kişisi olmaları, hem de gönüllülük esasına dayanan ihtiyari birlikler olmaları sebebiyle, belli meslek gurubuna dahil olan kişilerin meslekleriyle ilgili olarak faaliyette bulunmaları için ye olmalarının zorunlu olduğu “Esnaf ve Kk Sanatkarlar Dernekleri” olarak anılan kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından ayrılmaktadır⁵⁹.

Bu açıklamalardan sonra, Türk Medenî Kanunu ve Dernekler Kanun’unda ve doktrinde yapılan tanımlardan yola çıkararak dernekleri, en az yedi gerçek ve tüzel kişinin, kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek maksadıyla, gönüllü olarak bir araya gelerek kendilerinden ayrı ve bağımsız bir hak süjesi yaratmak üzere bilgi, çaba ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmeleri sonucunda, oluşturdukları medenî hukuk tüzel kişisi olarak tanımlayabiliriz⁶⁰.

B.Terim

İktisadi bir amaç gütmeksizin manevi (ideal) bir amacın gerçekleştirilmesi maksadıyla kurulan tüzel kişiliği haiz kişi toplulukları için dilimizde genellikle,

⁵⁸ **Engin**, Baki İlkey: Dernek yeliğinin Kazanılması ve Kaybedilmesi, İstanbul 1995, s. 20; **Aldabak**, Ersen: Dernek zgrlğ, İstanbul 2002, s. 3 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

⁵⁹ **Engin**, s. 20; **Aldabak**, s. 3, dn.3. Bundan başka; Türk Tabipler Birliği, Türk Mimarlar ve Mühendis Odaları Birliği gibi kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ulusal yasalar açısından, dernek olarak kabul edilemez. **Din**, Güney: İnanç Anlatım ve örgütlenme özgürlükleri, İzmir 2005.

⁶⁰ **Velidedeoğlu / Ataay**, s.7 ; **Özsunay**, Ergun: s. 103; **Zevkliler**, s. 561; **Akipek / Akıntürk**, s. 577; **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s. 201; **ztan**, Bilge: Tüzel Kişiler, 4. Bası, Ankara 2001, s. 43.

“dernek” terimi kullanılsa da bunlar, kuruluş amaçlarına göre “ birlik, kurum, kulüp, ocak” gibi çeşitli terimlerle de ifade edilmektedir⁶¹. Mesela; siyasi amaçla kurulan dernekler, Anayasa ve Siyasi Partiler Kanununda “parti” , aynı işkolunda veya işkoluyla ilgili işlerde çalışanların yardımlaşmak ve ortak menfaatlerini korumak amacıyla kurdukları kişi toplulukları ise; İş Kanunu, Sendikalar Kanunu ve Grev ve Lokavt Kanunu’nda “sendika” olarak adlandırılmaktadır. Bunun yanında genellikle, spor amaçlı kurulan dernekler “kulüp”; (mesela; Fenerbahçe Kulübü, Tenis Kulübü vs) bilimsel amaçlı dernekler ise, “kurum” terimiyle ifade edilmektedir (Türk Hukuk Kurumu gibi). Bu bakımdan dernek, manevi amaç güden tüm kişi topluluklarını içine alan bir üst kavramı ifade eder⁶².

Uluslararası belgelerde de, “dernek” terimi genellikle, sendikalar ve siyasi partiler de dahil olmak üzere genel anlamda “örgütlenme” olarak kullanılmaktadır⁶³. İngilizce’de “freedom of associaton” olarak geçen ve dilimize dernek özgürlüğü olarak çevrilen kavram tam kelime anlamı olarak “bir araya gelme, birlik veya örgütlenme özgürlüğü” dür. Nitekim, Birleşmiş Milletler Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin, dernek özgürlüğünü düzenleyen 22. maddesinde, “örgütlenme özgürlüğü ” ifadesi kullanılmıştır.

Türk Hukuku’nda derneklere ilişkin kanuni düzenlemelerde, önceleri, manevi bir amacın gerçekleştirilmesi maksadıyla oluşturulan kişi topluluklarının, “cemiyet” terimi ile ifade edildiği görülmektedir. Gerçekten; derneklere ilişkin ilk kanuni düzenleme olan, 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu’nda, kanunun isminden de anlaşılacağı gibi, “cemiyet“ terimi kullanılmıştır. Daha sonra yürürlüğe giren, 743 sayılı Medenî Kanun’da ve 1938 tarihli 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu’nda da eski dilde kullanılan bu terim tercih edilmiştir. Bu gün yürürlükte olan, Türk

⁶¹ **Velidedeoğlu / Ataay**, s. 3; **Akıpek / Akıntürk**, s. 578.

⁶² **Zevkliler**, s. 561; **Akıpek / Akıntürk**, s. 578; **Zevkliler / Havutçu**, s. 168. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesindeki dernek kurma özgürlüğü de, dernek, sendika ve siyasi partileri içine alan bir örgütlenme özgürlüğünü yansıtmaktadır. Nitekim; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sözleşmenin 11. maddesinden hareketle, sendika ve siyasi partiler hakkındaki insan hakları ihlali iddialarını çözümlenmektedir. Örnek kararlar için bkz. Durmuş/ **Erdem**, Mustafa Ruhan/ **Sancaktar**, Oğuz: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, 2.Bası, Ankara 2004, s. 475 vd.

Tezcan/ Erdem/ Sancaktar,s. 475 vd.

⁶³ Bkz. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, m.20; Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi, m.11; Birleşmiş Milletler Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Sözleşme, m. 22.

Medenî Kanunu ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nda kullanılan "dernek" terimi, ilk olarak, 1630 sayılı Dernekler Kanunu'nda kullanılmış ve bundan sonraki kanuni düzenlemelerde de, "cemiyet" teriminin yerini almıştır.

II. Derneğin Benzer Kavramlardan Ayrılması

A. Adi Ortaklıktan Ayrılması

Borçlar Kanunu'nun 520. maddesine göre; iki ya da daha çok kişinin, ortak güçleri ya da araçlarıyla ortak bir amaca erişmek için bir sözleşme uyarınca bağlılığına, adi ortaklık denir. Dernek ile adi ortaklığın ayırt edilmesi kolaydır. Şöyle ki; adi ortaklık, tarafları arasında alacak - borç ilişkisi doğuran⁶⁴ bir ortaklık sözleşmesidir ve derneklerin aksine; tüzel kişilikleri yoktur. Bu tür tüzel kişiliği olmayan toplulukların, hayatları kurucularının yaşam süresiyle sona erer. Adi ortaklığın tüzel kişiliğinin olmaması, derneklerle bu ortaklık tipini kesin olarak birbirinden ayırır⁶⁵. Bundan başka adi şirketin, bir şekle bağlı olmayan ortaklık sözleşmesi ile kurulmasına karşın, derneğin kuruluşu için kanunda öngörülen kuruluş işlemlerine uyulması zorunludur⁶⁶.

B. Ticaret Ortaklıklarından Ayrılması

Dernekler; az çok kalabalık kişi grubunun, belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek veya aralarında ortak olan menfaatleri korumak maksadıyla oluşturdukları tüzel kişilerdir. Bu yapıları onları şirketlere yaklaştırır. Fakat şirketlerden farkı, amaçlarının manevi (ideal) oluşunda görülür. Hukukumuzda, iktisadi bir amaç güdecek olan kişi topluluklarının mutlaka şirket tiplerinden biri şeklinde kurulması gerekir⁶⁷. Bu açıdan, derneklerde kâr paylaşma gayesi bulunmamasına karşılık, şirkette bu kar elde etme amacı, ticaret şirketlerine karakteristik özelliğini verir.

⁶⁴Velidedeoğlu, s. 14.

⁶⁵Velidedeoğlu, s. 14; Özsunay, s. 104; Öztan (Tüzel kişiler),s.47.

⁶⁶Velidedeoğlu, s. 14.

⁶⁷Gönensay, s. 152; Arsebük, s.205; Velidedeoğlu, s. 15;Berki, s.82; Öztan (Tüzel kişiler),s.46-47; Akipek / Akıntürk, s. 578.

Dernekler ile şirketler arasındaki diğer bir farkı da şu şekilde belirtmek mümkündür: Şirketler kâr gayesi güttüklerine göre, bunu teşkil edecek olan şahısların ya birbirlerine güvenen kimseler olması veya çok fazla sermayeye ihtiyaç varsa, şahısların hiçbir rolü olmaksızın sermayenin bol olması amacı güdülür. Birinci halde ortakların adedinin mümkün olduğunca az olmasına bakılır (meselâ, komandit, kolektif şirketler) ; ikincisinde ise sermaye söz konusu olduğundan bunun mümkün olduğu kadar arttırılmasına bakılır (meselâ, anonim şirketler). Derneklerde sermaye esas olmadığı gibi, üyeler arasında da emniyet, şirketlerdeki kadar önemli bir rol oynamaz. Yeter ki, dernek gayesini benimseyen kişileri içine alsın⁶⁸. Derneklerin varlıklarını sürdürebilmeleri, amaçlarını benimsemiş kimseleri içlerine almalarıyla mümkün olabilir. Bir dernek, aynı amacı benimsemiş olan ne kadar çok kimseyi kendi bünyesine alabilirse, amacını gerçekleştirme imkânlarını da o ölçüde arttırmış olur⁶⁹. Bu itibarla; dernekler, üyelerinin sayısını mümkün olduğu kadar arttırmak isterken; şirketler, ortaklarını fazlalaştırmak istemez. Zira; ortak adedi çoğaldıkça, kâr payı azalır⁷⁰.

C. Vakıftan Ayrılması

Vakıf da, denek gibi bir özel hukuk tüzel kişisidir. Ancak vakıf, bir malın ya da malvarlıksal değeri olan bir hakkın, başlı başına bir varlığı olmak üzere belli bir amaca özgülenen bir mal topluluğudur. Oysa dernek, belli bir amaca yönelmiş ve örgütlenmiş bir kişi topluluğudur⁷¹.

Dernek ile vakıf arasındaki diğer bir fark da, bu ikisinin kuruluş biçimleri bakımından görülür. Dernekler, Medenî Kanun ve Dernekler Kanunu uyarınca, çok taraflı bir hukukî işlem olan tüzükleri ile kurulurken; vakıflar, tek taraflı hukukî işlem olan resmi senet ya da ölüme bağlı bir hukukî muamele (vasiyetname) ile kurulabilirler⁷².

⁶⁸ Arsebük, s.205; Saymen, s. 97.

⁶⁹ Akipek / Akıntürk, s. 629.

⁷⁰ Arsebük, s.205; Saymen, s. 97.

⁷¹ Velidedeoğlu, s. 15; Özsunay, s. 105; Öztan (Tüzel kişiler),s.47.

⁷² Velidedeoğlu, s. 15; Özsunay, s. 105.

§ 3. DERNEĞİN UNSURLARI

Bir topluluğun hangi şartlar altında “dernek” niteliğini kazanacağı, Medenî Kanun’da ve Dernekler Kanunu’nda belirtilmiştir⁷³. Buradaki tanımlardan hareketle, bir kişi topluluğunun, dernek şeklinde tüzel kişilik kazanabilmesi için; üye, amaç, süreklilik ve tüzel kişilik olmak üzere, dört ana unsura sahip olması gerekir⁷⁴.

I. Üye

Dernekler kişi toplulukları olup, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin usulüne uygun bir şekilde bir amacın gerçekleşmesi uğrunda, devamlı olarak birleşmeleri suretiyle meydana gelir. Belirli ve ortak bir amaç çevresinde toplanarak derneği oluşturan veya kurulmuş bir derneğe katılan gerçek veya tüzel kişilere üye denir. Üyeler olmadan bir derneğin oluşması mümkün değildir. Bu bakımdan üye derneğin temel unsurlarından birini teşkil eder⁷⁵.

Türk Medenî Kanunu’nun 56. maddesi ve 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu’nun 2. maddesine göre; gerçek kişilerin yanında tüzel kişiler de dernek kurabilir, dernek üyesi olabilirler. Esas itibariyle; Türk Medenî Kanunu yürürlüğe girdiğinde, bu Kanun’un 56. maddesinde sadece gerçek kişilerin dernek kurabileceği ve dernek üyesi olabileceği düzenlenmişti⁷⁶. 07.08.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4963 sayılı yasanın 10. maddesi ile, Türk Medenî Kanunu’nun 56. maddesi ve 64. maddesi değiştirilerek, tüzel kişilere de gerçek kişiler gibi, dernek kurucusu ve dernek üyesi olabilme imkânı tanınmıştır⁷⁷. 5253 sayılı Yeni Dernekler Kanunu’nda da ilgili değişikliğe paralel olarak; tüzel kişilerin de dernek kurabileceği, derneğe üye olabileceğini düzenlenmiştir. Ancak; Dernekler Yönetmeliği’nin 5. maddesinin IV.

⁷³ Öztan, (Hukukun Temel Kavramları), s. 318.

⁷⁴ Öztan (Tüzel Kişiler), s. 45.

⁷⁵ Saymen, s. 124 ; Velidedeoğlu / Ataay, s.84; Engin, s. 21; Öztan, (Tüzel Kişiler), s.45; Oğuzman/Seliçi/Oktay, s.205; Ögüz/ Dural, s.273; Öztan, (Hukukun Temel Kavramları) s. 344.

⁷⁶ 743 sayılı Eski Medenî Kanunu’nda, tüzel kişilerin dernek üyesi olmasını engelleyici hüküm bulunmamasıyla birlikte, özel nitelikli kanun olan 2908 sayılı Eski Dernekler Kanunu’nda sadece gerçek kişilerin dernek kurabileceği ve dernek üyesi olabileceği düzenlenmekteydi. 07.08.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4963 sayılı yasanın 10. maddesi ile, 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu gibi, bu dönemde yürürlükte olan 2908 sayılı Eski Dernekler Kanunu’nun 1. ve 7. maddeleri değiştirilerek, tüzel kişilerin de dernek kurabileceği ve dernek üyesi olabileceği düzenlenmiştir.

⁷⁷ Zevkliler / Havutçu, s.168

fikrasında da belirtildiği üzere, çocuk derneklerine tüzel kişiler kurucu veya üye olamazlar.

Bir tüzel kişinin derneğe üye olması halinde, Dernekler Kanunu'nun 6. maddesine göre, tüzel kişinin yönetim kurulu başkanı veya temsille görevlendireceği kişi oy kullanır. Tüzel kişi adına oy kullanan kişinin; başkanlık veya temsil görevi bittiğinde, tüzel kişi adına oy kullanacak kişi yeniden belirlenir.

Tüzel kişilerin dernek kurabilmesi veya derneğe üye olabilmesi karşısında, acaba sadece tüzel kişilerden oluşan bir kişi topluluğu dernek kurabilecek midir? Kanımızca; kanunda buna engel olan aksi bir hüküm bulunmaması sebebiyle, bu duruma olumlu yanıt vermek gerekir. Kaldı ki; kuruluş amaçları aynı olan derneklerin oluşturduğu federasyonlar ile federasyonların oluşturduğu konfederasyonlar, sadece tüzel kişilerin oluşturduğu üst kuruluşlardır. Federasyonların üyeleri dernekler, konfederasyonların üyeleri ise federasyonlardır⁷⁸. Bundan başka bir derneğin, başka bir derneğe üye olup olamayacağı da akla gelmektedir. Esas itibarıyla; kuruluş amaçları aynı olan en az beş dernek federasyon, kuruluş amaçları aynı olan en az üç federasyon ise konfederasyon kurabilir. Ancak, bir tüzel kişi olması sebebiyle bir derneğin, federasyon oluşturma şartları oluşmaması halinde, kanımızca kuruluş amacı aynı olan bir derneğe kurucu veya normal üye olması da mümkün olabilir. Şöyle ki; Türk Medenî Kanunu ve Dernekler Kanunu'nda tüzel kişilerin dernek üyesi olabilecekleri düzenlenmiş, tüzel kişiliğin niteliği bakımından bir ayırıma gidilmemiştir⁷⁹. Ancak; federasyon kurma şartlarını oluşturan derneklerin bir araya gelmeleri halinde, artık dernek değil federasyon kurmaları söz konusu olur. Federasyonlar ile Konfederasyonlar ise, Dernekler Kanunu'nun 8. maddesinin son fıkrasına göre; temsilcilik dışında her ne ad altında olursa olsun, başka bir örgüt kuramazlar.

⁷⁸ Dural / Öğüz, s.249.

⁷⁹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bağlamında aynı yöndeki görüş için bkz. Sezer, Tijen Dündar: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Dernek Kurma Özgürlüğü, İzmir 2004 (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 52.

Türk Medenî Kanunu'nun 56. maddesi ve Dernekler Kanunu'nun 2. maddesine göre; dernek, asgari yedi gerçek veya tüzel kişinin bilgi ve çalışmalarını birleştirmesiyle kurulur⁸⁰. Buna göre; Türk Medenî Kanunu ve Dernekler Kanunu, derneğin kuruluş aşamasında asgari yedi kişinin varlığını aramıştır. Ancak; gerek kuruluş aşamasında, gerekse kuruluştan sonra, derneğe üye olarak katılmak mümkündür. Derneğin kuruluşunda aranan asgari kişi sayısı ile derneğin devamı için aranan asgari kişi sayısı birbirinden farklıdır. Bir derneğin kuruluşu için aranan kişi sayısı, derneğin işleyişi için gereken zorunlu organların oluşturulabilmesi için gereken sayıdan az olabilir. Amaç derneğin kuruluşunu olabildiğince kolaylaştırmaktır. Derneğin kurulmasından sonra katılan üyelerle, derneğin zorunlu organlarının oluşturulacak sayıya ulaşılması mümkündür. Nitekim; derneklerin kuruluştan sonra asgari kaç üyeye sahip olmaları gerektiği, Türk Medenî Kanunu ve Dernekler Kanunu'nda açıkça belirtilmemiş olmakla birlikte, Türk Medenî Kanunu'nun 84 maddesinin I. fıkrasından anlaşılmaktadır⁸¹. *Türk Medenî Kanunu'nun 84 maddesinin I. fıkrasına* göre; yönetim kurulu, beş asıl ve beş yedek üyeden, yine Türk Medenî Kanunu'nun 86 maddesinin I. fıkrasına göre; denetim kurulu üç asıl üç ve üç yedek üyeden az olamaz. Sonuç olarak; bir derneğin, kuruluştan sonra, en az on altı üyesinin bulunması gerekecektir⁸².

Ayrıca; *Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesinin II. fıkrası gereğince*; genel kurul toplantısının, çoğunluğun sağlanamaması sebebiyle ertelenmesi halinde⁸³ ikinci toplantıda, yönetim ve denetim kurulları üye tam sayısının iki katından az olamaz. Bu durumda; yönetim kurulunun en az beş, denetleme kurulunun da en az üç üyeye

⁸⁰ Önceki Medenî Kanunda bir derneğin kurulabilmesi için gereken üye sayısı belirtilmemişti. Ancak 2908 sayılı Dernekler Kanununda da bir derneğin kurulabilmesi için yedi kişinin varlığı aranmaktaydı. Bir görüşe göre; 2908 sayılı Dernekler Kanunundaki sınır bir yana bırakılırsa, önceki Medenî Kanununa göre teorik olarak en az iki kişinin dernek kurabilmesi mümkündür. bkz. **Dural / Ögüz**, s.249, dn.185a. Ancak, önceki Medenî Kanun açısından, sadece bir derneğin kuruluş safhası için teorik olarak iki kişinin dernek kurabilmesi mümkün görünse de; önceki Medenî Kanunun 60. maddesinin I. fıkrasında; genel kurulun toplandığı zaman karar verebilmesi için “ hazır olan üyelerin ekseriyeti” gerektiği düzenlenmiştir. Bu durumda, iki üyenin anlaşmazlığa düşmesi halinde ekseriyetten bahsedilemeyecektir. Bu açıdan bir derneğin kurulabilmesi için en az üç kişinin bulunması şarttır. bkz. **Saymen**, s. 124.

⁸¹ **Öztan (Tüzel Kişiler)** , s. 88; **Akipek / Akıntürk**, s. 629, 630 .

⁸² Tüzük gereğince yönetim kurulunun oluşturulmasının olanaksız hale gelmesi, Medenî Kanun 87. madde gereğince derneğin kendiliğinden sona erme sebeplerinden biri olarak sayılmıştır.

⁸³ Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesinin II. fıkrası gereğince; tüzük değişikliği veya derneğin feshi hâllerinde, katılma hakkı bulunan üyelerin üçte ikisinin, bu durumlar haricindeki durumlarda ise, salt çoğunluğunun katılımı ile toplanır.

sahip olması gerektiği düşünülürse, bir derneğin en az on altı üyesinin bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde, *Medenî Kanun madde 87 bent 5 gereğince*, olağan genel kurul toplantısının toplantı yetersayısı sağlanamaması sebebiyle üst üste iki defa yapılamaması, derneğin kendiliğinden dağılmış sayılmasına neden olur⁸⁴.

Buna karşın; derneğin en çok ne kadar üyesi olabileceğine dair kanunlarda bir kayıt olmadığından, derneklerin bünyelerine alacakları üyelerin bir üst sınırı yoktur. Dernek, istediği kadar üye kaydedebilir. Ancak, derneklerin tüzüklerine koyacakları bir hükümlerle, bünyelerine alacakları üye sayısını sınırlamalarının mümkün olduğu kabul edilmektedir⁸⁵. Yargıtay da bir kararında; “*Medenî hakları kullanma ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş herkes derneğe üye olabilir. Kanunda ve tüzükte, derneklerin üye adedini sınırlayan veya belli zamanlarda belli adetle üye kaydedilebileceğini zorunlu kılan hükümler yoktur. Bu sebeple, mücerret üç gün içerisinde 73 kişinin derneğe üye alınması, Medenî Kanun 2. maddeye aykırılık teşkil etmez*” demek suretiyle, derneklerin üye kaydetmeleri bakımından bir üst sınır olmadığını, ancak tüzüklerine böyle bir üst sınır koyabileceklerini kabul etmiştir⁸⁶.

Bir derneğin üyeleri, zamanla değişebilir. Hatta, derneğin kurucuları bile dernekten ayrılmış olabilir. Bu durumun, derneğin kişiliği bakımından önemi yoktur⁸⁷. Çünkü, bu gibi tüzel kişiliklerin hukukî çatısını kişiler değil; gerçekleştirilecek olan bir fikir, ulaşılabilecek bir amaç oluşturur⁸⁸. Derneğin amacı sabit ve bâki kaldıkça, derneği oluşturan kurucu üyelerin tamamının dernekten ayrılmış olması dahi, derneğin kişiliği üzerine etki yapmaz⁸⁹.

⁸⁴ Serozan (Dernek),s.554; Akipek / Akıntürk, s. 630.

⁸⁵ Velidedeoğlu / Ataay, s.84; Engin, s.21; Öztan (Tüzel Kişiler) ,s. 88; Oğuzman / Seliçi/ Oktay (Deschenaux/Steinauer /Tercier, s. 72'den naklen), s. 206; Akipek / Akıntürk, s. 630; Dural/ Ögüz, s. 273.

⁸⁶ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T: 29.4.1992, E: 1992/2-190, K: 1992/290, (Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programı; Kazancı Hukuk Otomasyon; Özdamar, Demet/Ertürk, Şükran/ Türk, Ahmet/İkizler, Metin/ Çağırğan, Senar/ Değer, Senem: Karşılaştırmalı, Gerekçeli, İçtihatlı, Uygulamalı 5253 Sayılı Yeni Dernekler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Kartal Yayınevi, Ankara 2005, s.80).

⁸⁷ Velidedeoğlu / Ataay, s.84; Akipek / Akıntürk, s. 629.

⁸⁸ Saymen, s. 4.

⁸⁹ Velidedeoğlu / Ataay, s.84; Akipek / Akıntürk, s. 629.

Bir kimsenin, bir derneğe kurucu olarak veya sonradan üye olarak katılmasıyla girdiği hukukî duruma (statüye) üyelik denir⁹⁰. Üyenin içinde bulunduğu üyelik adı verilen hukukî durum, üye ile dernek bakımından bir takım haklar ve borçlar içermektedir. Bir kişi üye olarak bir derneğe katılmakla, bu haklardan ve borçlardan oluşan hukukî statüye girmektedir⁹¹.

Özel hukuk açısından üyelik; şahsa sıkı sıkıya bağlı kişilik haklarındanır⁹². Bu nedenle; bu hak, başkasına devredilemeyeceği gibi, miras yoluyla üyenin mirasçılara da geçmez⁹³. Alman ve İsviçre Hukukunda, üyeliğin miras yoluyla geçmeyeceği ve başkasına devredilemeyeceği açıkça düzenlenmiştir. Buna karşın; Alman ve İsviçre Hukuku'ndaki bu düzenlemelerin, emredici nitelikte olmadığı ve dernek tüzüğüne, üyeliğin devri veya miras yoluyla intikalini mümkün kılacak bir hüküm konulabileceği, kabul edilmektedir⁹⁴. Türk Hukukunda ise; böyle bir kanun hükmü bulunmamakla beraber, üyeliğin şahsa sıkı sıkıya bağlı bir hukukî durum olmasından hareketle, üyeliğin mirasçılara intikal etmeyeceği ve devredilemeyeceği

⁹⁰ **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 597; **Zevkliler/ Havutçu**, s.191. Doktrinde kabul edilen diğer bir görüşe göre; dernek üyeleri ile dernek arasındaki taraflar açısından çeşitli haklar ve yükümlülükler doğuran hukukî ilişkiye üyelik denir. Bu ilişki, şahsın hukukundan doğan bir hukukî ilişkidir. bkz. **Öztan**, (Tüzel Kişiler), s. 87; **Dural / Ögüz**, s.273 **Öztan**, (Hukukun Temel Kavramları), s. 344; **Engin**, s. 23; **Oğuzman/seliçi/Oktay**, s. 206; **Eren, Fikret**: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Bası, s. 157. Ayrıca, üyelik ilişkisi, sürekli bir hukukî ilişki olarak tanımlanmaktadır. Aynı görüşe göre; Dernek tüzüğünde veya dernek ile üye arasındaki hukukî ilişkide üyeliğin süreye bağlandığı haller dışında, dernek üyeliğinin kazanılması ile başlayan bu hukukî ilişkinin sona ereceği zamanın belli olmaması sebebiyle üyelik ilişkisi belirsiz sürelidir. bkz. **Engin**, s. 24; **Dural / Ögüz**, s. 274.

⁹¹ **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 597; **Zevkliler/ Havutçu**, s.191; **Özsunay**, s. 243; **Oğuzman/seliçi/Oktay**, s. 206. Son yazara göre; üyelik, hak ve yükümlülüklerden oluşan statüyü ifade etmekle birlikte, bu işlemin hukukî niteliği bir taraftan üyenin derneğe katılma beyanına, diğer taraftan derneğin kabulüne dayanan bir hukukî ilişki olarak kabul edilebilir. Bu yüzden sözleşmeden doğan bir hukukî ilişkinin varlığı kabul edilmektedir. Bu sözleşme, bir borç sözleşmesi değildir. Bu sözleşme gereği üyelik kişisel ilişkisinin kurulması sebebiyle, bu sözleşme bir kişiler hukuku sözleşmesidir. Aynı yöndeki görüş için bkz. **Engin**, s. 32; **Dural / Ögüz**, s. 274, 275. Engin'e göre; dernek üyeliğinin kazanılmasına ilişkin dernek ile üye olarak derneğe katılmak isteyen kişi arasındaki hukukî ilişkinin sözleşme olarak nitelendirilmesi, dernek üyeliğinin, koşulları önceden belirlenmiş bir statüye giriş olarak değerlendirilmesine bir engel değildir. bkz. Engin, s.32. Ancak, üyeliğe girişi, bir sözleşmeden ziyade, bir hukukî statüye giriş olarak nitelendirmek gerekir. Şöyle ki; bir derneğe üye olan kişi, bu derneğin amacını gerçekleştirmek üzere derneğe katılmak istemekte, amacını ve bu amacı gerçekleştirmek uğruna, bu derneğin dernek ile üyeleri arasındaki ilişkiler de dahil olmak üzere, meydana getirdiği kurallar bütünü (dernek tüzüğünü) de benimsemiş olmaktadır. bkz. **Özsunay**, s.243.

⁹² **Ertaş**, Şeref: "Şahsa Sıkı Sıkıya Bağlı Haklar", Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi, 2000, S.106, s.2.

⁹³ **Özsunay**, s. 229; **Oğuzman/Seliçi/Oktay**, s. 206; **Öztan**, (Tüzel Kişiler), s. 88; **Öztan**, (Hukukun Temel Kavramları), s. 344.

⁹⁴ **Özsunay**, s. 229; **Oğuzman/Seliçi/Oktay**, s. 206-207.

ve yine Alman ve İsviçre Hukuku'nda olduğu gibi; aksinin, dernek tüzüğünde öngörülebileceği kabul edilmektedir⁹⁵. Ancak; üyelik haklarının üyenin şahsına tanınmış olması sebebiyle, bunların kullanılıp kullanılmaması hususundaki kararı, mutlak olarak, üyenin kendisi verir⁹⁶. Bunun dışında; bir kişilik hakkı olarak derneğe üye olma ve üyelikten çıkma hakkının, engelleyen veya güçleştiren sözleşmeler, Türk Medeni Kanunu'nun 23. maddesi ve yerine göre Borçlar Kanunu'nun 19 ve 20. maddeleri uyarınca, kişilik haklarına ve ahlâka aykırılık teşkil eder⁹⁷. Bu açıdan; bir derneğe üye olma veya üyelikten çıkma hakkından vazgeçmeye ilişkin bir sözleşme geçersizlik yaptırımıyla karşılaşır (BK.m.20)⁹⁸.

Dernek üyeliği; asıl üyelik ve fahri (onursal) üyelik gibi türlere ayrılmaktadır⁹⁹. Asıl (gerçek) üyelik; dernek tüzüğündeki şartlara sahip, derneğin amacını benimsemiş, derneğin her türlü faaliyetlerine katılan ve genel kurulda oy hakkı sağlayan üyeliğidir¹⁰⁰. Fahri (onursal) üyelik ise; üyeliğe kabul için dernek tüzüğünde sayılan tüm koşullara sahip olmayan, genel kurul toplantılarında oy hakkı bulunmayan, dernek organlarına seçilemeyen ve dernek faaliyetlerine katılmayan, fakat, derneğin amacını benimsemeleri nedeniyle, derneğe maddi ya da manevi katkıda bulunan üyelerin durumunu ifade eder¹⁰¹. Bu üyelerin, genel kurulda oy hakkı ve derneğe üyelik aidatı verme yükümlülüğü yoktur. Ancak, istedikleri takdirde, fahri üyelerin, derneğe üyelik aidatı vermelerine bir engel yoktur¹⁰². Bunun yanında dilerlerse bunlar, genel kurul toplantılarına katılıp görüşlerini açıklayabilirler¹⁰³.

⁹⁵ Özsunay, s. 229.

⁹⁶ Oğuzman/Seliçi/Oktay, s. 206; Öztan, (Tüzel Kişiler), s. 87; Dural / Öğüz, s.273 Öztan, (Hukukun Temel Kavramları), s. 344.

⁹⁷ Eren (Üyelik), s. 246,247.

⁹⁸ Eren (Üyelik), s. 246,247.

⁹⁹ Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 597; Akipek / Akıntürk, s. 630.

¹⁰⁰ Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 597; Akipek / Akıntürk, s. 630; Oğuzman/Seliçi/Oktay, s. 207; Dural / Öğüz, s.274.

¹⁰¹ Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 597; Akipek / Akıntürk, s. 630.

¹⁰² Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 597; Engin, s. 22; Akipek / Akıntürk, s. 630; Dural / Öğüz, s.274.

¹⁰³ Engin, s. 22, Dural / Öğüz, s.274. Aynı yazarlara göre; fahri üyelerin, oy haklarının bulunmaması sebebiyle, derneğin kendileri hakkında aldığı kararlar haricinde, dernek kararlarına karşı iptal davası açma hakları da yoktur. Üyelik statüsünün kazanılması ve kaybedilmesi açısından ise fahri üyelerin durumu, normal üyeler ile aynıdır. Fahri üyelerin, genel kurul kararlarına karşı, derneğin kendileri hakkında aldığı kararlar haricinde, dava açamayacağı görüşüne katılmakla birlikte; üyelik statüsünün kazanılması hususunda asıl dernek üyeleriyle aralarında fark olmadığı görüşüne katılmamaktayız.

4721 sayılı Türk Medenî Kanunu ve 5231 sayılı yeni Dernekler Kanun’unda, asıl ve fahri üyelik yanında, kurucu üyelikten de bahsedilmiştir. Ancak kurucu üyelerin, bir derneğe sonradan katılan üyelere, üyelik ilişkisinden doğan haklar ve borçlar bakımından bir farkı bulunmamaktadır. Sadece, kurucu üyeler için derneğe sonradan katılan üyelere nazaran daha ağır şartlar öngörülmüştür¹⁰⁴.

Kanunda öngörülen üyelik türleri dışında dernek tüzüğünde, farklı üyelik kategorilerinin düzenlenmesi mümkündür. Bu tür düzenlemelerin sınırını, kanunun emredici hükümleri oluşturur. Türk Medenî Kanunu’nun 68. maddesinin I. fıkrası gereğince; dernek tüzüğüne üyeler arasında eşitliği bozan veya bazı üyelere ayrıcalık tanıyan hükümler konulamaz¹⁰⁵.

Anayasamızda dernek kurma ve üye olma hakkı, temel hak ve özgürlükler içinde sayılmak suretiyle anayasal güvence altına alınmıştır¹⁰⁶. Anayasamız derneğe üye olma özgürlüğünü, “dernek kurma özgürlüğü” başlığı altında¹⁰⁷ 33. maddesinde; *“Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.”* şeklinde düzenlemiştir.

Şöyle ki; daha önce belirttiğimiz üzere, fahri üyeler dernek tüzüğünde asıl üyeler için konulan koşulların hepsini sağlamış olmayabilir. Sadece; kanunun emrettiği şartlar, aksi kanunda açıkça belirtilmediği sürece, fahri üyeler bakımından da aranır. Mesela; Türk Medenî Kanunu’nun 93. maddesi gereğince; Türkiye’de yerleşme hakkına sahip olan yabancı gerçek kişiler, dernek kurabilirler veya kurulmuş derneklere üye olabilirler. Anı maddede, onursal üyelik (fahri üyelik) için bu koşulun aranmayacağı belirtilmiştir.

¹⁰⁴ Dural / Ögüz , s. 273-274; Engin, s. 21- 22.

¹⁰⁵ Dural / Ögüz , s. 273-274; Engin, s. 21- 22.

¹⁰⁶ Eren (Üyelik), s. 49. Temel hak ve hürriyetler, Anayasamızda; “ Kişinin hakları ve ödevleri” , “ Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler” ve “ siyasi haklar ve ödevler” olmak üzere, üç başlık altında toplanmıştır. Dernek kurma hürriyeti, “Kişinin hakları ve ödevleri” bölümünde düzenlenmiştir. Bu bölümdeki haklar, Anayasa Hukuku’nda, kabul gören Jellinek sınıflandırmasına göre; “ negatif statü hakları” olarak nitelendirilmektedir. Negatif statü hakları; devletin, müdahalede bulunmaması gereken, kişiye ait alanın sınırlarını çizmektedir. Bu haklar devlete, hiçbir şey yapmama, karışmama ödevi yükler. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Giritli**, İsmet / **Sarmaşık**, Jale: Anayasa Hukuku, Genel Esaslar- Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, İstanbul 2001, s. 75; **Gözler** , Kemal: Anayasa Hukuku’na Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, Bursa 2002, s. 216-217; **Atar** , Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, Konya 2002, s. 120.

¹⁰⁷ Anayasamızın 33. maddesinin başlığı “dernek kurma özgürlüğü” olmakla birlikte, esas itibariyle bu madde, sadece dernek kurma hakkını değil, derneğe üye olma, üye olmaya zorlanamama, üyelikten çıkma, gerçek kişilerin yaşama hakları gibi, derneğin de bir hukukî kişilik olarak varlığını sürdürebilmesi bakımından hâkim güvencesi altına alınması gibi dernek özgürlüğünün diğer yönlerini de düzenlemektedir. bkz. **Eren** (Üyelik), s. 246; **Aldabak**, s.58.

Türk Medenî Kanun'unun 64. maddesi ile Dernekler Kanun'unun 3. maddesinde, Anayasanın 33. maddesine paralel olarak, kural olarak fiil ehliyetine sahip her gerçek kişi veya tüzel kişinin bir derneğe üye olabileceği düzenlenmiştir¹⁰⁸. Derneğe üye olma ve üyelikten çıkma hakkı, kişiye sıkı biçimde bağlı hak niteliğindedir¹⁰⁹. Bu sebeple, bu hakkın kullanılmasında karar verme yetkisi sadece hak sahibine aittir, temsilciye bırakılması söz konusu değildir¹¹⁰.

Bunun yanında, Türk Medenî Kanun'unun 63. ve 66. maddelerinde, yine Anayasa 33. maddesi doğrultusunda; hiç kimsenin bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamayacağı da açıkça belirtilmiştir. Buna göre; herkes derneğe üye olma hakkına eşitlikle sahip olduğu kadar, bir derneğe üye olmama ya da dernekten çıkma hakkına da sahiptir¹¹¹. Herkesin istediği derneğe üye olabilme hakkına “olumlu dernek özgürlüğü”; üye olmama ya da üyelikten ayrılma hakkına da “olumsuz dernek özgürlüğü” adı verilir¹¹².

Derneğe üye olma hakkı, kişilerin üye olarak kabul edilme hususunda bir derneği zorlayabileceği anlamına gelmez¹¹³. Türk Medenî Kanun'unun 63. maddesinde de belirtildiği üzere; bir kimsenin derneğe üye olup olmama özgürlüğü

¹⁰⁸ Dernekler Kanunu'nun 3. maddesi ile; onbeş yaşını bitiren ayırt etme gücüne sahip küçüklerin, yasal temsilcilerinin yazılı izni ile, çocuk dernekleri kurabilmeleri veya kurulmuş çocuk derneklerine üye olabilmelerine olanak tanınmıştır. Yine aynı madde gereğince; çocuk derneklerine üye olabilme yaşı, 12'ye indirilmiştir. Buna göre; 12 yaşını dolduran küçükler de, yasal temsilcilerinin iznini almak şartıyla çocuk derneklerine üye olabileceklerdir. Bu açıdan, Türk Medenî Kanunu'nun 57 ve 64. maddelerinde, dernek kurmak veya kurulmuş bir derneğe üye olmak için aranan, fiil ehliyetine sahip olma koşulu, çocuk dernekleri için aranmayacaktır.

¹⁰⁹ **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 598; **Dural / Ögüz**, s. 275.

¹¹⁰ **Dural / Ögüz**, s. 275. Bazı dernek tüzüklerinde, belli nitelikteki kişilerin, başvuruda bulunmasalar dahi, derneğe kendiliğinden üye olacaklarına dair kayıtlara da rastlanmaktadır. Bir görüşe göre; derneğe katılma işlemi sözleşme olarak kabul ettiklerinden, katılacak kişinin iradesi olmadan derneğe üye olma işlemi gerçekleşmeyecektir. bkz. **Engin**, s. 34; **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s.212. Biz üyeliğe girişin hukukî niteliğini, bir sözleşme olarak kabul etmemekle birlikte; derneğe girme hakkının, şahsa sıkı sıkıya bağlı bir hak olması ve sadece hak sahibi tarafından kullanılabilmesi sebebiyle, bu yöndeki tüzük hükmünün geçersiz olduğunu kabul etmekteyiz.

¹¹¹ **Öztan** (Tüzel Kişiler) , s. 89; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 598; **Zevkliler / Havutçu**, s. 192; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s. 345; Bir derneğe üye olmaya veya olmamaya zorlayan sözleşmeler, Türk Medenî Kanunu'nun 23. maddesine göre; şahsiyet haklarına aykırı olduğundan hükümsüzdür. bkz. **Öztan** (Tüzel Kişiler) , s.89. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde, olumsuz dernek özgürlüğüne yer verilmemiş olmakla birlikte, dernek kurma özgürlüğü, derneğe üye olmama veya üyelikten çıkma hakkını da içinde barındırır. **Tezcan/ Erdem/ Sancaktar**,s. 475.

¹¹² **Eren**, Fikret: “Dernek ve Sendikaya Üye Olma, Üye Olmama ve Üyelikten Ayrılma Hakkı”, AÜHFED 1974, S.1-4, s. 245 ; **Engin**, s. 25, s. 34; **Özsunay**, s.232; **Öztan** (Tüzel Kişiler) , s.89.

¹¹³ **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 597.

olduğu gibi, derneklerin de bir üyeyi kabul edip etmeme özgürlüğü vardır. Dernek, üyelik için bütün koşullar mevcut olsa bile, bir kimseyi üye olarak kabul edip etmemede serbesttir ve hatta buna bir gerekçe göstermek mecburiyeti yoktur¹¹⁴. Ancak, derneğin üyelik başvurularını geri çevirmesi, kişinin kişilik haklarını zedeleyici şekilde¹¹⁵ ve Türk Medenî Kanunu'nun 2. maddesinin II. fıkrası anlamında hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olmamalıdır¹¹⁶.

Doktrinde, özellikle, tekel durumundaki derneklerin, üyelik başvurusunu haklı sebep olmaksızın red etmesinin, Anayasaya göre temel haklar içinde yer alan, kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkının engellenmesi niteliğinde olup, hakkaniyet kurallarına aykırı düşeceği savunulmaktadır. Tekel niteliğindeki bu dernekler, ancak önemli ve inandırıcı nedenlere dayanılarak üyelik başvurusu reddedilebilecektir. Bu görüşe göre, bu durumlarda bir kişi, dava yoluyla derneğe üye alınmasını isteyebilecektir¹¹⁷.

Doktrinde savunulan karşı görüşe göre ise; Türk Medenî Kanunu'nun 63. maddesinde, derneklerin üye kabul etmeye zorlanamayacağına açıkça hükme bağlanmasıyla, tekel durumundaki dernekler de dahil olmak üzere üyeliğin reddi konusunda haklı sebebe dayanmasının gerektiği sonucuna varılamaz¹¹⁸.

Kanımızca da; Türk Medenî Kanunu'nun 63. maddesinde, “hiçbir dernek” demek suretiyle, derneklerin tekel konumunda olup olmadığı ayrılmaksızın üye kabul etmeye zorlanamayacağı yolundaki açık hüküm karşısında, artık tekel durumundaki derneklerin haklı gerekçe göstermeksizin üye kabul etmekten kaçınamayacağı sonucuna varılamaz. Ancak her dernek gibi tekel durumundaki

¹¹⁴ Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 597, 598; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s. 345,346; Zevkliler / Havutçu, s. 192.

¹¹⁵ Öztan (Tüzel Kişiler), s.90; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s. 346.

¹¹⁶ Eren (Üyelik), s.248; Özsunay, s.235; Engin, s. 58; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 598; Oğuzman / Seliçi / Oktay, s.213; Dural / Ögüz, s. 274; Zevkliler / Havutçu, s. 192.

¹¹⁷ Özsunay, s.236; Dural / Ögüz, s. 277; Sungurbey, İsmet: Medeni Hukukun Temel Sorunları, Adalet Yayınevi, Ankara 2003, s. 40 . Yargıtay bir kararında, fiili olarak tekel durumundaki derneklerin üyeliği ancak haklı sebeple reddedebilecekleri görüşünü, “azlık görüşü” olarak adlandırarak, doktrinde bu görüşün çoğunlukla kabul edilmediğini belirtmek suretiyle bu görüşün kabulünün mümkün olmadığını belirtmiştir. 11.HD., T.20.05.1974, 3152/3166 (Sungurbey, s. 406).

¹¹⁸ Oğuzman / Seliçi / Oktay, s.212.

derneklerin de, üye kabulüne zorlanamayacakları yolundaki haklarını, Türk Medenî Kanunu'nun 2. maddesinin II.fıkrası anlamında dürüstlük kuralına uygun şekilde kullanmaları gerekir. Türk Medenî Kanunu'nun 2. maddesinin II.fıkrası anlamında hakkın kötüye kullanılması suretiyle üyeliğin reddedilmesi durumunda; öncelikle yönetim kurulu kararına karşı genel kurula itiraz edilmeli, genel kurul kararına karşı dava açılabilir. Zaten Türk Medenî Kanunu'nun 83. maddesinin II. fıkrası; "*diğer organların kararlarına karşı dernek iç denetim yolları tükenmedikçe iptal davası açılmayacağı*" kuralını getirmiştir. Bu bakımdan yönetim kurulunun kararına karşı, Genel Kurula itiraz etmeden dava açılmaz. Öncelikle ilgili kararın, iç başvuru yolları tüketilerek kesinleşmesi gerekmektedir. Üyelik başvuruları dernek tarafından kabul edilmeyen kişiler de, dernek üyesi olmadıkları halde, genel kurul kararına karşı iptali davası açabilmektedir¹¹⁹.

Dernek üyeliği, derneğin kuruluşuna katılma veya kurulmuş bir derneğe sonradan üye olma yoluyla iki şekilde kazanılır. Birinci halde kurucu üyelik söz konusudur. Kurucu üyeler, derneğin tüzel kişilik kazanmasıyla birlikte, kendiliğinden üyelik sıfatını kazanırlar¹²⁰. Kurulmuş bir derneğe sonradan üye olmak isteyen kişilerin, üyelik sıfatını kazanabilmesi için, Türk Medenî Kanunu'nun 64. maddesinin II. fıkrası gereğince, yazılı olarak yapacakları üyelik başvurusunun, dernek yönetim kurulunca kabulü gerekmektedir¹²¹. Aynı madde hükmü gereğince yönetim kurulu, otuz gün içinde üyelik istemini karara bağlamalı ve sonucu yazıyla başvuru sahibine bildirmelidir. Buna göre; Türk Medenî Kanun'unun 64. maddesinin II. fıkrasına göre; üyeliğe kabul hususunda yetkili organ yönetim kuruludur¹²².

¹¹⁹ Oğuzman / Seliçi / Oktay, s.211.

¹²⁰ Engin, s. 25; Oğuzman/Seliçi / Oktay, s.211; Dural / Ögüz, s. 274.

¹²¹ Daha önce belirttiğimiz üzere (dn.40); doktrinde savunulan bir görüşe göre, derneğe üye olarak katılmak isteyenle dernek arasındaki hukukî ilişki bir sözleşmedir. Üyelik sözleşmesi olarak adlandırabileceğimiz bu sözleşme bir borç sözleşmesi değil, üyelik ilişkisinin kurulmasını sağlayan kişiler hukukuna ilişkin bir sözleşme olduğu hakkında bkz. Dural / Ögüz, s. 275.

¹²² 743 sayılı önceki Medenî Kanun'unun 58. maddesi gereğince, derneğe üyeliğe kabul etmede yetkili organ genel kurul idi. 2908 sayılı eski Dernekler Kanun'unun 16. maddesinin VII. fıkrası ile; bu konudaki yetki yönetim kuruluna verilmişti. Dernekler Kanun'undaki düzenleme karşısında, bazı yazarlar, üyeliğe girme konusunda karar vermeye yetkili organın hangisi olduğunun Tüzük ile belirlenebileceğini, belirlenmemişse yönetim kurulunun yetkili olduğunu kabul etmekteydi. bkz. Zevkililer/Acabey/Gökyayla, s. 598. Diğer bir görüşe göre ise; bu hükmün amacı, dernek üyeliğine müracaatların hangi dernek organına yapılacağını belirtmek ve bu organın belirli bir sürede bu müracaat hakkında karar vermesini temin ederek başvuru sahibinin bu karara göre davranmasına imkân vermektir. Bu şekilde, üyeliğe başvuran kişinin sürüncemede bırakılmasına engel olunacaktır.

Bununla beraber Türk Medenî Kanunu'nun 80. maddesine göre genel kurul, üyeliğe kabul hususunda son kararı verme konusunda yetkilendirilmiştir. Bu hüküm, genel kurulun derneğin en üst organı olarak, başka organlara ait yetkiler hususunda denetleme yetkisinin bulunduğuna işaret etmektedir¹²³.

Gerekli koşullara sahip olan bir kimse derneğe üye olmak için başvurduğunda, yönetim kurulu bu üyeliği uygun görürse kişi, üye sıfatını kazanır ve böylece koşulları, dernek tüzüğü ve kanun hükümleri ile önceden belirlenmiş bir statüye girmiş olur¹²⁴. Derneğin bir kimseyi üyeliğe kabul etmesi, kurucu yenilik doğuran bir işlem olarak kabul edilmektedir¹²⁵.

Türk Medenî Kanun'unun 64. maddesinin II. fıkrasında üyelik başvurusunun, dernek yönetim kurulunca en çok otuz gün içinde karara bağlanıp, sonucun yazıyla başvuru sahibine bildirmesi düzenlenmekle birlikte, derneğin bu sürede hiçbir cevap vermemesi, bu hususta açıkça bir kanun hükmü olması karşısında, üyelik başvurusunun kabulü anlamına gelmez. Kural olarak susma, kabul anlamına gelen bir irade beyanı olarak değerlendirilemez¹²⁶. Ancak, açık bir kanun hükmü olması

Bu bakımdan bu hüküm emredici niteliktedir ve aksi tüzükte kararlaştırılmaz. bkz. **Engin** s. 36. 4721 sayılı Türk Medenî Kanun'unu 64. maddesinde, üyelik başvurusunu karara bağlama konusunda tüzükte aksine düzenleme yoksa yönetim kurulunun yetkili olduğunu düzenlemekle, bu hükmün emredici olmadığını açıkça belirtmiştir. Ancak 4.11.2004 tarih ve 5253 sayılı Dernekler Kanun'unun 38. maddesi ile Türk Medenî Kanun'unun bu hükmündeki "*tüzükte başkaca düzenleme yoksa*" ifadesi kaldırılmıştır. Şu andaki, durum açısından Engin'in görüşüne katılarak, üyelik başvurusu konusunda nereye ne şekilde başvuru yapılacağı ve başvuruyu kimin hangi sürede karara bağlayacağını düzenleyen ilgili hükmün üyelik başvurusunda bulunan kişi açısından açıkça düzenlenmesinin yararının ortada olduğu ve bu başvuruların prosedürünün açıkça belirtilmesinin bir anayasal hak olan derneğe üye olma hakkının kullanılabilmesini sağlayıcı nitelikte olduğu düşünülürse hükmün her derneğin tüzüğünde ayrı ayrı olmaksızın yeknesak olarak kanundaki şekilde olması daha yerindedir. Şu halde bu değişiklik ile Türk Medenî Kanunu 64. maddesine emredici nitelik kazandırıldığı kanaatindeyiz.

¹²³ **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s.213; **Dural / Ögüz**, s. 275; YHGKK., T: 08.05.2002, E: 2002/2-300, K. 2002/385 (YKD 2002, C.XXVIII, S.12, s.1792,1793).

¹²⁴ **Özsunay**, s.243; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 597; **Dural / Ögüz**,s. 275; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s. 345,346. Bir görüşe göre; dernek üyeliğine girmenin, şartları önceden belirlenen bir statüye girmek olarak kabul edilmesi, dernek üyeliğinin kazanılmasına ilişkin hukukî ilişkinin, bir sözleşme olarak nitelendirilmesine engel teşkil etmez. bkz. **Dural / Ögüz**,s. 275, dn. 256; **Engin** (Üyelik), s. 32.

¹²⁵ **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 598; **Zevkliler / Havutçu**, s. 192.

¹²⁶ **Engin**, s.36; **Dural / Ögüz**, s. 275-276 ; **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s.211. Karşı yöndeki görüş için bkz. **Özsunay**, s.242.

veya tarafların anlaşması yahut dürüstlük kuralı gereğince, susma kabul olarak yorumlanabilir¹²⁷.

Derneğe üye olma hususunda kanunda bir takım koşullar aranmaktadır. Türk Medenî Kanun'unun 63. maddesinde, "*fil ehliyetine sahip olan her gerçek kişi ile tüzel kişiler, derneklere üye olabilirler*" demek suretiyle, derneğe üye olma hakkı çerçevesinde genel olarak düzenlenmiş, özel şartlar aranmamıştır¹²⁸. Dernekler Kanun'unu 3. maddede ise; derneğe üyelik bakımından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi çerçevesinde¹²⁹, bir takım yeni düzenlemeler getirilmiştir. Yeni Dernekler Kanun'unu ile, önceki 2908 sayılı Dernekler Kanun'unda üyelik konusundaki kısıtlamalar kaldırılmış¹³⁰, çocuklara dernek kurma ve derneğe üye olma hakkı tanınmıştır¹³¹. Buna göre; on beş yaşını

¹²⁷ Dural / Öğüz, s. 276.

¹²⁸ Oğuzman / Seliçi / Oktay, s. 207; Engin, Baki İlkay: "Yeni Medeni Kanun ve Dernekler Kanunu'nda Yapılan Değişikliklerin Türk Dernekler Hukuku'na Etkileri", Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan, Ankara 2004, s. 336.

¹²⁹ Madde gerekçesinde de belirtildiği üzere madde, Uluslararası Çocuk Haklarına Dair Sözleşme dikkate alınarak düzenlenmiştir. Uluslararası Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, dünya çocuklarının korunması, geliştirilmesi için hazırlanmış bir belgedir. Bu sözleşme kısaca çocukların "İnsan Hakları Yasası" olarak kabul edilmektedir. Bu sözleşme ile on sekiz yaşından küçük insanların temel hakları 54 madde ile düzenlenmiştir. Sözleşmenin 15. maddesinde, dernek, "Barışçı Toplanma Özgürlükleri" yan başlığı altında, "Taraf Devletler, çocukların bu özgürlüklerden kaynaklanan haklarını tanırlar. Bu haklar, özellikle çocukların derneklere girmekten, ya da toplantılara katılmaktan yasaklanmamasını öngörmektedir" denilmek suretiyle sözleşmeye taraf devletlere, çocuklara dernek ve barışçı toplanma haklarını tanıma ödevi yüklenmiştir. Birleşmiş Milletlere taraf olan bütün ülkeler tarafından imza edilen bu sözleşme, Türkiye tarafından 14.09.1990 tarihinde imzalamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akıllıoğlu, Tekin: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Ankara 1995, s.1,8.

¹³⁰ 2908 sayılı Dernekler Kanun'unu 16. maddesinde dernek üyeliği bakımından bir takım şartlar aranmasının yanında; 4. maddesinde de kurucu üyeler için bir takım şartlar aranmaktaydı. 5253 sayılı Dernekler Kanunu ile bu şartlar ve kısıtlamalar kaldırılmış, Türk Silâhlı Kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri hakkında özel kanunlarında getirilen kısıtlamalar saklı tutulmuştur.

¹³¹ 2908 sayılı Dernekler Kanun'unun 4. maddesinde kurucu üyeler, 16. maddesinde ise, normal üyelere getirilen yasak ve kısıtlamalar düzenlenmekteydi. 2908 sayılı Dernekler Kanunu 16. maddesinde sayılan yargı mensupları açısından derneklere üye olabilmek için izin esası kaldırılmış, çocukların çocuk dernekleri kurabilmeleri ve üye olabilmelerine olanak tanınması suretiyle de ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri dernek üyesi olabilmelerinin yolu açılmıştır. 2908 sayılı Dernekler Kanun'unun 4. maddesindeki kısıtlamaların da yeni Dernekler Kanunu'na alınmamasıyla, 2908 sayılı Dernekler Kanunu 16. maddesinde, 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (4) numaralı bendinde gösterilenler, yani kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri, kapatma kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl süre ile dernek üyesi olamayacağına ilişkin sınırlama da kaldırılmıştır. Türk vatandaşı olmayanların derneklere üye olabilmeleri için, Türk vatandaşlarında aranan şartlardan başka, o yabancının Türkiye'de ikamet etme hakkına sahip olması da gerektiği esası Türk Medenî Kanunu'nun 93. maddesi ile muhafaza edilmiştir. Görüldüğü üzere, 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu, 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun dernek kurma ve derneğe üye olma bakımından getirdiği, yer yer katı olarak

bitiren ayırt etme gücüne sahip küçükler; toplumsal, ruhsal, ahlâkî, bedensel ve zihinsel yetenekleri ile spor, eğitim ve öğretim haklarını, sosyal ve kültürel varlıklarını, aile yapısını ve özel yaşantılarını korumak ve geliştirmek amacıyla yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilir veya kurulmuş çocuk derneklerine üye olabileceklerdir. Bunun yanında; on iki yaşını bitiren küçükler yasal temsilcilerinin izni ile çocuk derneklerine üye olabilecekler, ancak yönetim ve denetim kurullarında görev alamayacaklardır.

Dernek ile üye arasında kurulan üyelik ilişkisi, bir takım haklar ve yükümlülükler doğurur. Buna göre; derneğe üye olmak sebebiyle üye yararına, kanundan ve dernek tüzüğünden doğan haklara üyelik hakları denir¹³². Dernek üyeleri arasında, üyelik hakları bakımından eşitlik ilkesi kabul edilmiştir. Türk Medenî Kanunu'nun 68. maddesi gereğince; dernek, üyeleri arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, din ve mezhep, aile, zümre ve sınıf farkı gözetemeyecek; eşitliği bozan veya bazı üyelere bu sebeplerle ayrıcalık tanıyan uygulamalarda bulunamayacaktır. Ancak eşitlik ilkesinin amacı, bütün üyelerin mutlak şekilde aynı hakları sahip olmasını sağlamak değil, üyeler arasında sebepsiz yere, keyfi ve derneğin amacına uygun olmayan ayırımların engellenmesidir. Bu bakımdan; haklı ve objektif sebeplere dayanarak, üyeler arasında, üyelik hakları açısından farklı esasların benimsenmesi mümkündür¹³³.

Üyelik haklarını; derneğin faaliyetlerine ve yönetimine katılma hakları, yararlanma hakları ve korunma hakları olarak kategorilere ayırabiliriz. Her üyenin öncelikle, Türk Medenî Kanunu'nun 68. maddesinin II. fıkrasında da belirtildiği üzere, derneğin faaliyetlerine ve yönetimine katılma hakkı vardır. Katılma haklarının en önemlisi oy hakkıdır. Oy hakkı üyelerin, dernek toplantılarına katılarak görüşülen konular bakımından görüşünü açıklamak suretiyle derneğin faaliyet ve

değerlendirilebilecek kısıtlamaları kaldırmış, dernek kurma ve üye olma bakımından olabildiğince özgürlükçü bir sistem getirmiştir.

¹³² Oğuzman / Seliçi / Oktay, s.214; Dural / Öğüz, s. 290; Zevkliler / Havutçu, s. 196.

¹³³ Oğuzman / Seliçi / Oktay, s.214; Dural / Öğüz, s. 291.

yönetimine katılmasını sağlamaktadır¹³⁴. Türk Medenî Kanunu'nun 69. maddesi uyarınca, genel kurulda her üyenin bir oy hakkı olup¹³⁵; oyunu şahsen kullanması gerekmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, onursal üyelerin oy hakkı yoktur. Bundan başka; genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırma hakkı (TMK. m.75/I) , genel kurulu toplantılarında gündeme ek madde koydurma hakkı (TMK. m.79/II)¹³⁶ derneğin faaliyetlerine ve yönetimine katılma, üyenin hakları arasında sayılabilir.

Diğer bir kategori olarak değerlendirebileceğimiz üyelik hakları ise, yararlanma haklarıdır. Yararlanma hakları, üyenin derneğin tesis ve faaliyetlerinden yararlanmasına imkân tanıyan haklardır¹³⁷. Buna göre; üye derneğin tesis ve lokalinden yararlanabilir, malzemesini kullanabilir¹³⁸. Ancak dernek, üyelerinin yararlanma haklarını kullanmasını sağlarken, eşitlik ilkesine uygun davranmak zorundadır¹³⁹.

Son olarak dernek üyelerini, üyelik haklarının ihlâlüne karşı korunmasını ve derneğin işlem ve faaliyetlerinin, kanun ve tüzük hükümlerine göre yürütülmesini sağlayan haklar olarak, korunma haklarından bahsedebiliriz. Korunma haklarının kapsamında; derneğin amacını koruma hakkı (TMK. m.67) , dernek organlarının faaliyetlerine karşı, derneğin en üst organı olan genel kurula şikayet hakkı (TMK. m.57/I, 58/II), genel kurul kararlarına karşı iptal davası açma hakkı(TMK m.83) ve istifa hakkını (TMK. m.63) sayabiliriz¹⁴⁰.

¹³⁴ **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s.215; **Dural / Öğüz**, s. 290; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s. 347; **Zevkliler / Havutçu**, s. 197 .

¹³⁵ Kanunda, bazı durumlarda istisnai olarak üyelerin oy hakkına sahip olmadığı düzenlenmiştir. Mesela; Türk Medenî Kanunu'nun 82. maddesi gereğince; dernek üyesi kendisi, eşi, üstsoyu veya altsoyu ile dernek arasındaki çekişme ve uyuşmazlıklar hakkında oy kullanamaz. bkz. **Oğuzman/Seliçi / Oktay**, s. 215; **Dural / Öğüz**, s. 291; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s. 347.

¹³⁶ Genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırma hakkı, üyelerin en az 1/5'inin (TMK m. 75/I) , genel kurulu toplantılarında gündeme ek madde koydurma hakkı ise üyelerin 1/10' unun (TMK.m.79/II) istemi üzerine mümkündür. Bu nedenle bu haklara, azınlık hakları denilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Akipek / Akıntürk**, s.644,645; **Zevkliler / Havutçu**, s. 196.

¹³⁷ **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s.216; **Dural / Öğüz**, s. 291; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s.348.

¹³⁸ **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s.216; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s. 348.

¹³⁹ **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s.216; **Dural / Öğüz**, s. 291.

¹⁴⁰ **Akipek / Akıntürk**, s. 354,355; **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s.216; **Dural / Öğüz**, s. 291; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s. 348,349.

Üyelerin, üyelik sebebiyle kazandıkları haklar yanında, üstlendikleri yükümlülükler de mevcuttur. Üyenin bu yükümlülükleri kanundan doğabileceği gibi dernek tüzüğünden de doğabilir¹⁴¹. Kanunda sayılan üyelerin yükümlülükleri; ödenti (aidat) ödeme yükümlülüğü (TMK.m.70), derneğe sadakat gösterme yükümlülüğüdür (TMK. m.71). Üyenin sadakat yükümlülüğü dolayısıyla; üye, derneğin amacına uygun davranmak, özellikle amacın gerçekleşmesini güçleştirici veya engelleyici davranışlardan kaçınmalıdır. (TMK. m.71/II).

Dernek üyeliği; çıkma, çıkarılma veya kendiliğinden sona erebilir:

Herkes, nasıl istediği derneğe üye olma hakkına sahip ise, aynı şekilde üye olduğu dernekten *çıkma (istifa)* hakkına da sahiptir. Anayasa'nın 33. maddesi ve Türk Medenî Kanunu'nun 63. maddesinde, üyelerin dernekten çıkma hakkı olduğunu açıkça düzenlemiştir. Türk Medenî Kanunu'nun 66. maddesi ile üyelikten çıkma şekli düzenlenmiştir. Bu madde hükmüne göre; “.....Her üye yazılı olarak bildirmek kaydıyla dernekten çıkma hakkına sahiptir¹⁴²”. Üyelikten ayrılma, hukuki niteliği açısından bozucu yenilik doğuran haklardandır. Bu nedenle; tek taraflı karşı tarafa ulaşması gereken irade beyanı ile kullanılır. Derneğin yetkili organının kabulüne ihtiyaç göstermez¹⁴³. Dernekten ayrılma beyanı, derneğin yetkili organına ulaştığı anda hüküm ve sonuçlarını doğurmaya başlar¹⁴⁴. Bu açıdan; üyenin sadece yazılı olarak bildirmek suretiyle üyelikten ayrılması, dernek özgürlüğü yanında, özel hukuk açısından yenilik doğurucu hak olarak kabul ettiğimiz dernekten çıkma hakkının niteliğine de uygundur. Dernekten çıkma hakkı, ayrıca tüzükte de düzenlenebilir. Ancak; tüzükte öngörülen hükümlerin, dernekten ayrılma hakkını zorlaştıran ya da engelleyen bir nitelik arz etmemesi gerekir. Meselâ; dernekten ayrılan üyenin bir süre daha üyelik aidatı ödeyeceğine ilişkin bir hüküm, üyelikten ayrılmayı

¹⁴¹ Akipek / Akıntürk, s. 356.

¹⁴² 30.7.2003 tarihli ve 4963/33 sayılı Kanunu'nun 33. maddesi ile yapılan değişiklikten evvel, üyelikten çıkmak için altı aylık bir ihbar süresi öngörülmekteydi. Söz konusu değişiklik ile, altı ay önceden yazı ile bildirme şartı kaldırılarak, Anayasa ve Türk Medenî Kanun'unda dernek üyelerine tanınan, “dernekten çıkma hakkının” doğasına uygun olarak, derneğe sadece yazı ile bildirmek suretiyle derhal dernekten çıkmak mümkün hale gelmiştir.

¹⁴³ Eren (Üyelik), s. 251; Eren (Borçlar Hukuku), s. 63.

¹⁴⁴ Eren (Üyelik), s. 251; Eren (Borçlar Hukuku), s. 63.

güçleştirici niteliktedir. Dernekten çıkma hakkını kısıtlayan veya engelleyen tüzük hükümleri Borçlar Kanunu'nun 20. maddesi gereğince geçersiz sayılmalıdır¹⁴⁵.

Dernek üyeliği, *çıkarma* ile de sona erebilir. Çıkarma, bu konuda derneğin yetkili organı tarafından karar verilmesi üzerine, üyenin üyelik sıfatının sona ermesini ifade eder¹⁴⁶. Dernek üyeliğinden çıkarma, hukuki niteliği itibariyle; dernek açısından bir bozucu yenilik doğurucu hak olma yanında üyeyi cezalandırma amacı taşıdığı için aynı zamanda disiplin cezasıdır¹⁴⁷. ile üyenin arasındaki Türk Medenî Kanunu'nun 80. maddesi gereğince, kural olarak dernek üyeliğinden çıkarma işlemi için yetkili organ, genel kuruldur. Dernek tüzüğünde bu yetki, başka bir organa verilebilir. Ancak, dernekten çıkarmada yine son karar genel kurula aittir¹⁴⁸. Türk Medenî Kanunu'nun 67. maddesi gereğince, tüzükte üyelerin çıkarılma sebepleri gösterilebilir. Eğer, tüzükte çıkarma sebepleri gösterilmişse, artık bu çıkarma sebeplerin haklı sayılamayacağı iddiasıyla, çıkarma kararına itiraz edilemez¹⁴⁹. Tüzükte çıkarma sebepleri gösterilmemişse üye, ancak haklı sebeple çıkarılabilir. Bu çıkarma kararına, çıkarma sebebinin haklı olmadığı gerekçesiyle itiraz edilebilir. Üyelikten çıkarmaya karşı itiraz, çıkarma yetkisinin genel kurulda olup olmasına göre değişik şekilde yapılır. Eğer çıkarma yetkisi genel kuruldaysa, derneğin en üst organı olarak genel kurul kararına karşı Türk Medenî Kanunu'nun 83. maddesi gereğince iptal davası açılır. Çıkarma yetkisi, dernek tüzüğünce belirlenen başka bir organa ait ise; öncelikle, bu organın kararına karşı, derneğin en üst organı olarak genel kurula itirazda bulunulur. Türk Medenî Kanunu'nun 83. maddesinin II. fıkrası

¹⁴⁵ Eren (Üyelik), s. 251.

¹⁴⁶ Özsunay, s. 247.

¹⁴⁷ Üyeliğin bir sözleşme olarak kabul eden görüşe göre; üyelikten çıkarma bozucu yenilik doğurucu hak olması yanında, aynı zamanda, sürekli borç ilişkisinin tek taraflı olarak sona erdirilmesidir. Engin (Dernek Üyeliği), s. 104 ; Engin, Baki İlkay: “ Dernek Disiplin Kurulu Tarafından Verilen Geçici İhraç Kararına Karşı İptal Davası Açılmayacağına Dair Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararının Düşündürdükleri”, İÜHF 2003, C.LXI, S.1-2, s. 277. Üyeliğin bir sözleşme olarak kabul eden görüşe göre; üyelikten çıkarma aynı zamanda, sürekli borç ilişkisinin tek taraflı olarak sona erdirilmesidir.

¹⁴⁸ Dural / Ögüz, s. 285.

¹⁴⁹ Bu hüküm, tüzükte çıkarma sebepleri gösterilmişse, buna karşı itiraz edilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Sadece tüzükte belirtilmiş olan çıkma sebeplerinin haklılığının artık bir itiraz sebebi oluşturamayacağı düzenlenmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, bir kişi bir derneğe üye olarak katılmakla , emredici kanun hükümlerine aykırı olmamak şartıyla, dernek ile üyeler arasındaki ilişkiler de dahil olmak üzere tüzük hükümlerini kabul etmiş sayılmaktadır. Ancak, üyelikten çıkarılan kişi, çıkarılma sebebinin kendisi açısından gerçekleşmediği yönünde itirazları varsa, bunları öne sürebilir. bkz. Akipek/Akıntürk, s. 639.

gereğince, genel kurul dışındaki organların kararlarına karşı, dernek içi denetim yolları tüketilmeden iptal davası açılmaz¹⁵⁰. Bu hükmün amacı, Yargıtay kararlarında da belirtildiği üzere; hakimin, derneğin iç işlerine müdahalesini engellemektir¹⁵¹.

Dernek üyeliğine ilişkin kanunda veya dernek özerkliğine dayanılarak dernek tüzüğünde öngörülen şartların kaybedilmesi halinde, üyelik *kendiliğinden* sona erer (TMK.m65). Dernek üyesinin ölmesi, gaipliğine karar verilmesi, ayırtım gücünü sürekli olarak kaybetmesi, çocuk derneğine üye olan kişinin on sekiz yaşını doldurması yanında, dernek üyesi olan tüzel kişinin, tüzel kişiliğinin herhangi bir sebeple tüzel kişiliğini kaybetmesi, üyeliğin kendiliğinden sona ermesine örnek olarak gösterilebilir.

II. Amaç

Dernek, belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya gelen kişi topluluğu biçimindeki tüzel kişiliktir¹⁵². İşte bu kişileri, bir araya getiren ve onları kendilerinden ayrı ve bağımsız bir tüzel kişi meydana getirmeye yönelten etken, aralarındaki bu belirli ve ortak amaçtır. Buradan hareketle; dernekte amaç kavramı, kurucuların ve üyelerin üzerinde birleştikleri ve ortaklaşa ulaşmaya çalıştıkları hedef, hepsi arasında ortak olan ve güçlerini birleştirerek hayata geçirmeyi diledikleri, fikri menfaat olarak nitelendirilebilir¹⁵³. İşte kurucuları bir araya getiren bu amaç, dernek kurulduktan sonra, aynı amaç için çalışacak yeni üyeleri toplar. Bunun dışında,

¹⁵⁰ Yargıtaya göre; 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun 83 maddesinin II. fıkrası ile getirilen "diğer organların kararlarına karşı dernek iç denetim yolları tükenmedikçe iptal davası açılmayacağı" kuralı, üyenin kanuna ya da dernek tüzüğüne aykırı gördüğü ve kendi muvafakatı dışında verilen genel kurul kararlarına karşı dava açma hakkına sahip olmakla beraber asıl olanın, uyumsuzlukların derneğin kendi bünyesi içerisinde çözümlenmesi düşüncesi ile düzenlendiğini belirtmiştir. Buna göre, işin genel kurulda çözüm yolu olduğu sürece yargı yoluna gidilmesi düşünülemez. bkz. YHGKK., T:08.05.2002, E: 2002/2-300, K. 2002/385,(Yargıtay Kararları Dergisi 2002, C.XXVIII,S.12,s.1792,1793)

¹⁵¹ **Aysoy**, Nejat Aydın: "Hakimin Derneklere ve Kararlarına Müdahalesi", AD. 1963, C.54, S.5-8, s.614.

¹⁵² **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 573; **Dural / Öğüz**, s. 268.

¹⁵³ **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 573; **Akipek/Akıntürk**, s. 596; **Öztan**, (Hukukun Temel Kavramları), s. 329.Amaç, doktrinde farklı şekillerde tanımlanmıştır. bkz. **Saymen**, s.112; **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 44; **Özsunay**, s. 149.

derneği karakterize eder¹⁵⁴. Şöyle ki; öncelikle bu amaç derneği şirketten ayırarak, tâbi olacağı hukuk kurallarını belirler. Bundan başka amaç, derneğin çalışma konularını ve hangi alanda faaliyette bulunacağını göstererek; amaç kavramını, o dernek açısından, somutlaştırmış olur¹⁵⁵. Böylece derneğin, yürütebileceği faaliyetlerin sınırını çizer¹⁵⁶. Amaç ile dernek o kadar birbirine bağlıdır ki, dernek üyelerinin çevresinde toplandıkları bir amaç yoksa, dernek de olmaz¹⁵⁷. Dernek, kişilerden oluşan bir amaç birliği olarak tanımlanabilir¹⁵⁸.

Türk Medenî Kanunu'nda derneğin amacı tanımlanmamıştır. Ancak, *Türk Medenî Kanunu'nun 56. maddesi* ile *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde*, derneklerin, kazanç paylaşma dışında bir amaçla kurulabilecekleri belirtilmiştir¹⁵⁹. Buna göre; derneğin amacının manevi (ideal) olması gerekir; yani, üyelerine kâr paylaşma amacı olmaması veya daha genel bir ifade ile parasal bir menfaat gözetmemesi gerekir¹⁶⁰. Bu açıdan, manevi (ideal) amacı, iktisadi olmayan amaç olarak da nitelendirebiliriz¹⁶¹. Mesela; belli bir yöreye mensup kişiler arasında dayanışma, bir yerin kalkındırılması, hastalıkla mücadele, spor yapmak, eğlenmek, fakirlere yardım etmek, müstehcen yayınlara mücadele etmek gibi amaçlarla dernek

¹⁵⁴ **Saymen**, s. 112.

¹⁵⁵ **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 228.

¹⁵⁶ **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 573; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 228.

¹⁵⁷ **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 44; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 573.

¹⁵⁸ **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 573.

¹⁵⁹ **Dural / Öğüz**, s. 268. Kanunun derneklerin sadece kazanç paylaşma dışındaki amaçlarla kurulabileceğini düzenlemesinin nedeni, dernek görünümü altında, doğrudan doğruya iktisadi amaç güden tüzel kişileri, şirketlere ilişkin hükümlere tâbi tutmaktır. Bkz. **Özsunay**, s. 150.

¹⁶⁰ **Saymen**, s. 112; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 573; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 228; **Dural/Öğüz**, s. 268. Ancak, dernek, üyelerine parasal çıkarlar sağlamaya yönelik amaçlar güdememesine karşılık; üyelerine değil de üçüncü kişilerin iktisadi ihtiyaçlarını karşılamak için bir derneğin kurulması mümkündür; bu halde üyelere kazanç paylaşılması söz konusu değildir. bkz. **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 574; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 228.

¹⁶¹ **Özsunay**, s.150; **Dural / Öğüz**, s. 268. 743 sayılı Eski Medenî Kanun, ideal amacı “iktisadi olmayan amaç” in , 2908 sayılı Eski Dernekler Kanunu ise; “kazanç paylaşma dışında bir amaç” olarak ifade edilmesi çeşitli açılardan eleştirilere uğramıştı. Eleştirilere göre; bu iki farklı deyim karşısında ideal (manevi) amaçtan ne anlaşılması gerektiği hususunda şüpheye düşülebilirdi.Çünkü, Medenî Kanunun kullandığı deyim, Dernekler Kanununun kullandığı deyimden daha geniştir. Zira, kazanç paylaşma dışında da bazı amaçlar iktisadi sayılabilir. Gerçekten; kâr paylaşma amacı gütmeyen kooperatifler de vardır ve derneğin amacının kazanç paylaşmaktan başka bir amaç olarak belirlenmesi, bu açıdan da sakıncalıdır. Ancak, bu iki ayrı ifade bakımından anlam farklılığına gitmeksizin, ortak bir yorum yapılmalıdır.Bu açıdan, bu iki ifadenin işaret ettiği nokta, derneğin amacının doğrudan doğruya parasal olmayan bir amaç olmasıdır. Bkz.**Tandoğan**, Haluk:“Türk Medeni Kanunu Ön Tasarısı'nın Tüzel Kişilere İlişkin Hükümleri Üzerinde Görüşler”, AHFD 1973, C.XXX, S. 1-4, s.124; **Ansay**, Tuğrul: Adi Şirket Dernek ve Ticaret Şirketleri, Ankara 1967,s.76,77; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 573.

kurulabilir. Bütün ideal amaçları saymak mümkün değildir. Nitekim, 743 sayılı önceki Medenî Kanun'un 53. maddesinin I. fıkrasında, bazı manevi amaçları örnek olarak saymaktaydı. Buna göre: “Siyasî, dinî, ilmî, bedîî, hayrî cemiyetler ile eğlence ve idman cemiyetleri ve asıl gayesi iktisadî olmayan diğer cemiyetler...” manevi amaçla kurulan derneklerdir. Bu itibarla buradaki sayım, sınırlayıcı değil; örnekleyiciydi¹⁶².

Derneğin amacının, manevi olmakla beraber mutlaka fayda sağlayan, hayri bir amaç olması şart değildir. Bu bakımdan, bir derneğin amacındaki manevi menfaat büyük olmayabilir¹⁶³. Meselâ, makarna sevenler derneği gibi. Bunun yanında, derneğin amacı, kazanç paylaşırma dışında, üyelerine doğrudan yarar sağlayabilir. Mesela, bir tenis kulübü vb. Hatta, derneğin amacı, dernek üyelerinin daha ucuza tenis kortlarından faydalanmak suretiyle tenis oynamalarını temin etmek bile olabilir. Buradaki amaç, üyeler açısından, bir bakıma parasal bir kazanç sağlamakla birlikte manevi bir amaçtır¹⁶⁴. Şöyle ki; öncelikle bir kâr sağlama amacı olmadığı gibi, asıl amaç üyelerin tenis oynama imkânının artırılmasıdır. Bunun dışında, bir dernek, üyeleri bakımından hiçbir şahsi menfaat sağlamaksızın, sadece manevi menfaat sağlayabilir¹⁶⁵. Mesela, Yardım Sevenler Derneği, Kadın Hakları Derneği, Hayvanları Koruma Derneği gibi.

Dernek, doğrudan doğruya parasal menfaatler elde etmek için kurulamaz. Ancak, derneğin amacına ulaşmak üzere yürüttüğü faaliyetleri, dolaylı olarak parasal sonuçlar doğurabilir. Buna göre; dernek, kazanç paylaşma amacı olmaksızın, amaçlarını gerçekleştirebilmek için gerekli olan parayı, iktisadi ve ticari faaliyetler ile temin edebilir¹⁶⁶. Mesela, derneğe gelir amaçlı konserler verebilir, kermes

¹⁶² Saymen, s. 112; Özsunay, s.151; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 573; Dural / Ögüz, s. 268. Maddedeki, “.... ve gayesi iktisadi olmayan diğer cemiyetler...” ifadesinde de, ideal cemiyetlerin örnek olarak sayıldığını göstermektedir. bkz. Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 573.

¹⁶³ Saymen, s. 113; Öztan, (Hukukun Temel Kavramları), s. 329..

¹⁶⁴ Velidedeoğlu/Ataay, s. 45.

¹⁶⁵ Velidedeoğlu/Ataay, s. 45; Öztan, (Hukukun Temel Kavramları), s. 329.

¹⁶⁶ Yargıtay, bir kararında, “Dernek başkanı ve yönetim kurulu üyeleri olan sanıkların, derneğe ait olan ve Güngören müftülüğüne devrettikleri 3 katlı binanın 1. katında, tüzüklerinde de yer alan gelir temin etmek amacıyla bağış karşılığında düğün salonu işletmeleri ve bunun kaydını tutmaları olayında Dernekler Kanununa aykırılık bulunmamaktadır” demek suretiyle, derneklerin amaçlarını gerçekleştirmek üzere gelir elde etmelerinin, Dernekler Kanunu’na aykırılık etmediğini belirtmiştir. İlgili karar için bkz. Yargıtay 9. Ceza Dairesi, T: 18.4.2002, E: 2002/749, K: 2002/887, (Corpus

düzenleyebilir, kantin işletebilir. Hatta dernek, bir ticari işletme dahi işletebilir¹⁶⁷. Derneğin doğrudan doğruya üyelerine parasal menfaat sağlama amacı izlememesi kaydıyla, bu durum onun dernek olma vasfını etkilemez¹⁶⁸. Bundan başka, amacın gerçekleşmesi için, dernek gerekli parayı bağış, üyelerin ödentilerinden temin edebileceği gibi, benzer amaçlı derneklerden, siyasî partilerden¹⁶⁹, işçi veya işveren sendikalarından, meslekî kuruluşlardan yardım alabilir. Ortak proje yürütülmesi halinde kamu kurum ve kuruluşlarından yardım alabilir. Ayrıca dernekler, mülkî idare amirine önceden bildirmek üzere, yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan yardım alabilir (5253 sayılı yeni DK.21)¹⁷⁰.

Türk Medenî Kanunu'nun 56. maddesinin II. fıkrasında , “ *Hukuka ve ahlâka aykırı amaçlarla dernek kurulamaz*” demek suretiyle, derneğin amacının

Mevzuat ve İçtihat Programı CD-Medya; Kazancı Hukuk Otomasyon). Özellikle; profesyonel futbol kulüpleri, üyelerinin futbol oynamasını desteklemek yanında profesyonel futbolcular yetiştirmek ve kulübe üye olmayan profesyonel futbolcuları kulüp çatısı altına toplamak suretiyle, çok pahalı maliyetlerle spor faaliyetlerini yürütmektedir. Bu faaliyetlerini, futbol karşılaşmalarında yanında ticari işletmeleri ile de karşılamaktadırlar. Futbol kulüpleri Medeni Hukuk anlamında dernek olmakla birlikte, bunlara şirketleşme imkanı da tanınmıştır. **Genç**, s. 27 (naklen, **Ertaş**, Şeref/ **Petek**, Hasan: Spor Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2005, s. 114).

¹⁶⁷ Türk Ticaret Kanunu'nun 18. maddesi gereğince; gayesine varmak için ticari işletme işleten dernekler tacir sayılır. Bunun yanında, aynı madde hükmüne göre; kamuya faydalı dernekler (umumî menfaate hadim cemiyetler), bir ticari işletmeyi işletseler dahi tacir sayılmazlar. Tacir sayılan derneklerin ticaret ünvanı ile ticari işletmenin tesciline ilişkin hususlar Ticaret Sicil Tüzüğü'nün 20, 21, 32, 72 inci maddelerinde düzenlenmiştir. Ancak; derneğin amacını gerçekleştirmek için, iktisadi faaliyette bulunması, hemen ticaret siciline kaydı gerektirmez. Mesela; bir derneğin yayımladığı gazetenin para karşılığı satılması. **Ballar**, Suat: “Medeni, Ticari ve Mali Hukuk Yönünden Dernek ve Vakıfların İktisadi İşletmeleri”, BATİDER 1990, C.XV, S.3, 107.

¹⁶⁸ **Özsunay**, s. 150; **Öztañ** (Tüzel Kişiler), s. 46; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 574; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 229; **Dural / Ögüz**, s. 268; **Öztañ**, (Hukukun Temel Kavramları), s. 329.

¹⁶⁹ 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 10. maddesinin birinci fıkrasıyla 21. maddesinin, Anayasa'nın, “Siyasi partilerin uyacakları esaslar” başlığı altında düzenlenen 69. maddesine aykırılığı ileri sürülerek, iptalleri ve yürürlüklerinin durdurulması için, Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuştur. Anayasa Mahkemesi, T: 1.12.2004 , E:2004/107, K:2004/12 sayılı kararı ile, yürürlüğün durdurulması istemi hakkında; 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 10. maddesinin birinci fıkrasında yer alan “...adı geçen kurumların maddî yardımda bulunabilirler.” İbaresinin, siyasî partiler yönünden Anayasa'ya aykırılığı konusunda, güçlü belirtiler bulunduğu ve uygulanması halinde sonradan giderilmesi güç veya olanaksız durum ve zararların doğabileceği gözetilerek, yürürlüğünün durdurulmasına, 10. maddesinin birinci fıkrasının kalan bölümünün ve 21. maddesinin yürürlüğünün durdurulması isteminin reddine karar verilmiştir. Daha sonra; yine 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 10. maddesinin I. fıkrasında geçen “ siyasî partilerden” ibaresinin anayasaya aykırılığı iddiasıyla, iptali ve yürürlüğünün durdurulması istemi ile, Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesi, T:29.12.2004 , E: 2004/108, K: 2004/12 sayı ile; “ siyasî partilerden” sözcüklerinin, Anayasa'ya aykırılığı konusunda güçlü belirtiler bulunduğu ve uygulanması halinde sonradan giderilmesi güç veya olanaksız durum ve zararların doğabileceği gözetilerek yürürlüğünün durdurulmasına, karar vermiştir. Bu durumda; hem dernekler tarafından siyasî partilere hem de, siyasî partilerden derneklere maddî yardımda bulunulması bakımından, yürürlüğü durdurulma kararı verilmiştir.

¹⁷⁰ **Öztañ**, (Hukukun Temel Kavramları), s. 329.

kazanç paylaşma dışında olması yanında hukuka ve ahlâka aykırı olmamasını aramış¹⁷¹, 47. maddesinin II. fıkrasında ise, “*Amacı hukuka¹⁷² ve ahlâka aykırı olan kişi toplulukları tüzel kişilik kazanamaz*” hükmüyle, bu nitelikteki toplulukların tüzel kişilik kazanamayacağını belirtmiştir. “Hukuka ve ahlâka aykırı amaç” uygulamada yorumlanmaya muhtaç bir kavramdır. Nitekim; Avrupa Birliği 2005 İlerleme Raporunda¹⁷³; “*Eylül 2005’te KAOS Gay ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği’nin tescili Ankara Vali Yardımcısı tarafından geçici süreyle engellenmiştir. Vali Yardımcısı anılan derneğe ve savcılığa gönderdiği yazıda Medenî Kanun’un yasalara ve ahlâka aykırı derneklerin kurulmasını yasakladığını kaydetmiştir. Ancak savcılık, homoseksüelliğin ahlâksızlıkla eşit sayılamayacağı sonucuna vararak söz konusu davada takipsizlik kararı almıştır*“ şeklindeki örnek olay, son zamanlardaki uygulamaların, bu hususu daha hoşgörülü bakış açısıyla yorumladığını göstermiştir.

Dernekler Kanunu’nun 30. maddesinde ise, dernekler için yasaklanan amaçlar sayılmıştır. Buna göre; anayasa ve kanunlarla açıkça yasaklanan amaçları veya konusu suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek amacıyla dernek kurulamayacaktır¹⁷⁴. Madde gerekçesinde de belirtildiği üzere; bir derneğin amacı,

¹⁷¹ **Özta**n (Tüzel Kişiler), s. 45.

¹⁷² Madde gerekçesinde belirtildiği üzere; 743 sayılı Önceki Medenî Kanun’dan farklı olarak “ kanun” değil “hukuk” ifadesi kullanılmıştır. Böylece sadece teknik ve dar anlamda kanuna değil, daha geniş manada, pozitif hukuktaki diğer kaynaklara da aykırı amaçlarla kurulan topluluklar da tüzel kişilik kazanamayacaktır. bkz. Türk Medenî Kanunu’nun gerekçesi için bkz. **Ertaş**, Şeref/ **Koç**, Nevzat: 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2002.

¹⁷³ http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/2005_ilerleme, Erişim tarihi:04.02.2006.

¹⁷⁴ 2908 sayılı Eski Dernekler Kanunu’nun, 2.1.2003 tarihinde, 4778 sayılı kanunun 17. maddesi ile değişen 5. maddesinde, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin temel nitelikleri ile 174 üncü maddesinde belirtilen inkılap kanunlarının korunması hükümlerine, milli güvenliğe ve kamu düzenine, genel sağlık ve genel ahlâka aykırı olarak; Türkiye Cumhuriyetinde ırk, din, mezhep ve bölge farklılığı veya bunlara dayanarak azınlık yaratmak ve Türkiye Cumhuriyetinin üniter Devlet yapısını bozmak; Atatürk’ün kişiliğini, ilkelerini, çalışmalarını veya anılarını kötülemek veya küçük düşürmek ya da başkalarının hürriyetlerini kısıtlamak amacıyla, dernek kurulamayacağı düzenlenmekteydi. 5253 sayılı Dernekler Kanunu’nu 30. maddede daha genel ifadeler kullanılmakla birlikte, Anayasa’nın dernek özgürlüğüne ilişkin 33. maddesi ve temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmasını yasaklayan 14. maddesi dikkate alındığında, bu tür amaçların bugün de yasaklanmış olduğu şüphesizdir. Nitekim; **Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2005 yılı İlerleme Raporunda**, “*Dernekler Kanunu’nun hükümlerinin uygulanmasını ayrıntılandıran Mart 2005 Yönetmeliği, adlarının ve/veya amaçlarının Anayasa’ya aykırı olduğu değerlendirilen derneklerin tesciline sınırlamalar getirmektedir. Bu uygulama devletin bölünmez bütünlüğü ilkesine atıfta bulunan ve laiklik ilkesini yorumlayan Anayasa maddeleriyle bağlantılı dikkate değer bir kaygı unsurudur ve fiiliyatta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 11. maddesine (toplantı ve örgütlenme özgürlüğü) aykırılık taşıdığı ve amaçları arasında belirli bir kültürel kimliği veya dini tanıtmayı amaçlayan*

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının başlangıç kısmında yer alan temel ilkelere ve Türk Ceza Kanunundaki yasaklara aykırı olamayacaktır. Bunun yanında, kurulması yasak dernekleri belirlerken, Anayasanın dernek kurma özgürlüğüne ilişkin 33. maddesi ve temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasını yasaklayan 14. maddesi de, Dernekler Kanunu'nun 30. maddesi ile beraber değerlendirilmelidir. Sonuç olarak, Anayasa'nın başlangıç kısmındaki belirtilen temel ilkelere, milli güvenliğe, kamu düzenine, kamu yararına, genel asayişe, genel ahlâka ve kanunlara aykırı olarak veya konusu suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek üzere dernek kurulamaz. Bunun gibi, bir derneğin amacı; askerliğe, milli savunma ve genel kolluk hizmetlerine hazırlama olamaz¹⁷⁵. Derneğin amacı, kuruluşu esnasında kanuna, ahlâk ve adâba aykırı ise dernek, *Türk Medenî Kanunu'nun 47 maddesinin II. fıkrası gereğince* tüzel kişilik kazanamaz. Amacı sonradan kanuna, ahlâk ve adâba aykırı hale gelen dernekler ise, *Türk Medenî Kanunu'nun 89. maddesi gereğince* mahkeme kararı ile fesholunur¹⁷⁶.

Bunun yanında bazı derneklerin amaçları kanunla sınırlandırılmış olabilir. Meselâ; *Dernekler Kanunu'nun 3. maddesinde* çocuk derneklerinin ancak; küçüklerin toplumsal, ruhsal, ahlâkî, bedensel ve zihinsel yetenekleri ile spor, eğitim ve öğretim haklarını, sosyal ve kültürel varlıklarını, aile yapısını ve özel yaşantılarını korumak ve geliştirmek amacıyla kurulabileceği düzenlenmiştir.

derneklerin hala tescil edilememesi anlamına gelmektedir. Gerçekte, resmen tescil edilmeye çalışan bu tür derneklerin zorluklarla karşılaştığına yönelik raporlar bulunmaktadır. Yeni Yönetmelikte derneklerin tesciline ilişkin kalan sınırlamalara rağmen, ırk, etnik köken, din, mezhep, bölge ve başka herhangi azınlık grubu temelinde kurulan bazı dernekler tescil edilebilmiştir. Örneğin Aralık 2004'te Ankara Kürt Demokrasi, Kültür ve Dayanışma Derneği tüzüğünde yaptığı bir değişiklikle uzun bir zaman sonunda tescil edilmiştir” denilmek suretiyle, yasaklanan amaçlara ilişkin 2908 sayılı Dernekler Kanunu'ndaki yasakların, yeni kanunda da devam etmesi konusundaki kuşku ortaya konmuştur. Avrupa Birliği İlerleme Raporlarında özellikle dikkat çeken nokta; etnik köken yanında dini temellere dayanan dernek kurulmasına ilişkin engeller üzerinde durulmasıdır. Dini temellere dayanan derneklerin kurulması **2005 ilerleme raporundaki**; “*Dernekleri düzenleyen mevzuattaki iyileştirmelere rağmen, mevcut yasal çerçeve, dini toplulukların, dinlerini tanıtmak ve korumak amacıyla hukuki bir kişilikle dernek kurma hakkını hala tanımamaktadır. Uygulamada, gayri-müslim topluluklar önemli sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedirler: Bu topluluklar tüzel kişilikten yoksundurlar, sınırlı mülkiyet hakkına sahiptirler”* şeklindeki açıklamadan da anlaşıldığı üzere, özellikle müslüman olmayan toplulukların hak ehliyetine sahip olmaları bakımından, dernek olarak kurulabilmeleri önem taşımaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2005 yılı İlerleme Raporu için bkz. http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/2005_ilerleme.. Erişim tarihi: 04.02.2006.

¹⁷⁵ **Özta**n (Hukukun Temel Kavramları), s. 331.

¹⁷⁶ **Dural / Ögüz**, s.270; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s.229; **Özta**n (Hukukun Temel Kavramları), s.330.

Dernekler Kanunu'nun 14. maddesinde ise; spor kulüplerinin amacının; spor, gençlik kulüplerinin amacının boş zamanları değerlendirme , gençlik ve spor kulüplerinin amacının ise, hem spor faaliyetlerini, hem de boş zamanları değerlendirme faaliyetine yönelik olabileceği belirtilmiştir¹⁷⁷. Ayrıca; 16.06.1983 tarih ve 2847 sayılı Türkiye Emekli Subaylar, Emekli Astsubaylar, Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul Ve Yetimleri İle Muharip Gaziler Dernekleri Hakkında Kanun'un 1. maddesinde, Türkiye Emekli Subaylar, Türkiye Emekli Astsubaylar, Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri ile Türkiye Muharip Gaziler derneklerinin, Türk Silahlı Kuvvetlerinden ayrılanların askerlik mesleğine ilişkin ortak anılarını yaşatmak, dayanışmalarını devam ettirmek, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak gayesiyle kurulabileceği hükme bağlanmıştır.

Derneklerin amaçlarına ilişkin olarak, kanunda açıkça belirtilmemekle birlikte, doktrin tarafından işin doğasına uygun olarak, derneğin amacının imkânsız olması halinde de; derneğin, tüzel kişilik kazanamayacağı kabul edilmektedir¹⁷⁸. Esas itibariyle; amacın imkânsız olmasının, derneğin bir amacı olmamasından bir farkı yoktur¹⁷⁹. Ancak, amacın imkânsızlığından söz edebilmek için imkânsızlığın, mutlak olması gerekir. Bugün için erişilmesi imkânsız görülmekle birlikte, bir takım gelişmeler ışığında, ilerde gerçekleşmesi mümkün görünen amaçlar, imkânsız olarak nitelendirilemez¹⁸⁰. Kuruluş aşamasında derneğin amacının imkânsız olması halinde dernek tüzel kişilik kazanamazken, amacın sonradan imkânsızlaşması halinde, Türk Medenî Kanunu'nun 89. maddesi gereğince, dernek kendiliğinden sona erer.

Bundan başka dernek, ancak belirli ve tek bir amacın gerçekleşmesi için kurulur. Türk Medenî Kanunu'nun 56. maddesi ve Dernekler Kanunu'nun 2. maddesi, derneklerin açıkça belirli bir amaç için kurulabileceği belirtilmiştir¹⁸¹. Bu açıdan derneklerin birden fazla amaç izlemesi yasaklanmıştır. Buna amaçta teklik prensibi denilir. Bazen bir derneğin tüzüğünde birden fazla amaç varmış gibi

¹⁷⁷ Öztan, (Hukukun Temel Kavramları), s. 331.

¹⁷⁸ Saymen, s. 112-113; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 46; Oğuzman / Selici/ Oktay, s. 231-232; Dural / Öğüz, s. 270; Öztan, (Hukukun Temel Kavramları), s. 330.

¹⁷⁹ Saymen, s. 113; Oğuzman / Selici/ Oktay, s. 232; Dural / Öğüz, s. 270.

¹⁸⁰ Saymen, s. 112-113; Oğuzman / Selici/ Oktay, s. 231-232; Dural / Öğüz, s. 270; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s. 330.

¹⁸¹ Öztan (Tüzel Kişiler), s. 45; Dural / Öğüz, s. 269; Öztan, (Hukukun Temel Kavramları), s. 330.

gözükmele birlikte, aslında bunlar, birbirini tamamlayarak tek bir amacı oluşturmaktadır¹⁸². Meselâ; derneğin amacının, “yöre halkımızın kültür, sanat, bilim, spor alanlarında gelişmesi; halkımızın birlik, beraberlik içinde hareket ederek, dostluğun, barışın, huzurun sağlanmasına katkıda bulunmak, gençlerimizin kültürlü, sağlıklı beden ve ruh yapısına sahip olarak yetişmesi” olması durumunda esas itibariyle; burada tek bir amaç, yöre halkını, küçükler de dahil, geliştirmektir.

Derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için dernekçe sürdürülecek çalışma konuları ve çalışma biçimleri ile faaliyet alanının, dernek tüzüğünde gösterilmesi zorunludur (DK. m.4). Derneğin amacı belirli ve tek bir amaç olmasına karşın, bu amacı gerçekleştirmek üzere, dernek tarafından sürdürülecek çalışma konuları ve faaliyetleri çeşitli olabilir. Bu açıdan, derneğin asıl amacı ile derneğin bu amaca ulaşmak için girişeceği çalışma konuları ve faaliyetlerini birbirinden ayırmak gerekir¹⁸³. Amaç, dernek üyelerinin, ulaşmayı tasarladıkları temel hedef olduğu halde; derneğin çalışma konuları ve faaliyet alanı, bu temel hedefe doğru izlenen yolda, bu amaca ulaşmaya hizmet eden araçlardır¹⁸⁴.

Dernek üyeleri, belli bir amacın gerçekleşmesi için bir araya gelmiş bulunmalarına karşın, etrafında toplandıkları amacı değiştirmek isteyebilirler. Ancak amacın, dernek üzerindeki etkisi düşünülürse, amacın değişmesi ile derneğin ruhu da değişecektir¹⁸⁵. Derneğin amacının değiştirilmesi ancak tüzük değişikliği ile olur. Tüzüğün amacının değiştirilmesi, ancak üyelerin oy birliği ile buna karar vermesi ile mümkündür. Amacın değiştirilmesi üzerine, Medenî Kanun’un 66. maddesine göre her zaman dernekten çıkabileceği gibi, genel kurul kararının iptali için dava da açabilir¹⁸⁶.

¹⁸² **Özta**n (Tüzel Kişiler), s. 46; **Özta**n, (Hukukun Temel Kavramları), s. 330.

¹⁸³ **Dural / Ögüz**, s. 269.

¹⁸⁴ **Özsuna**y, s. 149.

¹⁸⁵ **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 47; **Dural / Ögüz**, s. 272. Bir görüşe göre; dernek amacını değiştirecek olursa yeni bir dernek kurulmuş olacaktır. Bkz. **Saymen**, s. 112; **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 47.

¹⁸⁶ **Dural / Ögüz**, s. 272; **Özta**n, (Hukukun Temel Kavramları), s. 330. Özta’n’a göre; derneğin amacının değişmesi üzerine üye, derneğin feshini isteyebilecektir.bkz. **Özta**n, (Hukukun Temel Kavramları), s. 330. Kanımızca; derneğin amacının değiştirilmesi halinde, üyenin üyelikten çıkma ve amacın değiştirilmesine dair verilen genel kurul kararının mahkemeden iptalini isteme hakları yanında, derneğin feshini isteme hakkı yoktur. Üye, amacın değişmesi nedeniyle, derneğin feshini dava etse bile; mahkeme derneğin feshine karar veremez. Şöyle ki; Türk Medenî Kanunu’nun 89. maddesinde,

III. Süreklilik

Derneği meydana getiren kişilerin bilgi ve faaliyetlerini, belli bir amacı gerçekleştirmek için birleştirmeleri gerekir. Kişilerin bilgi ve faaliyetlerini birleştirmesinde süreklilik aranır. Süreklilik derneğin diğer bir unsurunu teşkil eder. Süreklilik, ebedilik değildir. Kurucuların, bilgi ve faaliyetlerini bir süre kaydı koymaksızın birleştirmeleri, süreklilik unsurunun gerçekleşmesi bakımından yeterlidir. Kurucuların dernek tüzüğüne, belli bir süre ile sınırlı olarak derneğe hizmet vereceklerine, dernekte kalacaklarına dair kayıt koymaları mümkün değildir. Tüzükte böyle bir kaydın bulunması halinde, tüzüğün geçerli olmaması ve neticede derneğin kurulamaması sonucunu doğurur. Buna karşılık dernek belli bir süre için kurulabilir; derneğin üyelerin hayatıyla sınırlandırılması (meselâ, 1998 mezunları derneği), üyelerin dernekten çıkabilmesi, derneğin devamlılık unsurunu etkilemez¹⁸⁷.

IV. Tüzel Kişilik

Kişiler, tek başlarına güçlerinin yetmeyeceği maddi ve manevi çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, belirli bir amaç etrafında toplanarak, kişi ve mal toplulukları meydana getirmiş ve bunları, hak süjesi olarak kabul etmişlerdir¹⁸⁸. Tüzel kişi dediğimiz bu kişi ve mal toplulukları, onları meydana getiren şahıslardan ayrı ve müstakil olarak hak iktisap edebildikleri gibi, borç altına girebilirler; dava açar, dava olunabilirler¹⁸⁹. Aynı şekilde; tıpkı gerçek kişiler gibi onlar da hak ve borçlarından oluşan bir malvarlığına sahip olabilir; ticari, sınai ve iktisadi teşebbüslere girişebilirler¹⁹⁰.

Ancak, bir tüzel kişiden bahsedebilmek için, her kişi veya mal topluluğu olarak örgütlenmiş olması, sürekli bir amaca sahip olması ve bu topluluğun kanunen

derneğin mahkeme kararıyla feshine karar verilebilmesi için öngörülen nedenler tek tek sayılmıştır. Tek başına derneğin amacının değişmesi, bu nedenler içinde yer almamaktadır. Ancak; Türk Medeni Kanunu'nun 89. maddesinde belirtildiği üzere; değişen derneğin amacı, kanuna ve ahlâka aykırı hale gelmişse; üye, mahkemeden derneğin feshini isteyebilecektir.

¹⁸⁷ Velidedeoğlu, s. 7-8; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 46.

¹⁸⁸ Saymen, s. 9; Zevkliler / Acabey / Gökyayla; s. 533; Dural / Ögüz, s.193; Oğuzman / Seliçi / Oktay, s.167.

¹⁸⁹ Velidedeoğlu, s. 4; Serozan (Dernek), s. 551.

¹⁹⁰ Velidedeoğlu, s. 4.

kendisini oluşturanlardan bağımsız bir varlığa sahip olmasına imkân verilmiş olması gerekmektedir¹⁹¹. Bir topluluk ancak, hukuk düzeni tarafından tanınması ile tüzel kişilik kazanır. Tüzel kişilerde, sınırlı sayı ilkesi (numerus clausus) İlkesi geçerlidir. Kanun tarafından öngörülmedikçe, kişi veya mal topluluklarının tüzel kişilik kazanması mümkün olmadığı gibi, kanunun belirlediği tipteki tüzel kişilerin yapısını değiştirerek, yeni tüzel kişi tipleri yaratmak da mümkün değildir. Bu bakımdan, sınırlı sayı ilkesinin doğal sonucu olarak tüzel kişilerin kanun tarafından belirlenen tipe de uygun olması gerekir¹⁹².

Dernekler; ortak manevi bir amaca, örgütlü şekilde ulaşmayı sağlamak maksadıyla bir araya gelmiş olan kişilerden meydana gelen, kişi topluluğu şeklinde örgütlenmiş bir tüzel kişi tipidir. Kişi topluluğu şeklindeki bu örgütün kendisini oluşturanlardan bağımsızlaştırılması; onun, kendisini meydana getiren kişilerdeki değişikliklerden etkilenmeksizin, izlediği amacı gerçekleştirmeye yönelik sürekli çalışmalar yapmasını sağlar. Nitekim; tüzel kişiliğin en önemli özelliği, kurucularından, yöneticilerinden, üyelerinden tamamen bağımsız apayrı bir hukuk süjesi olmasıdır¹⁹³. Bu açıdan, tüzel kişilik, dernekler için zorunlu bir unsurdur. Tüzel kişiliği olmayan bir dernek düşünülemez. Tüzel kişilik ile donatılmış bir kişi topluluğu olarak dernekler, kendilerini meydana getiren kişilerin dışında, onlardan bağımsız bir varlığa sahiptirler. Tüzel kişilik kazanamayan bir kişi topluluğu, dernek olma özelliğini kazanamaz. Bir kişi topluluğunun dernek olabilmesi için topluluğun ayrı bir hak süjesi olması aranır¹⁹⁴. Türk Medenî Kanunu'nun 56. maddesi ve Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde, tüzel kişilik unsuruna açıkça yer verilmiştir¹⁹⁵.

¹⁹¹ Oğuzman / Seliçi / Oktay, s. 168.

¹⁹² Dural / Ögüz, s.196; Oğuzman / Seliçi / Oktay, s. 169.

¹⁹³ Serozan (Dernek), s. 551. Tüzel kişinin tamamen kendini oluşturanlardan bağımsız bir hak süjesi olarak haklara ve borçlara sahip olması ve borçlarından dolayı üyelerinin sorumlu olmaması zaman zaman kötüye kullanılabilir. Kötüye kullanma durumlarında, bundan zarar gören alacaklıların, "perdenin aralanması teorisi" olarak adlandırılan teori gereğince, bu tüzel kişiliğin arkasındaki kişilere ulaşabilecekleri kabul edilmektedir. Serozan (Dernek), s.552.

¹⁹⁴ Öztan (Tüzel Kişiler), s. 46; Dural / Ögüz, s.250; Oğuzman / Seliçi / Oktay, s. 202.

¹⁹⁵ 2908 sayılı Eski Dernekler Kanun'unun derneğin tanımına ilişkin 1. maddesinde, tüzel kişiliğe yer verilmemiş olmasına karşın; tüzel kişiliğin kazanılmasına ilişkin 9. maddesinde, derneğin tüzel kişiliğe sahip olduğu açıkça belirtilmiştir. bkz. Dural / Ögüz, s.250; Oğuzman / Seliçi / Oktay, s.202.

§ 4. DERNEKLERİ DÜZENLEYEN KURALLAR

I. GENEL OLARAK

Dernekler, belirli ve ortak bir amaca odaklanmış olan ve buna ulaşmak üzere bir araya gelen kişilerce oluşturulmuş bir tüzel kişilik tipidir. Amaç birliği olarak da tanımlayabileceğimiz dernekler, değişik manevi amaçlarla kurulabilirler. Bu itibarla derneklere, uyulması zorunlu kurallar dışında, amaçlarına ulaşmak için izleyecekleri yolda, en uygun örgütlenme şeklini ve çalışmalarını düzenleme yetkisi verilmelidir. Diğer taraftan, dernekler maddi ve manevi bakımdan, dağınık haldeki bireylerden daha güçlüdür. Bu gücün, kontrol altına alınmadığı takdirde, devletin karşısında ve ona zarar verici bir nitelik arz etmesi ihtimali, devletin dernekler üzerinde, kontrolünü sağlayacak hükümlere de gerek duyulmasına neden olmaktadır¹⁹⁶.

Dernekler, özel hukuk yanında, devletin dernekler ve faaliyetleri üzerindeki denetimi sebebiyle, kamu hukukunu da ilgilendirmektedir¹⁹⁷. Bu itibarla; dernekleri düzenleyen hukuk kurallarının bir kısmı özel hukuk, bir kısmı ise, kamu hukuku niteliklidir¹⁹⁸.

Hukukumuzda, derneklere ilişkin temel düzenlemeler, Türk Medenî Kanunu ile Dernekler Kanun'udur. Dernekler, toplum düzeni içinde arz ettiği önem sebebiyle, sadece Medenî Kanunla değil, bunun yanında özel nitelikli bir kanun olan Dernekler Kanunu ile de düzenlenmektedir¹⁹⁹. Genel olarak, dernek kurma hürriyeti ile derneklerin, devlet ve idareye karşı olan hukukî durumunu düzenleyen kurallar, derneklere ilişkin kamu hukuku nitelikli kuralları oluşturmaktadır. Bu bakımdan

¹⁹⁶ Akipek/Akıntürk , s. 579.

¹⁹⁷ Saymen, s. 99

¹⁹⁸ Özsunay, s.99; Akipek/Akıntürk , s. 579. Kamu Hukuku ile Özel Hukuk ayrımı, bakımından bir çok kıstas öngörülmüştür. Bunlar; gözetilen menfaat kıstası, Kuralın “yöneten – yönetilen” veya sadece “yönetilenler arasındaki ilişkileri ilgilendirmesi, kuralın emredici olup olmaması kıstası, kuralın uygulanma biçiminin farklılığı kıstası ve kuralın egemenlik hakkına ilişkin olup olmadığı kıstası. Ancak; ortaya atılan bu kıstasların hiç birisi, özel hukuk- kamu hukuku ayrımı için yeterli değildir. Zira; bilimsel olarak bu ayrımı yapmaya çalışmak, bu ayrımın sun’i olması sebebiyle mümkün değildir. bkz. Edis, Seyfullah: Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, 4. Basıdan tıpkı basım, Ankara, 1993, s. 15 vd.

¹⁹⁹ Tandoğan, s. 121; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 199.

derneklere ilişkin kamu hukuku boyutlu hukuk kurallarına, Anayasa ile Dernekler Kanununda rastlamaktayız²⁰⁰. Derneklere ilişkin özel hukuk kuralları ise; dernekleri düzenleyen ve derneğin kuruluşu, işleyişi, organları, üyeleri ve sona ermesine kadar sadece derneklerden ibaret olan kısımdır. Dernekler özel hukuku da; Medenî Kanun'da düzenlenmektedir²⁰¹. Yeni Dernekler Kanunumuz, Alman ve İsviçre Hukuku'nda olduğu gibi²⁰²; derneklerin sadece kamusal boyutunu düzenlemiş, özel hukuk boyutunu Medenî Kanunumuza bırakmıştır²⁰³.

Bunun dışında, toplum hayatında önemli yer tutması nedeniyle bazı dernekler, özel kanunlarla düzenlenmiştir. Buna göre; kamuya faydalı dernekler olan, Türkiye Kızılay Derneği, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, özel kanunlar ile düzenlenmiştir²⁰⁴. Bunun dışında, Medenî Kanun ve Dernekler Kanun'una tâbi dar anlamda dernek kavramına girmemekle birlikte, bir üst kavram olarak değerlendirildiğinde dernek olarak nitelendirilen, işçi ve işveren sendikaları ile üst kuruluşları olan işçi ve işveren konfederasyonlarına ilişkin olarak 5.5.1983 tarihli 2821 sayılı Sendikalar Kanunu; Siyasi Partilere ilişkin olarak, 24.04.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu düzenlenmiştir. Özel dernek türleri hakkında, öncelikle bu özel kanunlardaki hükümler uygulanır. Bunlarda hüküm bulunmayan hallerde, Medenî Kanun ve Dernekler Kanunu hükümleri uygulanacaktır (Siyasi Partiler Kanunu Madde 21, Sendikalar Kanunu madde 63)²⁰⁵.

²⁰⁰ **Özsunay** (Dernekler Hukukunun Gelişimi), s. 99; Derneklere ilişkin kamusal nitelikli kurallara, Anayasa ve Dernekler Kanunu dışında, Ceza Kanunu, Sıkıyönetim Kanunu gibi kanunlarda da rastlanmaktadır. bkz. **Özsunay**, s. 30; ayrıca: Yardım Toplama Kanunu, Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları İle İlişkilerine Dair Kanun, Bazı Dernek ve Kurumların Bazı Vergilerden, Bütün Harç ve Resimlerden Muaf Tutulmasına İlişkin Kanun, İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un dernekler ile ilgili maddeleri, Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet Ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu, Uluslararası Nitelikteki Teşekküllerin Kurulması Hakkında Kanun, Polis Selahiyeti ve Vazife Kanunu'nu da derneklere ilişkin kamusal nitelikli kurallara, örnek olarak gösterilebilir. **Özsunay** (Dernekler Hukukunun Gelişimi), s. 99; **Özsunay** (Tüzel Kişiler), s. 30.

²⁰¹ **Özsunay**, s. 30.

²⁰² Derneklere ilişkin , yabancı hukuk sistemlerindeki düzenlemeler için bkz. **Özsunay**, s. 8 vd.

²⁰³ **Özsunay** (Dernekler Hukukunun Gelişimi), s. 99; **Özsunay**, s.9 vd. Alman Dernekler Kanunu'nun Türkçe'ye çevrilmiş metni için bkz. **Özdamar/Ertürk/Türk/ İkizler/Çağırğan/ Değer**, s. 657 vd.

²⁰⁴ **Öztan**,(Tüzel Kişiler), s. 43.

²⁰⁵ 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu 35. maddesinde, bu kanunun 19, 20, 23, 26, 28, 29, 30 ve 31. maddelerinin, özel kanunlarında hüküm bulunmamak kaydıyla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile işçi ve işveren sendikaları ve üst kuruluşları için de ceza hükümleriyle birlikte uygulanacağı belirtilmiştir.

Bütün bu kanunlar dışında dernekleri düzenleyen bir başka hukuk kaynağı olarak, derneklerin tüzüklerini gösterebiliriz. Dernekler, öncelikle anayasaya aykırı olmamak üzere, Dernekler Kanunu ve Medenî Kanundaki emredici hükümlere aykırı olmamak üzere, tüzüklerine kendi kurallarını koyabilirler (TMK. m.58/I,II).

Dernekleri düzenleyen bu kurallar bakımından öncelikle, sonraki tarihli özel kanun olan 5253 sayılı yani Dernekler Kanunu, daha sonra Medenî Kanun'un emredici hükümleri, ardından bunlara aykırı olmamak üzere dernek tüzüğündeki kurallar ve dernek kararları, son olarak da dernek tüzüğünde hüküm veya dernek kararı bulunmamak kaydıyla, Dernekler Kanunu ve Medenî Kanunun emredici olmayan (tamamlayıcı ve yorumlayıcı) hükümleri uygulanacaktır²⁰⁶.

Dernekleri düzenleyen kuralları kamu hukuku kuralları, özel hukuk kuralları ve derneklerin tüzükleriyle kabul ettikleri kurallar olmak üzere üç ana başlık altında incelememiz mümkündür²⁰⁷.

II. KAMU HUKUKU KURALLARI

A. Anayasa

Derneklerle ilgili kamu hukuku kurallarının en önemlisi Anayasa'nın, derneklere ilişkin düzenlemesidir. Anayasa'da dernek kurma hakkı, temel haklar arasında sayılarak anayasal güvence altına alınmıştır²⁰⁸. Anayasanın “dernek kurma hürriyeti” başlığını taşıyan 33. maddesine göre “*herkes, önceden izin almaksızın*

²⁰⁶ **Göktürk**, s. 212; **Oğuzoğlu**, s. 362; **Aysoy**, s. 605.

²⁰⁷ **Akıpek / Akıntürk**, s. 581.

²⁰⁸ Temel hak ve hürriyetler, Anayasamızda; “ Kişinin hakları ve ödevleri” , “ Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler” ve “ siyasi haklar ve ödevler” olmak üzere, üç başlık altında toplanmıştır. Dernek kurma hürriyeti, “Kişinin hakları ve ödevleri” bölümünde düzenlenmiştir. Bu bölümdeki haklar, Anayasa Hukuku'nda, kabul gören Jellinek sınıflandırmasına göre; “ negatif statü hakları” olarak nitelendirilmektedir. Negatif statü hakları; devletin, müdahalede bulunmaması gereken, kişiye ait alanın sınırlarını çizmektedir. Bu haklar devlete, hiçbir şey yapmama, karışmama ödevi yükler. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Giritli**, İsmet / **Sarmaşık**, Jale: Anayasa Hukuku, Genel Esaslar- Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, İstanbul 2001, s. 75;**Gözler** , Kemal: Anayasa Hukuku'na Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, Bursa 2002, s. 216-217; **Atar** , Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, Konya 2002, s. 120.

dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir". Buna göre; dernek kurma hakkı, bir kamu hakkı niteliği taşır²⁰⁹.

Kişilere tanınan dernek kurma hürriyeti, kişilerin diledikleri derneğe girmeleri ve istedikleri takdirde dernekten çıkma serbestileri yanında, hiç kimsenin bir derneğe girmeye zorlanamayacağını da ifade etmektedir (Anayasa 33/III). Buna ilişkin olarak, Türk Medenî Kanunu'nun 63. maddesinde de hüküm bulunmaktadır²¹⁰.

Anayasa, 3 Ekim 2001 tarihinde kabul edilen 4709 sayılı "*Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun*" ile değişikliğe uğramıştır. 2001 değişikliği ile dernek kurma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesindeki, dernek kurma hakkı ile uyumlu hale getirilmiştir²¹¹. Nitekim; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, taraf devletlere, hukuk düzenlerinde, kişilerin dernek kurma özgürlüğü çerçevesinde, bir araya gelmeyi kolaylaştırıcı düzenlemelere, hukuk sistemlerinde yer verme yükümlülüğü yüklemiştir²¹². Çünkü; dernek özgürlüğü, belli, ortak amaç için kurulan derneklerin, serbestçe kurulması ve faaliyetlerde bulunmasının güvencesini teşkil eder.

B. Dernekler Kanunu

04.11.2004 tarihinde kabul edilen 5253 sayılı *Dernekler Kanunu* 23.11.2004'de yürürlüğe girmiştir. Dernekler Kanunu'nun "*Amaç ve kapsam*" başlığını taşıyan *1. maddesinde*; bu kanun ile; dernekler, dernek şube veya temsilcilikleri, federasyonlar, konfederasyonlar ve yabancı dernekler ile merkezleri yurt dışında bulunan dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşların Türkiye'deki şube veya temsilciliklerinin yasak ve izne tâbi faaliyetlerini, yükümlülüklerini, denetimlerini ve uygulanacak cezalar ile derneklere ilişkin diğer hususları düzenleneceği belirtilmiştir. Böylelikle; Alman Hukukunda olduğu gibi,

²⁰⁹ Akipek / Akıntürk, s. 581.

²¹⁰ Akipek / Akıntürk, s. 581.

²¹¹ Mumcu, s. 636.

²¹² Tezcan/ Erdem/ Sancaktar, s. 475.

Dernekler Kanunu ile, derneklerin kamusal boyutu hüküm altına alınmıştır. 2908 sayılı eski Dernekler Kanun’unda ise; derneklere ilişkin kamu hukuku kuralları yanında, dernekler özel hukuku da düzenlenmekteydi²¹³.

4722 sayılı Uygulama Kanununun 7. maddesi ile; derneklere öncelikle Türk Medenî Kanunu hükümlerinin uygulanacağı belirtilmekle birlikte, derneklere ilişkin özel nitelikli kamu hukuku kurallarının saklı tutulduğu düzenlenmişti. Bu durumda, derneklere ilişkin bir meselede, hangi kuralların uygulanacağı sorunu ortaya çıkmaktaydı. Nitekim; bu hüküm, Dernekler Kanunu’ndaki her hükmün ayrı ayrı kamusal nitelikli olup olmadığının tespitini gerektirmekteydi. 5253 sayılı Dernekler Kanunu ile bu sorun ortadan kaldırılmıştır. Her iki kanunun maddeleri incelendiğinde farklı hususları düzenledikleri görülmektedir. 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu ile; dernek kurma hürriyeti ve sınırları, derneklerin denetimi ve tutması gereken kayıt ve defterler, derneğin faaliyetlerinin sınırları ve denetimi, yasak ve izne tâbi faaliyetler ve yaptırımlar düzenlenmektedir.

III. ÖZEL HUKUK KURALLARI

A. Türk Medenî Kanunu

Demokratik bir toplum açısından, derneklerin önemli bir unsur teşkil etmesi karşısında kanun koyucular, derneklerin kuruluşu ve işleyişini oldukça etraflıca düzenlemişlerdir²¹⁴. Bu hususta, Türk Medenî Kanunu, önceki Medenî Kanun’un titizliğinde ve hatta daha geniş şekilde derneklere yer vermiştir. Gerçekten önceki Medenî Kanunda dernekler, 20 maddede düzenlenmişken, yeni Medenî Kanun derneklere 45 madde ayırmıştır²¹⁵.

²¹³ **Özsunay** (Dernekler Hukukunun Gelişimi), s. 99; **Özsunay**, s. 31.

²¹⁴ **Göktürk**, s. 212.

²¹⁵ Derneklerin, ayrıntılı şekilde Medeni Kanun’da düzenlenmesi, Medeni Kanunu’nun sık sık değiştirilmesini gerektireceği yönünde eleştirilmiştir. Medeni Kanun’da sadece genel hükümlerin konulup, ayrıntılı düzenlemenin Dernekler Kanunu’nda yapılması gerektiği savunulmuştur. **Başpınar**, Veysel: “Yeni Türk Medeni Kanunu”, Prof.Dr. Turgut Kalpsüz’e Armağan, Ankara 2003, s.674.

Türk Medenî Kanunu, dernekleri bu kadar etraflıca düzenlerken, derneklerin sadece özel hukuk boyutunu ele almış, kamu hukuku boyutunu Dernekler Kanunu'na bırakmıştır. Özellikle 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu ile dernekler hukukunun, özel ve kamu hukuku boyutundaki ayırım daha kesin ve net olarak karşımıza çıkmıştır. Bundan böyle, derneklerin sadece özel hukuk kurallarını düzenleyen Medenî Kanun ve kamu hukuku kurallarını düzenleyen Dernekler Kanunu olmak üzere, farklı konuları düzenleyen iki temel kanun vardır.

Türk Medenî Kanunu, özel hukuk açısından, derneklerin kuruluşunu, organlarını, üyelerinin kendi aralarında ve dernek ile olan ilişkilerini ve tüzel kişiliklerinin sona erişini düzenlemektedir. Böylelikle; Türk Medenî Kanunu, daha çok derneklerle ilgili genel nitelikte kurallar koyarak derneklere, iç örgütlenmelerini ve faaliyetlerini düzenleme konusunda bir serbesti tanımıştır. Ancak derneklere tanınan bu serbesti, Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinin III. fıkrasında da belirtildiği üzere, kanunun emredici hükümlerine aykırı olmamak üzere kullanılmalıdır. Medenî Kanun; kamu menfaati, üyelerin haklarının korunması gibi düşüncelerle emredici hükümlere yer vermiştir. Bu bakımdan, derneklerin tüzükleri ve kararları bu hükümlere aykırı olamaz²¹⁶.

B. Türk Medenî Kanunu ile Dernekler Kanunu Arasındaki İlişki

Türk Medenî Kanun'un yürürlüğe girmesi ile birlikte, 5253 sayılı Dernekler Kanunu yürürlüğe girmeden önce, 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun derneklerin özel hukuk boyutunu da düzenlemesi nedeniyle, aynı konuları düzenleyen iki kanunun aynı anda yürürlükte olması, hangi hükümlerin uygulanacağı konusunda bir tereddüt yaratmaktaydı. Özellikle, 4722 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkındaki Kanunun, "Dernekler" başlıklı maddesinde öngörülen, "*...Dernekler hakkında öncelikle Türk Medenî Kanunu hükümleri uygulanır. Ancak, kamu nitelikli özel hükümler saklıdır*" şeklindeki düzenlemede, kamu nitelikli özel hükümlerden ne anlaşılması gerektiği tereddüt yaratmaktaydı. Kanımızca, buradaki kamu nitelikli özel hükümler, Medenî

²¹⁶ Akipek / Akıntürk, s. 583

Kanun'da olmayan, Dernekler Kanununda düzenlenen, yasaklar, sınırlamalar ve cezalara ilişkin hükümlerdir. Bunun dışında; her iki kanunda da düzenlenmiş bulunan hususlarda, genel nitelikli sonraki kanun olan Türk Medenî Kanunu uygulanacaktı. 5253 sayılı Dernekler Kanunu, derneklere ilişkin olarak sadece kamu hukuku kurallarını düzenlemekle, bu sorunu ortadan kaldırmıştır.

Dernekler Kanunu ile Türk Medenî Kanunu hükümlerinden hangisine öncelik verileceği meselesi, bu kanunların farklı alanları düzenlemesi nedeniyle eski önemini kaybetmekle birlikte, 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun sonraki tarihli, özel nitelikli kanun olması ve bu kanunun 36. maddesinde, “ ... Bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde 4721 sayılı Medenî Kanununun hükümleri uygulanır” demek suretiyle, 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu hükümlerine öncelik verilmiştir.

III. DERNEK TÜZÜĞÜNDEKİ KURALLAR

Dernek (kurma) özgürlüğü sadece kanunun çizdiği sınırlar içinde, kanuni kayıt ve şartlara uymak suretiyle istenilen derneği kurmak değildir. Aynı zamanda, derneğe, kendi örgütünü dilediği şekilde bizzat yapabilmek hususunda verilmiş olan serbestiyi ifade eder²¹⁷. Buna göre; dernek, hayat ve faaliyetleri ile ilgili meselelerde uygulanacak kuralları, tüzüğünde belirlemek suretiyle bir bakıma, kendi hukukunu yaratacaktır²¹⁸. Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinin IV. fıkrasında, “ Dernek tüzüğünde düzenlenmemiş konularda kanun hükümleri uygulanır “ demek suretiyle, dernek özgürlüğünü ifade etmiştir.

Ancak, derneklerin, kendi örgütlerini tüzükleri ile düzenleyebilme yönündeki serbestileri, Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinin III. fıkrasında; dernek tüzüğünün, kanunun emredici hükümlerine aykırı olamayacağı belirtilmek suretiyle sınırlandırılmıştır. Buna göre; bütün derneklere mutlak surette uygulanması gereken kanunun emredici hükümleri, tüzükler tarafından bertaraf edilemeyecektir.

²¹⁷ Göktürk, s. 212; Oğuzoğlu, s.361; Özsunay, s. 102.

²¹⁸ Oğuzoğlu, s.361; Özsunay, s. 102.

Dernek özgürlüğü ve sınırlarına ilişkin yaptığımız açıklamalardan anlaşılacağı üzere; derneklere ilişkin meselelerde öncelikle, kanunun emredici kuralları dikkate alınacaktır. Daha sonra, bunlara aykırı olmamak şartıyla tüzük hükümleri ve dernek kararları, en son olarak da dernek tüzüğü ve kararlarında hüküm bulunmayan hallerde kanunların emredici olmayan hükümleri uygulanacaktır²¹⁹.

A. Hukukun Emredici Kuralları

Dernek özgürlüğünün sınırlarını, hukukun emredici hükümleri çizmektedir. Şöyle ki; Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinin III. fıkrası gereğince; tüzük hükümleri, emredici hükümlere aykırı olamaz. Dernek özgürlüğünün sınırlarını, Türk Medenî Kanunu'nun ve Dernekler Kanunu'nun emredici hükümleri teşkil eder. Bunlar arasında da öncelikle, Dernekler Kanunu'nun, onda bir hüküm bulunmadığı takdirde, Türk Medenî Kanunu'nun emredici hükümleri uygulanacaktır²²⁰.

Derneklerle ilgili hükümlerden hangilerinin emredici olduğunu tespit etmek; derneklerin, kendi teşkilatlarını düzenleme serbestisinin sınırlarını belirlemek açısından çok önemlidir. Kamusal niteliği itibariyle, Dernekler Kanunundaki hükümlerin çoğu emredici niteliktedir. Medenî Kanun hükümlerinden hangilerinin emredici mahiyette olduğunu tespiti her zaman kolay olmayabilir. Medenî Kanun'daki bir hükmün emredici olup olmadığı, bazen kanunun kullandığı tabirlerden anlaşılabilir. Önceki Medenî Kanun'da bir hükmün emredici olduğu, “kanunen”, “kanun gereğince” gibi ifadeler kullanılmak suretiyle vurgulanmak istenmişti. Yeni Medenî Kanunun maddeleri incelendiğinde ise; genellikle “zorundadır”, “zorunludur” gibi tabirler kullanıldığı veya meselâ, Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinin III. fıkrasında olduğu gibi kesin ifadeler kullanıldığı görülmektedir²²¹. Bazen de maddelerin emredici olup olmadığının tespiti için, bu maddenin korumak istediği menfaatler açısından, amaçsal yorum yoluna

²¹⁹ Göktürk, s. 213; Oğuzoğlu, s.362; Özsunay, s. 102; Akipek / Akıntürk, s. 584.

²²⁰ Akipek / Akıntürk, s. 584.

²²¹ Oğuzoğlu, s.362; Özsunay, s. 102; Akipek / Akıntürk, s. 584.

başvurulabilir. Buna göre, Medenî Kanun'un; üyelik haklarının korunması, derneğin tüzel kişilik kazanması ve kaybetmesine ilişkin hükümleri emredici niteliktedir²²².

B. Tüzük Hükümleri

Dernekler, emredici hükümlere aykırı olmayacak şekilde tüzüklerinde düzenleme getirebilecekleri gibi, emredici bir hüküm bulunmayan konuları da tüzüklerinde düzenleyebilirler (MK. m.58/III). O hâlde, tüzük hükümleri; Dernekler Kanunu ile Türk Medenî Kanunu'nun emredici hükümlerinden sonra ikinci sırada uygulanır²²³.

C. Dernekler Kanunu ile Türk Medenî Kanunu'nun Emredici Olmayan Hükümleri

Dernekler Kanunu ve Türk Medenî Kanunu'nda, muhakkak uyulması gereken hükümler yanında, ilgililerin iradesine geniş bir serbesti tanıyan diğer bazı hükümler de vardır. Bu ikinci tür hükümler, dernek tüzüğündeki muhtemel boşlukları doldurmak amacıyla konulmuş kurallardır²²⁴. Dernek özgürlüğü; işte bu emredici olmayan hükümler, derneklerin kendi kurallarını koymalarına ve uygulamalarına imkân verir. Bu açıdan dernek özgürlüğü, emredici olmayan bu hükümlerin bulunduğu alanlarda mevcuttur²²⁵. Dernekler Kanunu ve Medenî Kanun'un, emredici nitelikte olmayan tamamlayıcı ve yorumlayıcı hükümleri, tüzük hükümleri ve dernek kararları bulunmadığı zaman uygulama alanı bulur. Tüzük hükümleri veya dernek kararlarının bulunduğu meselelerde, kanunun emredici olmayan bu kuralları uygulanamaz²²⁶.

²²² Akipek / Akıntürk, s. 584-585.

²²³ Akipek / Akıntürk, s. 585.

²²⁴ Göktürk, s. 212; Oğuzoğlu, s.362; Özsunay, s. 102.

²²⁵ Göktürk, s. 212.

²²⁶ Göktürk, s. 212; Oğuzoğlu, s.362; Özsunay, s. 102; Akipek / Akıntürk, s. 585.

İKİNCİ BÖLÜM

DERNEKLERİN HAK EHLİYETİ

§ 1. HAK EHLİYETİ KAVRAMI

Hak ehliyeti; kişilerin, haklara ve borçlara sahip olabilme iktidarudur. Hukuk düzenince, kişi olarak kabul edilmenin mutlak sonucu, hak ehliyetine sahip olmaktır²²⁷. Nitekim; “*kişi*”; haklara ve borçlara sahip olabilen varlık olarak tanımlanmak suretiyle, kişi kavramının içeriğini, hak ehliyetinin doldurduğu ortaya konmaktadır²²⁸. Bu açıdan; hukuk düzenince “*gerçek*” veya “*tüzel*” kişi olarak kabul edilen her varlığın, mutlak surette hak ehliyetine sahip olduğu kuşkusuzdur²²⁹.

Türk Medenî Kanunu'nun 8. maddesinde, gerçek kişiler bakımından hak ehliyeti düzenlenirken; yine *Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesinde*, bu hükme paralel olarak tüzel kişilerin hak ehliyeti düzenlenmiştir. Türk Medenî Kanunu'nun 8. maddesi, gerçek kişilerin hak ehliyetini düzenlemekle birlikte²³⁰, “hak ehliyeti” ve “kişi” kavramlarını, genel olarak tanımlayan bir özelliğe sahiptir. Bu açıdan, bu hüküm, tüzel kişiler açısından da hak ehliyetini tanımlayan bir niteliğe sahiptir. Ancak; tüzel kişilerin yapıları gereği gösterdikleri ayrık durumlar sebebiyle, bunların hak ehliyetinin gerçek kişilerden ayrı, özel olarak düzenlenmesi gerekmiştir²³¹. Hak ehliyetini gerçek ve tüzel kişiler bakımından ayrı ayrı düzenleyen maddeler incelendiğinde, yaradılış gereği olarak insana özgü özellikler nedeniyle, sadece gerçek kişilerin sahip olabileceği haklar ve borçlar dışında, gerçek kişiler ile tüzel kişiler arasında, fark gözetilmediği görülmektedir. Bu açıdan, Medenî Hukuk

²²⁷ **Arsebük**, s.254; **Bilge**, Necip: “Hükmî Şahısların Sahip Olabilecekleri Medenî Haklar”, Adliye Ceridesi, Ankara 1942, C. XXXIII, S. 1, s.23; **Saymen**, s. 63.

²²⁸ **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 209; **Akipek/Akıntürk**, s. 282.

²²⁹ **Saymen**, s. 63; **Ösunay**, s. 62; **Okur**, İrfan: “Medenî Hukuk Tüzel kişileri ile Ticaret Hukuku Tüzel Kişilerinin Hak Ehliyeti Yönünden Karşılaştırılması”, Yargıtay Dergisi, C. XVI, S.3,s.378; **Zevkliler/ Acabey/ Gökyayla**, s.561; **Akipek/Akıntürk**, s.282; **Zevkliler/ Havutcu**, s. 158; **Akıntürk**, Medeni Hukuk, 11.Bası, İstanbul 2005, s. 181.

²³⁰ 743 sayılı önceki Medenî Kanun'un 8. maddesinde; “ Her şahıs,...” ifadesi kullanılmaktaydı. Türk Medenî Kanunu'nun 8. maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere; burada “ Her insan...” ifadesi kullanılmakla, bu maddesin gerçek kişilerin hak ehliyetini düzenlediği vurgulanmaktadır. Türk Medenî Kanunu'nun 8. maddesinin gerekçesi için bkz. **Ertaş/Koç**, s. 90-91.

²³¹ **Akipek/Akıntürk**, s. 282.

sistemimiz, tüzel kişileri, mümkün olduğunca, gerçek kişilere yaklaştırma amacındadır²³².

§ 2. DERNEKLERİN HAK EHLİYETİNİ KAZANMA ANI

I. GENEL OLARAK

Gerçek kişiler, sağ ve tam doğumla hak ehliyeti başka hiçbir işleme gerek kalmaksızın hak ehliyeti kazanırlar. Tüzel kişi olan dernekler ise, maddi bir varlığa sahip olmadıklarından, onların doğumu tüzel kişilik kazandıkları an olarak tespit edilmiştir. Buna göre; nasıl insanlar sağ ve tam doğma koşulu ile hak ehliyeti kazanıyorlarsa; dernekler de, kanunlara uygun olarak kurulmakla tüzel kişilik ve aynı zamanda, hak ehliyeti kazanırlar. Bu anlamda; tüzel kişilerin hak ehliyetinden bahsedebilmek için, öncelikle, tüzel kişiliğin kurulmuş olması gerekir. Tüzel kişinin kurulduğu an, aynı zamanda, hak ehliyetinin de başlangıç anıdır²³³. Tüzel kişiliğin kurulmasından önce ve sona ermesinden sonra, hak ehliyetinden bahsedilemez²³⁴. Bu nedenle; çalışmamızda derneklerin, hak ehliyetini kazanma anını tespit açısından, öncelikle kuruluşunu ve tüzel kişilik kazanmasını inceleyeceğiz.

II. DERNEKLERİN KURULUŞU VE TÜZEL KİŞİLİK KAZANMASINA İLİŞKİN SİSTEMLER

Tüzel kişi olan dernekler, gerçek kişi olan insanlar gibi biyolojik bir varlık olmadıklarından, bunlar ancak kanun tarafından öngörülen şekilde hukuk alanında tüzel kişilik kazanabilirler²³⁵. Bu açıdan, her tüzel kişi gibi derneklerin de

²³² **Saymen**, s. 63; **Velidedeoğlu/ Ataay**, s. 51; **Oğuzoğlu**, s. 346; **Akünel**, s. 26; **Öztañ** (Tüzel Kişiler), s. 26; **Dural/ Ögüz**, s. 221; **Akıpek/Akıntürk**, s. 558; **Öztañ** (Hukukun Temel kavramları), s. 309. Tüzel kişilerin, gerçek kişilerden farklı olarak, maddi bir varlığının bulunmaması, bunların hukuki alemdeki varlığının, net bir şekilde açıklanması gerekliliğini doğurmuştur. Bu amaçla, doktrinde; tüzel kişilerin niteliğini açıklayan bir takım teoriler ileri sürülmüştür. Bu teorilerden, “varsayım”(farazilik) ile “gerçek kişilik” (gerçeklik) teorileri, özellikle, kanun koyucuların, tüzel kişileri, benimsedikleri teoriye göre şekillendirmeleri açısından önem taşır. Varsayım teorisi kısaca; hak ehliyetine sadece insanların sahip olabilmesine karşın; bir takım sosyal ihtiyaçlar sebebiyle, insanlardan başka yapay varlıklara da hukuk düzeni tarafından istisnai olarak tanınmıştır.

²³³ **Okur**, s. 381.

²³⁴ **Bilge** (Medenî Haklar), s.25.

²³⁵ **Velidedeoğlu**, s. 28; **Oğuzman / Seliçi / Oktay** , s. 178; **Akıpek/Akıntürk**, s. 549.

hayatlarının başlangıcını tayin etmek kanun koyucuların iradesine tâbidir²³⁶. Buna göre; tüzel kişiliklerin doğumunda, Devletin rolü bakımından farklı sistemler ortaya çıkmıştır²³⁷.

Türk hukukunda derneklerin kuruluşu bakımından, hangi kuruluş sisteminin geçerli olduğunun tespiti bakımından; öncelikle, genel olarak tüzel kişiliklerin oluşumuna ilişkin bu sistemleri tanıyıp; daha sonra, dernekler açısından Türk Hukukundaki durumu incelemeyi uygun bulmaktayız. Buna göre; tüzel kişilerin kuruluşu bakımından geçerli olan sistemleri; serbest kuruluş sistemi, normatif sistem ve izin sistemi olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür:

A. Serbest Kuruluş Sistemi

Serbest kuruluş sistemi, tüzel kişiliğin kurulmasında devletin hiçbir müdahalesini kabul etmemektedir. Buna göre; tüzel kişilik kazanılması hususundaki iradenin açığa vurulması ile tüzel kişilik hukuken kurulmuş olur²³⁸.

Tüzel kişinin amacının hukuk düzeninin müsamaha gösteremeyeceği bir amaç olması halinde, tüzel kişilik kazanılamaz. Nitekim, *Türk Medenî Kanunu'nun 47. maddesinin II. fıkrasına göre*; kuruluş aşamasında, amacı, kanuna ve ahlâka aykırı olan kişi ve mal topluluklarının tüzel kişilik kazanamayacağı açıkça belirtilmiştir²³⁹.

Serbest kuruluş sistemi, diğerlerinin içinde en özgürlükçü ve demokratik sistemdir. Ancak; bu sistemde de, tüzel kişilik alanında bir kesinliğin bulunmaması sakınca doğurmaktadır. Gerçekten, bir derneğin kurulması, hiçbir kayıt ve şarta bağlanmaksızın, sadece onu kuranların iradesine bağlı bırakılırsa, hangi topluluğun

²³⁶ Velidedeoğlu, s. 28; Akipek/Akıntürk, s. 549.

²³⁷ Oğuzman / Seliçi / Oktay, s. 178.

²³⁸ Köprülü, s. 404; Öztan, (Tüzel Kişiler), s. 18; Zevkliler/ Acabey / Gökyayla, s. 545; Akipek/Akıntürk, s. 555; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s. 305; Zevkliler/ Havutçu, s. 157.

²³⁹ Dural/ Ögüz, s. 216; Zevkliler / Havutçu, s. 156.

tüzel kişiliğe sahip olduğu, hangisinin olmadığı bilinemez. Bu da, üçüncü kişilere zarar verici durumların ortaya çıkmasına neden olabilir²⁴⁰.

B. Normatif Sistem

Normatif sistemde de; aynı serbest kuruluş sisteminde olduğu gibi, kanunun, tüzel kişilik kazanılması hususunda getirdiği şartların yerine getirilmesi gerekir. Ancak; serbest kuruluş sisteminden farklı olarak; bu sistemde, tüzel kişiliğin kazanılması için, kanun tarafından öngörülen asgari koşulların yerine getirilip getirilmediği, idari makamlarca incelenir. Eğer, tüzel kişiliğin kazanılması hususunda kanunen öngörülen şartlar yerine getirilmişse; artık, idari makamların bir takdir yetkisi yoktur²⁴¹. Takdir makamları haksız yere izin vermekten kaçınırsa, yargı yoluna başvurulabilir²⁴².

Normatif sistem, hukuk sistemlerinde üç farklı şekilde uygulanmaktadır²⁴³. Buna göre; tüzel kişilik,

- a) Tüzüğün resmi makamlara verilmesiyle (Normatif Bildirim Sistemi)
- b) Tüzüğün, devletin resmi gazetede ilânıyla
- c) Tüzüğün belli bir kütüğe kaydedilmesiyle kazanılabilir (Normatif Tescil Sistemi)²⁴⁴.

Doktrinde bazı yazarlarca; normatif sistem ile serbest kuruluş sistemi farklı şekilde kategorize edilmiştir. Buna göre; normatif sistem, “tescil sistemi” olarak adlandırılıp, sadece derneğin resmi makamlarca doğruluğunun incelenip kontrol edildikten sonra, tescil ile tüzel kişilik kazanılması olarak kabul edilmektedir²⁴⁵. Bu görüşe göre; tüzüğün resmi makamlara verilmesiyle tüzel kişilik kazanılması da,

²⁴⁰ Saymen, s. 56; Velidedeoğlu, s. 29; Öztan, (Tüzel Kişiler), s. 18; Dural/ Ögüz, s. 217; Öztan, (Hukukun Temel Kavramları), s. 305.

²⁴¹ Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.559; Akipek/Akıntürk, s. 553.

²⁴² Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.559; Akipek/Akıntürk, s. 553.

²⁴³ Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.559; Akipek/Akıntürk, s. 553.

²⁴⁴ Özsunay, s. 54-55; Zevkliler / Acabey / Gökyayla, s. 544; Zevkliler / Havutçu, s. 155; Akipek/Akıntürk, s. 553.

²⁴⁵ Öztan, (Tüzel Kişiler), s. 18; Oğuzman / Seliçi / Oktay , s. 179; Dural/ Ögüz, s. 216; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s. 305.

serbest kuruluş sisteminin bir alt dalıdır. Bu bakımdan; serbest kuruluş sisteminde tüzel kişilik kazanılması için, tüzel kişilik kazanılmasına dair iradenin açığa vurulması yanında, hukuk düzenince, tüzel kişilik kazanılması bakımından, bildirim, ilân gibi bir takım şartların yerine getirilmesi de aranabilir. Serbest kuruluş sisteminin kabulü için önemli olan, resmi makamlar tarafından inceleme yapılmadan, kanunda öngörülen belgelerin teslimi ile tüzel kişilik kazanılmasıdır²⁴⁶.

Bizim de katıldığımız diğer bir görüşe göre; normatif bildirim sistemini, serbest kuruluş sistemi ile izin sistemi arasında, farklı bir sistem olarak kabul edilmektedir²⁴⁷.

C. İzin Sistemi

Bu sistemde, tüzel kişi ancak devletin izniyle, onu teşkil eden kişi veya mal topluluğundan bağımsız, müstakil bir varlık olarak doğabilir. İzin verme konusunda yetkili makamlar, takdir yetkisine sahiptir²⁴⁸. Tüzel kişiliğin kurulmasına idarece izin verilmediği takdirde, buna karşı itiraz ve yargı yoluna başvurulamaz²⁴⁹. Tüzel kişiliğin kazanılmasına ilişkin takdir yetkisi daha çok kurulacak tüzel kişiliğin, hükümetin hukuk politikası ile uyuşup uyuşmadığı noktasında kullanılır²⁵⁰. Tüzel kişiliğin kurulmasına ilişkin izin, bir kanun veya idari işlem şeklinde olabilir²⁵¹.

Bu bakımdan, bu sistemin varlığı halinde, bir derneğin kuruluşu, tamamen devletin keyfiyetine bırakılmaktadır ki, böyle bir ortamda kişilerin dernek kurma hürriyeti, aşırı derecede kısıtlanmış olmaktadır²⁵².

²⁴⁶ **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s. 178; **Dural/ Öğüz**, s. 216. Bu görüşe göre; serbest kuruluş sistemi içinde, iradenin açıklanmasından başka, bildirim gibi bir takım şartlar öngörüldüğü sistem, “dar anlamda serbest kuruluş sistemi” olarak adlandırılmıştır. **Velidedeoğlu**, s. 28.

²⁴⁷ **Bilge** (Medenî Haklar), s.26.

²⁴⁸ **Özsunay**, s. 54; **Öztan**, (Tüzel Kişiler), s. 17; **Dural/ Öğüz**, s. 217; **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s. 178; **Akipek/Akıntürk**, s. 553; **Zevkliler / Havutçu**, s. 156. **Saymen**’e göre; İzin sisteminde, devlet bir topluluğun hak ve fiil ehliyetinden yararlanması konusunda bir topluluğa âdeta bir imtiyaz tanımış olmaktadır: bkz. **Saymen**, s. 53.

²⁴⁹ **Öztan**, (Tüzel Kişiler), s. 17; **Dural/ Öğüz**, s. 217; **Zevkliler / Havutçu**, s. 155.

²⁵⁰ **Özsunay**, s. 52; **Dural/ Öğüz**, s. 217; **Oğuzman / Seliçi / Oktay**, s. 178; **Öztan**, (Hukukun Temel Kavramları), s. 305.

²⁵¹ **Özsunay**, s. 52; **Öztan**, (Tüzel Kişiler), s. 17;**Dural/ Öğüz**, s. 217.

²⁵² **Velidedeoğlu**, s. 29; **Öztan**, (Tüzel Kişiler), s. 18.

D. Türk Hukuku'nda Derneklerin Kuruluşunda Geçerli Olan Sistem

Türk Medenî Kanunu'nun 47. maddesine göre; tüzel kişiliğin kazanılması bakımından, her kişi ve mal topluluğu, kendileri ile ilgili olan hükümlere göre tüzel kişilik kazanır. Buna göre hukukumuzda tüzel kişiler, farklı kuruluş sistemlerine tâbidir. Meselâ; vakıf ve ticaret şirketleri bakımından, tescil sistemi geçerli iken; kamu hukuku tüzel kişileri için, izin sistemi geçerlidir²⁵³.

Doktrinde; serbest kuruluş sistemi ile normatif sistemin, farklı şekillerde kabul edilmesinden kaynaklanan görüşler çerçevesinde, dernekler için bazı yazarlara göre, serbest kuruluş sistemi, bazılarında göre de normatif sistem benimsenmiştir. Serbest kuruluş sistemini kabul eden yazarlara göre; dernekler açısından hangi sistemin geçerli olduğunun tespiti için, dernek kurma hürriyetini düzenleyen *Anayasa'nın 33. maddesi*, "*Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir*" hükmü, dernekler bakımından serbest kuruluş sisteminin, bir anayasa hükmü olarak benimsenmiş olduğunu açıkça göstermektedir²⁵⁴. Aynı şekilde, *Türk Medenî Kanunu'nun 57. maddesi* ve *Dernekler Kanunu'nun 3. maddesinde de*, herkesin, önceden izin almadan dernek kurabilecekleri düzenlenmiştir. *Türk Medenî Kanunu'nun 59. maddesine* göre ise; "*Dernekler, kuruluş bildirimini, tüzüğünü ve gerekli belgeleri yerleşim yerinin bulunduğu yerin en büyük mülkî amirine verdikleri anda tüzel kişilik kazanırlar*" hükmü ile, derneklerin tüzel kişilik kazanması için, kurulma iradesinin açıklanması yanında ek şart olarak, bir takım belgelerin, yetkili idari makamlara verilmesi aranmıştır. Türk Medenî Kanun'un 60. maddesine göre; kuruluş bildirimini, tüzük ve diğer belgeler, en büyük mülkî idare amiri tarafından, altmış gün içinde incelenecektir. Buna göre; bu belgelerin idareye verilme nedeni, bunlarda bir eksiklik yahut kanuna aykırılık bulunup bulunmadığının tespit edilmesidir. Bu görüş göre; Medenî Kanun'daki sistemin, normatif sistemi andırmakla beraber, derneklerin, bu belgelerin idarece incelenip kanuna uygunluğunun tespitinden önce, belgelerin idareye verilmesi ile tüzel kişilik

²⁵³ Dural/ Ögüz, s. 217; Oğuzman / Seliçi / Oktay , s. 179.

²⁵⁴ Dural/ Ögüz, s. 218; Oğuzman / Seliçi / Oktay , s. 180.

kazanmaları karşısında, dernekler için serbest kuruluş sisteminin geçerli olduğu olarak kabul edilmelidir²⁵⁵.

Ancak; kanaatimizce, Türk *Medenî Kanunu'nun* 59. maddesinin gerekçesinde²⁵⁶, derneklerin tüzel kişilik kazanma anının, kuruluş belgesi, tüzük ve ilgili belgelerin, derneğin bulunduğu yerdeki en büyük mülkî amire verildikleri an olarak düzenlenmesi karşısında, dernekler için önceki *Medenî Kanun'da* öngörülen “*serbest kuruluş sisteminden*” , “*normatif sisteme*” geçildiği ifade edilmekle, dernekler için “*normatif bildirim sisteminin*” geçerli olduğu açıkça belirtilmiştir²⁵⁷.

III. DERNEKLERİN KURULUŞU

A. Genel Olarak

Derneklerin kuruluşu bakımından, *Medenî Kanun* ve *Dernekler Kanunu'nda* bir takım şartlar öngörülmüştür. Derneklerin bir kişi topluluğu olduğu düşünülecek olursa; her şeyden önce derneğin kuruluşuna katılan kişilerin, öncelikle “*kurucu olma ehliyetini*” sağlamaları aranır. Bunun dışında, bir derneğin kurulması için, “*dernek kurma iradesinin*” usulüne uygun olarak açıklanması gerekir. Dernek kurma yolundaki irade, dernek tüzüğünün hazırlanması ile gerçekleşir. Bu anlamda; dernekler, kurucuların dernek kurma iradesini, tüzükte açıklamaları şeklinde ortaya çıkan bir hukukî işlemle kurulur²⁵⁸.

Derneğin hak ehliyetini kazandığı anı belirlemek için, derneğin kuruluş şartlarını inceleyeceğiz. Bu açıdan; çalışmamızda öncelikle, kuruculara ilişkin koşullar belirtildikten sonra dernek kurma iradesinin belgelenmesi niteliğindeki, tüzük ve diğer kuruluş işlemleri üzerinde duracağız.

²⁵⁵ Velidedeoğlu, s. 28; Akünal, s. 62; Öztan, (Tüzel Kişiler), s. 17; Dural/ Ögüz, s. 219; Oğuzman/ Seliçi / Oktay , s. 179; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s. 305. Karşı yöndeki görüş için bkz. Serozan, (Tüzel Kişiler), s.38; Zevkliler/Havutçu, s. 172; Akıntürk, s. 80 .

²⁵⁶ Önceki *Medenî Kanun'un* 53. maddesinde; “ *Siyasi, dinî, ilmî, bedî, hayrî cemiyetler ile eğlence ve idman cemiyetleri ve asıl gayesi iktisadî olmayan diğer cemiyetler; nizamnamelerinde cemiyet olarak teşekkül arzusunu izhar etmekle şahsiyet iktisabederler*” denilmek suretiyle, “serbest kuruluş sistemi” kabul edilmişti.

²⁵⁷ İlgili madde gerekçesi için bkz. Ertaş/Koç, s. 149.

²⁵⁸ Serozan (Tüzel Kişiler), s. 53.

B. Kurucular

1. Kurucuların Sayısı

Türk Medenî Kanunu'nun 56. maddesi ve Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde ise; derneklerin kuruluşu için, gerçek veya tüzel, en az yedi kişinin varlığı aranmaktadır. Ancak; daha önce de belirttiğimiz üzere; derneklerin kurulması için yedi kişi yeterli görülmeyle beraber; yönetim ve denetim kurullarının oluşturulması ve genel kurul toplantı yeter sayısının sağlanması için, ilk genel kurul toplantısına kadar en az on altı kişinin derneğe üye olarak katılması gerekir²⁵⁹. Aksi takdirde; dernek *Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinin 2. bendi gereğince* kendiliğinden sona erer.

2. Kurucuların Niteliği

Türk Medenî Kanunu'nun 56. maddesi ve 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 1. maddesinde, 07.08.2003 tarihli ve 4963 sayılı değişiklikten önce; derneğin kuruluşu için yedi gerçek kişinin varlığı aranmaktaydı. Bu açık hüküm karşısında, tüzel kişilerin dernek kurucusu olması mümkün değildi²⁶⁰. Ancak bu hüküm, *Anayasa'nın*, dernek kurma özgürlüğüne ilişkin *33. maddesi* ile çelişmekteydi. Şöyle ki; bu maddede kullanılan “herkes” ifadesi, hem gerçek, hem de tüzel kişilere bu anayasal hakkın tanındığına bir delildir²⁶¹. Kaldı ki; dernek kurma, *Türk Medenî Kanunu'nun madde 48. maddesinde* biyolojik yapıları itibariyle, sadece gerçek kişilere tanınan haklar arasında değildir²⁶². Daha sonra bahsettiğimiz değişiklik ile; “*en az yedi gerçek kişinin*” ifadesi yerine, “*gerçek veya tüzel en az yedi kişinin*” ifadesi kullanılarak, tüzel kişilerin de dernek kurmasına imkân tanınmıştır. Daha sonra yürürlüğe giren *5253 sayılı Dernekler Kanunu 2. maddesinde* de, aynı yönde hüküm getirilmiştir.

²⁵⁹ Serozan, s. 56; Akipek/ Akıntürk, s. 640.

²⁶⁰ Aksi yöndeki görüş için bkz. Özsunay, s. 119 vd.

²⁶¹ *Türk Medenî Kanunu'nun 57. maddesinin* gerekçesinde, Anayasa'daki “herkes” ibaresinin gerçek kişileri kapsadığı belirtilmekteydi.

²⁶² Özsunay, s. 120.

Dernek kurucusu olmaları bakımından *Türk Medenî Kanunu'nun 57. maddesinin II. fıkrası* ile *Dernekler Kanunu'nun 3. maddesinin I. fıkrasında*; genel şart olarak, gerçek kişilerin fiil ehliyetine sahip olması aranmaktadır²⁶³. Ancak; Dernekler Kanunu'nun getirdiği çok önemli bir değişiklik olarak, çocuk derneklerinin kurulabilmesine imkân tanınmasıyla, bu dernekler bakımından, kurucuların fiil ehliyetine sahip olma şartının, çocuk dernekleri ile sınırlı olarak kaldırıldığı görülmektedir. 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 3. maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere, Türkiye'nin de tarafı olduğu, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'ne* göre; 15 – 18 yaş arasındaki çocuklara dernek kurma hakkı tanınmıştır. Dernekler Kanunu'nun getirdiği bu hükümlerle, Türkiye, tarafı olduğu bu sözleşmenin hükümlerini de yerine getirmiş olmaktadır²⁶⁴. Böylelikle, on beş yaşını bitiren ayırt etme gücüne sahip küçükler; toplumsal, ruhsal, ahlâkî, bedensel ve zihinsel yetenekleri ile spor, eğitim ve öğretim haklarını, sosyal ve kültürel varlıklarını, aile yapısını ve özel yaşantılarını korumak ve geliştirmek amacıyla yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabileceklerdir.

Dernekler Kanunu'nun getirdiği bir başka yenilik, *2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 4. maddesi* ile dernek kurma hakkına getirilen yasak ve sınırlamaların kaldırılmasıdır. Yeni Dernekler Kanunu ile, Türk Silâhlı Kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri hakkında özel kanunlarında getirilen kısıtlamalar saklı tutulmuş ve çocuk dernekleri açısından, on sekiz yaşından büyüklerin bu derneklere kurucu veya üye olamayacakları düzenlenmiştir. Bunun dışında *Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinde*, bazı kişilerin dernek kurmalarını, sürekli veya belli bir süre ile yasaklayan hükümler tamamen kaldırılmıştır²⁶⁵.

²⁶³ 2908 sayılı Dernekler Kanununda gerçek kişilerin fiil ehliyetine sahip olması yanında, 18 yaşını doldurması da aranmaktaydı.

²⁶⁴ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile ilgili geniş bilgi için bkz. **Serozan**, Rona: Çocuk Hukuku, İstanbul 2000, s. 33 vd.; **Akılhoğlu**, s. 1,2,3,8; **Serozan**, (Dernek), s. 555.

²⁶⁵ 2908 sayılı Kanun'unun 30.07.2003 tarih ve 4963 sayılı kanunla değişik 4. maddesine göre dernek kurabilmek başka bir deyişle derneğe kurucu üye olabilmek için öncelikle, fiil ehliyetine sahip olmak ve 18 yaşını doldurmuş olmak aranmaktaydı. Yeni Dernekler Kanun'unda, Türk Medenî Kanunu'nun 64. maddesinde olduğu gibi, kurucu üyelik için fiil ehliyetine sahip olmak yeterli görülmüştür. Bunun yanında, Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel ve özel kolluk kuvvetleri mensupları ve özel kanunlarında dernek kuramayacakları belirtilen memur statüsündeki kamu hizmeti görevlilerinin sürekli olarak dernek kuramayacaklarına ilişkin hüküm 5253 sayılı yeni Dernekler Kanun'una alınmayarak, sadece

Kanımızca; belli meslekteki kişiler açısından konan yasaklar, bu kişilerin meslekleri ile bağdaşmayacak bir takım düşünce ve görüşlerin etrafında toplanmalarını ve faaliyette bulunmalarını engellemek; bazı suçlardan mahkum olanlar hakkındaki yasaklar da, derneklerin, toplumun sosyal yapısı içindeki önemi ve gücü itibariyle, ideal amaç güden bu tür toplulukları kuran ve ona şekil veren tüzüğünü yapan kişilerin belirli nitelikte olması temennisiyle getirilmiştir. Ancak; bir derneğin, ona tüzel kişilik kazandırılmasının temelinde yatan düşüncelere hizmet etmesi için, dernek kurma özgürlüğünün kısıtlanması çözüm değildir. Önemli olan; derneklerin kanuna uygun amaçlar için kurulması ve bu amaçlara uygun hareket etmesidir. Bundan başka; Anayasa tarafından herkese tanınmış olan “dernek kurma hakkının” büyük ölçüde sınırlanması Bu açıdan, bu yasakların kaldırılarak, dernek kurma hürriyetinin genişletilmesini yerinde bulmaktayız.

Burada değinilmesi gereken bir başka husus da, *yabancıların dernek kurma hakkıdır*. Dernek kurma özgürlüğünü düzenleyen Anayasa'nın 33. maddesi, kural olarak, TC. vatandaşları ile yabancılar arasında bir ayırım öngörmemiştir²⁶⁶. Ancak; *Anayasanın 16. maddesinde*; yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin, milletlerarası hukuka uygun olarak sınırlanır denilmek suretiyle, yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin sınırlanmasına ilişkin olarak genel bir hüküm getirilmiştir. Bu

Türk Silâhlı Kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri hakkında özel kanunlarında getirilen kısıtlamalar saklı tutulmuştur. Bundan başka; *2908 sayılı önceki Dernekler Kanun'unda*, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitabının birinci babında yazılı suçların birinden mahkum olanlar, basit ve nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, yağma, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle mahkum olanlar, Türk Ceza Kanununun 316, 317 ve 318 inci maddelerinde yazılı suçlardan biriyle mahkum olanların iki yıl süre ile,

Kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri kapatma kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl süre ile, dernek kuramayacaklarına ilişkin sınırlama da tamamen kaldırılmıştır. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu* ile, kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri için, madde 32/a gereğince sadece para cezası verilmesi öngörülmüştür. *2908 sayılı Dernekler Kanunu'ndaki* bu yasaklar, dernek kurma özgürlüğünü kısıtlaması bakımından eleştirilere uğramıştır. bkz. **Serozan** (Tüzel Kişiler), s. 54; **Serozan**, (Dernek), s. 555.

²⁶⁶ **Akünel**, s.64; **Tanrıbilir**, Feriha Bilge: “Yabancıların Dernek Kurma Özgürlüğü”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2000, C.IV, S. 1-2, s.39; **Tekinalp**, Gülören: Türk Yabancılar Hukuku, 8. Bası, İstanbul 2003, s. 117 (Yabancılar).

anlamda; uluslararası sözleşmelere uygun olarak²⁶⁷ düzenlenen, dernek hak ve özgürlüğünün ancak, *millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması* sebepleriyle ve *kanunla* sınırlanabileceğine ilişkin Anayasa hükmü, yabancılar açısından da geçerlidir²⁶⁸. Her iki hükmü de esas alan, *Türk Medenî Kanunu'nun*, 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 38. maddesinin B bendi ile değişik *93. maddesine göre*; 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 3. maddesindeki fiil ehliyeti şartını da²⁶⁹ sağlayan Türkiye'de *yerleşme hakkına sahip* yabancı gerçek kişiler, Türkiye'de dernek kurma veya kurulmuş olan derneklere üye olma hakkına sahiptir. Onursal üyelik için, Türkiye'de yerleşim yerinin bulunması şartı aranmaz (TMK.m.93/II).

C. Dernek Kurma İşleminin Hukukî Niteliği

Dernek kurucularının, kendi varlıkları dışında, dernek şeklinde örgütlenmiş, bir tüzel kişilik kurma yönündeki iradeleriyle oluşan, dernek kurma işleminin, hukukî niteliği hakkında doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Doktrinde baskın olarak, dernek kurma işlemi, "*kendine özgü bir toplu hukukî işlem*" olarak nitelendirilmektedir²⁷⁰. Toplu hukukî işlem; hüküm ve sonuçlarını doğurabilmesi için, karşılıklı taraf oluşturmayıp, bir arada, bir taraf teşkil eden kişilerin, müşterek irade beyanları ile oluşan, hukukî işlem çeşididir²⁷¹.

Kendine özgü toplu hukukî işlem görüşünü kabul eden bazı yazarlara göre; derneği meydana getiren hukukî işlemi, sözleşmeyi meydana getiren hukukî işleminden ayırmak gerekir. *Sözleşme*; tarafların edimlerini değiştirme yönünde, karşılıklı ve birbirine uygun iradelerinin uyuşması ile kurulan bir hukukî işlemidir.

²⁶⁷ bkz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,m.11(RG., 19.03.1954, S. 8662); Çocuk Haklarına dair Sözleşme, m.15 (RG., 27.01.1995, S.22184); Ekonomik, Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, m. 22 (RG.,18.06.2003, S.25142); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, m. 1 (RG., 18.06.2003, S.25142).

²⁶⁸ **Tanrıbilir**, s. 40; **Tekinalp**(Yabancılar), s. 116.

²⁶⁹ Yabancıların fiil ehliyeti, milletlerarası özel hukuk hükümleri gereğince, kendi milli hukukuna göre tespit edilir (MÖHUK. M.8/I). **Tanrıbilir**, s. 44.

²⁷⁰ **Saymen**, s. 98; **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 38; **Köprülü**, s.445; **Özsunay**, s.140-141-142; **Akünel**, s.64; **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 56; **Zevkliler / Acabey / Gökyayla**, s.565; **Akipek/Akıntürk**, s. 602; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s. 326.

²⁷¹ **Schwarz**, s.171(naklen, **Akipek/Akıntürk**, s. 602).

Sözleşmede, karşılıklı iradeleri uyuşan tarafların menfaatleri, birbirine zıt niteliktedir. Derneği meydana getiren hukukî işlemde ise; tarafların menfaatleri, birbirine zıt olmayıp, aksine, tek ve ortak bir amaca, dernek kurma amacına yönelmiştir. Bu açıdan, dernek kurma iradesini açıklayan kişiler, zıt menfaatli kişiler değil, aynı amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmiş, menfaatleri ortak olan kişilerdir. Kurucuların, aynı amaca yönelmiş iradeleriyle ortaya çıkan dernek kurma işlemi, “sözleşme” şeklindeki bir hukukî işlem değil; “kendine özgü bir toplu hukukî” işlemidir²⁷².

Ancak, kendine özgü hukukî işlem olduğu görüşünü savunanların, sözleşme kavramını, edim değiştirmeyi hedefleyen sözleşmelerle sınırlı tutması; karşılıklı zıt menfaatlerin söz konusu olduğu, edim değişimini hedefleyen sözleşmeler yanında, Borçlar Kanunu’nda düzenlenen “*adî şirket sözleşmesi*” gibi ortak bir amaca yönelmiş çok taraflı sözleşmelerin de²⁷³ olması karşısında eleştirilebilir²⁷⁴.

Doktrindeki diğer bir görüşe göre ise; dernek kurma işlemi, kendine özgü sözleşme olarak nitelendirilmektedir²⁷⁵. Buna göre; dernek kurma işlemi, tarafların karşılıklı birbirine yönelik irade beyanları ile oluşan ve edim değişimini amaçlayan bir borçlar hukuku sözleşmesi niteliğinde olmayan, bir kişiler hukuku sözleşmesidir²⁷⁶.

Dernek kurma işlemini, *âdi ortaklık sözleşmesinin* bir görünümü olarak, “*çok taraflı kendine özgü sözleşme*” olarak nitelendiren görüşler de mevcuttur. Bu görüşe göre; dernek kurma işlemi iki aşamada gerçekleşir²⁷⁷. İlk aşamada; dernek kurma yönünde, iradeleri uyuşan, belli sayıdaki kişi, bir araya gelerek dernek kurma konusunda anlaşırlar. Böylelikle; belirli sayıdaki kurucuların, dernek kurma

²⁷²Saymen, s. 98; Velidedeoğlu/Ataay, s. 38; Köprülü, s.445; Özsunay, s.140-141-142; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 56; Zevkliler / Acabey / Gökyayla, s.565; Akipek/Akıntürk, s. 602; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s.326.

²⁷³Eren Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 8. Bası, İstanbul 2003 ; s. 159.

²⁷⁴Serozan (Tüzel Kişiler), s. 56.

²⁷⁵Eren (Borçlar Hukuku), s.190; Engin, s.27; Dural / Öğüz, s. 258.

²⁷⁶Eren (Borçlar Hukuku), s.190.

²⁷⁷Engin, s.27, dn. 30; Dural / Öğüz, s. 258.

hususunda anlaşmalarıyla, dernek kurma işlemi meydana gelmiş olur. Bu işlemin hukukî niteliği, iki veya daha çok kişinin, bir hukukî sonuç doğurmak üzere, birbirine uygun ve karşılıklı irade beyanlarının uyuşması olarak tanımlanan, sözleşmedir. Bu sözleşme ile; taraflar, bir derneğin kuruluşu ve derneğin amacını gerçekleştirmek için gerekeni yapma hususunda yükümlülük altına girmektedirler. Tarafların, dernek kurma konusundaki iradeleri, müşterek ve aynı zamanda birbirlerine karşı yönelmiştir. Bu açıdan; menfaatlerin birbirine zıt olan edim değişimini hedefleyen sözleşmelerden, farklı bir sözleşme söz konusudur. Derneğin kurulup, tüzel kişilik kazanmadığı bu aşamada, taraflar arasındaki hukukî ilişki âdi ortaklık sözleşmesidir²⁷⁸. Bu görüşe göre; *önceki Medenî Kanun'un 55. maddesinde*, henüz kişilik kazanmamış derneğin âdi ortaklık niteliğinde sayılacağına ilişkin hüküm de bu görüşü destekler niteliktedir. Derneğin tüzel kişilik kazanması, kurucuların dernek tüzüğünü hazırlayarak, kuruluş bildirisi, dernek tüzüğü ve ekleri ile birlikte mahallin en büyük mülkî amirine vermeleri ile gerçekleşir. Tüzel kişiliğin kazanılması ile, kurucular arasındaki adi ortaklık sözleşmesi sona erer. Artık; kurucular, dernek üyesi sıfatını, dernek tüzüğü ise; kurucuların iradesinden bağımsız, normatif hukuk kuralı niteliği kazanır. Tüzüğü, iradeleri ile oluşturan kurucular, artık onu, istedikleri gibi değiştiremeyeceklerdir²⁷⁹. Dernek kuruluş işleminin ve bu işlemi yazılı hale getiren dernek tüzüğünün niteliğinin belirlenmesi, dernek tüzüğünün yorumu açısından da önem taşır.

Dernek kurma işlemi, *“kendine özgü sözleşme”* olduğunu kabul eden diğer bir görüşe göre ise, dernek kurma sözleşmesi; belirli bir *“statü”* yaratan, sözleşmeyi kuranlar yanında, derneğe daha sonra katılan üyeler açısından da, bir takım hak ve yükümlülükler getiren, *“kapsamlı etkili, sosyal boyutlu, birleşme ve örgütlenme”* sözleşmesidir²⁸⁰.

Kurucular, belli bir amaca ulaşma yolunda bir tüzel kişilik oluşturma iradesindedir ve yaptıkları tüzük bu yönde bir irade açıklamasıdır. Aynı tüzükte; kurmak istedikleri tüzel kişiliğin karakteri, kurucuların ortak iradeleri çerçevesinde

²⁷⁸ Engin, s.27, dn. 30; Dural / Öğüz, s. 258.

²⁷⁹ Engin, s.27-28;Dural / Öğüz, s.258- 259; Oğuzman / Selici/ Oktay, s. 233.

²⁸⁰ Serozan (Tüzel Kişiler), s. 57.

çizilmiştir. Buradan hareketle; tüzel kişilik kurma yönünde, bir hukukî sonucun doğması amacıyla, en az yedi kişinin iradelerini tüzükte açıklamasının, “*kendine özgü toplu hukukî işlem*” olarak nitelendirilmesi daha isabetli görünmektedir. Nitekim; dernek kurma işlemini ve bu arada dernek tüzüğünü, bir sözleşme olarak nitelendirmek; pratikte de hiçbir yarar sağlamayacaktır. Dernekler açısından, hukuk kuralı olarak kabul ettiğimiz bir belgenin, sözleşmelere ilişkin hükümlere tâbi olması düşünülemez. Ancak; ahlâka ve adâba aykırı amaç taşınması sebebiyle tüzel kişilik kazanamamış kişi toplulukları ile tüzel kişilik kazanmadan önceki dönemde derneğin geçici yönetim kurulunun işlemleri bakımından, adi şirket sözleşmesine ilişkin hükümlerin uygulanacağı savunulabilir.

Derneğin tüzel kişilik kazanmasından sonra, derneğin iç işleyişi ve üyeler için, bağlayıcı hukuk kurallarını içeren dernek tüzüğünün; objektif hukuk normu niteliğinde olduğu hususunda doktrinde görüş birliği vardır²⁸¹.

D. Dernek Tüzüğü

1. Tüzük Kavramı

Kurucular tarafından hazırlanan ve dernek kurma iradesinin somut olarak açığa vurulduğu dernek tüzüğü, derneğin ana statüsünü oluşturur²⁸². Bu açıdan, tüzük; derneğin anayasası olarak nitelendirilmektedir²⁸³. Dernek tüzüğü, derneğin örgütüne ve iç işleyişine ilişkin kuralların bütününe ifade eder²⁸⁴. Derneğin tüzel kişilik kazanmasından sonra tüzük, onu hazırlayan kurucuların iradesinden bağımsızlaşır ve dernek için objektif hukuk normlarını içeren yazılı bir hukuk

²⁸¹ Özsunay, s. 141-142; Engin, s.28; Dural / Öğüz, s. 259; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 233. Doktrinde, genellikle; dernek tüzüğünün, normatif belge niteliğinde olduğu hususunda bir görüş birliği olmakla birlikte; dernek kurma işleminin, derneğin tüzel kişilik kazanmasından önceki hukukî niteliği tartışmalıdır.

²⁸² Zevkliler / Acabey / Gökyayla, s.597;Dural / Öğüz, s. 259;

²⁸³ Özsunay, s. 128; Serozan, (Tüzel Kişiler), s. 60; Akünal, s. 64; Zevkliler / Acabey / Gökyayla, s.597. Saymen’e göre, dernek tüzüğü; cemiyetin iç faaliyetlerini, üye ve organlarının ilişkilerini de tayin etmesi bakımından, derneğin dahili kanunu olarak nitelendirilmiştir. Bkz. Saymen, s. 159.

²⁸⁴ Özsunay, s. 128; Akünal, s. 64; Dural / Öğüz, s. 259; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 233; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s. 325.

kaynağı haline gelir²⁸⁵. Bu anlamda; dernek tüzüğünün yorumunda, sözleşmelerin değil kanunların yorumuna ilişkin ilkelerin uygulanması gerekir²⁸⁶.

Türk Medenî Kanunu ve Dernekler Kanunu'nda; derneğin tanımı yapılmamakla birlikte, dernekte bulunması gereken hususlar, her iki kanunda da sayılmıştır. Buna göre, “*dernek tüzüğünü*”; bir derneğin, adını, amacını, yerleşim yerini, teşkilatını, üyeleri ile olan ilişkilerini, organlarını, yönetimini, gelir kaynaklarını, faaliyet konularını, denetimini ve tasfiyesini düzenleyen kurallar bütününe içeren yazılı belge olarak tanımlayabiliriz²⁸⁷. Dernek hayatına ilişkin kurallar, dernek özerkliği sonucu, az sayıdaki emredici hüküm dışında, tüzük ile düzenlenir²⁸⁸.

Her derneğin bir tüzüğünün bulunması zorunludur (TMK.m.58/I). Tüzük, kurucu üyelerin iradelerine dayanması gerekir. Bu açıdan; tüzüğün üye şartlarına sahip, en az yedi gerçek ve tüzel kişinin, hepsi tarafından kabul edilmiş olması gerekir²⁸⁹. Derneğe daha sonra katılanlar da, doğrudan tüzüğe tâbi olurlar²⁹⁰.

Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesi ve 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinde, tüzükte bulunması gereken zorunlu unsurlar

²⁸⁵ **Akünel**, s. 65.

²⁸⁶ **Özsunay**, s.142; **Dural / Öğüz**, s. 259; **Oğuzman / Selici/ Oktay**, s. 233.Bu anlamda; tüzüğü oluşturanların, yorumu gereken maddeyi koyarken sahip oldukları saik değil, sözleşmenin metni ve bütünü dikkate alınmalıdır. **Serozan**, (Tüzel Kişiler), s. 60; Allgemeiner Teil des BGB, anm. 135; **Sauter-Schweyer**, Ann.36 (naklen **Akünel**, s. 65, dn.11). Bunun yanında; Alman Federal Mahkemesi'nin kararlarında belirtildiği üzere, tüzüğün hazırlayanların iradelerinden bağımsızlaşması sonucu, kurucuların iradesini sakatlayan sebeplerle, iptali talep edilemez. **Hübner**, Anm.135 (naklen **Akünel**, s. 65, dn.11). Dernek tüzüğünde somutlaşan hukukî işlemdeki geçersizlik halleri ve tüzük hükümlerinin yorumlanmasında da borçlar hukuku sözleşmelerinin geçersizliğine ve yorumlanmasına ilişkin kurallardan ayrı esaslara göre hareket edilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Şöyle ki; bir kere kamu yararı ve kişilerin korunması aksini gerektirmedikçe, tüzel kişiliğin kazanılmasından sonra tespit edilen hukukî işlemdeki sakatlıklar, kural olarak, tüzel kişiliği etkilememelidir. Dernek kurucularından bir veya bir kaçının dernek kurma ehliyetine sahip olmadığından sonradan anlaşılması halinde durum böyledir. Bu durumda; sadece, ehliyetsiz kurucu üyeler açısından, dernek kurma işlemi, geçersiz sayılacak; dernek kurma işlemi bu geçersizlikten etkilenmeyecektir. Yeter ki, ehliyetsiz kişiler dışındaki kurucuların sayısı, kanunun aradığı sayıya ulaşsın. bkz. **Serozan**, s.57;**Dural / Öğüz**, s. 259.

²⁸⁷ **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 39; **Özsunay**, s. 138; **Akıntürk**, s. 196.

²⁸⁸ **Serozan** (Dernek), s. 557.

²⁸⁹ **Oğuzman / Selici/ Oktay**, s. 233; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s. 325.

²⁹⁰ **Serozan**, (Tüzel Kişiler), s. 60.

belirtilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere; dernek tüzüğünün yazılı olması gerekir²⁹¹. Ayrıca; *Dernekler Yönetmeliğinin 5. maddesinin birinci fıkrasının a bendi* gereğince; derneğin tüzel kişilik kazanması için, idareye verilecek dernek tüzüğünün her sayfasının, kurucular tarafından, imzalanması gerekir²⁹².

Türk Medenî Kanunu'nun 96. maddesinin II. fıkrası gereğince her federasyonun, yine *Türk Medenî Kanunu'nun 97. maddesinin II. fıkrası* gereğince de, her konfederasyonun, bir tüzüğünün bulunması şarttır. Federasyon ve konfederasyonların tüzüklerinin şekil ve şartlarına ilişkin hususlarda, Türk Medenî Kanunu'nun 98. maddesinin II. fıkrası gereğince; Türk Medenî Kanunu'nun derneklere ilişkin hükümleri uygulanacaktır.

2. Tüzüğün İçeriği

Dernek tüzüğünde bulunması zorunlu hususlar hem *Türk Medenî Kanununun 58. maddesinde*, hem de *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinde* sayılmıştır. *Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinin II. fıkrası* gereğince, dernek tüzüğünde; derneğin adı, amacı, yerleşim yeri, gelir kaynakları, üyelik koşulları, organları ve örgütü ile geçici yönetim kurulunun gösterilmesi zorunlu tutulmuştur. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinde*, dernek tüzüğünün içeriğinde zorunlu olarak bulunması gereken hususları daha ayrıntılı şekilde düzenlemiştir. Bu düzenlemede; *Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinde*, “*derneğin yerleşim yeri ve kurucuları*” da zorunlu unsurlar arasında sayılmakta iken; *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 4. maddesi* ile bu hususlar, zorunlu unsur olmaktan çıkarılmıştır. Ancak; *Dernekler Yönetmeliğinin 5. maddesinin I. fıkrasının a bendi* gereğince, dernek tüzüğünün her sayfasının kurucular tarafından imzalanması gerekir.

²⁹¹Velidedeoğlu/Ataay, s. 39-40; Özsunay, s. 129; Akünal, s. 65; Zevkliler / Acabey / Gökyayla, s.597; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 233; Akipek/Akıntürk, s. 596; Akıntürk, s. 196. Tüzüğün yazılı şekilde olması, “geçerlilik” değil “varlık” sebebidir.bu anlamda; yazılı yapılmayan dernek tüzüğü, yokluk yaptırımı ile karşılaşır. Bkz. Serozan (Tüzel Kişiler), s. 60.

²⁹² Dernek tüzüğünün her sayfasının kurucular tarafından imzalanması, tüzüğün tamamının kurucuların ortak iradesine dayanmasının bir sonucudur. Daha önce de belirttiğimiz üzere, tüzük; tüm kurucuların ittifakı ile hazırlanmış olmalıdır.

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 4. maddesi gereğince, dernek tüzüğünde bulunması gereken hususları şu şekilde sayabiliriz:

a) Derneğin adı ve merkezi: Derneğin ad seçme hakkının sınırları, 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 28. ve 29. maddesinde düzenlenmiştir. Dernekler Kanunu'nun 28. maddesine göre; dernek adlarında; Türk, Türkiye, Milli, Cumhuriyet, Atatürk, Mustafa Kemal kelimeleri ile bunların baş ve sonlarına getirilen eklerle oluşturulan kelimeler İçişleri Bakanlığının izni ile kullanılabilir²⁹³. Dernekler Kanunu'nun 29. maddesine göre ise; derneklerin, mevcut veya mahkeme kararıyla kapatılmış veya feshedilmiş bir siyasî partinin, bir sendikanın veya üst kuruluşun, bir derneğin veya üst kuruluşun adını, amblemini, rumuzunu, rozetini ve benzeri işaretleri ya da başka bir ülkeye ve daha önce kurulmuş Türk devletlerine ait bayrak, amblem ve flamaları kullanmaları yasaktır. Bunun yanında; 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 31. maddesine göre; dernekler, defter ve kayıtları ile Türkiye Cumhuriyetinin resmi kurumlarıyla yazışmalarında, Türkçe'yi kullanacaklardır.

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinin c bendi gereğince; derneğin merkezi, derneğin kurulu bulunduğu il veya ilçeyi ifade eder.

b) Derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için dernekçe sürdürülecek çalışma konuları ve çalışma biçimleri ile faaliyet alanı.

c) Derneğe üye olma ve üyelikten çıkmanın şart ve şekilleri.

d) Genel kurulun toplanma şekli ve zamanı.

e) Genel kurulun görevleri, yetkileri, oy kullanma ve karar alma usul ve şekilleri.

f) Yönetim ve denetim kurullarının görev ve yetkileri, ne suretle seçileceği, asıl ve yedek üye sayısı.

g) Derneğin şubesinin bulunup bulunmayacağı, bulunacak ise şubelerin nasıl kurulacağı, görev ve yetkileri ile dernek genel kurulunda nasıl temsil edileceği.

²⁹³2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nda bazı ad ve işaretler, Bakanlar Kurulu kararı ile kullanılabilirdi. 5253 yeni Dernekler Kanunu ile; bu hususta izin vermeye yetkili makam İçişleri Bakanlığı olmuştur.

- h) Üyelerin ödeyecekleri giriş ve yıllık aidat miktarının belirlenme şekli.
- i) Derneğin borçlanma usulleri.
- j) Derneğin iç denetim şekilleri.
- k) Tüzüğün ne şekilde değiştirileceği.
- l) Derneğin feshi halinde mal varlığının tasfiye şekli.

Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinin II. fıkrasında sayılan hükümlerle, 5253 sayılı yeni *Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinde* 12 bent içinde sayılan hükümlerin tüzükte bulunması şarttır²⁹⁴. Belirtilen maddelerde, tüzüğün içeriği, oldukça ayrıntılı düzenlenmesine rağmen, dernek tüzüğünde bu belirtilenler dışında hükümlere, yer verilmesi de mümkündür. Ancak, bunların Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinin III. fıkrası gereğince; emredici kurallara aykırı olmaması gerekir²⁹⁵.

Türk Medeni Kanunu'nun 5. maddesi gereğince; Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu'nun genel nitelikli hükümlerinin, uygun düştüğü ölçüde tüm özel hukuk ilişkilerine uygulanabileceğinden, dernek tüzüğündeki kuralların, borç doğurucu sözleşmelere ilişkin Borçlar Kanunu'nun 19. ve 20. maddelerine aykırı olması halinde, bâtil sayılması gerekir²⁹⁶.

3. Derneğin Tüzel Kişilik Kazanma Anı: Tüzüğün Yetkili Makama Verilmesi

Anayasa'nun 33. maddesi ve buna paralel olarak *Türk Medenî Kanunu'nun 59. maddesi*, derneğin tüzel kişilik kazanması için dernek kurma iradesinin

²⁹⁴ “Kanunlarda düzenleyici hükümlerin bulunması, o konudaki emredici kurallara uymama hakkını vermez. Onun için, Dernekler Kanunu'nda (feshi halinde malların tasfiyesi, genel kurulun toplantı zamanı, derneğin geçici olarak ne şekilde idare edileceği) bakımından düzenleyici hükümlerin mevcut olması, tüzüğü bu yönden eksik bırakmanın mazereti ve sebebi sayılamaz. Dernek tüzüğünün 11. maddesinde, tüzükte yazılı olmayan hususlar için Dernekler Kanunu'na atıf yapılmış olması da Dernekler Kanunu'nun 7. maddesinde yer alması emredilenlerin tüzükte yazılmasına ve özellikle verilen mehle rağmen değişiklik yapmamakta direnilmesine hak ve imkan vermez.” 2.HD., T.1.2.1974, 391/590 (Uyar, Uyar, Talih: Türk Medenî Kanunu, Gerekçeli- İçtihatlı, Kişiler Hukuku (MK.8-117), C. II, Ankara, s. 1724).

²⁹⁵ Saymen, s. 160; Velidedeoğlu/Ataay, s. 41; Akünal, s.66; Serozan (Tüzel kişiler), s.61; Zevkliler/ Acabey / Gökyayla, s.569; Dural / Ögüz, s. 259; Oğuzman / Selici/ Oktay, s. 234; Zevkliler/Havutçu, s. 175.

²⁹⁶ Sungurbey, s. 399.

açıklanmasını yeterli görmemiştir²⁹⁷. Dernek; kuruluş bildirisi, dernek tüzüğü ve eklerinin mahallin en büyük mülkî amirliğine²⁹⁸ verilmesi ile tüzel kişilik kazanır (Türk Medenî Kanunu m.59/I). Ancak, Türk Medenî Kanunu'nun 92. maddesi ile Dernekler Kanunu'nun 5. maddesinin II. fıkrası gereğince; yabancı dernekler, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü alınarak, İçişleri Bakanlığı'nın izniyle, Türkiye'de, faaliyette veya işbirliğinde bulunabilir, temsilcilik veya şube açabilir, dernek veya üst kuruluşlar kurabilir veya kurulmuş dernek veya üst kuruluşlara katılabilirler. Buna göre; Türk Medenî Kanunu'nda, yabancı derneklerin Türkiye'de şube, dernek veya üst kuruluş kurmaları bakımından, izin sistemi benimsenmiştir.

Türk Medenî Kanunu'nun 59. maddesinin II. fıkrası, kuruluş bildirimimin içeriğinin yönetmelikle gösterileceği belirtilmektedir. *Dernekler Yönetmeliği'nin* ekinde (EK-2), dernek kuruluş bildirisinin şekli, içeriğinde hangi hususların yer alacağı, matbu belge olarak gösterilmiştir²⁹⁹. Buna göre, kuruluş bildiriminde; kurulacak derneğin adı, yerleşim yeri adresi, telefon numarası, şube açılacak il veya ilçe, derneğin amacı, kurucuların adı, soyadı, T.C. kimlik numarası, baba ve ana adı, doğum yeri ve tarihi, tabiiyeti, cinsiyeti, en son bitirdikleri okul, meslek ve sanatı ile yerleşim yerlerinin belirtilmesi ve bu bildirin bütünü kurucular tarafından imzalanması gerekir.

Ayrıca; *Dernekler Yönetmeliğinin 5. maddesinde*, dernek kuruluş bildirimini yanında, mülkî idare amirliğine verilecek diğer belgeler de sayılmıştır. Buna göre, dernek kuruluş bildirimine; kurucular tarafından her sayfası imzalanmış iki adet dernek tüzüğü, kurucuların nüfus cüzdan fotokopisi, dernek kurucuları arasında tüzel

²⁹⁷ Önceki Medenî Kanun'un 53. maddesinin I. fıkrası gereğince; dernekler, tüzüklerinde, dernek olmak arzularını açıklamak suretiyle, tüzel kişilik kazanmaktaydı. Ancak; özel nitelikli ve sonraki tarihli olan, 2908 sayılı Dernekler Kanunu 9. maddesinin I. fıkrası, önceki Medenî Kanunu'nun, "serbest kuruluş sistemini" değiştirerek, derneğin, kuruluş bildirisini ve eklerini merkezlerinin bulunduğu mahallin en büyük mülki amirliğine vermek suretiyle tüzel kişilik kazanacağı esasını (normatif sistemi) getirmiştir.

²⁹⁸ Türk Medenî Kanunu'nun 59. maddesinin I. fıkrasında kuruluş bildirimini, dernek tüzüğü ve eklerinin "mülki amire" verileceği belirtilmekle birlikte; *Dernekler Yönetmeliği'nin 5. maddesine* göre; bunların "mülki idare amirliği"ne verileceği belirtilmektedir. *Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinin d bendi ve Dernekler Yönetmeliği'nin 4. maddesi gereğince*; mülkî idare amiri, dernek merkezinin bulunduğu yerin vali veya kaymakamıdır. Yine, *Dernekler Yönetmeliği'nin 4. maddesi* göre; mülkî idare amirliği ise, dernek merkezinin bulunduğu yerin valilik veya kaymakamlığını ifade eder.

²⁹⁹ 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 9. maddesinin II. fıkrasında, dernek kuruluş bildirimimin içeriğinde nelerin bulunması gerektiği ayrıntılı olarak düzenlenmekteydi.

kişiliklerin bulunması halinde; bu tüzel kişilerin unvanı, yerleşim yeri ve kuruluş belgesi ile tüzel kişiliklerin organları tarafından yetkilendirilen gerçek kişi de belirtilmek kaydıyla bu konuda alınmış kararın fotokopisi, kurucular arasında yabancı dernek veya dernek ve vakıf dışında kar amacı gütmeyen kuruluşlar bulunması halinde, bu tüzel kişilerin dernek kurucusu olabileceğini gösteren, İçişleri Bakanlığınca verilmiş izin belgesi; kurucular arasında yabancı uyruklular varsa, bunların Türkiye'de yerleşme hakkına sahip olduklarını gösterir belgelerin fotokopileri, yazışma ve tebligatı almaya yetkili kişi veya kişilerin adı, soyadı, yerleşim yerlerini ve imzalarını belirten liste eklenir. Kuruluş bildirisi, dernek tüzüğü ve ekleri mahallin en büyük mülkî amirliğine verildiğinde, başvurunun gün, saat ve dakikasını belirtecek şekilde başvuru sahibine bir “*alındı belgesi*” verilir (Dernekler Yönetmeliği m. 5/V).

Kuruluş bildiriminin, dernek tüzüğünün ve eklerinin, idareye verilmesiyle dernek, tüzel kişilik kazanır (TMK.m.25). Ancak; bunun için *Türk Medenî Kanunu'nun 45. maddesinin II. fıkrasına* göre; derneğin amacının, kanuna, ahlâk ve adâba aykırı olmaması gerekir. Amacın, kanuna, ahlâk ve adâba aykırı olması dışındaki, tüzükteki bütün eksiklik ve kanuna aykırılıklar (kurucuların hukukî durumu dahil), derneğin tüzel kişilik kazanmasına engel olmaz³⁰⁰.

4. Tüzüğün İncelenmesi

Türk Medenî Kanunu'nun 60. maddesi; derneklerin kuruluş bildirisi ve ekleri ile dernek tüzüğünün doğruluğunun, hukuka uygun olup olmadığının ve kanunun aradığı zorunlu unsurlarda bir eksiklik bulunup bulunmadığının saptanabilmesi için, bunların, idare tarafından incelenmesini öngörmüştür³⁰¹. Ancak; dernek, kuruluş bildirisi, dernek tüzüğü ve eklerini idareye vermekle tüzel kişilik

³⁰⁰ **Akünel**, s. 67. “... dernek kuruluş bildiriminin eklerinde eksik bulunması, tüzel kişiliğin kazanılmasına engel değildir.” 2. HD., T.9.5.1988, 4101/5189 (RG.20.06.1988, S.19848; **Uyar**, s. 1721).

³⁰¹ **Zevkliler / Acabey / Gökyayla**, s.569; **Dural / Ögüz**, s. 262; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 237; **Öztañ** (Hukukun Temel Kavramları), s. 326.

kazanacağı için, bu incelemenin ve sonucunun derneğin tüzel kişilik kazanmasına bir etkisi yoktur³⁰².

Türk Medenî Kanunu'nun 60. maddesinin 1. fıkrasına göre; kuruluş bildirimi ve belgelerin doğruluğu ile dernek tüzüğü, en büyük mülkî amir tarafından altmış gün içinde dosya üzerinden incelenir. Dernekler Yönetmeliği'nin 6. maddesine göre; kuruluş bildirimi ve ekinde verilen belgelerin doğruluğu ile dernek tüzüğünün incelenmesi için öngörülen altmış gün, alındı belgesinin düzenlendiği tarihten itibaren başlar. Bu inceleme; mülkî idare amiri tarafından bizzat veya dernekler birimlerine³⁰³ yetki verilmek suretiyle yapılır. İlçelerde kurulan derneklerin tüzükleri de, ilgili valiliklerce incelenir³⁰⁴. Yapılan inceleme sonucunda, tespit edilen kanuna aykırılık veya noksanlığın giderilmesi kuruculardan yazılı olarak istenir. Bu istemin tebliğinden başlayarak *otuz gün* içinde belirtilen noksanlık tamamlanmaz ve kanuna aykırılık giderilmezse; en büyük mülkî amir, *yetkili asliye hukuk mahkemesinde derneğin feshi* konusunda dava açması için durumu Cumhuriyet savcılığına bildirir³⁰⁵. Cumhuriyet savcısı mahkemeden derneğin *faaliyetinin durdurulmasına* karar verilmesini de isteyebilir (TMK.m.60, YDY m.6).

³⁰² Dural / Ögüz, s. 262; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 237.

³⁰³ Dernekler birimi, *Dernekler Kanunu'nun 2. maddesi gereğince*; illerde, il dernekler müdürlüğünü, ilçelerde, dernekler büro şefliğini ifade eder. Bunlar; valilik ve kaymakamlıklarda kurulmuş, derneklerle ilgili birimlerdir. *2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 10. maddesinin 1. fıkrasına göre*; bir ilde faaliyette bulunacak derneklere ilişkin incelemenin, *otuz gün* içinde valilik tarafından, birden çok ilde faaliyette bulunacak derneklerin, *doksan gün* içinde İçişleri Bakanlığı tarafından gerçekleştirileceği düzenlenmiştir. Bu incelemede, dernek tüzüğünün incelenmesi yetkisinin valilikte olduğu durumda, il hukuk işleri müdürlüğü, yetkinin İçişleri Bakanlığı'nda olduğu hallerde ise; İçişleri Bakanlığı hukuk müşavirliği tarafından yapılır. Her iki halde de, dernek kurucuları ile ilgili inceleme ise; illerde, emniyet müdürlükleri bünyesinde kurulu “ dernekler birimi” tarafından gerçekleştirilecektir. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu ve yeni Dernekler Yönetmeliği'nde*; kolluk kuvvetlerinin, dernek üzerindeki denetim yetkilerinin sınırlandırılması sonucu; önceki düzenlemeye göre, *Emniyet Müdürlükleri* bünyesinde olan, dernekler birimi, *kaymakamlık ve valilik* bünyesine alınmıştır.

³⁰⁴ *Yeni Dernekler Yönetmeliği'nin 5. maddesinin son fıkrası gereğince*; İlçe dernekler birimi, kuruluş bildirimi ve dernek tüzüğünün ikişer örneğini yedi gün içinde il dernekler müdürlüğüne gönderir.

³⁰⁵ Yargıtay 2.Hukuk Dairesinin , T:25.10.1999, E: 1999/9112, K: 1999/11220 sayılı kararında; *2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 10/2. maddesindeki*; derneğin kuruluş bildirisinde, kanuna aykırılık yahut eksikliklerin bulunması halinde, bunların giderilmesi için idarece yazılı olarak istekte bulunulacağını, bunların otuz günlük süre içerisinde tamamlanmaması, eksikliğin giderilmemesi halinde derneğin feshine karar verileceği şeklindeki düzenlemede öngörülen, *otuz günlük* sürenin, hak düşürücü nitelikte olduğu ve hâkim tarafından kendiliğinden dikkate alınması gerektiğine; mahkemece süre verilip eksikliğin tamamlanması da sonuç doğurmayacağı belirtilmiştir. İlgili karar için bkz. YKD. 2000, C. XXVI, S.2, s.192-193.

Kuruluş bildiriminde, tüzükte ve belgelerde kanuna aykırılık veya noksanlık bulunmaz ya da bu aykırılık veya noksanlık belirli sürede giderilmiş bulunursa; keyfiyet derhâl derneğe yazıyla bildirilir ve dernek, dernekler kütüğüne kaydedilir(Türk Medenî Kanunu m.60, Dernekler Yönetmeliği m. 6) .

5. Dernekler Kütüğüne Kayıt

Türk Medenî Kanunu'nun 60. maddesinin son fıkrası gereğince; kuruluş bildiriminde, tüzükte ve belgelerde kanuna aykırılık veya noksanlık bulunmaz ya da bu aykırılık veya noksanlık belirli sürede giderilmiş bulunursa; durum, derhâl derneğe yazıyla bildirilir³⁰⁶ ve dernek, dernekler kütüğüne kaydedilir³⁰⁷. Yazıyla bildirim izleyen *altı ay* içinde³⁰⁸, dernek; ilk genel kurul toplantılarını yapmak ve zorunlu organlarını oluşturmak zorundadır (TMK.m.62). Aksi halde; dernek, *Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinin 2. bendi* gereğince, kendiliğinden dağılmış sayılır.

§ 3. DERNEKLERİN HAK EHLİYETİNİN KAPSAMI

I. GENEL OLARAK

Haklara ve borçlara sahip olabilme yeteneğini ifade eden hak ehliyeti; kişilerin, bir hak süjesi olarak, hukuk alanında var olabilmeleri için, tanınmış bir iktidardır³⁰⁹. Bu ehliyet, kişi olarak var olmanın gereğini ve kişilik kazanmadan

³⁰⁶ *Yeni Dernekler Yönetmeliği'nin 6. maddesine göre*; kuruluş belge ve eklerinde kanuna aykırılık ve noksanlığın bulunmadığı, derneğin geçici yönetim kurulu başkanlığına bildirilir.

³⁰⁷ *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 38. maddesinin C bendi* ile kaldırılan, *Türk Medenî Kanunu'nun 61. maddesine göre*; dernek tüzüğünün, derneğe yapılan yazılı bildirimden başlayarak on beş gün içinde, yerel bir gazete ile ilân edilmesi gerekmektedir. Tüzük değişiklikleri ve yerleşim yeri değişiklikleri için de yine aynı usule uyulacaktır. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun* amaçlarından bir tanesi de dernekler ilişkin formalitelerin olabildiğince, azaltılması olduğundan, gazete ile ilân zorunluluğu kaldırılmıştır.

³⁰⁸ *Türk Medenî Kanunu'nun 61. maddesindeki*, ilân zorunluluğu kaldırılmadan önce, ilk genel kurul toplantısı için öngörülen, altı aylık süre, ilândan itibaren başlamaktaydı.

³⁰⁹ *Saymen*, s. 63; *Velidedeoğlu/Ataay*, s. 51. Hak ehliyeti; haklara ve borçlara sahip olabilme yeteneğini ifade etmesi bakımından, hem hakları hem de borçları içine alan bir kavramdır. Bu nedenle; hak ehliyeti, bir hak olarak değil, bir statü olarak kabul edilmelidir. bkz. Bucher; Art.11, Nr.8,29'dan naklen, *Zevkliler/Acabey/Gökyayla*,s.210.

doğan bir durumu ifade eder. Gerçek kişilerde olduğu gibi; tüzel kişilerin de en önemli niteliklerinden biri, hak ehliyetidir³¹⁰. Tüzel kişilerin hak ehliyeti, kendilerini meydana getiren veya ondan yararlanan kişilerden ayrı ve tamamen bağımsızdır³¹¹. Şu halde; kendisini meydana getiren üyelerinden ayrı bir hak süjesi olarak, tüzel kişiliğe sahip bulunan dernekler de, gerçek kişiler gibi, hak ehliyetine sahiptirler³¹². Ancak; bir tüzel kişilik olan derneklerin hak ehliyeti, gerçek kişilerin hak ehliyeti ile, tam olarak, eşdeğer değildir. Çünkü; gerçek kişiler ile tüzel kişiler arasında, yapılarından kaynaklanan farklar vardır. Gerçek kişiler, doğal düzen içinde, biyolojik ve maddi bir bünyeye sahip canlı varlıklardır. Bir tüzel kişi olan dernekler ise; kanunların kişilik ve hak ehliyeti bahşettiği, maddi varlığı olmayan hak süjesidir. İşte bu yapı itibariyle birbirinden farklı iki kişilik arasında, bazı ayrıcalıklar olması kaçınılmazdır³¹³. Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesinde, tüzel kişilerin; cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki, bütün haklara ve borçlara sahip olduğu, düzenlenmek suretiyle, bu husus, açıkça ortaya konulmuştur. Tüzel kişilerin sahip olamayacağı gerçek kişilere has nitelikleri örnek olarak sayan bu madde, tüzel kişilerin sahip olabileceği hakların sınırını belirtmesi açısından önemlidir³¹⁴.

Gerçek kişiler ile dernekler arasındaki nitelik farkı gereği; *hak ehliyetinin kazanılmasından başlayarak, kaybına ve hak ehliyetinin kapsamına kadar* bir takım ayrıık durumlar vardır. Öncelikle, *hak ehliyetinin kazanılmasında*; gerçek ve tüzel kişiler arasında, kazanılma biçimi ve anı açısından, farklılık bulunmaktadır. Kural olarak; hak ehliyetine, hukuken kişilik kazanılmasıyla sahip olunur. Biyolojik bir yapıya sahip olan gerçek kişiler, tabiî bir olay olan doğumla kişilik kazanırlar. Hatta; gerçek kişiler sağ ve tam doğmak şartıyla, daha kişilik kazanmadan, ana rahmine düştükleri andan itibaren, hak ehliyetinden istifade ederler

³¹⁰ Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 182.

³¹¹ Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 182.

³¹² Velidedeoğlu/Ataay, s. 51.

³¹³ Arsebük, s.269; Bilge (Medenî Haklar), s.27; Saymen, s.63; Velidedeoğlu/Ataay, s.51; Oğuzoğlu, s. 345; Özsunay, s. 62; Zevkliler/Acabey/ Gökyayla, s.210; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 26; Oğuzman /Seliçi/ Oktay, s. 182-183; Akipek/Akıntürk, s. 558; Öztan (Hukukun Temel kavramları), s. 309; Zevkliler/Havutçu, s.158; Akıntürk, s. 181 .

³¹⁴ Bilge (Medenî Haklar), s. 27.

(TMK.m.28/II)³¹⁵. Dernekler ise; gerçek kişiler gibi, doğal, biyolojik bir yapı olmadıklarından ancak, kanunlarda öngörülen usule uygun olarak kuruldukları andan itibaren, kişilik kazanırlar ve hak ehliyetine sahip olurlar³¹⁶.

Gerçek kişiler ile dernekler arasındaki farklılıktan kaynaklanan diğer bir durum da, kişiliğin ve aynı zamanda ***hak ehliyetinin kaybedilmesidir***. Hak ehliyeti, kişiliğin sona ermesi ile kaybedilir. Gerçek kişilerde, kişilik; insana özgü bir durum olan, ölüm ile sona erer. Bu durumda; gerçek kişiler için ölüm, kişiliğin ve hak ehliyetinin kaybedilmesi sonucunu doğuran bir tabiat olayıdır. Derneklerin ise; biyolojik bir yapıya sahip olmadıklarından, ölüm gibi tabii bir nedenle kişiliğini ve hak ehliyetini kaybetmeleri söz konusu değildir. Bu nedenle, dernekler nasıl, kanunun öngördüğü şekilde kişilik ve hak ehliyeti kazanmışsa; sona ermesi de yine kanunda öngörülen anda ve şekilde gerçekleşecektir. Buna göre; dernekler, Türk Medenî Kanunu'nun, derneğin sona erme nedenlerine ilişkin olan 87, 88 ve 89. maddelerine göre sona ererler. Ancak; dernekler, bu maddelerde öngörülen nedenlerin varlığı sonucu, sona erdikleri anda, kişiliklerini ve hak ehliyetlerini tamamen kaybetmezler. Türk Medenî Kanunu'nun 52. maddesine göre; sona eren tüzel kişinin kişiliği, tasfiye sırasında da devam eder. Ancak; bu aşamada, tüzel kişinin ehliyeti, tasfiye süresince, sadece tasfiye amacıyla sınırlı kalmak üzere devam eder.

Gerçek kişiler ile tüzel kişiler arasındaki nitelik farkı, bunların ***hak ehliyetlerinin kapsamının da*** farklı olması sonucunu doğurur³¹⁷. Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesinde, tüzel kişilerin; cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki, bütün haklara ve borçlara sahip olduğu düzenlenmiştir. Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere; önceki Medenî Kanun'da olduğu gibi, gerçek kişiler ile tüzel

³¹⁵ Arsebük, s. 173; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.196; Akipek/Akıntürk, s. 257.

³¹⁶ Velidedeoğlu/Ataay, s. 51; Oğuzoğlu, s. 344; Dural/Öğüz, s. 223; Akipek/Akıntürk, s. 557 .

³¹⁷ Saymen, s.63; Velidedeoğlu/Ataay, s.51; Özsunay, s. 62; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.561; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 26; Oğuzman /Seliçi/ Oktay, s. 182; Akipek/Akıntürk, s.558; Zevkliler/Havutçu, s.158; Hatemi (Kişiler), s. 155.

kişilerin hak ehliyeti bakımından eşitlik öngörülmüştür³¹⁸. Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesinde de vurgulandığı üzere, dernekler; gerçek kişilere özgü, bunların yapılarından kaynaklanan haklar ve borçlar dışındaki, bütün haklara ve borçlara sahip olabilirler. Bunun dışında; yine yapıları gereği olarak derneklerin sahip olup da, gerçek kişilerin sahip olamayacağı haklar ve borçlar da bulunmaktadır³¹⁹.

Genel olarak; Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesi de göz önüne alındığında, kanun koyucunun, mümkün olduğunca tüzel kişileri, hak ehliyeti hususunda, gerçek kişilere yaklaştırma amacıyla olduğu görülmektedir³²⁰. Kanun koyucu kural olarak, gerçek ve tüzel kişilerin yapılarının zorunlu kıldığı sınırlamalar dışında, tüzel kişilerin tam olarak hak ehliyetine sahip olmalarını kabul etmiştir³²¹.

Bunun dışında; gerçek kişilerin hak ehliyetini düzenleyen, Türk Medenî Kanunu'nun 8. maddesinde; “ *Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler*” denilmek suretiyle; istisnasız bütün insanların hak ehliyetine sahip olmasını ifade eden “**genellik ilkesi**” ve bütün insanların haklara ve borçlara sahip olmada eşit olduğunu ifade eden “**eşitlik ilkesi**” ortaya konmuştur. Bütün insanların, hak ehliyetine sahip oldukları gibi, bütün dernekler de kanuna ve usulüne uygun olarak kurulmak şartıyla, hak ehliyetine sahip olurlar. Bu açıdan; tıpkı insanlarda olduğu gibi, derneklerin hak ehliyet, açısından genellik ilkesi, geçerlidir³²².

Yine; bütün insanların, haklara ve borçlara sahip olmada eşit olması, bazı istisnalar dışında, dernekler bakımından da kabul edilebilir. Meselâ; Türk Ticaret Kanunu'nun 18. maddesinin ilk fıkrasına göre; amaçlarına ulaşmak için, ticari işletme işleten dernekler, tacir sayılırlar. Bu itibarla; bunlar tacir olmanın getirdiği

³¹⁸Velidedeoğlu/Ataay, s.51; Akünal, s.27; Öztan (Tüzel Kişiler), s.27; Dural / Öğüz,s.223; Oğuzman/Seliçi/ Oktay, s. 182.

³¹⁹Bilge (Medenî Haklar), s. 28; Saymen, s.63; Velidedeoğlu/Ataay, s. 51; Okur,s. 379; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 27; Oğuzman /Seliçi/ Oktay, s. 182; Akipek/Akıntürk, s.558.

³²⁰Saymen, s. 63; Saymen, s. 63;Velidedeoğlu/ Ataay, s. 51; Akünal, s. 26; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 26; Dural/ Öğüz, s. 221; Akipek/Akıntürk, s. 558; Öztan (Hukukun Temel kavramları), s. 309.

³²¹Gönensay, s. 141; Özsunay, s. 62; Okur, s.379; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 27; Oğuzoğlu, s. 345; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 182; Dural / Öğüz, s. 223.

³²² Velidedeoğlu/Ataay, s. 51; Okur, s. 381.

hak ve yükümlülüklerine sahiptirler. Aynı maddenin son fıkrasına göre; kamuya yararlı dernekler, bir ticari işletmeyi işletseler dâhi tacir sıfatına sahip olamazlar. Bu, özellikle; kamuya yararlı derneklerin, tacir olmanın sonuçlarından biri olan iflâsa tâbi olmaması için getirilmiş bir düzenlemedir. Bu itibarla; tacir sıfatına sahip olma bakımından, kamuya yararlı derneklerle, diğer dernekler arasında fark yaratılmıştır. Bu gibi istisnalar dışında, kural olarak dernekler arasında hak ehliyeti bakımından, eşitlik ilkesi geçerlidir³²³. Özellikle; 5253 sayılı *Dernekler Kanunu* ile; derneklerin hak ehliyeti, gerçek kişilere daha da yakınlaştırıldığı gibi, dernekler arasında, hak ehliyeti bakımından, eşitlik ilkesinin geçerli olmasını engelleyen, hükümleri kaldırmıştır. Meselâ; 2908 sayılı *önceki Dernekler Kanunu'nun 64. maddesi* gereğince, derneklerin ikametgâhları ile amaç ve faaliyetlerinde gerekli olandan fazla taşınmaz mala sahip olmaları yasaklanmıştı. Derneğin ihtiyacından fazla olan taşınmaz mallar, dernek tarafından, İçişleri Bakanlığı'nın, belli edeceği süre içinde, dernek tarafından paraya çevrilmek zorundaydı. Ancak; aynı maddenin son fıkrası gereğince, kamuya yararlı derneklere, Bakanlar Kurulu gerekli gördüğünde, ihtiyaçtan fazla taşınmaz mala sahip olma yetkisi verebiliyordu. Bu nedenle; dernekler arasında, hak ehliyeti açısından eşitlik ilkesinin tam olarak geçerli olduğunu söylemek mümkün değildi. 5253 sayılı *Dernekler Kanunu'nun 22. maddesi* ile; derneklerin ihtiyaçtan fazla taşınmaz mala sahip olamayacaklarına ilişkin yasak kaldırılmıştır. Artık bütün dernekler, mülkiyet hakkından eşit ölçüde yararlanabileceklerdir. Bundan başka; 2908 sayılı *önceki Dernekler Kanunu'nun 61. maddesinin II. fıkrasında*, devletin yardımını sadece spor kulüpleri ile kamuya yararlı dernekler açısından kabul eden hükmü³²⁴ 5253 sayılı yeni *Dernekler Kanunu* ile farklı şekilde düzenlenerek, devletten yardım alma açısından dernekler arasındaki eşitsizlik ortadan kaldırılmıştır (5253 sayılı DK.m.10/II).

Derneklerin hak ehliyetinin, amaçları ile sınırlı olduğunu kabul eden görüşe göre; dernekler açısından, hak ehliyetinde “eşitlik ilkesinin” bir istisnası olarak,

³²³ Öztan (Hukukun Temel Kavramları),s. 27; Akipek/Akıntürk, s. 558.

³²⁴ Serim, Bülent: “Derneklere Devlet ve Kamu Kurumlarının Yardım Yapılabilmesi Koşulları”, Mali Hukuk 1988, S. 15, s. 38.

derneklerin hak ehliyetlerinin, amaçları, değişiklik arz ettiği nispette, değişiklik göstermesi sayılabilir³²⁵.

Bunun dışında; cins, yaş, hısımlık gibi, yapıları itibariyle, sadece insana özgü olan, bir kişi veya mal topluluğunun bünyesine tamamen yabancı bulunan bazı vasıflar dolayısıyla, sadece gerçek kişilere tanınan haklardan, tüzel kişilerin yararlanması mümkün olamaz. Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesi, genel olarak, bütün tüzel kişilerin, sahip olamayacağı hakları, örnek olarak saymıştır³²⁶. Derneklerin de, sahip olamayacakları haklar, bu madde göz önünde bulundurularak belirlenebilir. Bunun yanında, derneklerin, bir tüzel kişi olması bakımından, yapılarına özgü bir takım hakları vardır ki, bunlardan, gerçek kişilerin yararlanması mümkün değildir.

II. YAPILARI GEREĞİ SADECE GERÇEK KİŞİLERE İLİŞKİN HAKLAR

Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesinde de belirtildiği üzere, tüzel kişiler; cins, yaş, hısımlık gibi, yaratılış gereği, ancak insanların sahip olabileceği haklar ve borçlara sahip olamazlar. Kanunda, gerçek kişiler ile tüzel kişiler arasında, hak ehliyetinin kapsamı bakımında farklılığa neden olan haklar; gerçek kişi olan insanlara özgü niteliklere bağlanan haklardır ve kanun tarafından insanlara, insani özellikler dikkate alınarak, insan olmaları sebebiyle tanınmıştır. Gerçek kişilerin hak ehliyetinin kapsamı incelendiğinde, tüzel kişilerin, özel hukuk³²⁷ alanında sahip olamayacağı hakları şu şekilde sayabiliriz:

Dernekler; “yaş” sebebiyle doğan, bir takım haklardan yararlanamazlar. Bu açıdan; derneklerin ergin olması, mahkemenen ergin kılınma talebi gibi, “yaş” ile

³²⁵ Özsunay, s. 62; Velidedeoğlu/Ataay, s. 51; Okur, s. 381.

³²⁶ Bilge (Medenî Haklar), s.27; Saymen, s. 64.

³²⁷ Hak ehliyeti, Özel Hukuku ilgilendiren bir kavramdır. Bu nedenle; hak ehliyetine ilişkin bu bölümde, sadece Özel Hukuk alanındaki haklardan bahsedilmiştir. Bunun dışında, tüzel kişiler, Kamu Hukukundan doğan bir takım haklara da sahiptir. Anayasa'da düzenlenen bu haklar, genellikle, Medenî Hukuka ilişkin haklarla paraleldir. Zira; Özel Hukuk alanındaki haklar, dayanağını Anayasa'dan alır. Kamu Hukuku'nda da, sadece gerçek kişilerin sahip olabileceği bir takım haklar ve borçlar bulunmaktadır. Bunları, seçme ve seçilme hakkı, askerlik yükümlülüğü olarak sayabiliriz. bkz. Saymen ,s.63; Velidedeoğlu, s. 57 Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 182.

ilgili haklardan yararlanmaları düşünülemez. Buna göre; “yaş” ile ilgili olarak, sadece insanlar için öngörülen, erginlik, mahkemeden ergin kılınma isteği, tüzel kişi olan derneklerin yararlanamayacağı haklar olarak sayılabilir³²⁸.

“Doğum, ölüm, gaiplik ...” gibi durumlar da gerçek kişilere has nitelik taşır. Bunlara ilişkin kanun hükümlerinin tüzel kişilere uygulanması mümkün değildir³²⁹.

Aile Hukuku'na ilişkin haklar ve borçlar genellikle, gerçek kişilerin yapıları gereği niteliklerinden yola çıkılarak, gerçek kişilere tanınmıştır. İnsana has niteliklerden sayılan “cins” ve “yaş” gereği, insanlara tanınan haklara örnek; olarak nişanlanma, evlenme, evlilik mal rejimlerine tâbi olma, boşanmayı sayabiliriz³³⁰. Bunun gibi; Türk Medenî Kanunu'nun İkinci kısmında, “hısımlık” başlığı altında düzenlenen haklardan, örneğin, soybağının reddi, tanıma, babalık davası açma hakkı, evlat edinme, yakın hısımlardan nafaka talep etmek³³¹, vasi³³², kayyım³³³ ve

³²⁸ Velidedeoğlu/Ataay, s. 58; Özsunay, s. 65; Dural / Ögüz, s. 224.

³²⁹ Saymen, s. 66; Öztan, (Tüzel Kişiler), s. 27; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 182.

³³⁰ Gönensay, s. 141; Arsebük, s.269; Saymen, s.65; Velidedeoğlu/Ataay, s. 58; Oğuzoğlu, s. 345; Berki, s. 78; Özsunay, s. 65; Zevkliler/ Acabey /Gökyayla,s.561; Öztan, (Tüzel Kişiler), s. 27;

³³¹Tüzel kişi olan dernekler, “hısımlıktan” kaynaklanan nafaka borcu yanında, “boşanma” ve “soybağından” kaynaklanan nafaka borcunun da alacaklısı veya borçlusu olamazlar. Berki, s.78.

³³² Saymen'e göre; önceki Medenî Kanun'un 364. maddesi gereğince; vesayet altına alınacak kişinin, yakın kan veya sıhrî hısımlarından, bu vazifeye ehil olan birinin yahut eşinin tercihen olarak tayin edileceği düzenlenmiştir. Bu ifadeden, vasi'nin gerçek kişi olması gerektiği sonucuna varılmakta ise de, “tercihen” bu kişilerin vasi tayin edileceği belirtilmekle, tüzel kişilerin bundan istisna edilmediği savunulabilir. Meselâ; bir hayır derneğinin, kimsesiz çocukların vasisi tayin edilmesinde fayda söz konusudur. bkz. Saymen, s. 65,dn.42. Karşı görüş için bkz. Özsunay, s. 65; Velidedeoğlu, s. 58; Zevkliler/Acabey/Gökyayla,s.549; Dural / Ögüz, s. 224; Akipek/Akıntürk, s. 558. Kanımızca; yazarın verdiği örnek dolayısıyla da, bu şekilde bir derneğin vasi tayin edilmesi, hem bir hayır derneğinin amacına uygun bir durum oluşturacak, hem de kendisine vasi tayin edilen kişi açısından da bu kişinin daha yararına bir durum oluşturabilecektir. Ancak; önceki Medenî Kanun'un 363. maddesine karşılık gelen, Türk Medenî Kanunu'nun 413. maddesinde; vesayet makamının, vesayeti gerektiren durumlarda, bu görevi yapabilecek yetenekte bir ergini, vasi olarak atayabileceği düzenlenmiştir. Maddedeki, “bu görevi yapabilecek yetenekte olan bir ergini” ifadesinden, vasi olarak, ancak bir gerçek kişinin atanabileceği sonucunu çıkartabiliriz.

³³³ Bir görüşe göre; tüzel kişilerin kayyım atanamalarına, Türk Medenî Kanunu'nun 427. maddesinde , yönetimi kimseye ait olmayan malların yönetimi için düzenlenen, yönetim kayyımılığı müessesesi istisna oluşturmaktadır. bkz. Egger, Art,53,Nr.9 (naklen, Özsunay, s. 69;Dural / Ögüz, s. 224). Kanımızca; dernekler açısından değerlendirdiğimiz takdirde, bu maddenin 5. bendini açıısından bir derneğin yönetim kayyımılığından bahsedilebilir. Türk Medenî Kanunu'nun 427. maddesinin 5. bendinde; bir hayır işi veya genel yarar amacı güden başka bir iş için halktan toplanan para ve sair yardımı yönetme veya harcama yolu sağlanamaması, vesayet makamınca, yönetim kayyımı atanması gerektiren hallerden biri olarak sayılmıştır. Maddenin gerekçesinde de belirtildiği üzere; bu konuda, 2680 sayılı Yardım Toplama Kanunu özel hükümler içermekle birlikte, özel hükmün uygulanmadığı durumlar için bu bent korunmuştur. Madde gerekçesi için bkz. Ertaş/Koç, s.545. Gerçekten; 2680

kanuni müşavir olarak atanmayı³³⁴ sayabiliriz³³⁵.

Cismani bir varlık olmayan derneklerin, vücut bütünlüğünün ihlali de mümkün değildir. Bu açıdan; sadece insanlara tanınan diğer bir hak olarak; yaralanma sebebiyle, Borçlar Kanunu'nun 46. maddesi ve 47. maddesi gereğince, yaralanan kişinin "*maddi, manevi tazminat talepleri*", dernekler için söz konusu olamaz³³⁶. Gerçekten; Bundan başka; Borçlar Kanunu'nun 45. maddesinin II. fıkrası ve 47. maddesi gereğince ölüm halinde, destekten yoksun kalma tazminatı ile, manevi tazminat talebi dernekler için söz konusu değildir³³⁷.

sayılı Yardım Toplama Kanunu'nun 25. maddesi, kalan yardımın devrini düzenlemiştir. Buna göre; toplanan yardımın, amacı gerçekleştirecek miktara ulaşmaması veya amacın gerçekleşmesinden sonra bir miktarının artması hallerinde; söz konusu yardımlar, yardım toplamaya izin veren makam tarafından, bu yardımın amacını gerçekleştirebilecek veya amacına en yakın kuruluş veya kuruluşlara devrettirilir. Bu maddeden de destek olarak, Türk Medenî kanunu'nun 427. maddesinin uygulanmasını gerektiren bir durumda, böyle bir yardım parasının yönetiminin, bu paranın toplanma amacına en yakın dernek yönetim kayyımı tayin edilerek, ona verilmesi yerindedir.

³³⁴ Bizim de katıldığımız bir görüşe göre; tüzel kişiler, vasîlik, kayyımlik, kanunî müşavirliğe ek olarak; iflas masası yöneticisi, alacaklılar toplantısı üyesi, tereke yöneticisi olamazlar. Çünkü bunlar, insan faaliyetini gerektiren işlerdir. bkz. **egger**, Art,53,Nr.8 (naklen, **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**,s.549). Ayrıca; tüzel kişiler, hakem ve bilirkişi olarak da atanamazlar. **Okur**,s. 379.

³³⁵ **Saymen**, s. 66; **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 58; **Özsunay**, s. 65; **Öztan**, (Hukukun Temel Kavramları), s. 27; **Dural / Ögüz**, s. 224.

³³⁶ **Saymen**, s.66;

³³⁷ **Saymen**, s.66; **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 58; **Oğuzman/ Selici/Oktay**, s. 182; **Dural / Ögüz**, s. 224. Ayrıca son yazara göre; bir gerçek kişinin ölümü halinde, Borçlar Kanunu'nun 47. maddesi anlamında bir manevi tazminatın, tüzel kişiler açısından talep edilmesi mümkün değildir. Buna karşılık; Borçlar Kanunu'nun 45. maddesinin I. fıkrası anlamında, def'in masrafları dahil zarar ve ziyan ile, ölüm hemen gerçekleşmemişse, tedavi masrafları ile ölen kişinin bu süre zarfında çalışmamasından doğan masraflar da zarar ziyan olarak kabul edilecektir. Bu masrafları talep hakkı mirasçılara ait olacağından, yasal mirasçı olarak devlet veya atanan mirasçı olarak bir tüzel kişinin varlığı söz konusuysa, bu masrafları talep edebilirler. Defin masrafları terekeden ödenmişse, mirasçı olan tüzel kişi, terekeden ödeme yapılmamışsa, masrafı yapan tüzel kişinin yine bunları talep hakkı vardır. bkz.**Oğuzman / Öz**: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 3. Bası, İstanbul 2000; **Dural / Ögüz**, s. 224, dn.112. Kanımızca da; tüzel kişilerin Borçlar Kanunu'nun 45. maddesinin I. fıkrası anlamında talep hakları olabilir. Burada; manevi tazminat talebinde olduğu gibi, bu talepte bulunanın bir gerçek kişi olmasını gerekli kılan bir durum yoktur. Borçlar Kanunu 47. maddeye göre; ölen kişinin ailesi manevi tazminat talebinde bulunabilir. Tüzel kişilerin, Medenî Hukuk anlamında, manevi tazminat istemeye hakkı olan "*aile*" kavramı içinde değerlendirilmesi mümkün değildir.

Bunun yanında bir tüzel kişi olarak derneğin, kendisine sürekli olarak bağışta ve yardımda bulunarak, amaçlarını gerçekleştirmek için maddi destek sağlayan bir kişinin ölümü halinde, ölümüne sebebiyet veren kişiden destekten yoksun kalma tazminatı isteyip isteyemeyeceği sorusu akla gelebilir. Burada; maddenin anlamından ve amacından hareketle; ölen kişinin maddi desteğinden yoksun kalması sebebiyle, destekten yoksun kalma tazminatı talep edebilecek kişinin, gerçek kişi olması gerektiği kanısındayız. Bununla birlikte, bunun tersi bir durumda da, yani; tüzel kişiliğin sona ermesi sonucu, tüzel kişinin desteğinden yoksun kalan kimselerin bu hükümden yararlanması da düşünülemeyecektir. Çünkü; bu tazminat talepleri, bir kimsenin öldürülmesi durumu ile sınırlı olarak talep edilebilir. Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesi karşısında, sadece gerçek kişiler için söz konusu olabilen, gerçek kişinin ölümüne ilişkin olarak düzenlenen tazminat taleplerinin, tüzel kişi olan derneğin, sona ermesinde de kıyasen uygulanması söz konusu olamaz.

Derneklerin, “*kanuni mirasçı*” olması da, mümkün değildir³³⁸. Kanuni mirasçılık; kan hısımlığına dayanan kanuni mirasçılık, ölen kişinin sağ kalan eşinin mirasçılığı³³⁹ gibi sözleşmeye dayanan kanuni mirasçılık ve devletin mirasçılığında olduğu gibi, uyrukluğa dayanan kanuni mirasçılık olmak üzere üçe ayrılır³⁴⁰. Murisin evlatlığı ve evlatlığın altsoyu da, aynı murisin kan hısımları gibi mirasçı olurlar (TMK. m.500/I)³⁴¹. Derneklerin, bu üç durumda da kanuni mirasçı olması mümkün değildir. Zaten; tüzel kişi olarak, sadece devletin kanuni mirasçılığı kabul edilmiştir. Ayrıca, derneklerin lehine, bir gerçek kişi tarafından, vasiyetname veya miras sözleşmesi yapılması dolayısıyla, mirasçı olabilmelerine karşın; derneklerin, vasiyetname ve miras bırakan konumunda miras sözleşmesi olmak üzere, ölüme bağlı tasarrufta bulunma hakları da yoktur³⁴². Bunun göre; dernekler; bir kimseyi, vasiyetname veya miras sözleşmesi ile, mirasçı naspedemeyecekleri gibi³⁴³, muayyen mal vasiyetinde de bulunamazlar³⁴⁴. Zira; bütün bu haklar; insanlar için söz konusu olan, “ölüm”e bağlı olarak ortaya çıkan haklardır. Derneklerin ölümü söz konusu değildir³⁴⁵.

Derneklerin, ölüme bağlı tasarruflarda olduğu gibi; “*sadece gerçek kişilerin taraf olabileceği hukukî işlemlerde*”, hukukî işlemin niteliğine göre, bu hukukî

³³⁸ **Saymen**, s.66; **Velidedeoğlu/Ataay**, s.58; **Oğuzoğlu**, s. 345; **Öztañ** (Tüzel Kişiler), s.27; **Zevkililer/Acabey/Gökyayla**, s.549; **Dural / Ögüz**, s. 224.

³³⁹ Sözleşmeye bağlı kanunî mirasçılıkta; sağ kalan eşin kanunî mirasçılığı, evlenme akdine dayanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **İnan**, Ali Naim / **Ertaş**, Şeref / **Albaş**, Hakan: Türk Medenî Hukuku- Miras Hukuku, 5. Bası, Ankara 2004, s.110 vd.

³⁴⁰ **İnan / Ertaş / Albaş**, s.76 vd.

³⁴¹ **Serozan**, Rona/ **Engin**, Baki İlkay: Miras Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 123. Evlat edinme hakim kararı ile mümkün olduğundan, murisin evlatlığının mirasçılığı, sözleşmeye dayanan mirasçılık olarak kabul esilemez (TMK. m.315).

³⁴² **Saymen**, s.66; **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 58; **Oğuzoğlu**, s. 345; **Özkan**, Işıl: “Tüzel Kişilerin Ehliyetlerinin Gaye ile Sınırlandırılması”, Adalet Dergisi 1975, S.3-4, s.360; **Dural / Ögüz**, s. 224; **Akipek/Akıntürk**, s. 559.

³⁴³ *Türk Medenî Kanunu'nun 54. maddesi ile 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 15. maddesinden* çıkan sonuca göre, bütün tüzel kişilerde olduğu gibi dernekler de malvarlığını; tüzüklerinde belirtmek üzere veya yetkili organının kararıyla, sona ermesinden sonra geçeceği yeri belirleyebilir. Bu durum mirasçı naspına benzetilebilirse de, derneğin sona ermesi ile gerçek kişilerin ölümü aynı durum olarak değerlendiremeyiz. Miras Hukuku'ndaki hükümler, gerçek kişilerdeki “ölüm” olayı gözetilerek, sadece insanlar için düzenlenmiştir. “Ölüm” de “cins, yaş, hısımlık” gibi, insana özgü niteliklerden olduğundan, Türk medenî Kanunu'nun 48. maddesine göre; tüzel kişilerin, bunlara bağlı haklardan yararlanmaları mümkün değildir.

³⁴⁴ **Saymen**, s.66; **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 58; **Oğuzoğlu**, s. 345; **Öztañ**, (Tüzel Kişiler), s. 27; **Dural / Ögüz**, s. 224.

³⁴⁵ **Saymen**, s.66; **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 58

işlemin alacaklı veya borçlu tarafında yer alamazlar. Özellikle; dernekler, gerçek kişilerin yerine getirebileceği borçlara sahip olamazlar. Bu açıdan, bazı hukukî işlemlerde, alacaklı konumunda olabilmelerine karşın, borçlu konumda bulunamazlar. Meselâ; iş sözleşmesinde, derneklerin, işçi olmaları mümkün olmamasına karşın, bu sözleşmenin diğer tarafı, yani işveren olmalarına bir engel bulunmamaktadır. Yine tüzel kişiler için niteliği gereği, bazı hukukî ilişkilerde borçlu sıfatını taşıyabilmelerine karşın, alacaklı sıfatına sahip olmaları mümkün değildir. Kaydı hayatla irad ve ölünceye kadar bakma sözleşmesi (BK.m. 507 vd.) açısından durum böyledir³⁴⁶.

30.07.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanun'un 31. maddesi ile değişmeden önce, Türk Medenî Kanunu'nun 56. maddesi ve önceki Dernekler Kanunu'nun 1. maddesinde; niteliği gereği tüzel kişilerin de yararlanabileceği bir hak olmakla beraber, dernek kurma ve derneklere üye olma hakkı sadece gerçek kişilere tanınmıştı³⁴⁷. Türk Medenî Kanunu'nun 56. maddesinde ve 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 1. maddesinde, 2003 tarihinde yapılan bu değişiklik ile; tüzel kişilerin de gerçek kişiler gibi, dernek kurabileceği ve derneklere üye olabileceği kabul edilmiştir. Esas itibarıyla; dernekler, bu değişiklikten önce, birleşerek federasyon veya konfederasyon kurabilme imkânına sahipti. Bu değişiklikten sonra, şirketler gibi diğer tüzel kişiler yanında, derneklerin de, amacına uygun bir derneğin kurucusu veya üyesi olabilme hakkının da var olduğu söylenebilir. Nitekim; Türk Medeni Kanunu'nun 56. maddesi ile 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde, hem gerçek, hem de tüzel kişilere dernek kurma ve üye olma hakkı tanınmıştır.

III. HEM DERNEKLERE HEM DE GERÇEK KİŞİLERE İLİŞKİN HAKLAR

Daha önce de belirttiğimiz üzere, yapıları gereği sadece gerçek kişilerin sahip olabileceği haklar ve borçlardan, dernekler; bir tüzel kişi olarak, gerçek kişiler gibi, elle tutulur gözle görülür, maddi bir yapıya sahip olmadıklarından

³⁴⁶ Velidedeoğlu/Ataay, s. 58; Öztan, (Tüzel Kişiler), s. 27; Dural / Ögüz, s. 224; Akipek/Akıntürk, s. 559.

³⁴⁷ Dural / Ögüz, s. 225.

yararlanamazlar. Ancak; sadece gerçek kişilere özgü olan haklar dışındaki bütün haklara, kural olarak, dernekler de sahiptirler³⁴⁸. Derneklerin, gerçek kişiler gibi sahip oldukları haklar bakımından bazı ayırık durumlar bulunmaktadır. Meselâ; intifa hakkı, gerçek kişilerin yaşam süreleri ile sınırlı iken; tüzel kişiler açısından, en çok 100 yıl ile süre ile kurulabilir (TMK. m. 797).

Hem gerçek kişiler, hem de tüzel kişilerin yararlanabildikleri haklar doktrinde; malvarlığı hakları ve malvarlığı dışındaki haklar yani, kişilik hakları olmak üzere iki kısımda toplanmıştır. Bilindiği üzere, malvarlığı hakları; para ile ölçülebilen, bir şahsın malvarlığına dahil bulunan haklardır. Meselâ, mamelek hakkı olarak bir alacak, bir intifa hakkı sayılabilir. Kişilik hakları ise; para ile doğrudan doğruya ölçülmesi mümkün olmayan haklardır. Bunlara da; ad, yerleşim yeri, kişiliğin korunması örnek olarak verilebilir. Malvarlığı ve kişilik haklarını, sırasıyla inceleyelim:

A. Malvarlığı Hakları

Dernekler; yapıları itibariyle veya kanunî istisnalar sebebiyle yoksun kaldıkları malvarlığı hakları dışında, bütün malvarlığı haklarına sahiptirler³⁴⁹. Ancak; bazı haklardan tüzel kişilerin yararlanması, gerçek kişilere nazaran bazı ayrıcalıklar arz etmektedir. Öte yandan, bazı hakların tüzel kişilerin hak ehliyetinin içeriğine dahil olup olmadığı tartışmalıdır³⁵⁰. Bu hakları şöyle sıralayabiliriz:

1. Aynî Haklar

Sahibine, eşyalar üzerinde, doğrudan doğruya hâkimiyet sağlayan aynî haklar; mülkiyet hakkı ve sınırlı aynî haklar olmak üzere iki türdür. Sınırlı aynî haklar; irtifak hakları, gayrimenkul mükellefiyeti ve rehin hakları olmak üzere üç kısımda toplanır³⁵¹. Kural olarak dernekler, bir tüzel kişi olmaları itibariyle, taşınır-

³⁴⁸ bkz. Bölüm 2. §1.

³⁴⁹ Saymen, s.71; Velidedeoğlu/Ataay, s.58; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.562; Dural / Ögüz, s.225.

³⁵⁰ Dural / Ögüz, s. 225.

³⁵¹ Ertas, (Eşya Hukuku), s. 55.

taşınmaz mülkiyeti, irtifak ve intifa hakları, gayrimenkul mükellefiyeti, gayrimenkul rehninden yararlanabilirler³⁵².

Mülkiyet hakkı bakımından, 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'na göre, dernekler; ikametgahları ve amaçları için zorunlu olan taşınmaz mallara sahip olabiliyorlardı. Bunlar; herhangi bir şekilde ellerine geçen, ikametgahları ve amaçları için zaruri olmayan taşınmaz malları, paraya çevirmekle mükelleftiler. Bu açıdan; dernekler, mülkiyet hakkından gerçek kişilerden farklı olarak, kanunî sınırlar içinde yararlanabiliyorlardı³⁵³. 2908 sayılı Dernekler Kanunu'ndaki bu sınırlamanın, hak ehliyetine mi yoksa fiil ehliyetine mi ilişkin olduğu hususunda, bazı tartışmalar bulunmaktaydı. Kanımızca; buradaki sınırlama, derneklerin mülkiyet hakkına ilişkin bir sınırlama getirmesi itibariyle hak ehliyetine ilişkindir. Şöyle ki; mülkiyet hakkı, sadece bir mala sahip olma değil, o malı kullanma, o maldan semere elde etme ve dilediği gibi o mal üzerinde tasarrufta bulunma hakkını vermektedir. Dernekler, ister bir hukukî işlemle, isterse miras sebebiyle bir taşınmaz mala sahip olsunlar, eğer bu taşınmaz, derneğin yerleşim yeri ve amacı için zorunlu olandan fazlaysa; bu taşınmazı kullanma ve semerelendirme hakkını kullanamadığı gibi, dilediği şekilde o mal üzerinde tasarruflarda da bulunamamaktaydı (Meselâ; taşınmaz üzerinde sınırlı aynî hak tesis edemiyordu). Dernek; eline geçen bu taşınmazı, sadece başkasına temlik etmek suretiyle paraya çevirme hakkına sahipti. Bu açıdan; burada mülkiyet hakkının ve bu suretle, hak ehliyetinin sınırlanması söz konusudur diyebiliriz.

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu bu sınırlamayı kaldırarak, 22. maddesinde; derneklerin, genel kurullarının yetki vermesi üzerine, yönetim kurulu kararıyla taşınmaz mal satın alabileceğini düzenlemiştir. Ancak; dernekler edindikleri taşınmazları, tapuya tescilinden itibaren, bir ay içinde, mülkî idare amirliğine bildirmekle yükümlü kılınmıştır³⁵⁴. Dernekler; taşınır mallar bakımından

³⁵² **Gönensay**, s. 141; **Bilge** (Medenî Haklar), s. 33; **Saymen**, s.71;**Velidedeoğlu/Ataay**, s.53; **Özsunay**, s. 68; **Akünel**, s. 28; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 562; **Öztan**, (Tüzel Kişiler), s. 27; **Öztan** (Hukukun Temel kavramları), s. 310; **Akipek/Akıntürk**, s. 559.

³⁵³ bkz. **Ertaş**, (Eşya Hukuku),s. 54.

³⁵⁴ bkz. **Velidedeoğlu/Ataay**, s.59. **Öncü**, Özge: Tüzel Kişilerin Kazandırıcı Zamanaşımı Yolu ile Taşınmaz Edinmesi”, Prof.Dr.İrfan Baştuğ Anısına Armağan, İzmir 2005, s. 250. Yine de uygulamada, Dernekler Müdürlüğü tarafından, usulü olarak bu belge düzenlenmektedir. Ancak; mülkiyet hakkı dışında, derneklerin taşınmazları üzerinde, sınırlı aynî hak tesis etmesi ve bunun tescilini istemeleri halinde, kanımızca; bunun, tescili için, mülki idare amirinin, derneğin tüzüğündeki amaca göre, derneğin bu tasarrufu yapmaya yetkili olup olmadığının tespiti gerekecektir.

da, mülkiyet hakkına sahiptirler³⁵⁵. 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'ndaki düzenlemeler ile; dernekler, mülkiyet hakkından, neredeyse gerçek kişiler gibi yararlanabileceklerdir. Ancak; bazı kanunların, 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'na uygun olarak değiştirilmemesi sonucu, birbiriyle çelişen hükümler ortaya çıkmıştır. Bu çelişen hükümlerden biri de; *2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 2. maddesidir*. 2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 2. maddesine göre; “ *Hükmi şahısların tapu işlerinde merkez veya şubelerinin buldukları yerin en büyük mülkiye âmirinden nizannamelerine göre gayrimenkul tasarrufuna izinli olduklarına ve tescil işini yapacak mümessilin salâhiyetine dair alınacak belgenin verilmesi mecburidir. Ticaret şirketleri bu belgeyi ticaret sicil memurlarından alırlar*” . Bu durumda; derneklerin, merkez veya şubelerinin, bulunduğu yerin en büyük mülki idare amiri, Dernekler Kanunu ve derneğin tüzüğüne göre, derneğin, taşınmaz mala ilişkin tasarruflarının sınırını takdir ve tapuda işlemi yapacak kişinin yetkili olduğunu tespit edecektir. Ancak; 5253 sayılı Dernekler Kanunu ile, derneklerin taşınmaz mülkiyetine ilişkin, sınırlamanın kalkması sonucu; Tapu Kanunu'nun 2. Maddesine göre mülki idare amirinin, derneklerin, tüzüklerine göre taşınmaz tasarrufunun sınırını belirleyerek, bu tasarrufu yapmalarına dair izinli olduklarına dair verilecek belge, işlevini kaybetmiştir. Yine de uygulamada, derneklerin tapuda işlem yaptırabilmeleri için, Dernekler Müdürlüğü tarafından, usulü olarak bu belge düzenlenmektedir.

Dernekler; mülkiyet dışındaki aynî haklar olan sınırlı aynî haklardan da yararlanırlar³⁵⁶. Buna göre; dernekler, sınırlı aynî haklar olarak, *irtifak haklarına, taşınmaz yüküne ve rehin haklarına* sahip olabilirler. Ancak; bazı sınırlı aynî haklardan, dernekler, bir tüzel kişi olmaları itibarıyla, gerçek kişilerden farklı şekilde yararlanırlar. Bazı sınırlı aynî hakların ise; tüzel kişilerin ve bu arada derneklerin, hak ehliyetinin kapsamına girip girmediği tartışmalıdır.

³⁵⁵ Saymen, s.71; Velidedeoğlu/Ataay, s.53; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 562;

³⁵⁶ Gönensay, s. 141; Saymen, s.71;Velidedeoğlu/Ataay, s.53; Özsunay, s. 68; Akünal, s. 28; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 562; Öztan, (Tüzel Kişiler), s. 27; Öztan (Hukukun Temel kavramları), s. 310; Akipek/Akıntürk, s. 559.

İrtifak hakları; *eşyaya bağlı (taşınmaz lehine) irtifak hakları* ve *şahsî irtifak hakları* olmak üzere ayrılır³⁵⁷:

Eşyaya bağlı irtifak hakları, Türk Medenî Kanunu'nun 779. maddesine göre; bir taşınmaz üzerinde diğer bir taşınmaz lehine konulmuş bir yüküdür. Yüklü taşınmazın maliki, eşyaya bağlı irtifak hakkı sebebiyle; mülkiyet hakkının sağladığı bazı yetkileri kullanmaktan kaçınacak veya yararlanan taşınmaz malikinin, yüklü taşınmazı, bu irtifak hakkına uygun olarak kullanmasına katlanacaktır. Kaynak hakkı, manzara kapatmama irtifakı eşyaya bağlı irtifaka örnek gösterilebilir³⁵⁸. Eşyaya bağlı irtifak hakkı; nitelik itibariyle, bu irtifak hakkına sahip olma veya bir başkası lehine tesis etmek bakımından, gerçek ve tüzel kişi olma bakımından fark yoktur. Bu açıdan, bu haklar açısından, gerçek kişiler ile tüzel kişiler arasında ayrık durumlar yoktur. Bu açıdan; taşınmaz lehine irtifak hakları bakımından, dernekler; gerçek kişiler gibidir.

Şahsî irtifak hakları bakımından, dernekler ile gerçek kişiler arasında bazı ayrık durumlar bulunmaktadır. Meselâ; sahibine, hakkın konusu olan şeyden³⁵⁹ tam olarak yararlanma hakkı veren, şahsî irtifak haklarından *intifa hakkı*; Türk Medenî Kanunu'nun 797. maddesinde, gerçek kişiler ile tüzel kişiler arasında, süre bakımından, farklı şekilde düzenlenmiştir. İntifa hakkı, devredilemez ve mirasçılara miras yoluyla geçmez. Bu nedenle, Türk Medenî Kanunu'nun 797. maddesine göre; intifa hakkı, taraflarca daha kısa bir süre için kararlaştırılmamışsa, lehine tesis edilmiş olan gerçek kişinin ölümü ile sona erer. Tüzel kişilerin ölümü söz konusu olmadığı için, bir dernek lehine tesis edilmiş bir intifa hakkı; Türk Medenî kanunu'nun 797. maddesindeki, tüzel kişilere ilişkin hüküm gereği, bir süre

³⁵⁷ Ancak bazı irtifak hakları vardır ki bunlar; hem şahsa hem de eşyaya bağlanabilir. Bunlara düzensiz irtifaklar denir. Kaynak hakkı ve üst hakkı bu çeşit irtifak haklarındandır. Bundan başka; İrtifak hakları, bu ayırımdan başka bir takım ayırımlara da tâbi tutulmuştur. Buna göre; sahibine eşyadan tam yararlanma hakkı sağlayan irtifaklar (meselâ; intifa hakkı)ve sahibine sınırlı yararlanma hakkı tanıyan irtifaklar (meselâ; oturma irtifakı, kaynak irtifakı, geçit irtifakı) olmak üzere ayrılabilir. Yine başka bir ayırım olarak da, intifa hakkı, oturma hakkı, geçit hakkında olduğu gibi; sahibine, eşya üzerinde olumlu bir davranışta bulunma, kullanma hakkı veren irtifak hakları olarak, olumlu irtifak hakları ve malikin, mülkiyet hakkı sebebi ile sahip olduğu hakları kullanmaktan kaçınma zorunluluğu doğuran irtifak hakları olarak, olumsuz irtifak hakkından bahsedilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Ertaş**, (Eşya Hukuku),s. 450 vd; **Oğuzman**, Kemal / **Seliçi**, Özer/ **Özdemir**, Saibe Oktay: Eşya Hukuku, İstanbul 2004, s. 600 vd.

³⁵⁸ bkz. **Ertaş**, (Eşya Hukuku),s. 452.

³⁵⁹ Türk Medenî Kanunu'nun 794. maddesi gereğince, intifa hakkı; taşınırlar, taşınmazlar, haklar veya bir malvarlığı üzerinde kurulabilir.

kararlaştırılmamışsa, derneğin tüzeli kişiliğinin sona erdiği ve her halde, hakkın tesisinden itibaren yüz yıl geçmekle sona erer³⁶⁰. Gerçek kişilerle tüzeli kişi olan derneklerin kişiliklerinin sona ermesindeki farklılık, kanun koyucuya; bu iki tür kişilik arasında, bu hakkın sona ermesi bakımından, ayrı düzenlemeler yapma zorunluluğu getirmiştir.

Bir binadan veya onun bir bölümünden konut olarak yararlanma yetkisi veren, "**oturma**" (**sükna**) hakkından, tüzeli kişilerin de yararlanıp yararlanamayacağı konusunda, doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre; oturma hakkı ancak, hak sahibinin bir binadan konut olarak yararlanmak şeklindeki, kişisel ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulabileceğinden, bu hakkın, insana özgü özelliklere bağlı olduğu ve ancak gerçek kişi lehine kurulabileceği savunulmaktadır³⁶¹. Diğer bir görüşe göre ise; oturma hakkı, Türk Medenî Kanunu'nun 825. maddesinde, konut olarak kullanılmak üzere tesis edilebileceği düzenlenmişse de; tüzeli kişilerin yerleşim yeri ihtiyacını karşılamak üzere tesisine bir engel yoktur³⁶². Kanımızca; oturma hakkının, cins, yaş, hısımlık veya doğum, ölüm gibi, yapıları gereği sadece insanlara özgü niteliklere dayanan bir hak olarak tanımlayamayız. Bu açıdan; tüzeli kişilerin ve bu arada derneklerin, bu haktan gerçek kişiler gibi, yararlanabilmesi gerekir.

Dernekler, sınırlı aynî hakkın diğer çeşitleri olan, *taşınmaz yükü ve rehin haklarından* da gerçek kişiler gibi yararlanabilirler. Taşınmaz yükünde, Türk Medenî Kanunu'nun 839. maddesine göre; bir taşınmazın malikinin, bu taşınmaz dolayısıyla ve bu taşınmaz karşılık olmak üzere, bir kimseye karşı verme veya yapma borcu altına girmesi söz konusudur. Buna göre; taşınır rehini ile Türk Medenî Kanunu'nun 850. maddesine göre; ipotek, ipotekli borç senedi ve irat senedi olmak üzere, üçe ayrılan taşınmaz rehninden, dernekler de yararlanabileceklerdir³⁶³.

³⁶⁰Gönensay, s. 141; Saymen, s.71; Velidedeoğlu/Ataay, s.53; Akünal, s. 28; Öztan, (Tüzeli Kişiler), s. 27; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 184;

³⁶¹Saymen, s.71; Akünal, s. 27; Öztan, (Tüzeli Kişiler), s. 27; Dural / Öğüz, s. 224; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 184; Akipek/Akıntürk, s. 559.

³⁶²Velidedeođlu/Ataay, s.53; Ertaş, (Eşya Hukuku),s.465. Karşı görüş için bkz. Oğuzman / Seliçi/ Özdemir, s. 656.

³⁶³Saymen, s. 71.

Burada değinilmesi gereken diğere bir konu da; derneklerin zilyetliğidir³⁶⁴. Konumuz açısından, zilyetlik; kazandırıcı zaman aşımı yoluyla, derneklerin taşınır veya taşınmaz mal iktisabının mümkün olup olmayacağı noktasında önem taşır. Bilindiği üzere; kanunda öngörülen bir takım şartların gerçekleşmesi ile zilyedin, taşınır veya taşınmaz bir malın mülkiyetini zamanaşımı ile kazanması mümkündür (TMK. m.777, m. 712, m.713)³⁶⁵. Esas itibariyle; derneklerin bir mal üzerinde aynı ve şahsî haklara sahip olduğunun kabul edilmesi, beraberinde derneklerin zilyet olabileceği sonucunu da doğurur³⁶⁶. Zira, bir mala, sınırlı bir aynı hak veya şahsî hakka dayanarak zilyet olan kişinin fer'î; malik sıfatıyla zilyet olan kişinin ise, aslı zilyet olduğuna ilişkin düzenlemeye göre, bir mal üzerinde aynı veya şahsî hakka sahip olan kişi, aynı zamanda onun zilyedir (TMK.m.974)³⁶⁷. Tüzel kişilerin, eşyalar üzerindeki hâkimiyetinin ancak organları vasıtasıyla mümkün olması karşısında, bir tüzel kişi olan derneklerin vasıtalı zilyet mi, yoksa vasitasız zilyet³⁶⁸ mi olduğu sorusunu akla gelebilir. Bu konuda çeşitli görüşler olmakla birlikte³⁶⁹, kanımızca; organların iradesinin tüzel kişilerin iradesi sayılması karşısında (TMK. m. 50), organın zilyetlik iradesi(bir eşyaya hâkim olma iradesi)³⁷⁰, derneğin iradesidir. Bu açıdan; tüzel kişilerin ve bu arada derneklerin, vasitasız zilyet olduğunun kabulü gerekir.

³⁶⁴ Zilyetlik; bir şey üzerinde fiilî hakimiyeti ifade eder. Bu açıdan; zilyetlik bir hak değil, kanun tarafından korunan ve hukukî sonuçlar bağlanan “fiilî” bir durum olarak nitelendirilmektedir. **Ertaş** (Eşya Hukuku),s. 72.

³⁶⁵ Türk Medenî Kanunu'nun 777. maddesinin I. Fıkrasında, “Başkasının taşınır bir malını davasız ve aralıksız beş yıl iyi niyetle ve malik sıfatıyla zilyetliğinde bulunduran kimse, zamanaşımı yoluyla o taşınırın maliki olur” denilmek suretiyle kazandırıcı zamanaşımı yoluyla taşınır ediniminin şartları sayılmıştır. Taşınmazların zamanaşımı yoluyla mülkiyetinin kazanılması ise; olağan (adi) ve olağanüstü (fevkalâde) kazandırıcı zamanaşımı ile edinim ile mümkündür. Olağan kazandırıcı zamanaşımı ile taşınmaz edinimi için, tapu sicilinde geçerli bir hukukî sebebe dayanmaksızın (yolsuz olarak) taşınmaz maliki gözüken kişi, taşınmaz mal üzerindeki zilyetliğini davasız ve aralıksız olarak on yıl süreyle ve iyi niyetle sürdürürse, bu taşınmazın mülkiyetini kazanır (TMK.m.712). Olağanüstü kazandırıcı zamanaşımı ile bir taşınmazın mülkiyeti ise; tapuya kayıtlı olmayan ya da kayıtlı olmakla beraber maliki tespit edilemeyen veya maliki yirmi yıl önce ölmüş yahut hakkında gaiplik kararı verilmiş kimse adına kayıtlı bir taşınmaza, davasız ve aralıksız yirmi yıl boyunca malik sıfatıyla zilyet olan kişi, o taşınmazın mülkiyetini kazanır (TMK. m. 713). Ayrıntılı bilgi için bkz. **Ertaş** (Eşya Hukuku), s. 300 vd.

³⁶⁶ **Bilge** (Medenî Haklar), s. 34.

³⁶⁷ **Ertaş** (Eşya Hukuku),s.74.

³⁶⁸ Vasıtalı ve vasitasız zilyetlik, bir eşyaya doğrudan zilyet olunup olunmamasına göre tespit edilir. Bir kişi, eşya üzerinde doğrudan doğruya fiilî hâkimiyet sahibi ise, vasitasız; buna karşılık, eşya üzerinde başka bir kişi vasıtasıyla fiilî hâkimiyet sahibi ise, vasıtalı zilyettir. Meselâ; bir taşınmazın maliki tarafından kiraya verilmesi halinde, taşınmaz maliki vasıtalı, kiracı ise vasitasız zilyettir. **Ertaş** (Eşya Hukuku),s.74;

³⁶⁹ Bu konudaki görüşler için bkz. **Bilge** (Medenî Haklar), s. 34.

³⁷⁰ **Ertaş** (Eşya Hukuku),s.70.

Burada önemli olan bir başka konu da derneğin hangi hallerde iyi niyetli sayılacağıdır. Meselâ; bir derneğin kurucuları, bir taşınmazın dernek adına yolsuz olarak tescil edildiğini bildikleri halde, yıllar sonra bu durumu bilmeyen ve hal ve şartlar gereği bilemeyecek durumda olan yönetim kurulu üyelerinin bunu söylemediği gibi, hal ve şartlar gereği, bu durumun yönetim kurulu tarafından bilinmesinin mümkün olmaması halinde, Öztan organdan yaz. Sonuç olarak; dernekler, taşınır veya taşınmaz bir malı zilyet olarak hâkimiyetleri altında bulundurabilmeleri karşısında, kural olarak, kazandırıcı zamanaşımı ile taşınır ve taşınmaz mal iktisap edebilirler³⁷¹.

2. Miras Hakları

Dernekler de, hak süjesi olmaları bakımından, yapıları gereği hısımlık, evlilik ve evlatlık ilişkisine dayanan yasal mirasçılık dışında, miras hakkına sahiptirler³⁷². Bu açıdan; derneklerin, ölüme bağlı tasarrufla, atanmış (iradi, mahsup) mirasçı veya vasiyet alacaklısı (musaleh) olarak tayin edilmeleri mümkündür³⁷³.

Derneklerin, yapıları gereği otaya çıkan sınırlamalar dışında, mirasçılık haklarında herhangi bir sınırlama mevcut değildir. Zira; 5253 sayılı Dernekler kanunu ile kaldırılan 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 64. maddesindeki *“Dernekler ikametgâhları ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmaz mala sahip olamazlar. Derneklerce satın alınan veya bağış ve vasiyet yoluyla derneklere intikal eden taşınmaz malların dernek adına tapuya tescilinden itibaren üç ay içinde İçişleri Bakanlığına bildirilmesi zorunludur. Bunlardan birinci fıkra esaslarına göre dernek ihtiyacından fazla olduğu tespit edilenler. İçişleri*

³⁷¹ Öncü, s. 247.

³⁷² Bilge (Medenî Haklar), s. 35; Tekinalp, Gülören: “ Medenî Kanunda Tüzel Kişilerin Mirasçılığı ve Devletler Hususi Hukuku”, Medenî Kanun 50. Yıl Sempozyumu- I. Tebliğler, İstanbul 1978, s.359.

³⁷³ Gönensay, s. 141; Bilge (Medenî Haklar), s. 36; Saymen, s. 71; Velidedeoğlu, s. 54; Özsunay, s. 68; Akünal, s. 28; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 562; Öztan, (Tüzel Kişiler), s. 27; Dural / Ögüz, s. 223, dn.110; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 184; Akipek/Akıntürk, s. 559. Yargıtay, bir kararında; vakıfların, vasiyet ile mal edinebilmeleri için, vakıf senesinde ve derneklerin de tüzüklerinde açık hüküm bulunması gerekeceği yönünde karar vermiştir. İlgili karar için bkz. 2.HD., T:01.07.1993, E:1993/6209, K: 1993/6771; YKD. 1994, S.1, s.29-30; Oğuzman (Miras Hukuku), s.263,264; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 184, dn.42a. karşı görüş; Dural / Ögüz, s. 223, dn.110.

Bakanlığınca belli edilen süre içinde dernek tarafından paraya çevrilir” şeklindeki düzenleme de derneklerin mirasçılık haklarına değil, mülkiyet hakkına sınırlama getirmekteydi³⁷⁴.

Bundan başka; derneklerin ölümü söz konusu olmadığı için, ölüme bağlı tasarruflarda bulunmaları da mümkün değildir. Daha önce de belirttiğimiz üzere; gerçek kişilerin ölümüne benzeyen derneklerin sona ermesi halinde, derneğin mallarının miras kalması değil, tasfiye ile özgülmesi mümkündür³⁷⁵.

3. Alacak ve Borçlara Sahip Olma

Dernekler; kural olarak, gerçek kişiler gibi, alacak haklarına ve borçlara sahip olabilirler. Bu alacağın veya borcun, doğum kaynağı önemli değildir. Sözleşme, haksız fiil veya sebepsiz zenginleşmeden doğması mümkündür³⁷⁶. Yine kusursuz sorumluluk halleri de dernekler bakımından uygulanabilir.

Dernekler; istisnalar dışında, alacak ve borç doğuran bütün sözleşmelerde taraf konumunda bulunabilirler. Ancak; Borçlar Kanunu'nun 507. maddesinde düzenlenen, kaydı hayat ile irad ve aynı kanunun 511. maddesinde düzenlenen ölünceye bakma sözleşmelerinde, yapıları gereği, alacaklı konumunda olamazlar³⁷⁷.

Derneklerin, kira, satış gibi sözleşmeler yapabilmesinde herhangi bir şüphe olmamakla birlikte, derneğin malvarlığını eksilten nitelikteki hukukî işlemler bakımından durumunun ayrıca incelenmesi gerekir. Özellikle; derneklerin, bağış, hibe gibi hukukî işlemler, derneğin malvarlığının önemli ölçüde eksilmesine neden olabilir. Bu tür işlemler ile bir kişinin malvarlığının artması, “teberrû” terimi ile ifade edilmektedir³⁷⁸. Dernekler kural olarak; bağış yapmak, bir kimseyi ibra etmek veya

³⁷⁴ **Tekinalp** (Miras), s. 360.

³⁷⁵ **Saymen**, s. 72.

³⁷⁶ **Bilge** (Medenî Haklar), s. 37; **Saymen**, s. 72; **Akünel**, s. 27; **Öztañ**, (Tüzel Kişiler), s. 27;

³⁷⁷ **Bilge** (Medenî Haklar), s. 37; **Saymen**, s.72;**Velidedeoğlu/Ataay**, s. 54; **Oğuzman / Selici/ Oktay**, s. 184.

³⁷⁸ **Berki**, Şakir: Hakiki ve hükmi şahısların teberrû Ehliyeti”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi 1973, C.VII, S.2, s. 269.

vakıf kurmak şeklinde, kendi yapısına uygun teberrûlarda bulunabilme hakkına sahiptir³⁷⁹. Bu açıdan; dernekler, vasiyet yapmak gibi, yapıları gereği sahip olmadığı haklara ilişkin teberrûlarda bulunamazlar. Derneklerin kefil olması da aynı şekilde, malvarlığı açısından tehlike arz etmekle birlikte, kanımızca Türk medenî Kanunu'nun 48. maddesi gereği, kural olarak kefalet sözleşmesinde kefil sıfatıyla bulunması da mümkündür³⁸⁰.

B. Şahısvarlığı Hakları

Tüzel kişilerin ve bu arada derneklerin, Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesi karşısında, malvarlığı hakları yanında yapılarına uyan nitelikteki şahısvarlığı haklarına da sahip olmaması için hiçbir neden yoktur. Bu açıdan; tüzel kişiler, sadece malvarlığı haklarına değil, mahiyetlerine uyan şahısvarlığı haklarına sahiptirler³⁸¹. Derneklerin şahısvarlığı haklarına sahip olabilmeleri neticesinde, yapılarına uyduğu ölçüde, şahsa sıkı sıkıya bağlı haklara da sahip olabilirler³⁸².

1. İsim

Her insanın, nasıl bir ismi varsa; her derneğin de, bir ismi vardır. İsim, insanlarda olduğu gibi, tüzel kişileri de niteleyerek, birbirinden ayırır³⁸³. Dernekler Kanunu'nun 4. maddesine göre; her derneğin bir isminin bulunması ve bunun dernek tüzüğünde gösterilmesi şarttır.

Dernekler, isimlerini serbestçe tayin edebilirlerse de; Dernekler Kanunu ile, derneklerin isimleri bakımından, bazı sınırlamalar getirilmiştir. Dernekler Kanunu'nun 28. maddesine göre; Türk, Türkiye, Milli, Cumhuriyet, Atatürk,

³⁷⁹ **Berki** (Teberrû Ehliyeti), s. 279 vd.

³⁸⁰ Derneklerin ehliyetinin amaç ile sınırlamaların olup olmadığı hususu ileride ayrıca incelenecektir.

³⁸¹ **Arsebük**, s.269; **Bilge** (Medenî Haklar),s.27; **Oğuzoğlu**, s. 345;

³⁸² Şahsa sıkı sıkıya bağlı haklar, sadece şahısvarlığı hakları açısından mümkün olabilir. Tüzel kişi olan derneklerin sahip olabileceği şahsa sıkı sıkıya bağlı haklar; kişilik hakları ve kişiliği koruyan davalar, derneğe üye olma, vakıf kurmak, ad üzerindeki haklar, adın değiştirilmesi, yerleşim yeri seçimi kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar olarak sayılabilir. Tüzel kişi olan dernekler; iradî veya kanunî **Ertaş** (Şahsa sıkı sıkıya bağlı haklar),s.2.

³⁸³ **Saymen**, s. 73; **Akipek/Akıntürk**, s. 443 .

Mustafa Kemal kelimeleri ile bunların baş ve sonlarına getirilen eklerle oluşturulan kelimeler, ancak İçişleri Bakanlığı'nın izni ile³⁸⁴, dernek ismi olarak kullanılabilir³⁸⁵.

Dernekler Kanunu'nun 29. maddesinde ise; derneklerin, mevcut veya mahkeme kararıyla kapatılmış veya feshedilmiş bir siyasî partinin, bir sendikanın veya üst kuruluşun, bir derneğin veya üst kuruluşun adını, amblemini, rumuzunu, rozetini ve benzeri işaretleri ya da başka bir ülkeye ve daha önce kurulmuş Türk devletlerine ait bayrak, amblem ve flamaları kullanmaları yasaklanmıştır. Dernekler Kanunu'nun 29. maddesinde belirtilen yasak ad ve işaretlerin kullanılması; Dernekler Kanunu'nun 32. maddesinin (n) bendinde; yazılı olarak uyarılmalarına rağmen, buna uyulmaması durumunda, dernek yöneticileri bakımından ağır para cezasından, derneğin feshine kadar ceza verilebilecektir.

Dernekler Kanunu'nun 28. maddesine göre; burada belirtilen kelimelerin izinsiz olarak, dernek isminde kullanılması bakımından ise, kanunda herhangi bir müeyyide öngörülmemiştir. Kanımızca; eğer dernek, henüz kurulma aşamasında, izinsiz olarak Dernekler Kanunu'nun 28. maddesindeki kelimeleri kullanmışsa, zaten, Türk Medenî Kanunu'nun 60. maddesine göre, mülkî amir tarafından, tüzüğün incelenmesi sırasında tespit edilip, kanuna aykırılıktan bahisle, bunun düzeltilmesi için, derneğin kurucularına ihtarda bulunması gerekecek; ihtara rağmen, düzeltme yapılmazsa, aynı madde gereğince; Cumhuriyet Savcısı'nın istemi ile, mahkeme tarafından, derneğin faaliyetlerinin durdurulması veya feshedilmesi söz konusu olabilecektir. Dernek kurulduktan sonra ise; Dernekler Kanunu'nun 28. maddesinde belirtilen kelimeleri izinsiz olarak, isminde kullanması halinde; isim değişikliği, tüzük değişikliğini gerektireceğinden, Dernekler Yönetmeliği'nin 92. maddesinin son

³⁸⁴ 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 65. maddesinde, bu kelimelerin kullanılması Bakanlar Kurulu'nun iznine tâbi tutulmuştu. Ayrıca; öğrenci dernekleri bakımından, bunların kuruldukları yüksek öğrenim kurumunun ismini alabileceği düzenlenmişti.

³⁸⁵ Dernekler Yönetmeliği'nin 53. maddesine göre; Dernekler Kanunu'nun 28. maddesindeki kelimelerin kullanılması için izin almak için başvuracak derneklerin bir takım şartları taşıması aranacaktır. Buna göre; izin için başvuracak derneklerin; en az bir yıldan beri faaliyette bulunuyor olması, amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için giriştiği faaliyetler ve yaptığı hizmetler ile gelecekte yapılması düşünülen işlerin topluma yararlı sonuçlar verecek nitelikte olması, aynı amaçlı dernekler arasında en çok üyeye sahip olması ve bu konuda genel kurulunda karar almış olması gerekir. Derneğin ismini değiştirmesi, bir tüzük değişikliği olacağından, Türk Medenî Kanunu'nun 81. maddesine göre; genel kurulun üçte iki çoğunluğu ile, bu konuda, karar alınması gerekir.

fikrasına göre; dernek tüzüklerinde yapılan değişikliklerin, tüzük değişikliğinin yapıldığı genel kurul toplantısını izleyen otuz gün içinde, genel kurul sonuç bildiriminde ekinde mülki idare amirliğine bildirilmesi zorunludur. Bu durumda; mülkî idare amiri tarafından, tüzükteki bu aykırılığın tespiti ile, Türk Medenî Kanunu'nun 60. maddesi yine uygulanabilecektir.

Bunun gibi; Anayasaya, kanunlara, kamu düzenine aykırı hususları hatırlatır nitelikteki isimler kullanılması halinde, Soyadı Kanunu'nun 3. maddesi kıyasen uygulanarak, iğrenç, komik, ahlâka aykırı isimler, açısından da aynı hükümler uygulanabilecektir³⁸⁶.

Dernekler isimlerin, tüzük değişikliği suretiyle her zaman değiştirme imkânına sahiptir. Gerçek kişilerin isim değişikliği için haklı sebeplerinin bulunması gereği yanında, isim değişikliği ancak mahkeme kararı ile gerçekleşebilir³⁸⁷.

Bundan başka; dernekler de Türk Medenî kanunu'nun 26. maddesindeki, adın korunmasına ilişkin haklardan yararlanabilir³⁸⁸. Bu anlamda, dernek adının üçüncü kişiler tarafından, kullanmaya hakkı olmadığı yönünde iddiaları sebebiyle çekişmeli olan dernek, tespit davası (TMK. m. 26/I) açabileceği gibi, adı haksız olarak kullanılan bir dernek de, buna son verilmesini, haksız kullanan kişinin kusurlu olması halinde, adın haksız kullanımından zarar meydana gelmişse bunun tazminini

³⁸⁶ **Velidedeöglu/Ataay'a** göre; 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nu açısından, derneklerin izinle kullanabileceği isimlerin izinsiz kullanılması durumunda, bu ad geçerli sayılmayarak, (5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 4. maddesine karşılık gelen) 3512 sayılı Kanunu'nun 2. maddesinin yerine getirilmemesi sebebiyle, 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 33. maddenin III. fıkrasındaki, " 2,4 ve 5. maddeler hükümlerini yerine getirmeyen dernekleri kuranlar hakkında , 50 liraya kadar hafif para cezası hükmolünmekle beraber mahkemece eksikliklerin tamamlanması için bir ayı geçmemek üzere verilecek süre içinde bu ödevi yerine getirmeyen derneklerin feshine karar verilir" şeklindeki ceza uygulanacaktır. Aynı cezalar; kurulması yasak derneklere ilişkin 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 9. maddesinin A ve B bentlerindeki, durumları hatırlatır nitelikteki isimlerin kullanılması halinde de, bu husus özel olarak kanun ile yasak edilmediğinden, ancak; kamu düzenine ve kurulması yasak derneklere ilişkin hükümlerin ruhuna aykırı olduğundan, bu isimler, kanunen geçerli isimler kabul edilemeyecektir. Bunun gibi Soyadı Kanunu'nun 3. maddesinden kıyas yapılmak suretiyle, iğrenç, komik, gülünç ve ahlâk ve adâba aykırı isimler de derneğin geçerli bir ismi bulunmaması sebebiyle hiç isim gösterilmemiş farz olunarak, 3612 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 33. maddenin III. fıkrası uygulanacaktır. **Velidedeöglu/Ataay**, s. 57.

³⁸⁷ **Bilge**, (Medenî Haklar), s. 31.

³⁸⁸ **Bilge** (Medenî Haklar),s.40; **Saymen**, s.73; **Oğuzoğlu**, s. 345; **Özsunay**, s. 69; **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 29; **Öztan** (Hukukun Temel kavramları), s. 310.

ve şartları varsa, manevi tazminat davası açabilir (TMK. m. 26/II). Kanımızca; eğer bir derneğin adını haksız olarak kullanan bir dernek ise; zaten bu kullanımın yasak olduğu (5253 syl DK. m.29) ve bu yasağa uyulmamasının yaptırımı Dernekler Kanunu'nda düzenlenmekle birlikte (5253 syl DK. m.32/n), yine de Türk Medenî Kanunu'nun 26. maddesindeki, adın korunmasına ilişkin davalara başvurulması mümkündür. Nitekim; Dernekler Kanunu, adın haksız kullanılmasının cezaî; Türk Medenî Kanunu ise hukukî boyutunu düzenlemektedir.

2. Yerleşim Yeri

Yerleşim yeri, Türk Medenî Kanunu'nun 19. maddesinin I. fıkrasında, gerçek kişiler açısından, bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yer olarak tanımlanmıştır. Derneğin yerleşim yeri ise, 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu 2. maddesine göre; *yönetim faaliyetlerinin yürütüldüğü yerdir..*

İster gerçek, isterse tüzel kişi olsun, herkesin bir yerleşim yerinin bulunması, hukukî açıdan bir zorunluluktur. Şöyle ki; kişilerin, hukukî iş ve işlemlerinin yürütülmesi bakımından, her zaman ulaşılabilecek bir yerle, bağlantılarının olması gerekir³⁸⁹. Bu açıdan; bir tüzel kişi olan derneklerin de, gerek amaçlarını gerçekleştirmek üzere yaptıkları işlemler, gerekse iç işleyişi bakımından yerleşim yerinin bulunması, hukukî bir zorunluluk arz eder.

Tüzel kişiler, yerleşim yerlerini, serbestçe seçmekte özgürdürler³⁹⁰. Seçilen yerleşim yeri, o tüzel kişinin kuruluş belgesinde gösterilecektir³⁹¹. Bu bakımdan, tüzel kişiler bakımından, gerçek kişilere geçerli olan kanuni yerleşim yeri söz konusu olmadığı³⁹² gibi gerçek kişilerin iradî yerleşim yerinin tayininde ortaya çıkan, yerleşmek niyeti ve oturma şartlarının gerçekleşmesi³⁹³, tüzel kişiler açısından gerekli değildir. Tüzel kişiler bakımından genel bir hüküm niteliği taşıyan Türk

³⁸⁹ Arsebük, s. 230; Berki, s. 78; Akipek /Akıntürk, s. 457.

³⁹⁰ Bilge (Medenî Haklar), s. 31.yerleşim yerinin seçimi, şahsa sıkı sıkıya bağlı haklardandır. bkz. Ertaş (Şahsa sıkı sıkıya bağlı haklar), s. 2.

³⁹¹ Saymen, s.73; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 185; Zevkliler/Havutçu, s. 160.

³⁹² Saymen, s.72.

³⁹³ Bilge (Medenî Haklar), s. 31; Helvacı, Serap: Gerçek kişiler, İstanbul 2006, s.67.

Medenî Kanunu'nun 51. maddesinde, tüzel kişiler, seçtikleri yerleşim yerini, kuruluş belgelerinde göstermekle zorunlu tutulmamıştır. Kuruluş belgesinde yerleşim yerinin belirtilmemesi halinde; tüzel kişinin işlerinin yönetildiği yer, yerleşim yeri olarak kabul edilmiştir. Tüzel kişilerin işlerinin yönetildiği yer; günlük işlerin yürütüldüğü yeri ifade eder³⁹⁴.

Türk Medenî Kanunu'nun 19. maddesinin II. fıkrasında; bir kimsenin yerleşim yerinin tek olması, aynı zamanda birden fazla yerleşim yerinin bulunamayacağı belirtilmektedir. Yerleşim yerinin teklîğinin, tüzel kişiler açısından da geçerli olup olmadığı tartışmalıdır. Türk Medenî Kanunu'nun 19. maddesinin son fıkrasında; sadece, ticarî ve sınaî kuruluşlar bakımından, yerleşim yerinin teklîğine istisna getirilmesi karşısında; bunlar dışında kalan tüzel kişiler açısından, yerleşim yerinin tek olmasının esas olduğu söylenebilir³⁹⁵. Buna göre; derneklerin de, gerçek kişilerde olduğu gibi, yerleşim yerinin tek olması gerekir. Bu istisnanın, getirilmiş olmasının nedeninin; ticaret şirketlerinin, şube açabilmeleri ve bu şubelerin işlemlerinden doğan ihtilafların, şubenin bulunduğu yer mahkemesinde görülebilmesine ilişkin Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 17. maddedeki hükmünün saklı tutulması olduğu, kabul edilmektedir. Derneklerin de, Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesine göre; tüzüklerinde şube açılacağını belirtmesi şartıyla, faaliyetlerinin yürütülmesi bakımından, derneğin bir iç örgütlenmesine ilişkin olarak, gerekli gördükleri yerlerde, şube açmaları mümkündür. Derneklerin de, ticaret şirketleri gibi şubelere sahip olması, onların da birden fazla yerleşim yerine sahip olabileceği anlamına gelmez³⁹⁶. Nitekim; şubenin tüzel kişiliği olmaması sonucu, derneğin yerleşim yerine bağlı olup, kendine ait bir yerleşim yerinin olması düşünülemez³⁹⁷. Ancak; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 17. maddesi

³⁹⁴ **Oğuzoğlu**, s. 345; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 185. Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinde; derneğin yerleşim yerinin de tüzükte yer alması zorunlu kılınmıştı. 5253 sayılı yeni dernekler Kanunu'nun 38. maddesinin B bendi ile bu zorunluluk kaldırılmıştır.

³⁹⁵ **Oğuzoğlu**, s. 345; **Akünel**, s. 30.

³⁹⁶ **Akünel**, s. 30; **Saymen**, s.69. Saymen'e göre;Medenî Kanun'daki hükmün açıklığı karşısında, birden fazla yerleşim yerine, ticari ve sınaî nitelikteki tüzel kişiler sahip olabilir. Medenî Kanun tüzel kişileri için bu yönde hüküm olmadığı için yerleşim yerinin teklîği geçerlidir. **Saymen**, s.69. Aksi yönde görüş için bkz. **Arsebük**, s. 237.

³⁹⁷ **Akünel**, s. 30; **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 31.

gereğince; iflas davaları istisna olmak üzere, şubenin işlemlerinden dolayı, şubenin bulunduğu yer mahkemeleri de yetkilidir³⁹⁸.

Türk Medenî Kanunu'nun 20. maddesine göre; herkesin mutlaka bir yerleşim yerinin olması zorunluluğundan hareketle, yenisinin edinilmesi şartıyla, yerleşim yerinin değiştirilebileceği düzenlenmiştir. Derneklerin yerleşim yerini değiştirmesi, ancak, tüzük değişikliği ile mümkündür. Bu şekilde bir tüzük değişikliği için; dernek genel kurulunun salt çoğunlukla toplanıp, toplantıya katılanların da salt çoğunluğu ile bu yönde bir karar alması gerekir (TMK. m.78/II, m. 81). Bu tüzük değişikliğinin, Dernekler Yönetmeliğinin 17. maddesinin I. fıkrasının, b bendi gereğince, genel kurul toplantısını izleyen otuz gün içinde, yönetim kurulu başkanı tarafından genel kurul sonuç bildiriminde, mülkî idare amirliğine bildirilmesi zorunludur.

3.Vatandaşlığı

Tüzel kişiliğin vatandaşlığının olup olmadığı meselesi doktrinde oldukça tartışılmış, her iki yönde de görüşler öne sürülmüştür³⁹⁹. Tüzel kişilerin, uyruğunun bulunmayacağını savunanlara göre; vatandaşlık, kişi ile devlet arasındaki hukukî ve siyasî bağıdır. Tüzel kişiler bakımından hukukî bağ söz konusu iken, siyasî bağın bulunması mümkün değildir. Bunun yanında vatandaşlık, sadakat bağına da bağlanmaktadır. Tüzel kişiler, niteliği itibariyle böyle bir duyguya sahip olamazlar. Sadece şahsî statülerinin tespiti mümkündür. Doktrinde hâkim olan, tüzel kişilerin vatandaşlığının bulunduğu yönündeki görüşe göre ise; vatandaşlığın sadece, hukukî ve siyasî bir bağ olarak tanımlanması doğru değildir. Elbette, bu ikisinin de varlığı gerekmele birlikte, vatandaşlık, tüzel kişilerin hukukî statülerini belirler. Nitekim; kanunlarda yerli ve yabancı tüzel kişilerden bahsedilmekte, bunların ayrımında

³⁹⁸ Saymen, s.69; Akünal, s. 30; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 31; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 185; Öztan (Hukukun Temel kavramları), s. 311. Saymen'e göre; bütün tüzel kişiler, Hukuk Usulü Huhakemeleri Kanunu'nun 17. maddesi açısından, birden fazla yerleşim yerine sahiptir denilebilir. Saymen, s.69.

³⁹⁹ Tekinalp, Gülören: "Türk Hukuku'nda Ortaklıkların Vatandaşlığı", İstanbul Üniversitesi'nin 50. Yıl Armağanı – Cumhuriyet Döneminde Hukuk, İstanbul 1975, s. 552; Doğan, Vahit: Türk Vatandaşlık Hukuku, 5. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005, s. 195,196.

çeşitli kriterler getirilmesi zorunluluğu doğmaktadır. Tüm bu sebeplerden, tüzel kişilerin de vatandaşlığının bulunması bir zorunluluktur⁴⁰⁰.

Gerçekten; tüzel kişilerin uyruğunun bulunması, tüzel kişi hakkında hangi ülke kanunlarının uygulanacağı⁴⁰¹, iki ülke arasında karşılıklılık esasına dayanan hakların kazanılması ve diplomatik himayeden faydalanılabilmesi gibi çeşitli açılardan önem taşır⁴⁰².

Tüzel kişilerin, vatandaşlığının nasıl belirleneceği de tartışmalı bir konudur. Tüzel kişinin vatandaşlığının tespitinde; kurucuların vatandaşlığı, tüzel kişinin merkezi, tüzel kişinin faaliyetlerinin merkezi, tüzel kişiyi fiilen kontrol altında bulduranların vatandaşlığı, tüzel kişiliğin kurulduğu yer olmak üzere çeşitli kriterler öne sürülmüştür⁴⁰³. Doktrinde kabul edilen görüşe göre; tüzel kişilerin uyruğu, merkezinin⁴⁰⁴ bulunduğu devlete göre belirlenir⁴⁰⁵.

Derneklerin vatandaşlığının, derneklere ilişkin hükümlerdeki ifadelerin de dikkate alarak şu şekilde tespiti mümkündür. Öncelikle; Türk Medeni Kanunu'nun 92. maddesinde “*yabancı dernek*” ifadesi kullanılmış olmakla, derneklerin de yabancı ve yerli olarak ayrıldığı ve bu ayrıma istinaden yer yer farklı düzenlemelere tâbi kılındığı söylenebilir (TMK.m.92). Türk Medeni Kanunu'nun 92. maddesi ile 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 5. maddesinde derneklerin uluslararası faaliyetinden bahsedilirken, “*yurt dışında kurulan*” ifadesi kullanılmıştır. Buradan

⁴⁰⁰ İlgili görüşler için bkz. **Tekinalp** (Vatandaşlık), s. 552; **Doğan**, s. 196.

⁴⁰¹ **Saymen**, s.73.

⁴⁰² **Akünel**, s. 32.

⁴⁰³ **Tekinalp** (Vatandaşlık), s. 558 vd.; **Özkan** Işıl: Türk Devletler Hususi Hukukunda Bağlama Noktası Olarak İkametgâh Mutad Mesken ve İşyeri, 2003, s.80,81; **Doğan**, s.197 vd.; **Nomer**, Engin: Vatandaşlık Hukuku, XV.bası, Filiz Kitapevi, İstanbul 2005, s. 37.

⁴⁰⁴ Doktrinde; tüzel kişilerin merkezinin bulunduğu yerin değil, yerleşim yerinin bulunduğu yerin, tüzel kişinin vatandaşlığının belirlenmesinde kriter olabileceği savunulmuştur. **Özkan** (Bağlama Noktaları), s.81. Dernekler açısından bu ayrımın önemi yoktur. Şöyle ki; 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde düzenlenen tanımlarda, derneğin merkezi, yerleşim yerinin bulunduğu il veya ilçe olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan; her iki kriter de aynı yeri işaret etmektedir.

⁴⁰⁵ **Arsebük**, s. 236; **Bilge** (Medenî Haklar),s.40; **Özsunay**, s. 88; **Akünel**, s. 29; **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 31; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 186; **Öztan**(Hukukun Temel kavramları), s. 311. Yargıtay bir kararında, tüzel kişilerin uyruğunun belirlenmesi bakımından, Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 40. ve 41. maddeleri hükümlerinin kıyasen uygulanmasını ve idari makamlarca tüzel kişinin uyruğuna ilişkin karara karşı idari yargıya gidilebileceğine karar verilmiştir. 11.HD. T: 29.12.1988, E: 1988/2779, K: 1988/8004 (YKD.1989,S.9,s.1282; **Akünel**, s. 33).

hareketle; Türkiye’de kurulan bir derneğin vatandaşlığının da Türkiye olduğu söylenebilir⁴⁰⁶. Türk Medeni Kanunu’nun 59. maddesine göre; dernekler, kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri, *yerleşim yerinin* bulunduğu yerin en büyük mülkî amirine verdikleri anda kurulmuş ve tüzel kişilik kazanmış olur. Böylelikle; dernek, yerleşim yerinin bulunduğu yerde, aynı zamanda kurulmuş da olur. Bunun dışında; “yabancı dernekler ile merkezleri yurtdışında bulunan dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşlar nin, bu kanunun “yabancı dernekler ile merkezleri yurtdışında bulunan dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşların, Türkiye’deki şube ve temsilcilikleri” hakkında da uygulanacağı hükmündeki “*yabancı dernekler ile merkezleri yurtdışında bulunan dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşlar*” ifadesi ile Dernekler kanunu’nun vatandaşlığın belirlenmesinde, “merkez” kavramını esas almıştır. Nitekim; daha önce de belirttiğimiz üzere⁴⁰⁷, Türk Medeni Kanunu’nun 2. maddesindeki tanımlarda, dernek merkezi ile yerleşim yeri, aynı il veya ilçeyi kastetmektedir. Bu açıdan; derneklerin vatandaşlığının tespiti, hem kuruluş yeri hem de merkezine ilişkin kriterin bir arada dikkate alınması ile yapılmıştır⁴⁰⁸.

Türk Medenî Kanunu’nun 93. maddesi; Türkiye’de yerleşme hakkına sahip olan yabancı gerçek kişilerin, dernek kurabileceği veya kurulmuş olan derneklere üye olabilecekleri düzenlenmiştir. Bu durumda; Türkiye’de yerleşme hakkına sahip gerçek kişilerin kurduğu ve bütün üyeleri yabancı olan bir derneğin uyruğu, merkezi Türkiye’de olduğu için Türkiye Cumhuriyeti olarak kabul edilecektir. Bu durumda; Köy Kanunu’na göre; yabancı tüzel kişilerin, köylerde gayrimenkul edinmeleri yasak iken, merkezi Türkiye’de olan bu şekilde kurulmuş bir dernek, Dernekler Kanunu’nun 22. maddesine göre; yabancı tüzel kişiler ilişkin hiçbir sınırlamaya tâbi olmaksızın, taşınmaz mal sahibi olabilecektir.

Bundan başka; yabancı dernekler, *Türk Medenî Kanunu’nun 92. maddesine göre*; Bakanlar Kurulunun izni ile, Türkiye’de şube açabilecek ve üst kuruluş

⁴⁰⁶ Doğan, s. 201.

⁴⁰⁷ Bkz. s.94, dn. 382.

⁴⁰⁸ Doğan, s. 202.

kurabileceklerdir⁴⁰⁹. Bizim hukukumuzda göre; şubenin dernekten ayrı bir tüzel kişiliği bulunmadığı için, bir yabancı derneğin Türkiye’de şube açması halinde, şubenin ayrıca uyruklüğünün tartışılmasına gerek yoktur⁴¹⁰. Ancak; aynı maddeye göre; yabancı derneklerin Türkiye’de üst kuruluş kurmaları bakımından, bu üst kuruluşların kendisini oluşturan dernek veya federasyonlardan bağımsız ayrı bir tüzel kişiliği bulunması karşısında, bunların da kendilerine ait merkezleri olacaktır⁴¹¹. Bu açıdan; bunların da merkezlerinin ve kuruluş yerlerinin Türkiye olması, bunların da vatandaşlığının Türkiye Cumhuriyeti olması sonucunu doğurur.

4. Kişilik Hakları ve Kişiliğin Korunması

Tüzel kişiler, hukuk düzenince kendilerine kişilik tanınmış, hak ehliyetine sahip birer hak süjesi olmaları bakımından, malvarlığı hakları yanında, parayla ölçülemeyen haklara da sahiptirler. Bu açıdan, tüzel kişiler, yapılarına uygun düştüğü ölçüde, gerçek kişiler gibi, kişilik değerleri bakımından hak ehliyetine sahiptirler⁴¹². Ancak; tüzel kişiler ile gerçek kişilerin, aynı kişilik değerlerine sahip olması, yapıları gereği mümkün değildir. Bu açıdan; tüzel kişilerin, sahip oldukları kişilik hakları, yapılarına uygun düşenler ile sınırlıdır. Tüzel kişi olan dernekler de, yapılarına uyan

⁴⁰⁹ Dernekler Yönetmeliği’nin 28. maddesinin II. fıkrasına göre; yabancı derneklerin Türkiye’de şube, temsilcilik ve üst kuruluş yanında, dernek de kurabilecekleri düzenlenmiş olmakla beraber, Türk Medenî Kanunu’nun 92. maddesinde, yabancı derneklerin Türkiye’de dernek kurabilecekleri düzenlenmemiştir. Ayrıca; Türk Medenî Kanunu’nun 93. maddesinde; sadece, Türkiye’de yerleşim yeri bulunan gerçek kişilere Türkiye’de dernek kurma hakkı verilmiştir.

⁴¹⁰Yabancı bir derneğin şubesinin, hangi hukuk sistemine göre tüzel kişilik sahibi olup olmadığının tespit edileceği konusunda akla sorular gelebilir. Yabancı bir derneğin, Türkiye’de açılmış olan şubesine hangi ülke hukukunun uygulanacağı konusunda, Dernekler Kanunu’nun 1. maddesi yol gösterici niteliktedir. Bu maddeye göre; Dernekler Kanunu’nun uygulama alanı, Türkiye’deki dernek, dernek şube veya temsilcilikleri, federasyonlar, konfederasyonlar ve yabancı dernekler ile merkezleri yurt dışında bulunan dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşların Türkiye’deki şube veya temsilciliklerinin yasak ve izne tâbi faaliyetlerini, yükümlülüklerini, denetimlerini ve uygulanacak cezalar ile derneklere ilişkin diğer hususları da kapsamaktadır. Dernekler Kanunu bu açıdan, yabancı şube veya Derneklerin şube, temsilcilik veya üst kuruluşlara ilişkin dernekler hukukunun kamu boyutunu düzenlerken, dernekler hukukunun özel hukuk boyutunu, Türk Medenî Kanunu düzenlemiştir. Bu açıdan; yabancı derneklerin Türkiye’deki şubelerinin de, Türk Medenî Kanunu ve Dernekler Kanunu’na tâbi olduğu ve şubenin, bizim hukuk sistemimizde anlaşıldığı üzere, dernekten ayrı bir tüzel kişiliği olmayan, örgütsel bir birim olarak kabul edilmesi gerekir.

⁴¹¹ 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu’nda; tüzel kişiliğin, derneğin “merkezinin” bulunduğu yerdeki mülki amire, kuruluş belgesi, dernek tüzüğü ve gerekli belgelerin verilmesiyle kazanılacağı düzenlenmekteydi.

⁴¹²Arsebük, s.269; Oğuzoğlu, s.345; Velidedeoğlu/Ataay, s.55; Kılıçoğlu, Ahmet: “Tüzel Kişi Manevi Tazminat İsteyebilir mi?”, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Diyarbakır 1983, S.1,s. 290; Özsunay, s.69;Zevkliler/Acabey/ Gökyayla, s.548; Akipek/Akıntürk, s. 559.

kişilik değerleri üzerinde hak sahibi olabileceklerdir. Buna göre; tüzel kişi olarak, biyolojik bir yapıya sahip olmayan dernekler, yaradılış gereği gerçek kişilerin sahip oldukları, yaşam, bedensel bütünlük gibi maddi bedensel varlıklarına ilişkin kişilik değerlerine ve resim üzerindeki haklara sahip olamazlar⁴¹³. Buna karşılık; derneklerin şeref, haysiyet gibi manevi kişilik değerlerine ve ekonomik hürriyeti ve ekonomik faaliyetleri bakımından giz çevresi⁴¹⁴ gibi, ekonomik kişilik değerlerine sahip olması mümkündür⁴¹⁵.

Tüzel kişiler, yapıları itibariyle, gerçek kişilere ait bir takım kişisel değerlere ve bunlardan oluşan kişilik haklarına sahiptirler. Bu nedenle; tüzel kişilerin, sahip oldukları bu hakları koruyucu yollardan da yararlanabileceği kuşkusuzdur⁴¹⁶. Zira; bir varlığa kişilik tanınması, kişiliği meydana getiren değerlerin korunması gereğini de beraberinde getirir⁴¹⁷. Kişiliğin korunması, kişilerin, hukuk alanında bir hak süjesi olmasından hareketle gerekli görülmüştür⁴¹⁸. Bu açıdan, esas itibariyle, kişiliğin içe ve dışa karşı korunmasını düzenleyen Türk Medenî Kanunu 23., 24. ve 25. maddeleri, gerçek kişiler açısından düzenlenmiş olmakla birlikte, tüzel kişiler de; bağımsız bir kişi olarak kabul edilmeleri ve Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesinde, gerçek kişilerle aralarındaki mahiyet farklılıklarının doğurduğu ayrık durumlar hariç, gerçek kişilere eşit hak ehliyetine sahip olduklarından hareketle, kişiliğin **dışa** karşı korunmasının (TMK. M.24) tüzel kişiler açısından da geçerli olacağı kabul edilmektedir. Buna göre; tüzel kişi olarak dernekler; ad, şeref ve

⁴¹³ Bilge (Medenî Haklar),s.42; Saymen, s.75; Velidedeoğlu/Ataay, s.55; Akünal, s. 29; Özsunay, s.69; Zevkliler /Acabey/Gökyayla, s.548; Okur, s. 379; Öztan (Tüzel Kişiler), s.30; Oğuzman / Selici/ Oktay, s. 186; Akipek/Akıntürk, s. 559; Zevkliler/ Havutçu, s. 160.

⁴¹⁴ Daha önce de belirttiğimiz üzere; dernekler, manevi amaçlarla kurulabilmelerine karşın, amaçlarına ulaşabilmeleri açısından, ticari faaliyette bulunabileceklerdir. Bu ticari faaliyetleri bakımından, bir takım ticari sırlarının olması ve bunların korunmasının gerekliliği, dernekler açısından da söz konusu olacaktır. Ancak; derneğin, amacını gerçekleştirmeye yönelik faaliyetleri bakımından, bunların, gerçek kişilerde olduğu gibi bir giz çevresinin olması kanımızca mümkün değildir. Dernekler; tüzüklerinde, çalışma konularını ve faaliyetlerini belirtmek zorunda oldukları gibi, derneklerde iç denetim esas olmakla birlikte, faaliyetlerinin amaca uygun olması bakımından dış denetim de söz konusudur. Bu açıdan; derneklerin faaliyetlerini, gerçek kişilerde olduğu gibi, bir sır perdesi içinde saklamaları mümkün değildir.

⁴¹⁵ Gönensay, s.141; Arsebük, s.269; Bilge (Medenî Haklar),s.40; Saymen, s. 74; Velidedeoğlu/Ataay, s. 56; Oğuzoğlu, s. 345; Kılıçoğlu, s. 290; Özsunay, s.69; Okur, s. 379; Akünal, s. 29; Zevkliler /Acabey/ Gökyayla, s. 548; Öztan (Tüzel Kişiler), s.30; Oğuzman / Selici/ Oktay, s. 186; Dural/Öğüz, s. 226 Akipek/Akıntürk, s. 559; Zevkliler/ Havutçu, s. 160.

⁴¹⁶ Kılıçoğlu, s. 292.

⁴¹⁷ Bilge (Medenî Haklar),s.41.

⁴¹⁸ Saymen, s. 74.

saygınlık, ekonomik faaliyetleri açısından giz çevresi gibi “manevi kişilik değerleri” ne, sahip oldukları gibi, bu kişilik haklarının korunması bakımından; yaşam ve beden bütünlüğünün korunmasına ilişkin davalar dışında, şahsiyetin ve şahsi menfaatlerin korunmasına yarayan davalar, bu menfaatleri ihlâl edenlere karşı açılabilir⁴¹⁹. Bundan başka; basın ve diğer iletişim araçları ile yapılan saldırılarda düzeltme ve cevap hakkından da yararlanır⁴²⁰.

Türk Medenî Kanunu'nun 25. maddesinde, kişiliği koruyan davalar düzenlenmiştir. Tüzel kişilerin, mahiyetleri gereği sahip olabildikleri kişilik değerlerine karşı gerçekleşen saldırılar bakımından, Türk Medenî Kanunu'nun 25. maddesinde belirtilen, tecavüze son verilmesi davasını, tecavüz tehlikesini önlemesi davasını, tecavüzün hukuka aykırılığının tespiti davasını, tecavüzün hukuka aykırılığının tespiti davasını açabilecekleri gibi, bu saldırılar sonunda, verilen maddi ve manevi zararların tazminini de talep edebileceklerdir. Türk Medenî Kanunu'nun 25. maddesinde öngörülen davalar ile maddi tazminat davasının açılması hususunda bir şüphe olmamakla birlikte, Borçlar Kanunu 49. maddeye göre, kişilik hakkına hukuka aykırı tecavüz halinde manevi tazminat talep edip edemeyecekleri tartışmalıdır⁴²¹. Bu görüşü savunanlara göre; tüzel kişiler, yapıları itibariyle, gerçek kişilere ait bir takım kişisel değerlere ve bunlardan oluşan kişilik haklarına sahip olabilmeleri bakımından, kişiliğin korunmasına ilişkin davalardan da yararlanabilirler. Ancak; bir kişinin ruhsal hayatında, sarsıntı, çöküntü, acı, elem ve ızdırap olarak ortaya çıkan manevi zararın karşılanması amacıyla, bir türlü tatmin ve tamir yolu olarak görülen manevi tazminat, yapıları gereği tüzel kişiler tarafından istenemez. Zira; bir tüzel kişinin ruhsal hayatından bahsedilemeyeceğinden, kişilik haklarına yapılan saldırı sonucu, acı ızdırap duyması mümkün değildir. Bu nedenle; tüzel kişilerin manevi zarara uğramasının ve bu zararın giderilmesine yönelik manevi tazminat talebinde de bulunamayacağı söylenebilir.

⁴¹⁹ Saymen, s. 74; Velidedeoğlu/Ataay, s.56; Oğuzoğlu, s. 345; Özsunay, s. 69-70; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 548; Öztan (Tüzel Kişiler), s.30; Dural/Öğüz, s. 226; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 186.

⁴²⁰ Akünel, s. 29; Öztan (Tüzel Kişiler), s.30.

⁴²¹ Kılıçoğlu, s. 292; Dural/Öğüz, s. 226.

Tüzel kişilerin, psikolojik varlığının bulunmadığı ve olaylar karşısında, acı ve ızdırap duyamayacağı ve bu sebeple sadece tüzel kişiler kişilik hakkını, ancak Türk Medenî Kanunu'nun 25. maddesinde öngörülen, manevi tazminat dışındaki davalar ile kişilik değerlerini, koruyabileceklerine dair görüşler de var olmakla beraber⁴²², genellikle doktrinde kabul edilen görüşe göre; tüzel kişiler de kişilik haklarının hukuka aykırı bir saldırıya uğraması halinde, manevi tazminat davası açabileceklerdir⁴²³.

Tüzel kişilerin, manevi tazminat davası açabileceklerine ilişkin görüş, değişik gerekçelere dayandırılmaktadır. Bir görüşe göre; öncelikle, tüzel kişiliğin niteliği ile ilgili olarak, varsayım teorisi⁴²⁴ kabul edildiği takdirde, tüzel kişinin, kişilik değerlerine yapılan, hukuka aykırı bir saldırı karşısında, tüzel kişiliği oluşturan kişilerin duyduğu elem, acı ve ızdırabın, tüzel kişinin elem, acı ve ızdırabı olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Tüzel kişiliğin farazi kişilik⁴²⁵ olduğunun kabulü durumunda da tüzel kişiler, organları vasıtasıyla, irade açıklamasında buldukları, organların iradesi, tüzel kişinin iradesi olarak kabul edilir. Bunun bir sonucu olarak da; tüzel kişiye karşı gerçekleşen hukuka aykırı bir saldırıda, tüzel kişilerin organlarını oluşturan kişilerin duymuş oldukları acı ve ızdırap, tüzel kişinin

⁴²² Bu görüşü savunanlara göre; bir kişinin ruhsal hayatında, sarsıntı, çöküntü, acı, elem ve ızdırap olarak ortaya çıkan manevi zararın karşılanması amacıyla, bir türlü tatmin ve tamir yolu olarak görülen manevi tazminat, yapıları gereği tüzel kişiler tarafından istenemez. Zira; bir tüzel kişinin ruhsal hayatından bahsedilemeyeceğinden, kişilik haklarına yapılan saldırı sonucu, acı ızdırap duyması mümkün değildir. Bu nedenle; tüzel kişilerin manevi zarara uğramasının ve bu zararın giderilmesine yönelik manevi tazminat talebinde de bulunamayacağı sözlenebilir. **Kılıçoğlu**, s. 293-294.

⁴²³ **Arsebük**, s.254; **Saymen**, s. 74; **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 56; **Akünel**, s. 29; **Zevkliler /Acabey/ Gökyayla**, s. 548; **Öztan** (Tüzel Kişiler), s.30; **Dural/Öğüz**, s. 226; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 186; **Eren**, Borçlar Hukuku, s. 794.

⁴²⁴ Tüzel kişilerin, gerçek kişilerden farklı olarak, maddi bir varlığının bulunmaması, bunların hukuki alemdeki varlığının, net bir şekilde açıklanması gerekliliğini doğurmuştur. Bu amaçla, doktrinde; tüzel kişilerin niteliğini açıklayan bir takım teoriler ileri sürülmüştür. Bu teorilerden, “varsayım” (*farazilik*) ile “gerçek kişilik” (*gerçeklik*) teorileri, özellikle, kanun koyucuların, tüzel kişileri, benimsedikleri teoriye göre şekillendirmeleri açısından önem taşır. Varsayım teorisi kısaca; hak ehliyetine sadece insanların sahip olabilmemesine karşın; bir takım sosyal ihtiyaçlar sebebiyle, insanlardan başka yapay varlıklara da hukuk düzeni tarafından istisnai olarak tanınmıştır. Bu anlamda; tüzel kişiler fiil ehliyetine sahip olamazlar, hak ehliyetine de çok sınırlı alanda, varsayımsal olarak sahiptirler.bkz. **Akünel**, s. 14.

⁴²⁵ Gerçek kişilik teorisinde ise; tüzel kişiler, insanlar gibi gerçek varlıklardır. Bunların, insanlardan tek farkı, maddi bir varlıklarının bulunmayışıdır. Tüzel kişiler de aynı gerçek kişiler gibi hak ve fiil ehliyetine sahiptirler. Ancak; yapıları sebebiyle, iradelerini organları ile oluşturur ve iletirler.bkz. **Akünel**, s.15.

duyduğu acı ve ızdırap olarak değerlendirilecek ve tüzel kişi (bu arada dernek), manevi tazminat davası açabilecektir⁴²⁶.

Aynı yöndeki görüşe göre; tüzel kişilerin, manevi tazminat davası açabileceğini kabul etmek, pratikte de oluşacak bir çok sorunun önüne geçer. Buna göre; manevi tazminat davasının, ancak derneğin manevi kişilik değerlerine girilen hukuka aykırı saldırı sebebiyle, bu derneğin üyelerinin, duydukları acı ve ızdırap sebebiyle uğradıkları manevi zarar nedeniyle tüzel kişiyi oluşturan kişilerin, meselâ; bir dernek açısından, derneğin üyelerinin açması gerektir. Bunun yanında; hukuka aykırı saldırının, tüzel kişiliğe mi yoksa tüzel kişiyi oluşturan kişilerin kişilik haklarına mı yöneldiği hususunda tartışmalı durumlar ortaya çıkabilir⁴²⁷. Gerçekten; bazı durumlarda, tüzel kişinin mi yoksa onu teşkil eden kişilerin veya organlarının mı kişilik haklarının ihlâl edildiğinin belirlenmesi sorun teşkil edebilir. Daha önce de belirttiğimiz üzere; tüzel kişiler, kendisini oluşturan kişi veya mallardan bağımsız bir kişiliğe sahiptirler. Kişi toplulukları ve bu arada konumuz olan dernekler bakımından düşünüldüğünde; derneği oluşturan kişiler yanında, derneğin kişiliği bunlardan ayrı ve bağımsızdır. Bu açıdan; her somut olay bakımından, derneğin kişilik değerlerine yönelmiş bir saldırının mı, yoksa dernek işleriyle ilgili olsa dahi, derneği oluşturan kişinin ya da kişilerin kişiliğine yönelik bir saldırının olduğunun tespiti gerekir. Meselâ; bir derneğin, yönetim kurulu üyelerinin, toplanan bağışları kendi çıkarlarına kullandıklarına ilişkin gerçek dışı iddialarda bulunulması halinde, derneğin mi, yoksa dernek organını teşkil eden kişilerin şahsına yönelik mi saldırı söz konusudur? Yönetim organı, derneği temsil etmesi bakımından, organın fiilleri, derneğin fiilleri olarak ortaya çıktığı düşünülürse; derneğin yürütme organının, yaptığı eylem, derneğin yaptığı bir eylemdir ki, bu durumda, esas itibariyle, derneğin, yapılan bağışları kendi çıkarına kullandığı ve derneğin kişiliğinin saldırıya uğradığı sonucuna varılabilir. Diğer taraftan; hukuka aykırı saldırının hedefinin, yürütme organını teşkil eden kişilerin kişilik değerlerine yöneltildiği ve saldırının derneği değil, bu kişileri toplum içinde rencide etmek için gerçekleştiği ve organı

⁴²⁶ **Oğuzman/Öz**, s. 647; **Oğuzman**, Kemal:“İsviçre ve Türkiye’de Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu’nda Şahsiyetin Hukuka Aykırı Tecavüze Karşı Korunması ve Özellikle Manevi Tazminat Davası bakımından Yapılan Değişiklikler”, Prof. Dr. Halûk Tandoğan’ın Hatırasına Armağan, Ankara 1990, s.41; **Dural/Öğüz**, s. 226.

⁴²⁷ **Dural/Öğüz**, s. 226.

oluşturan kişilerin ayrı ayrı kişiliği koruyucu davaları açmaları gerektiği iddia edilebilir. Kanımızca; derneğin organına yapılan böyle bir saldırının, derneğe yapılmış olarak kabulü için saldırının niteliği, saldırı amacıyla kullanılan ifadeler her olayın özelliğine göre titizlikle incelenmelidir. Zira; bazı durumlarda, yapılan saldırının, derneğe mi, yoksa dernek üyelerini veya organlarını teşkil eden kişilere mi yapıldığının tespiti güçlük arz edebilir.

Tüzel kişilerin manevi tazminat davası açabileceğini savunan diğer bir görüşe göre ise; manevi tazminat, maddi tazminatın bir uzantısı, tamamlayıcısı olarak görülmesi gerekir. Bu açıdan; manevi tazminatın amacı, kişilik haklarının saldırıya uğramasından acı duyan kişilerin, öçlerini alarak keyiflenmesi değil, bu saldırının neden olduğu zararın karşılanmasıdır⁴²⁸. Manevi tazminata bu şekilde bir yaklaşım; hem ayırt etme gücüne sahip olmayan gerçek kişiler hem de tüzel kişiler açısından, manevi tazminat talebinde bulunmak mümkün görünmektedir⁴²⁹. Aksi yaklaşım; acı ve ızdırap duymadığından bahisle, bu kişilere karşı serbestçe hukuka aykırı saldırılarda bulunulabileceği sonucuna götürür ki; bu durum, kişiliğin korunmasını oldukça zayıflatıcı bir yaklaşımdır⁴³⁰.

Tüzel kişilerin, yapıları gereği, bir olaydan acı ızdırap duymaları mümkün olmamakla birlikte; bunların da, beden bütünlüğü ve yaşam gibi değerler dışında, gerçek kişiler gibi, manevi kişilik değerlerine sahip olduğu ve tüzel kişilerin de bu haklarının ihlâl edilebileceği kabul edilmektedir ki; kişilik değerlerine sahip tüzel kişilerin, bu değerlerin ihlâlüne karşı tam olarak korunması da gerekir. Tüzel kişilerin, yapılan hukuka aykırı fiillerden, manevi olarak acı ve ızdırap duyamayacağından hareketle, manevi tazminat davası açma hakkının tanınmaması, kişiliği koruyan davalardan farklı bir fonksiyona sahip olan manevi tazminat davasından, tüzel kişilerin yararlanamaması ve kişilik haklarının tam olarak korunup,

⁴²⁸ **Serozan**, Rona: “Manevi Tazminat isteminde Değişik Bir Yaklaşım”, Prof. Dr. Halûk Tandoğan’ın Hatırasına Armağan, Ankara 1990, s. 95.

⁴²⁹ Aynı görüş çerçevesinde; tüzel kişilerin yapıları itibariyle manevi tazminat isteyemeyeceklerine ilişkin görüşe karşı, kişilik ihlalinin sonucunda zarar veren kişinin, tüzel kişilik perdesinin arkasına saklanması sonucu adaletsiz durumların ortaya çıkması halinde, “*tersine perdenin aralanması*” suretiyle, tüzel kişiliğin arkasındaki kişilerin, manevi tazminat isteyebilecekleri kabul edilebilir. Bu durum; yansıma yoluyla zarar görmüş üçüncü kişilerin manevi tazminat talebi olarak da yorumlanabilir. bkz. **Serozan** (Manevi Tazminat), s. 97.

⁴³⁰ **Serozan** (Manevi Tazminat), s. 95.

verilen zararların telafî edilememesi sonucunu doğuracaktır. Bu durum aynı zamanda, kişiler arasındaki eşitliğe de aykırıdır. Zira; Türk Medenî Kanunu 25. maddede olduğu gibi, Borçlar Kanunu'nun 49. maddesinde de, hem gerçek kişileri hem de tüzel kişileri temsil eden “kişi” tabiri kullanılmıştır⁴³¹. Bunun yanında; derneğin, fiil ehliyetini organları aracılığı ile kullanması, organlarının, adeta insanların kolu bacağı gibi onun ayrılmaz parçaları olması karşısında, derneğe yönelmiş olan bir hukuka aykırı saldırıdan, organlarını oluşturan kişilerin manevi acı ve ızdırap duyması nedeniyle, derneği manevi zarara uğradığını ve manevi tazminat davası açabileceğini kabul etmek gerekir.

Kişiliğin **dışa** karşı korunmasına ilişkin davalardan, tüzel kişilerin de yararlanabileceği kabul edilmekle birlikte; kişiliğin **içte** karşı korunmasına ilişkin Türk Medenî Kanunu'nun 23. maddesinin, tüzel kişi olan dernekler açısından ne şekilde değerlendirileceğinin de tartışılması gerekmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere; Türk Medenî Kanunu'nun 23. maddesi, gerçek kişiler açısından düzenlenmiştir. Türk Medenî Kanunu'nun 23. maddesini incelediğimizde;

“Kimse, hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez.

Kimse özgürlüklerinden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlâka aykırı olarak sınırlayamaz”

demek suretiyle, kimsenin kendi isteğiyle de olsa, kişilik haklarını yok edici veya zedeleyici şekilde, bunlardan vazgeçemeyeceği veya hukuka ya da ahlâka aykırı olarak sınırlayamayacağı düzenlenmiştir. Buna karşın; *Türk Medenî Kanunu'nun 88. maddesine göre*; genel kurul, her zaman, derneğin *feshine* karar verebilecektir⁴³². Böylelikle; dernekler, gerçek kişilerin aksine, kendi varlığını sona erdirebilme hakkına sahiptir.

⁴³¹Tüzel kişiler gibi, temyiz kudretine sahip olmayan kişilerin de manevi acı ve ızdırap duymamaları sebebiyle, manevi tazminat davası açamayacaklarını kabul etmenin, eşitlik ilkesine aykırı olduğu yönünde bkz. **Eren**, Borçlar Hukuku, s. 502.

⁴³²*Türk Medenî Kanunu'nun 88. maddesinin gerekçesinde* belirtildiği üzere; bir derneğin, kendi varlığına son vermesine ilişkin karar ancak, genel kurul tarafından verilebilir. Genel kurul, bu yetkisini, bir başka organa devredemez. *Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesine göre*; genel kurul, derneğin feshi durumunda, genel kurul üyelerinin üçte ikisinin katılımıyla toplanabileceği gibi, yine *Türk Medenî kanunu'nun 81. maddesine göre*; ancak toplantıya katılan üyelerin üçte iki çoğunluğuyla karar verebilecektir.

Bunun yanında; dernekler de, her gerçek veya tüzel kişi gibi, hukuka ve ahlâka aykırı olarak kişilik haklarını zedeleyici şekilde, hak ve fiil ehliyetini sınırlayamaz. Buna göre; bir derneğin, belli bir para karşılığında amacını değiştirmesi, ahlâka aykırı olarak, kişilik değerleri içinde yer alabilecek nitelikteki inanç hürriyetinin ihlâli⁴³³ olarak nitelenebilir.

Derneklerde genel kurulun; dernek üyelerini haklı sebeple üyelikten çıkarması (TMK. m. 67), derneğin diğer organlarını denetleyerek onları haklı sebeple görevden alması (TMK. m.80/II), üyelerin, dernek düzenine uyması ve derneğe sadakat göstermekle yükümlü olması ve bunun yanında, derneğin amacına uygun davranıp, amacı engelleyici davranışlardan kaçınması gereği (TMK. m.71), bir tüzel kişi olan derneğin kendisine has, *ıçe* karşı kendisini korumasına ilişkin haklar olarak değerlendirilebilir. Bu da derneklerin, kişi topluluğu şeklinde örgütlenmiş, bir tüzel kişi olarak, gerçek kişilerden farklı olarak sahip olabildiği haklardır.

C. Davada Taraf Olma Ehliyeti

Tüzel kişiler; Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesi doğrultusunda, sadece gerçek kişilerin, yapıları gereği sahip olduğu haklar dışındaki haklara sahiptirler. Bu açıdan; dernekler de, bir tüzel kişi olmaları bakımından, bu maddenin sınırları içinde, malvarlığı hakları ve şahısvarlığı haklarına sahip olurlar. Derneklerin; bir kişi olarak, hak sahibi olabilmesi, aynı zamanda, haklarının korunmasından da yararlanması zorunluluğunu doğurur⁴³⁴. Bu açıdan; dernekler, gerek şahısvarlığı ve malvarlığına giren değerler olsun, gerekse faaliyetleri ile ilgili iş ve işlemlerinden kaynaklanan nedenlerle olsun, bir tüzel kişilik olarak, bir davada, davacı veya davalı olabileceklerdir⁴³⁵. Zira; davada taraf olma ehliyeti, hak ehliyetinin usul hukukundaki görünüm şeklidir. Bu bakımdan; kişilerin davada taraf olma ehliyetine sahip olup olmadıkları, Medenî Kanun'a göre hak ehliyetine sahip olup olmadıklarına göre

⁴³³ Eren, Borçlar Hukuku, s. 301.

⁴³⁴ Saymen, s. 74.

⁴³⁵ Bilge (Medenî Haklar),s.43;Saymen, s. 75; Oğuzoğlu, s. 345; Özsunay, s. 70-71; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 563; Akipek/Akıntürk, s, 560; Öztan (Hukukun Temel kavramları), s. 311.

tespit edilir⁴³⁶. Bu husus; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 38. maddesinde; "*Davaya ehliyet Kanunu Medenî ile tayin olunur*" denilmek suretiyle düzenlenmiştir. Hak ehliyetine sahip herkes, Usul Hukuku açısından, davada taraf olma ehliyetine de sahiptir⁴³⁷. Bu bakımdan, bir tüzel kişi olarak derneklerin de, davada taraf olma ehliyetine sahip olduğu kuşku götürmez bir gerçektir.

Derneğin, üyelerinden ayrı, bağımsız bir kişiliği olması sonucu, derneğin üyelerine açılan bir dava, derneğe açılmış sayılmaz⁴³⁸. Bunun gibi üyelere karşı açılmış olan bir dava, derneğe karşı açılmış sayılmaz⁴³⁹.

Derneklerin hak ehliyetinin sona ermesi, davada taraf olma ehliyetinin de sona ermesi sonucunu doğurur. Bundan sonra, derneğe karşı dava açılmayacağı gibi, onun adına dava da açılmaz.

Dernekler tüzel kişi olmaları itibariyle, davanın gerçek kişilerde olduğu gibi, şartlarının bulunması halinde mirasçılar ile devamı mümkün değildir. Bu nedenle; hak ehliyetini kaybeden bir derneğin malvarlığına ilişkin olan davalar, mallarının özgülendiği kişiye karşı veya onun adına açılabilir⁴⁴⁰.

III. YAPILARI GEREĞİ SADECE DERNEKLERE İLİŞKİN HAKLAR

Yapılarının gereği tüzel kişilerin sahip olduğu bir takım haklar ve borçlar vardır ki, bunlara gerçek kişilerin sahip olması mümkün değildir⁴⁴¹. Sadece tüzel kişilerin sahip olabildikleri haklar, topluluk hakları olarak da adlandırılmaktadır⁴⁴².

⁴³⁶ **Akünel**, s. 31; **Öztan** (Hukukun Temel kavramları), s. 311.

⁴³⁷ **Pekcanitez**, Hakan/ **Atalay**, Oğuz/ **Özekes**, Muhammed: Medeni Usul Hukuku, 2. Bası, 2001, s.188; **Kuru**, Baki/ **Arslan**, Ramazan/ **Yılmaz**, Ejder: Medeni Usul Hukuku, 15.Bası, Ankara 2004, s.268.

⁴³⁸ **Akünel**, s. 31; **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 32.

⁴³⁹ **Akünel**, s. 31; **Kuru/Arslan/Yılmaz** (Usul Hukuku), s. 269 .

⁴⁴⁰ **Kuru/Arslan/Yılmaz** (Usul Hukuku), s. 269.

⁴⁴¹ **Saymen**, s.63; **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 51; **Okur**,s. 379; **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 27; **Oğuzman /Seliçi/ Oktay**, s. 182; **Akipek/Akıntürk**, s.558.

⁴⁴² **Okur**, s. 379.

Tüzel kişiler kendi aralarında da, bir takım farklı hak ve borçlara sahip olabilirler⁴⁴³. Derneklere özgü topluluk hak ve ödevlerini, şu şekilde sayabiliriz:

A. Üyelerden Ödenti İsteme Hakkı

Yapıları gereği, gerçek kişilerin yararlanması mümkün olmayıp, bir tüzel kişi olan derneklerin yararlanabileceği haklardan biri, derneğin, üyelerinden talep etme yetkisine sahip olduğu, “üyelik aidatı” olarak da adlandırılan, “üyelik ödentisidir”. Bir üye, derneğe girerken, derneğin belirlediği miktar ve aralıklarla, belli bir ödemeyi yapmayı kabul eder ki, buna, “üyelik aidatı” veya Türk Medenî Kanunu’nun tabiriyle “ödenti” adı verilir⁴⁴⁴. Üyelik ödentisi; *Türk Medenî Kanunu’nun 99. maddesinde*, derneğin, amacını gerçekleştirmek için sağladığı gelirler arasında sayılmıştır. Buna göre; dernekler, *Türk Medenî Kanunu’nun 70. maddesinin I. fıkrasında* belirtildiği üzere, amaçlarını gerçekleştirmek ve borçlarını ödemek amacıyla üyelerinden, ödenti adı altında, gelir temin edebilecektir. Böylelikle; üyeler, derneğin ayakta durabilmesi, faaliyetlerini sürdürebilmesi için, derneğe sistemli bir katkıda bulunmuş olmaktadır⁴⁴⁵.

Derneklerin, üyelerinden talep edeceği ödenti miktarını, *Türk Medenî Kanunu’nun 70. maddesi gereğince*, tüzükte düzenlemesi gerekir. Ancak, tüzükte, bu yönde bir düzenleme yoksa, aynı maddeye göre, dernek, üyelerinden, derneğin amacını gerçekleştirmek ve borçlarını ödemek için gerekli olan giderlere, tüm üyelerin eşit miktarda katılması şeklinde ödenti miktarının belirlenmesi gerekir. Ancak; *5253 yeni Dernekler Kanunu’nun 4. maddesinin (h) bendinde*, dernek tüzüğünde gösterilmesi zorunlu, hususlar arasında, üyelerin ödeyecekleri giriş ve yıllık aidat miktarının belirlenme şekli de sayılmıştır⁴⁴⁶.

⁴⁴³ Vakıflar mal toplulukları olduklarından, bunların derneklere olduğu gibi, üyelerinden ödenti veya tüzüğe uygun davranmayı isteme gibi bir hakkından bahsedilemez.

⁴⁴⁴ Akipek/Akıntürk, s. 656.

⁴⁴⁵ Karınca, Eray: “Dernek Gelirleri ve Taşınmaz Mal Edinmeleri”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi 1994, C.18, S.164, s. 62.

⁴⁴⁶ 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu’nun 8. maddesinin (9). bendinde, tüzükte gösterilmesi zorunlu olan hususlar arasında, “üyelerin ödeyecekleri yıllık aidat miktarı” da belirtilmesi gerektiği düzenlenmekteydi. Bu düzenleme karşısında, *Türk Medenî Kanunu’nun 70. maddesinin*, anlamının kalmayıp, dernek tüzüğünde aidat miktarının belirlenmesi gerektiği savunulmaktaydı. Dural / Ögüz, s. 225; Oğuzman / Selici/ Oktay, s. 209.

Aidat miktarı; belli bir miktar para olabileceği gibi, para ile ölçülebilen mal veya edim olarak da kararlaştırılabileceği kabul edilmektedir⁴⁴⁷. Bunun dışında; aidat miktarı tam olarak tespit edilmeksizin, tüzükte, alt ve üst limitler içindeki aidat miktarının, genel kurul kararıyla belirleneceğinin de kararlaştırılması da mümkündür⁴⁴⁸.

Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinin (h) bendinde, “*üyelik aidatı*”ndan başka, “*giriş aidatı*”ndan da bahsedilmiştir. Giriş aidatı; bir kişinin, derneğe üye olarak kabul edilmesi bakımından, derneğe ödediği, belli bir miktar parayı ifade eder. Giriş aidatı, üyelik aidatı gibi, belli aralıklarla tekrarlanarak, üyeden alınan bir bedel olmayıp, sadece bir derneğe üye olacak kişinin, derneğe giriş anında, bir defalığına alınır. Bu açıdan; giriş aidatının hukukî niteliğinin, üyelik aidatı değil, bir bağış olduğu kabul edilmektedir⁴⁴⁹.

B. Tüzüğe Göre Disiplin Cezası Verme Hakkı

Dernek üyelerinin, üyelik hakları yanında, derneğe karşı bir takım yükümlülükleri de bulunmaktadır. Dernek üyelerinin, derneğe sadakat gösterme, tüzüğe uygun davranma, derneğin amacını gerçekleştirmesine yardımcı olup, engelleyici davranışlardan kaçınma şeklindeki Türk Medenî Kanunu'nun 71. maddesinde düzenlenen yükümlülükleri yanında, derneğe karşı üyelik aidatlarını zamanında ve tam ödemek yükümlülükleri de bulunmaktadır. İşte dernek üyelerinin, derneğin amacını gerçekleştirme bakımından genel yükümlülüklerini veya üyelik aidatı verme yükümlülüğünü hiç veya gereği gibi yerine getirmez ise; dernek

⁴⁴⁷ Velidedeoğlu/ Ataay, s. 94; Özsunay, s. 276; Dural / Öğüz, s. 225; Oğuzman / Selici/ Oktay, s.209; Akipek/Akıntürk, s. 656 .

⁴⁴⁸ Velidedeoğlu/ Ataay, s. 94; Özsunay, s. 276; Dural / Öğüz, s. 225; Oğuzman / Selici/ Oktay, s.209.

⁴⁴⁹ Özsunay, s. 276; Dural / Öğüz, s. 292; Oğuzman / Selici/ Oktay, s. 220. Danışma Meclisinin görüşmeleri sırasında giriş aidatının, uygulama ile yerleşmiş, geleneksel bir kurum olarak hukukumuza girmiş olduğu, da kabul edilmektedir. Giriş aidatı kaynağını, tüzükten alır. Danışma Meclisi Tutanak Dergisi , C. 20, 144. Birleşim, s. 423 (naklen Karınca (Derneğin Gelirleri), s. 62).

tarafından, üyeye karşı, tüzükte belirlenmiş yaptırımlara, “*disiplin cezası*”, başka bir ifadeyle de, “*dernek cezaları*” denir⁴⁵⁰.

Derneklerin, yükümlülüklerini ihlâl eden üyelere karşı, uygulayacağı disiplin cezalarını, tüzüğünde belirtmesi gerekir. Dernek tüzüğünde belirtilmeyen bir disiplin cezasının, üyelere uygulanması mümkün değildir⁴⁵¹. Dernek cezaları, kamu otoritesine dayanılarak verilen cezalar olarak nitelendirilememekle birlikte⁴⁵², bir kimsenin, yaptığı fiilden önce var olmayan bir ceza ile cezalandırılması, hukuka aykırıdır⁴⁵³. Dernek tarafından uygulanacak disiplin cezaları; kınama, para cezası, genel kurul toplantılarına katılmama⁴⁵⁴, faaliyetlerden yararlanmama ve en ağır ceza olarak üyelikten çıkarma⁴⁵⁵ şeklinde olabilir.

Disiplin cezalarının hukukî niteliği bakımından doktrinde farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre; derneklerin, tüzüklerine göre üyelerine uyguladıkları disiplin cezaları, dernek ile üye arasındaki hukukî ilişkiye dayanan müeyyidelerdir. Üye, derneğe girerken, bu müeyyideleri, peşinen kabul etmiştir. Bu açıdan; bir üyenin, yükümlülüklerini ihlâl etmesi halinde öngörülen para cezası esas itibariyle, Borçlar Kanunu’nun 160. maddesinde düzenlenen sözleşme cezası (cezai şart) hükmündedir⁴⁵⁶. Bizim de katıldığımız diğer bir görüşe göre ise; dernek cezaları, derneklerin kendi kanunlarını yaratma şeklinde ortaya çıkan dernek özerkliğinin, derneklere verdiği yetkiyle oluşturdukları yaptırımlardır⁴⁵⁷. Kanımızca; cezai şart görüşünü kabul ettiğimiz takdirde, paraya ilişkin disiplin cezalarını, yapıları gereği

⁴⁵⁰Derneğin, aidat borcunun ödenmemesi bakımından, disiplin cezaları yanında, aidat alacağını, genel olarak, cebri icra yoluna başvurmak suretiyle tahsil etme hakkı her zaman mevcuttur.

bkz. **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 58; **Dural / Öğüz**, s. 293; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 221.

⁴⁵¹**Engin** (Disiplin Cezaları),s. 282; **Özsunay**, s. 279; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 221.

⁴⁵²**Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 221.

⁴⁵³ Ancak; üyenin dernekten çıkarılması bakımından, *Türk Medenî Kanunu’nun 67. maddesine göre*, çıkarılma sebeplerinin tüzükte gösterilmesi zorunlu değildir. Dernek tüzüğünde, çıkarma sebepleri belirtilmemişse; derneğin, amacına aykırı veya güçleştirici faaliyetlerde bulunan bir üyeye devam etmeye zorunlu tutulamayacağı esastan hareketle, dernek üyesinin haklı sebeple, genel kurul kararıyla dernekten çıkarılması mümkündür. bkz. **Velidedeoğlu/Ataay**, s.89.

⁴⁵⁴Özellikle, üyelik aidatının ödenmemesi halinde, genel kurul toplantısına katılmama veya faaliyetlerden faydalanamama şeklinde disiplin cezası verilmesi mümkündür. Bazı dernek tüzüklerinde, genel kurul toplantısına katılmak için üyelik aidatının yatırılması şart koşulmaktadır. bkz. **Dural / Öğüz**, s. 293; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 221, dn.322.

⁴⁵⁵**Engin** (Disiplin Kurulu), s. 277.

⁴⁵⁶**Deschenaux/ Steinauer/ Tercier**, s. 72 (Naklen **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 221).

⁴⁵⁷**Özsunay**, s. 279; **Dural / Öğüz**, s. 293. Ancak; fahiş olan para cezalarına, cezai şarta ilişkin Borçlar Kanunu’nun 161. maddesinin kıyasen uygulanabilir. bkz. **Dural / Öğüz**, s. 293.

derneklerin sahip olup da, gerçek kişilerin sahip olmadığı haklardan saymak mümkün olmayacaktır. Aksi takdirde; parayla ödeme şeklinde disiplin cezası verme, gerçek kişilerin de sözleşme özgürlüğü çerçevesinde sahip olabileceği bir hak, olarak nitelendirmeyi gerektirir.

Her iki görüşe göre; dernekler tarafından tüzüklerinde öngörülen bu disiplin cezaları, kamu otoritesine dayanmayan, özel hukuk yaptırımlarıdır⁴⁵⁸. Bu yaptırımların, hukuka ve ahlâka aykırı olmaması gerekir.

Dernek cezalarını uygulanıp uygulanmamasına karar verecek organ, tüzükte başka bir organ yetkili kılınmamışsa genel kuruldur. Genellikle, disiplin cezası verme yetkisi, dernek tüzüğünde, “*onur kurulu*”, “*haysiyet kurulu*” gibi isimlerle anılan, seçimlik organlara verilmektedir⁴⁵⁹. Bu organların kararlarına karşı, dernek içi başvuru yollarına, dernek içi başvuru yollarının tüketilmesi halinde, dernek kararının iptali için yargı yoluna başvurulabilir. Dernek özerkliği gereği, bu itirazlar; cezaların yerinde olup olmadığı yönünde olamaz. Ancak; disiplin kararının usulüne uygun olup olmadığı yönündeki itirazlar dikkate alınır⁴⁶⁰.

C. Tüzüğe Uymayı İsteme Hakkı

Dernekler, belli bir amacı gerçekleştirmek için kurulan kişi topluluklarıdır. Kişileri, bir dernek çatısı altında toplayan unsur, ulaşılmak istenen ortak amaçtır. Bu amaca en kısa yoldan ulaşılmaması bakımından, derneklere, iç organizasyonu ve faaliyetlerini tüzükte düzenleme yetkisi verilmiştir. Amaçlarına ulaşabilmeleri açısından dernekler, üyelerinden tüzüğe uygun hareket etmesini, tüzükte belirtilen faaliyetlere katılmasını talep etme hakkına sahiptir⁴⁶¹.

⁴⁵⁸ Özsunay, s. 279; Dural / Ögüz, s. 293; Oğuzman / Selici/ Oktay, s. 221.

⁴⁵⁹ Dural / Ögüz, s. 293; Oğuzman / Selici/ Oktay, s. 221.

⁴⁶⁰ Özsunay, s. 285; Dural / Ögüz, s. 293. Türk Medenî Kanunu'nun 67. maddesinde; tüzükte, üyelikten çıkarılma sebeplerinin belirtilmemiş olması halinde, üyenin haklı sebeple ihracına ilişkin karara karşı, haklı sebebin var olmadığı şeklinde itiraz edilebileceği düzenlenmiştir. Bu durumda; ancak, dernek tüzüğünde, üyelikten çıkarılma sebepleri gösterilmemişse, haklı sebebin olup olmadığı yönünde, verilen cezanın yerindeliği tartışılabilir.

⁴⁶¹ Akipek / Akıntürk, s.657.

D. Tüzüklerinde Değişiklik Yapma Hakkı

Dernekler, gerekli gördükleri hususlar bakımından, tüzüklerini değiştirme hakkına sahiptirler. Tüzük değişikliğinin şeklinin, 5253 sayılı *Dernekler Kanunu*'nun 4. maddesinin (k) bendi gereğince tüzükte belirtilmesi gerekir. *Türk Medenî Kanunu*'nun 81. maddesinde, tüzük değişikliğine ilişkin kararın, genel kurulun üçte iki çoğunluğunun oyuyla alınması gerektiği düzenlenmiştir. Bu açıdan; Dernekler Kanunu'nda, dernek tüzüğünde, tüzüğün ne şekilde değiştirilebileceğine ilişkin hüküm bulunmasının şart kılınması, genel, çerçeve bir hüküm olup; *Türk Medenî Kanunu*'nun 81. Madde hükmü, bu çerçeve hükmün içini dolduran, başka bir deyişle, tüzük değişikliği kararının ne şekilde alınacağını gösteren bir hüküm niteliğindedir. *Türk Medenî Kanunu*'nun emredici nitelikte olması karşısında tüzük değişikliğinin, bu hükümde öngörülen karar yeter sayısından az sayıyla veya genel kurul dışındaki bir organın kararıyla yapılabileceğinin, tüzükte düzenlenmesi, mümkün değildir.

E. Kendisini Feshetme Hakkı

Türk Medenî Kanunu'nun 88. maddesinde; derneklerin sona erme sebeplerinden biri olarak, derneğin genel kurul kararıyla sona ermesi düzenlenmiştir. Buna göre; dernekler, her zaman, genel kurul kararıyla, feshine karar verebilir. Ancak; bu fesih kararının, *Türk Medenî Kanunu*'nun 81. maddesine göre; genel kurulun üçte iki çoğunluğuyla verilmesi gerekir.

Gerçek kişiler ise; dernekler gibi, kendi varlıklarından vazgeçme hakkına sahip değildirler⁴⁶². Bu husus, kişiliğin içe karşı korunmasına ilişkin, *Türk Medenî Kanunu*'nun 23. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; hukukumuzda, ötenazi dahil, gerçek kişilerin, yaşamlarına son verme hakları yoktur.

⁴⁶² Bilge (Medenî Haklar), s. 31.

§ 4. DERNEKLERİN HAK EHLİYETİNİN AMAÇ İLE SINIRLANMASI

Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesine göre; tüzel kişiler, yapıları gereği insana özgü haklar dışında, kural olarak bütün haklara ve borçlara sahip olabilirler. Bu anlamda; kanunun açık ifadesine göre, tüzel kişilerin hak ehliyetinin en geniş anlamda sınırı, nitelikleri gereği sahip olamadıkları haklardır⁴⁶³.

Ancak; tüzel kişilerin, gerçek kişilerden farklı olan niteliklerinden kaynaklanan bu doğal sınır dışında, hak ehliyetlerinin, hukuken sınırlanmış olup olmadığı, ya da hak ehliyetinin değil de fiil ehliyetinin mi sınırlandırıldığı, doktrinde oldukça tartışmalı bir konudur.

Bu bağlamda, bir kısım yazara göre; tüzel kişilerin hak süjesi olarak varlık sebeplerinin, amaç unsuru olmasından hareketle, bunların ehliyetinin, güttükleri amaç ile sınırlı olduğu savunulmaktadır⁴⁶⁴. Bu görüşü savunanlar, tüzel kişinin amaç dışı işlemlerinin kendisini bağlamadığını, yani yok hükmünde olduğunu belirterek, Türk Ticaret Kanunu'nun 137. maddesi yanında Türk Medeni Kanunu'nun 90. maddesi ile bu hükme paralel 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 30. maddesini (2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 37. maddesini) görüşlerine, dayanak olarak göstermektedirler⁴⁶⁵. Bunun yanında; tüzel kişinin amaç dışı işleminin yok sayılmasının, üçüncü kişiler açısından sonuçları düşünülerek, bu görüşü savunan bazı yazarlarca iyi niyetli üçüncü kişilerin korunması yolunda çözüm yolları öne sürülmüştür⁴⁶⁶.

Doktrinde savunulan diğer bir görüşe göre ise; Türk Medeni Kanunu'nun 48. maddesinin açık hükmü karşısında, tüzel kişilerin hak ehliyetinin amaç ile sınırlı

⁴⁶³ **Özsunay**, s. 62; **Serozan** (Tüzel Kişiler), 32; **Akünel**, s. 26; **Dural/Öğüz**, s. 228; **Oğuzman/Seliçi**, s. 183.

⁴⁶⁴ **Okur**, s. 388; **Özkan** (Ehliyet), s. 620; **Serozan** (Tüzel Kişiler), 32; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 564; **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 32; **Oğuzman/Seliçi**, 183.

⁴⁶⁵ 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu ile yürürlükten kaldırılan 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 64. maddesi gereğince; derneklerin ikametgahları ve amaçları için gerekli olandan başka taşınmaza sahip olamayacağına ilişkin hüküm de derneğin hak ehliyetinin amaçla sınırlanmasına örnek olarak gösterilmekteydi. **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 564; **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 32; **Oğuzman/Seliçi**, 183.

⁴⁶⁶ İlgili görüşler için bkz. **Serozan** (Tüzel Kişiler), 32.

olduğu iddia edilemez. Hak ehliyetinin sınırı olarak gösterilen, Türk Medeni Kanunu'nun 90. maddesi, 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 30. maddesi (2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 37. maddesi) ve 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu ile yürürlükten kalkan, 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 64. maddesi, tüzel kişinin ehliyetlerini sınırlayan hükümler değil, derneklerin faaliyetlerine ilişkin genel sınırlamalardır. Derneklerin tüzüklerinde öngörülen amaç ve bu amacı gerçekleştirmek üzere sürdürebileceği belirtilen çalışma konuları ve biçimleri dışında faaliyette bulunulamayacağına ilişkin kurala aykırı davranışın Dernekler Kanunu ile cezai yaptırıma tabi kılınması da bunun kanıtıdır. Bunun yanında; 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 64. maddesine göre, derneğin yerleşim yeri ile ihtiyacından fazla taşınmaza sahip olması halinde, amaç dışı taşınmaz iktisabının geçersiz sayılmayıp, paraya çevrilmesi de bu görüşü destekler niteliktedir⁴⁶⁷. Ayrıca; hak ehliyetinin sınırlanması ancak açık bir kanun hükmü ile mümkün olabilir. Bu nedenle; dernek ve vakıflar açısından, amaç ile sınırlama ilkesi geçerli değildir⁴⁶⁸.

Türk Ticaret Kanunu'nun 137. maddesinde yer alan, "*Ticaret şirketleri hükmi şahsiyeti haiz olup şirket mukavelesinde yazılı işletme mevzuunun çevresi içinde kalmak şartıyla bütün hakları iktisap ve borçları iltizam edebilirler*" şeklindeki açık hüküm karşısında, ticaret şirketlerinin hak ehliyetinin işletme konusunun çevresi içinde sınırlandığı görülmektedir⁴⁶⁹. Ticaret şirketlerinin hak ehliyetinin işletme konusu ile sınırlı olması, anavatanı olan İngiliz Hukuku'nda "ultra vires" olarak adlandırılmaktadır⁴⁷⁰. Ultra vires teorisi; ortaklığın mukavelesindeki işletme konusunu aşan işlemlerin yok hükmünde olup, ne şirketi ne de karşı tarafı bağlamamasını ifade etmektedir. Şirket, daha sonra icazet vermek veya esas sözleşmesini değiştirmek suretiyle dahi bu işlemi geçerli kılamaz⁴⁷¹.

⁴⁶⁷ Akünel, s. 26; Dural/ Ögüz, 228.

⁴⁶⁸ Dural/ Ögüz, 229.

⁴⁶⁹ Poroy,Reha/Tekinalp, Ünal/Çamoğlu, Ersin: Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku, 9. Bası, 2003, s. 100; Pulaşlı, Hasan: Şirketler Hukuku, 4. Bası, Adana 2003, s.

⁴⁷⁰ Akipek/Akıntürk, s. 564.

⁴⁷¹ Yıldız, Burçak: Şirketlerin Ehliyetine İlişkin Olarak Özellik Arz Eden Bazı Hukuki İşlem ve Sözleşmeler", ABD. 2006, C.64, S.2, s. 55. Ancak; ultra vires teorisi çok katı şekilde uygulanmaksızın, gayrimenkul satın almak, ve hibede bulunmak, bağış veya vasiyet kabul etmek gibi işlemler dahi, eğer konuya dolayısı ile bağlanabiliyorsa, ultra vires olarak değerlendirilmemektedir. Nitekim; Yargıtay bir kararında, ortaklık sözleşmesinde açıkça belirtilmemekle birlikte, kredi karşılığı

Türk Medeni Kanunu'nda, derneklerin hak ehliyetini sınırlayan açık bir hüküm bulunmadığı gibi, dernekler hakkında ultra vires prensibinin uygulaması, dernekler ile ticaret şirketleri arasındaki önemli farklılıklar açısından mümkün değildir. Şöyle ki; ticaret şirketleri, Türk Medeni Kanunu'nun 7. maddesi anlamında resmi sicil olarak kabul edilen ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanırlar (TTK. M.157, 244,301,489,512)⁴⁷². Ticaret sicili, kamuya aleniyet sağlama fonksiyonuna sahiptir. Ticaret siciline tescil edilen bir hususun bilinmediğinden bahisle iyi niyet iddiasında bulunulamaz. Bu anlamda; ticaret siciline tescil ile, ticaret şirketinin amacına aleniyet kazandırmış olur. Artık; ticaret şirketinin amaç dışı işlemleri, iyi niyet iddiası dinlenilmeksizin, şirketi ve işlemi yapan organı bağlamaz⁴⁷³. Derneklerin kaydının yapıldığı dernekler kütüğünün, bu yönde bir aleniyet sağlayıcı fonksiyonu yoktur. Bu bakımdan; derneklerin amaç dışı işlemlerinin iyi niyetli üçüncü kişiler aleyhine hüküm doğurması düşünülemez⁴⁷⁴.

Bunun dışında; *Türk Medenî Kanunu'nun 8. maddesi*, gerçek kişilere ilişkin olarak düzenlenmekle birlikte, bu hükmün hak ehliyeti açısından koymuş olduğu genel ilkeler, yapılarına uyduğu ölçüde, tüzel kişiler bakımından da geçerli olmasından hareketle; *Türk Medenî Kanunu'nun 8. maddesinin II. fıkrasında*, bütün insanların, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşit olduklarını vurgulayan “eşitlik prensibi”, hak ehliyetinin hukuk düzenince, bazı açılardan sınırlanabileceğini belirtmektedir. Maddedeki “hukuk düzenince” ifadesinden, kişilerin hak ehliyetinin ancak, kanun hükmüyle sınırlanabileceği sonucuna varılabilir. Bu itibarla; *Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesi*, tüzel kişiler bakımından, bunların yapıları gereği sahip olamayacakları hakları belirtmekle, tüzel kişiler açısından hak ehliyetinin sınırlarını çizer. Bu madde dışında; dernekler açısından, derneklerin hak ehliyetinin sınırlamasını oluşturan bir hüküm bulunmamaktadır. *Türk Medenî Kanunu'nun 90. maddesi* ve *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 30. maddesinin (a) bendinde*; derneklerin tüzüklerinde

ipotek tesisini, ultra vires saymamıştır. 11 HD., E.23.03.1982, 851/1225 (YKD. C.VIII, S.6, s.829; **Poroy/Tekinalp/Çamoğlu**, s. 100).

⁴⁷² **Pulaşlı**, s. 49.

⁴⁷³ **Serozan** (Tüzel Kişiler), 34.

⁴⁷⁴ **Serozan** (Tüzel Kişiler), 34.

gösterilen amaç ve bu amacı gerçekleştirmek üzere yine tüzüğünde gösterilmiş çalışma konuları dışında faaliyette bulunamayacaklarına ilişkin hükümlerin, dernek faaliyetleri bakımından genel bir sınırlama getirdiği, hak ehliyetini sınırlandırmadığı görüşüne katılmaktayız.

Ancak; derneklerin belli amaçları gerçekleştirmek üzere kurulmuş amaç birlikleri olmaları bakımından, amaçlarının gerçekleşmesi yönünde gerek bağış gerekse üye aidatı gibi gelirlerle oluşturulan mal varlıklarının amaç dışı faaliyetlerle eritilmesine göz yummak da mümkün değildir. Bu nedenle; iyi niyetli üçüncü kişilerin haklarını da ihlal etmemek koşuluyla, organların amaç dışı işlemleri bakımından, organın temsil yetkisini aşmasına bir takım sonuçlar bağlanması mümkündür⁴⁷⁵.

⁴⁷⁵ Aynı yönde görüş için bkz. **Dural/Öğüz**, s. 229.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DERNEKLERİN FİİL EHLİYETİ

§ 1. FİİL EHLİYETİ KAVRAMI

Türk Medenî Kanunu'nun 9. maddesinde, fiil ehliyeti, "*fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir*" şeklinde düzenlenmiştir. Fiil ehliyeti; kişinin bizzat kendi fiilleriyle, kendi lehine haklar, aleyhine borçlar yaratabilme iktidarındır. Türk Medenî Kanunu'nun 9. maddesi, aynı zamanda fiil ehliyetinin, hak sahibine tanıdığı yetkileri belirtmek⁴⁷⁶ suretiyle fiil ehliyetine, hem gerçek kişiler; hem de tüzel kişiler açısından geçerli bir tanım getirmiştir. Fiil ehliyetine sahip kişiler, hukukî sonuç doğuran fiilleri veya hukukî işlemleri ile, malvarlığı veya şahısvarlığı hakları üzerinde, hak sahibi olma veya borç altına girme yanında, hukuka uygun veya hukuka aykırı fiilleriyle, kendi malvarlığı hakları üzerinde başkası lehine hak tesis edebilirler, yani borç altına girebileceklerdir. Bu açıdan, fiil ehliyeti; hukukî işlem ehliyeti, hukuka aykırı fiillerden sorumlu olma ehliyetini de içine alır⁴⁷⁷. Bundan başka; dava ehliyeti de, fiil ehliyeti kapsamı içinde yer alır⁴⁷⁸.

Hak ehliyeti ile fiil ehliyeti birbirinden farklıdır. Hak ehliyeti; kişilik kazanılmakla birlikte, bir takım hak ve borçlara pasif anlamda sahip olmayı ifade eder. Fiil ehliyeti ise; gerçek ve tüzel kişilerin, kanunda öngörülen şartları yerine getirmesi ile kazanıldıktan sonra, hak ehliyetini, kullanılabilirlik suretiyle aktif hale

⁴⁷⁶ *Türk Medenî Kanunu'nun 9. madde gerekçesinde*; Türk Medenî Kanunu'nun kenar başlığında, "Kapsamı" denilmek suretiyle, fiil ehliyeti açısından, hak sahibinin hukukî konumunun ve bu ehliyetin sahibine tanıdığı yetkiler belirtilerek, fiil ehliyetinin kapsamının çizmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. bkz. **Ertuş / Koç**, s. 92.

⁴⁷⁷ **Saymen**, s. 76; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 221; **Özta**n (Hukukun Temel Kavramları), s.315;

⁴⁷⁸ **Akıpek/Akıntürk**, s. 571; **Zevkliler /Havutçu**, s. 164. Doktrinde bir görüşe göre; bir kişinin hakkını aramak veya savunmak amacıyla dava açması veya açılan bir davada davalı olarak kendisini savunması, belirli bir hukukî sonuca yönelen irade açıklamaları niteliğindedir. Bu nedenle; kişinin davacı veya davalı olarak yapmış olduğu usul işlemleri de bir hukukî işlem olarak kabul edilmelidir. bkz. **Bucher**, Art.12 Nr. 91 (naklen, **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 223).

getirir⁴⁷⁹. Bu anlamda; hak ehliyeti, pasif bir ehliyet iken; fiil ehliyeti, aktif nitelikte bir ehliyettir⁴⁸⁰.

Dernekler ile gerçek kişiler, yapıları gereği farklı şartların gerçekleşmesi sonucu fiil ehliyetine sahip olurlar. Buna göre, gerçek kişilerin, *Türk Medenî Kanunu'nun 10. maddesine göre*; ayırt etme gücüne sahip olmak, ergin olmak ve kısıtlı olmamak gibi bir takım koşulları yerine getirmeleri gerekirken; derneklerin, tüzel kişi olmaları bakımından, yapıları itibariyle bu koşullara sahip olmasının aranması mümkün değildir⁴⁸¹. Tüzel kişiler, kanun ve kuruluş belgelerinde öngörülen zorunlu organlara sahip olmakla fiil ehliyeti kazanırlar (TMK.m.49).

Bundan başka; tüzel kişilerin, yapıları itibariyle fiil ehliyetini kullanmaları da gerçek kişilerden farklıdır. Şöyle ki; gerçek kişilerin kendi iradelerinin oluşması, bunları açığa vurmaları veya dış aleme yansıyan fiillerinin hukukî sonuçlar doğurması mümkündür. Derneklerin ise; bir tüzel kişi olarak, gerçek kişiler gibi fiil ehliyetini kullanmaları mümkün değildir. Bu nedenle; tüzel kişilerin fiil ehliyetinin, gerçek kişilerden farklı düzenlemeye tâbi tutulması gereği açıktır. Nitekim; Türk Medenî Kanunu, fiil ehliyetinin kazanılması ve kullanılması bakımından, tüzel kişiler için geçerli olan, genel düzenlemeler öngörmüştür⁴⁸².

Öncelikle; *Türk Medenî Kanunu'nun 49. maddesinde*; tüzel kişilerin, kanuna ve kuruluş belgelerine göre zorunlu organlarını oluşturmakla fiil ehliyeti kazandığı düzenlenmiştir. Tüzel kişilerin, fiil ehliyetine sahip olması, organlarına sahip olma şartına bağlanması yanında, fiil ehliyetinin kazanıldığı an, yine organların oluşturulduğu an olarak belirlenmiştir.

Bundan başka; tüzel kişilerin, fiil ehliyetini kullanmaları da belirttiğimiz üzere, yapıları itibariyle gerçek kişilerden farklı olmalarının zorunlu bir sonucu

⁴⁷⁹ Okur, s. 379;

⁴⁸⁰ Saymen, s. 76; Velidedeoğlu/Ataay, s. 60; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 219.

⁴⁸¹ Saymen, s.76; Velidedeoğlu/Ataay, s. 61; Köprülü, s. 418; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 564; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 187.

⁴⁸² Velidedeoğlu/Ataay, s. 61; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 187.

olarak, her iki kişilik açısından farklılık arz eder. Şöyle ki; tüzel kişilerin, fiil ehliyetine tam olarak sahip olan bir gerçek kişi, gerçek bir yapıya sahip olması bakımından, kendisine ait doğal bir iradeye sahiptir. Bu açıdan; gerçek kişiler, bir fiili yapmadan önce düşünür, iradesini oluşturur ve bu iradesini, kendi varlığıyla; sözle, yazıyla ya da hareketle dış aleme yansıtır. Tüzel kişilerin ise; böyle bir varlığından bahsedilemeyeceği için, iradesinin oluşması ve dış aleme yansması, ancak organları vasıtasıyla mümkün olur. Bu açıdan; genel olarak tüzel kişiler, fiil ehliyetini kullanmak için organlara ihtiyaç duyarlar⁴⁸³. Bu husus, Türk Medenî Kanunu'nun 50. maddesinin I. ve II. fıkrasında ;

“Tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır.

Organlar, hukukî işlemleri ve diğer bütün fiilleriyle tüzel kişiyi borç altına sokarlar ” denilmek suretiyle açıkça ortaya konmuştur.

Ş 2. DERNEKLERİN FİİL EHLİYETİNİ KAZANMA ANI VE KULLANMA ŞEKLİ

I. GENEL OLARAK

Türk Medenî Kanunu'nun 49. maddesinde; *“Tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla, fiil ehliyetini kazanırlar”* denilmek suretiyle, bütün tüzel kişilerin fiil ehliyetini kazanma koşulları ve aynı zamanda kazanma anını belirleyen genel bir ilke konulmuştur. Bu açıdan; maddede geçen “kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlar” ifadesinin içini, her tüzel kişilik tipini düzenleyen özel nitelikteki kanun hükümleri doldurur⁴⁸⁴. Dernekler, özel olarak, Türk Medenî Kanunu'nun 56.maddesi ile 100.maddesi arasında düzenlenmiştir. Bu hükümlere baktığımızda; öncelikle derneğin, tüzel kişilik olarak kurularak hak ehliyetine sahip olduktan sonra, ne zaman zorunlu organlarını oluşturduğu ve fiil ehliyetine sahip olduğu bazı açılardan üzerinde durulması gereken özellikler arz edebilir.

⁴⁸³ Saymen, s. 76; Köprülü,s. 418; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 564;Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s.187.

⁴⁸⁴ Dural / Ögüz, s. 230; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 187.

Öncelikle; derneklerin fiil ehliyetini kazanmaları açısından zorunlu organların tayini gerekir. Türk Medenî Kanunu'nun 49. maddesinde; hem “*kanuna*”, hem de “*kuruluş belgelerine*” göre gerekli organlardan bahsedilmiştir. *Kanununa göre gerekli organlardan* kastedilen; her tüzel kişilik tipini düzenleyen hukuk kurallarının, o tüzel kişilik için mutlaka var olmasını aradığı, zorunlu organlardır. Türk Medenî Kanunu'nun 72. maddesine göre derneğin zorunlu organları; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur⁴⁸⁵.

Kuruluş belgelerine göre gerekli organlar ise; zorunlu organlar dışında, tüzel kişinin isteğine bağlı olarak oluşturduğu “*seçimlik (iradi) organlar*” dır. Türk Medenî Kanunu'nun 72. maddesinin II. fıkrasında, derneklerin, zorunlu organlar dışında, başka organlar da oluşturabileceği açıkça düzenlenmiştir. İşte; kanunda öngörülen zorunlu organlar dışında, tüzel kişinin amacına ulaşmak için, kendi iradesi ile, teşkilatı içinde yer verdiği organlara, “*seçimlik (iradî)* ” organlar denir⁴⁸⁶.

Türk Medenî Kanunu'nun 49. maddesindeki ifade karşısında, dernek tüzüğünde, *seçimlik organların* oluşturulma zorunluluğu öngörülmüşse, bunların *oluşturulmamış* olması acaba derneğin fiil ehliyetini kazanmasına engel olacak mıdır?

Kanımızca; Türk Medenî Kanunu'nun 49. maddesinde, tüzel kişilerin “*kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmalarıyla fiil ehliyetini kazanacakları*” ifadesine rağmen, derneklerin fiil ehliyetinin kazanması için, zorunlu organlarını oluşturması yeterlidir. Şöyle ki; Türk Medenî Kanunu'nun 72. maddesinin ilk fıkrasında derneğin zorunlu organları belirtildikten sonra, II. fıkrasında, derneklerin zorunlu organlar dışında organ oluşturabileceği, ancak, zorunlu organlara ait görev, yetki ve sorumlulukların, bu seçimlik organlara

⁴⁸⁵ Önceki Medenî Kanunu'nun 57. ve devamı maddelerinde, sadece genel kurul ve yönetim kurulu, zorunlu organ olarak kabul edilmiş, denetleme kurulundan bu anlamda bahsedilmemişti. Ancak; 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 19. maddesinde, “denetleme kurulu” da zorunlu organ olarak düzenlenmişti. 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun, sonraki tarihli özel kanun olması bakımından, Türk Medenî Kanunu yürürlüğe girmeden önce de, derneğin zorunlu organları yine; “genel kurul, yürütme kurulu” ve 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun ifadesiyle “denetleme kurulu” zorunlu organlar olarak kabul edilmekteydi. bkz. **Zevkliler / Acabey / Gökyayla**, s. 595.

⁴⁸⁶ **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 36; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 569;

devredilemeyeceği belirtilmiştir. Böylelikle; kanun, zorunlu organların görev, yetki ve sorumluluklarının kesin olduğunu, bunların tamamıyla seçimlik organlara devrinin mümkün olmadığını açıkça ifade etmiştir. Bu nedenle, derneğin fiil ehliyetini kullanması bakımından genel kurulun, derneğin iradesini oluşturma yönünde karar alması; derneğin iradesini açıklamak bakımından da yönetim kurulunun temsil yetkisi, tamamen seçimlik organlara devredilemez. Bu açıdan; tüzükte öngörülen seçimlik organlar kurulmamış olsa dahi, dernek, zorunlu organları ile, fiil ehliyetini kullanabilecek konumdadır. Bu açıdan; zorunlu organların oluşturulması, derneğin fiil ehliyetini kazanması ve kullanabilmesi için yeterlidir⁴⁸⁷.

İkinci olarak, üzerinde durulması gereken husus; *derneklerin kurulduktan sora, zorunlu organlarını oluşturana kadar geçen sürede*, fiil ehliyetinin durumudur. Derneklerin kurulması için, Türk Medenî Kanunu'nun 56. maddesine göre, yedi gerçek veya tüzel kişinin varlığı yeterlidir. Dernek kurucusu dediğimiz bu kişilerin *Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesi ve Dernekler Kanunu'nun 4. maddesine* uygun olarak hazırladıkları tüzüğü ve diğer gerekli belgeleri, *Türk Medenî Kanunu'nun 59. maddesinde* öngörüldüğü üzere; yerleşim yerinin bulunduğu yerin en büyük mülkî amirine verilmesi ile dernek tüzel kişiliğe ve aynı zamanda hak ehliyetine sahip olur.

Tüzükte bulunması gereken hususlara baktığımızda, Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinin II. fıkrasında, "*geçici yönetim kurulunun*" bildirilmesi zorunlu tutulmakla birlikte, derneğin zorunlu organlarının belirtilmesi zorunlu tutulmamıştır. Zira; dernek organları, genel kurul tarafından seçilir (TMK.m.80/I). *Geçici yönetim kurulu*; derneğin zorunlu organlarının oluşturulmasına kadar, genel kurulun toplantıya çağırılması gibi bir takım örgüt içi faaliyetlerin yürütülmesi ile derneğin bu dönemde temsilini sağlayan geçici bir organdır⁴⁸⁸.

Kanımızca; geçici yönetim kurulu, genel kurulun toplanıp, derneğin zorunlu organlarını oluşturmasına kadar geçen sürede, günlük yönetim işlerinin

⁴⁸⁷ Aynı yöndeki görüş için bkz. **Özsunay**, s. 73; **Köprülü**, s. 422; **Öztañ** (Tüzel Kişiler), s. 33; **Zevkliler / Acabey / Gökyayla**, s.566.

⁴⁸⁸ **Öztañ** (Tüzel Kişiler),s. 70; **Dural / Ögüz**, s. 302.

görülmesi yanında, derneği temsil ederek fiil ehliyetini kullanır. Meselâ: ilk genel kurul toplantısının yapılması için bir yerin kiralanması⁴⁸⁹, derneğin yerleşim yerine konulmak üzere taşınır alınması, derneğe açılmış bir davada onu temsil etme veya dernek adına bu dönemde dava açma gibi işlemlerde derneği temsil eder. Aksi yorum karşısında, bu dönemde, derneğin haklarının korunması açısından, derneğe bir yönetim kayyımı atanması gerekirdi (TMK.m.427). Bu nedenle dernek; bu dönemde, zorunlu organlarını oluşturmasına kadar, kuruluştan sonraki işlemlerin görülmesi ve derneğin haklarının korunmasının gerektirdiği durumlarla sınırlı olarak, fiil ehliyetini, geçici yönetim kurulu vasıtasıyla kullanır. Geçici yönetim kurulu bir anlamda, Türk Medenî Kanunu'nun 427. maddesindeki yönetim kayyımı gibi, derneğin zorunlu organlarını oluşturamadığı dönemde, derneğin haklarının korunması, işlerinin yürütülmesi görevini üstlenir.

Geçici yönetim kurulunun varlığı, derneğin tam olarak fiil ehliyetini kazandığı anlamına gelmez. Derneğin fiil ehliyetine sahip olması için, zorunlu organlarının oluşturulması gerekir. Bu açıdan; hak ehliyeti ile fiil ehliyetinin kazanılma koşulları ve buna bağlı olarak kazanma anları farklıdır⁴⁹⁰. Nitekim; Türk Medenî Kanunu'nun organların kaç kişiden oluşturulması gerektiğine ilişkin koşullar da göz önünde tutulduğunda, derneğin kurulması için yedi kişi yeterli olmakla beraber, organların oluşumu için, Türk Medenî Kanunu'nun 84. ve 86. maddelerinden hareketle, derneğin en az on altı üyesinin bulunması gerekir. Bu hususu, Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesinin II. fıkrası da destekler niteliktedir⁴⁹¹. Sonuç itibarıyla; kanun, derneğin kolaylıkla kurulabilmesi için yedi kişiyi yeterli görmekte birlikte, bu yedi kişi, derneğin zorunlu organlarını teşkil edecek sayıyı⁴⁹² sağlayamaz. Bu açıdan; bir dernek hak ehliyetini kazandığı anda,

⁴⁸⁹ Derneğin yerleşim yerine ilişkin açıklamalarımızda belirttiğimiz üzere; 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nda, daha önceki kanunlarda olduğu gibi, derneklerin ekonomik güçlük içinde kuruldukları ve faaliyetlerde buldukları göz önüne alınarak, bunların kira da olsa, mutlaka müstakil bir yerleşim yerinin olması aranmamıştır. Aksi takdirde; bu koşulu sağlayamayacak bir çok derneğin kurulması imkânsız hale gelirdi. Uygulamada, dernekle iletişimin sağlanmasını mümkün kılan nitelikteki bir adresin (genellikle, kuruculardan birinin ev veya iş adresi), bildirilmesi aranmaktadır.

⁴⁹⁰ **Göktürk**, s. 201.

⁴⁹¹ **Serozan** (Tüzel Kişiler), s. 56; **Akipek/Akıntürk**, s. 630.

⁴⁹² Yönetim kurulu, asgari beş asıl beş ve yedek üyeden; denetim kurulu ise, üç asıl ve üç yedek üyeden oluşur (TMK.m84, m.86).

tam olarak fiil ehliyetini de kazanmış olmaz⁴⁹³. Ancak; Türk Medenî Kanunu'nun 62. maddesi gereği dernekler, Türk Medenî Kanunu'nun 60. maddesinin son fıkrası gereğince, yapılan yazılı bildirim izleyen *altı ay* içinde, ilk genel kurul toplantısını yapmak ve zorunlu organlarını oluşturmak zorundadır. Aksi halde; Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinin 2. bendi gereğince, dernek, *kendiliğinden sona erer*⁴⁹⁴.

Bundan başka; bir dernek, tüzüğünde organlarını seçmek suretiyle, kurulduğu anda, hem hak hem de fiil ehliyetine sahip olabilir mi, sorusu akla gelebilir. Türk Medenî kanunu'nun 80. maddesine göre; dernek organlarının, *genel kurul tarafından* seçileceği hükmü karşısında, henüz derneğin kurulma aşamasında, kurucular tarafından, bunların daha kuruluşta kurucular tarafından seçilerek tüzükte belirtilmesi gerekeceği savunulabilir. Dernek tüzüğünde, daha önce de belirttiğimiz üzere, geçici yönetim kurulu belirlenir. Dernek kurulduktan sonra, derneğe üye olarak katılmaların olması ile; genel kurul, kuruculardan daha fazla kişiden oluşacak ve farklılaşacaktır. Ayrıca; zorunlu organlara seçilenlerin tüzükte belirtilmesi, her yeni seçimde, tüzüğün değiştirilmesini de gerektirir. Bu açıdan; organların seçiminde, sadece kurucuların iradesinin rol oynaması ve her organ seçiminde, *tüzüğün de değiştirilmesi gereği*, düşünüldüğünde, zorunlu organların seçiminin, ilk genel kurul toplantısında, usulüne uygun olarak, genel kurulun iradesi ile yapılması daha isabetli görünmektedir. *Diğer taraftan*; dernek tüzüğünde, yönetim kurulu ve denetim kurulunun *isim olarak* belirlenmesi, derneğin kurulmasıyla hak ve fiil ehliyetine *aynı anda* sahip olmasını sağlar. Böylelikle; derneğin, faaliyetlerine gecikmeksizin başlayabileceği de savunulabilir⁴⁹⁵.

⁴⁹³ **Öztañ**, Bilge: Medenî Hukuk Tüzel Kişilerinde Organ Kavramı ve Organın Fiillerinden Doğan Sorumluluk, Ankara 1970, s. 15; **Öztañ** (Tüzel Kişiler), s. 33;

⁴⁹⁴ **Serozan** (Tüzel Kişiler), s. 56.

⁴⁹⁵ Anonim Şirketlerde; *âni* kuruluşta, yönetim kurulu üyelerinin ve denetçilerin isimlerinin esas sözleşmede gösterilmesi, Türk Ticaret Kanunu'na zorunlu tutulmuştur (TTK.m.303,289/b. 4,5). *Tedrici* kuruluşta ise; organlara seçilenlerin esas sözleşmede gösterilmesi, isteğe bırakılmıştır. Organlara seçilenler esas sözleşmede gösterilmez ise; bunlar kuruluş genel kurulu tarafından seçilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Tekil**, Fehiman: Anonim Şirketler Hukuku, İstanbul 1993, s. 75; **Poroy/Tekinalp/Çamoğlu**, s. 277; **Pulaşlı**, s.265.

II. DERNEK ORGANLARININ OLUŞTURULMASI

A. İlk Genel Kurul Toplantısı

Türk Medenî Kanunu'nun 62. maddesi gereğince; dernekler, kuruluş bildiriminde, tüzükte ve belgelerde kanuna aykırılık veya noksanlık bulunmaması ya da aykırılığın veya noksanlığın belirli sürede giderilmesi halinde, bu durumun *Türk Medenî Kanunu'nun 60. maddesine göre*, derneğe bildirilmesinden itibaren *altı ay* içinde ilk genel kurul toplantısını yapıp zorunlu organlarını seçmekle yükümlüdür.

İlk genel kurul toplantısı, daha önce belirtmiş olduğumuz usulde geçici yönetim kurulunun çağrısı üzerine toplanır. İlk genel kurul toplantısının yapılma usulü, toplantı ve karar yeter sayısı, *Türk Medenî Kanunu'nun 78 ve devamı maddelerine* uygun olarak gerçekleştirilir.

Derneğin kuruluşundan sonra, ilk genel kurul toplantısının belirtilen *altı aylık* sürede gerçekleştirilip, bu toplantıda zorunlu organlarını seçilmesi zorunludur. Aksi takdirde; *Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinin 2. bendi gereğince*, dernek, kendiliğinden sona erer.

B. Dernek Organlarının Seçimi

Derneğin ilk genel kurul toplantısının, en önemli maddesi, *zorunlu organların oluşturulmasıdır*. Zorunlu organların seçimi, *Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesi gereğince*, genel kurulun, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla toplanmasını gerektir. Yine, *Türk Medenî Kanunu'nun 81. maddesi gereğince*; toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar alınması mümkündür. Ancak; dernek tüzüğünde, zorunlu organların seçimi için, salt çoğunluğu aşan toplantı ve karar yeter sayısı aranması mümkündür. Nitekim; Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinin (f) bendi gereğince; yönetim ve denetim kurulunun ne şekilde seçileceğinin belirtilmesi gerekir.

Daha da belirtildiğimiz üzere, dernek tüzüğünde daha fazla bir sayı öngörülmemişse, yönetim kurulu; beş asıl beş yedek üyeden, denetim kurulu ise; üç asıl üç yedek üyeden az olmamak kaydıyla tüzükte öngörülen sayıda üyeden oluşur.

Daha önce de belirttiğimiz üzere; dernek tüzüğünde, yönetim ve denetim organlarının ilk genel kurul yapılmazdan önce dernek tüzüğü ile belirlenmesi kanımızca yerinde değildir. Türk Medenî Kanunu'nun 80. maddesi gereğince, dernek organlarını seçmeye genel kurul yetkilidir. Bununla birlikte; Türk Medenî Kanunu'nun 76. maddesi gereğince; bütün üyelerin katılımıyla yazılı olarak alınan kararlar geçerli olması ve esas itibarıyla dernek tüzüğündeki maddelerin, tüm kurucuların onayıyla yapıldığı düşünülürse, bu durum bir kanuna aykırılık teşkil etmez. Ancak; dernek tüzüğünde zorunlu organların belirtilmesi, organ değişikliğinin bir tüzük değişikliği şeklinde yapılmasını gerektirir. Bu da; derneğin hayati organlarının seçimini ve oluşturulmasını zorlaştırır. Dernek tüzüğünün değiştirilmesi, genel kurulun üçte iki çoğunluğunun toplanıp, yine bu çoğunluğun kararına ihtiyaç gösterir. Bunun yanında; *dernek organlarının oluşturulmasının, demokratik bir ortamda yapılması ve sadece kurucuların iradesine bırakılmaması gereği de* bu görüşümüzü destekler niteliktedir.

Derneğin zorunlu organlarının ilk genel kurulunda seçilmesi ile dernek, *Türk Medenî Kanunu'nun 49. maddesi gereğince*, fiil ehliyetini tam olarak kazanır.

III. DERNEĞİN ORGANLARI

Dernekler, bir tüzel kişilik olmaları nedeniyle, fiil ehliyetine ancak organlarını oluşturmaları ile sahip olurlar ve fiil ehliyetini organları vasıtasıyla kullanırlar. Bu açıdan; derneklerin fiil ehliyetini kazanmaları ve kullanmaları için bulunması zorunlu organlardan; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulunu inceleyeceğiz.

A. Organ Kavramı

Organlar; dernek örgütü içinde yer alan ve derneğin hukukî sonuçlar doğuracak şekilde, iradesini oluşturması ile bunu yansıtabilmesini ve böylelikle hukuk hayatına katılabilmesini sağlayan, derneğin ayrılmaz parçalarıdır⁴⁹⁶. Daha önce de belirttiğimiz üzere; dernekler, tüzel kişi olmaları itibarıyla biyolojik bir yapıya sahip değildir. Bu nedenle; derneklerin, gerçek kişiler gibi düşünme karar verme ve bu kararı sözlü veya hareketleri ile açıklayıp, bu yönde harekete geçmeleri, mümkün değildir. Derneklerin bu süreçleri gerçekleştirmeleri, ancak organları vasıtasıyla mümkündür⁴⁹⁷. Türk Medenî Kanunu'nun 50. maddesinin I. fıkrasında da bu husus "*tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır*" denilmek suretiyle ortaya konmuştur. Buna göre; kanun tarafından, organların iradesi tüzel kişiliğin iradesi olarak kabul edilmiş ve bu iradeye hukukî sonuçlar bağlanmıştır⁴⁹⁸. Organlar, derneğin amacına ulaşması yönünde kararlarını almak yanında, hem dernek içinde, hem de dış alemde, derneğin iş ve işlemlerini yürütme görevini üstlenmiştir⁴⁹⁹.

Dernekler, iradelerini organları vasıtasıyla oluştururlar, yine organları vasıtasıyla bu iradelerini dış aleme yansıtırlar ve diğer kişilerle hukukî ilişkilerde bulunurlar⁵⁰⁰. Bu açıdan; bütün tüzel kişilerde olduğu gibi, dernekler de fiil ehliyetini, organları vasıtasıyla kullanır⁵⁰¹.

Organlar, dernek içinde değişik görev ve yetkilerle donatılmıştır. Bu açıdan, organlar, derneğin amacına ulaşması yönünde bir işbölümü içindedirler. Dernek organları arasındaki bu işbölümü, kanun ve dernek tüzüğünde belirlenir⁵⁰². Meselâ; Türk Medenî Kanunu'nda, genel kurul karar organı⁵⁰³, yönetim kurulu

⁴⁹⁶ Velidedeoğlu/Ataay, s. 69; Öztan (Organ), s. 17; Zevkliler / Acabey / Gökyayla, s. 595; Dural/Öğüz, s. 231; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 188.

⁴⁹⁷ Köprülü, s. 503; Velidedeoğlu/Ataay, s. 69; Zevkliler / Acabey / Gökyayla, s. 565.

⁴⁹⁸ Köprülü, s. 419; Dural / Öğüz, s. 231; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 188.

⁴⁹⁹ Velidedeoğlu/Ataay, s. 69; Zevkliler / Acabey / Gökyayla, s. 595.

⁵⁰⁰ Velidedeoğlu/Ataay, s. 69; Zevkliler / Acabey / Gökyayla, s. 595; Dural / Öğüz, s. 231.

⁵⁰¹ Velidedeoğlu/Ataay, s. 69.

⁵⁰² Öztan (Organ),s. 28; Dural / Öğüz, s. 232; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 188.

⁵⁰³ Genel kurul, *Türk Medenî Kanunu'nun 73. maddesine göre*; derneğin en üst karar organıdır. Yine *Türk Medenî Kanunu'nun 80. maddesine göre* genel kurul; üyeliğe kabul veya çıkarma, dernek organlarını seçme ve onları denetleme, onları haklı sebeple görevden alma ve derneğin diğer bir

kararların uygulanması ve derneğin temsili, denetleme kurulu da denetleme görevini üstlenmiştir.

Her tüzel kişi, kanun tarafından öngörülen zorunlu organlar dışında, kuruluş belgelerinde belirtmek veya yetkili organlarınca karar almak suretiyle, seçimlik organlar oluşturabilirler⁵⁰⁴. Ancak; kanunla, kuruluş belgesiyle veya bir kararla organ olarak tespit edilmiş olmamakla beraber, organa has yetkileri olan kişilerin organ olarak kabul edilip edilemeyeceği doktrinde tartışmalı bir konudur⁵⁰⁵. Organ olarak kabul edilmesi, bu kişilerin tüzel kişilik için gerçekleştireceği hukukî işlemlerin ve hukuka aykırı fiillerin Türk Medenî Kanunu'nun 50. maddesi ve tüzüğe göre, tüzel kişinin kendi iradesinden kaynaklanan bir mesele olarak mı değerlendirileceği, yoksa; Borçlar Kanunu hükümlerine göre mi değerlendirileceği noktasında büyük önem taşır⁵⁰⁶.

Doktrinde savunulan bir görüşe göre; tüzel kişinin fonksiyonlarını kanuna ve tüzel kişinin ana statüsüne uygun şekilde, bağımsız olarak yerine getirmek için, organ olarak seçilen veya atananların yanında, bu fonksiyonları, yine bağımsız olarak yerine getirme yetkisi, dışarıdan da görülecek şekilde fiilen verilen kişi veya kişi grupları da organ olarak tanımlanmıştır⁵⁰⁷. Bu şekildeki biçimsel olarak değil, fiili olarak organ olarak nitelendirilebileceği kabul edilen, bu kişi veya kişi grupları bakımından, “*fiili organ*” tabiri kullanılabilir⁵⁰⁸. Bu açıdan; tüzel kişinin organının mutlaka, irade veya karar organı olması gerekmediği, genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu yanında, fiili olarak organ vazifesini bağımsız olarak yerine getiren yöneticilerin de organ olarak kabulünün mümkün olduğu belirtilmiştir⁵⁰⁹.

organına verilmemiş işleri görür. Bu açıdan genel kurul, diğer organlarla ilgili denetleme görevini de üstlenmiştir.

⁵⁰⁴ Öztan (Organ),s. 33.

⁵⁰⁵ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.188; Dural/Öğüz, s. 233.

⁵⁰⁶ Velidedeoğlu/Ataay, s. 69; Dural/Öğüz, s. 233.

⁵⁰⁷ Öztan, Tüzel Kişiler, s.34; Özsunay, s. 73.

⁵⁰⁸ Dural/Öğüz, s. 233.

⁵⁰⁹ Özsunay, s. 73.

Kanunda veya tüzükte belirtilmemekle birlikte, fiilen organlık vazifelerini yerine getirmek üzere görevlendirilmiş kişi veya kişi gruplarının, organ olarak kabulünün, özellikle; tüzel kişinin sorumluluk alanının genişletilmesi suretiyle, haksızlıkların önlenmesi açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır⁵¹⁰.

Kanunda veya tüzel kişinin kuruluş belgesinde organ olarak belirtilmiş olmamakla birlikte, organ gibi hareket eden, organa ait sorumluluk ve yetkilere sahip kişilerin organ olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin tespiti için öncelikle, organ olma kriterinin tam olarak belirlenmesi gerekir. *Organ kavramının belirlenmesi bakımından çeşitli kriterler* benimsenmiştir. Bu hususta *bir görüşe göre*; organ olarak kabul edilme bakımından, tüzel kişinin fonksiyonlarının bağımsız olarak yerine getirilmesi kabul edilmektedir. *Diğer bir görüşe göre ise*; bir tüzel kişi için faaliyette bulunan kişinin, kanuna ve tüzüğe göre, tüzel kişinin faaliyette bulunması için zorunlu olması gerekmektedir. Bu açıdan; organ kavramı, tüzel kişinin fiil ehliyetine sahip olması açısından, bu kişinin varlığının zorunlu olup olmaması noktasında belirlenir. *Her iki görüşü bir araya getiren diğer bir görüşe göre ise*; bir kişinin organ olarak kabul edilmesi için, kendisine görev verilen kişinin görevini bağımsız olarak yerine getirebilmesi ve bu görevin tüzel kişi için zorunlu bir mahiyet arz etmesi gerekir⁵¹¹.

Daha önce de belirttiğimiz üzere, *Türk Medenî Kanunu'nun 72. maddesinin I. fıkrasında*; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu, derneklerin zorunlu organları olarak belirlendikten sonra, II. fıkrada, derneklerin kanunda belirtilen bu zorunlu organlar dışında başka organların da oluşturulmasını öngörebileceği belirtilmiştir. İşte kanun veya dernek tüzüğünde organ olarak telakki edilmiş olmamakla beraber, tüzel kişilik için faaliyette bulunan kişi, tüzel kişinin fonksiyonlarını yerine getirmesi yönünde bağımsız olarak görevlendirilmiş bulunması⁵¹² ve bu kişinin yerine getirdiği görevin, tüzel kişi bakımından, kanuna ve tüzüğe göre fiil ehliyetini kullanması açısından zorunlu olması halinde organ

⁵¹⁰ Öztan,(Tüzel Kişiler), s.34; Dural/Öğüz, s. 234.

⁵¹¹ Tandoğan, Sorumluluk Hukuku, s. 77-78; Dural/Öğüz, s. 234.

⁵¹² Öztan,Tüzel Kişiler, s.34; Özsunay, s. 73.

olarak kabul edilmesi mümkündür⁵¹³. *Türk Medenî Kanunu'nun 49. ve 50. maddeleri* dikkate alındığında, organlar, tüzel kişilerin fiil ehliyetlerini kullanmalarını sağlayan ve fiil ehliyetini kullanmaları için zorunlu olan parçalarıdır. Bu açıdan, organın *ayırıcı özelliği*; tüzel kişinin fiil ehliyetine sahip olması, fiil ehliyetini kullanması ve tüzel kişinin faaliyetleri ile işleyişi için *zorunlu bir fonksiyona* sahip olmasıdır. Elbette, bunlar yanında, organın tüzel kişi için bağımsız hareket edebilmesinin gerekliliği de tartışılmaz.

Organ kavramının daha net bir şekilde ortaya konması için öncelikle; her tüzel kişilik tipi açısından öngörülen zorunlu organlar ile, bunların kanun ve kuruluş belgelerindeki organların, tüzel kişiliğin amacını gerçekleştirmesi bakımından, sahip oldukları görev ve yetkilerin tespiti gerekir. Bu açıdan; organlık yetkisi, organlara izafe edilen görev ve yetkilerin yerine getirilmesinin tespiti açısından, *kanuna* ve tüzel kişinin *statüsüne* dayanması gerekir⁵¹⁴. Dernekler açısından; derneklerin zorunlu organlarının genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu olması bakımından, meselâ dernek iç ve dış işlerinde zorunlu bir takım görev ve yetkilere sahip genel sekreter, kanuna veya statüye dayanmasa bile organ olarak kabul edilebilir.

Organları olmadan bir derneğin, fiil ehliyetini kullanması mümkün değildir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, tüzel kişiler, yapıları itibariyle fiil ehliyetini kullanmak için organlarına ihtiyaç duyarlar. Bu açıdan organları olmayan bir dernek, hak süjesi olmakla birlikte, fiil ehliyetine sahip olmayan, gerçek kişilerdeki tam ehliyetsizlere benzetilebilir. Tam ehliyetsizler de, ancak kanunî temsilcileri eliyle fiil ehliyetini kullanabilirler. Ancak; derneğin organlarını, kanuni temsilci olarak değerlendirmemiz mümkün değildir. Çünkü; tüzel kişilerin organları, kanunî temsilci gibi, ayrı bir varlık değil, aynı gerçek kişilerin organları gibi, onların bütünlüğü içinde, ayrılmaz parçalarıdır⁵¹⁵.

⁵¹³ Velidedeoğlu/Ataay, s. 70.

⁵¹⁴ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.189.

⁵¹⁵ Velidedeoğlu/Ataay, s. 69.

Bundan başka; *Türk Medenî Kanunu'nun 50. maddesinde* belirtildiği üzere, organların iradesi, tüzel kişinin iradesidir. Temsilcinin iradesi ise; tüzel kişinin değil, temsilcinin iradesidir; ancak, yapmış olduğu irade açıklaması, temsil olunan üzerinde hukukî sonuçlar doğurur⁵¹⁶. Bu açıdan organ, tüzel kişinin iradî temsilcisi olarak da kabul edilemez. Organ tüzel kişinin temsilcisi değil, tüzel kişinin, ayrılmaz bir parçasıdır. Her ne kadar, *Türk Medenî Kanunu'nun 85. maddesinde*, yönetim kurulunun derneği temsil görevinden bahsedilmiş olsa da, buradaki temsil, Borçlar Kanunu'ndan kaynaklanan temsil ilişkisi değildir⁵¹⁷. İradî temsilde, temsilcinin işlemlerinin, temsil olunanı bağlayabilmesi için, temsil olunan tarafından yetkilendirilmesi gerekir. Organların ise, tüzel kişi tarafından yetkilendirilmesi söz konusu değildir. Zira; tüzel kişinin organları olmadan, iradesinin oluşması ve açıklanması mümkün değildir⁵¹⁸. Tüzel kişiyi temsil etme yetkisi, organlık sıfatına bağlı olarak, kanun ve tüzel kişinin kuruluş belgesine göre verilen bir yetkidir⁵¹⁹. İradî temsil yetkisi, temsil olunan tarafından geri alınabildiği halde, organlık sıfatı devam ettiği sürece, organın temsil yetkisi geri alınamaz⁵²⁰. Zira; Türk Medenî Kanunu'nun 72. maddesinin II. fıkrasında, zorunlu organların görev, yetki ve sorumluluklarının, iradî organlara devredilemeyeceği belirtilmekle, zorunlu organların, görev ve yetkilerinin organlık sıfatına bağlı olduğu açıkça ortaya konmuştur.

Organların, tüzel kişilerin ayrılmaz parçası olarak kabul edilmesi; tüzel kişilerin her işinin, organlar tarafından yürütülmesi gerektiği anlamına gelmez. Her tüzel kişi gibi, dernekler de faaliyetlerini sürdürmek açısından, bazı işlerin görülmesini, temsilci veya yardımcı kişilere bırakabilir⁵²¹. Yardımcı kişiler de; temsilciler gibi, Borçlar Hukuku hükümlerine tâbidirler. Yardımcı kişilerin, tüzel kişi ile ilişkisi sözleşmeye dayanır. Bu sözleşme, yardımcı kişinin tüzel kişinin faaliyetleri açısından görevinin niteliğine göre; vekalet veya hizmet sözleşmesinden kaynaklanabilir. Meselâ: derneğin avukatı ile dernek arasında bir vekalet sözleşmesi

⁵¹⁶ Velidedeoğlu/Ataay, s. 70; Köprülü, s. 419; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.189.

⁵¹⁷ Köprülü, s. 419; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.189; Dural/Öğüz, s. 232.

⁵¹⁸ Köprülü, s. 419.

⁵¹⁹ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.189; Dural/Öğüz, s. 232.

⁵²⁰ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.189.

⁵²¹ Velidedeoğlu/Ataay, s. 70; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.189.

söz konusu iken; dernek merkezini temizlik işlerini gören kişi ile dernek arasında hizmet sözleşmesi söz konusudur⁵²². *Dernekler Kanunu'nun 13. Maddesinin I. fıkrasında* da, üye sayısının yüzden çok olması halinde⁵²³, dernek hizmetleri için yönetim kurulu kararıyla, ücretlilerin çalıştırılabileceği düzenlenmiştir. İşte bu çalıştırılan ücretliler ile dernek arasında kanımızca hizmet sözleşmesi söz konusu olur.

Organı oluşturan kişi ile tüzel kişi arasındaki hukuki ilişki bakımından, organın üstlendiği görev ve sorumluluğun niteliğine göre, vekalet veya hizmet sözleşmesinin olduğu kabul edilmektedir⁵²⁴. Buna göre; organ tüzel kişiye tâbi olarak, belli olan veya olmayan bir süre için süreklilik arz eden şekilde faaliyette bulunursa, “*hizmet*”; organ tüzel kişiye tâbi olmaksızın, bir zamanla da sınırlı olmadan, tüzel kişi için nitelikli bir iş gücü temin etmekteyse, “*vekalet*” akdi ile tüzel kişiye bağlı olduğu kabul edilmektedir. Kanımızca da; yönetim ve denetim kurulu üyelerinin, dışarıdan seçilebilmesi ve *Dernekler Kanunu'nun 13. Maddesinin II. fıkrasına göre*; dernek yönetim ve denetim kurullarında görev yapanlara, kamu görevlisi olmamaları koşuluyla ücret verilebilmesi, organları oluşturan kişiler ile dernek arasındaki hukuki ilişkinin vekalet veya hizmet sözleşmesi olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

B. Organların Türleri

Tüzel kişilerin organları, değişik açılardan, farklı ayrımlara tâbi tutulmuştur. Doktrinde; *zorunlu organ-ihtiyarî organ, karar organı-yürütme organı, iç organ-dış organ, fert organ-kurul organ* olmak üzere, organlar başlıca dört çeşit kritere göre tasnif edilmiştir⁵²⁵.

⁵²² Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.190.

⁵²³ 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 13. maddesinin I. fıkrasında yer alan “üye sayısının 100 kişiden çok olması şartıyla ...” ibaresinin, Anayasa'nın 2.,10.,11.,13.,33. ve 69. maddelerine aykırılığı ileri sürülerek iptallerine ve yürürlüğün durdurulması talep edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, 29.12.2004 tarih ve 108/15 sayılı kararı ile yürürlüğün durdurulması talebini kabul etmiştir. İlgili karar için bkz. RG.,31.12.2004, S.25687.

⁵²⁴ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.190; Dural/Öğüz, s. 234.

⁵²⁵ Bkz. Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.190 vd; Dural/Öğüz, s. 235 vd. Bu ayrımlara ek olarak bazı yazarlar tarafından, *başka bir organın talimatıyla hareket eden organ ve başka bir organın talimatıyla hareket etmeyen organ* ayrımını da kabul edilmiştir. Buna göre; tüzel kişinin müdürünün, yönetim

Organın kanunda öngörölmüş olup olmaması bakımından, *zorunlu organ*, *ihiyarî organ* ayrımına gidilmiştir. Bu açıdan; Türk Medenî Kanunu'nun 72. maddesinin I. fıkrasında belirtildiği üzere, derneğin zorunlu organları; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur. İhtiyarî organ olarak ise; dernek tüzüğünde öngörölen, bu zorunlu organlar dışındaki organlar kastedilmektedir.

Organlar, tüzel kişi içindeki görev bölümü bakımından, üstlenmiş oldukları işlevler açısından, *karar organı* ve *yürütme organı* olarak ayrılırlar. Karar organı, tüzel kişinin kararlarını almak suretiyle iradesini oluşturan, diğer organların hareket şeklini belirleyen organdır. Yürütme organı ise; tüzel kişinin karar organı tarafından alınan kararlar doğrultusunda hareket etmek suretiyle, tüzel kişinin iradesi doğrultusunda harekete geçmesini sağlar. Bu açıdan; derneğin zorunlu organlarından genel kurul karar organı, yürütme organını da yönetim kurulu teşkil eder. Ancak; yönetim kurulu, yürütme görevini bir başka organa meselâ bir müdüre veya genel sekretere verip, kendi yetkisi içinde kalan konularda, onlara direktif verme görevini yüklenebilir⁵²⁶.

Tüzel kişinin iç işleyişi içinde veya dışa karşı temsil edilmesi bakımından da; organlar, iç organ ve dış organ olarak ayrılmıştır. Bu ayrıma göre; dernekte, genel kurul ve denetim kurulu iç organ, yönetim kurulu da dış organ olarak kabul edilir.

Son olarak da, organı oluşturan kişilerin sayısına göre; tek kişiden oluşan organlara fert organ, birden fazla kişiden oluşan organlara da kurul organ denilmektedir⁵²⁷.

kurulunun talimatıyla hareket ettiği halde, genel kurulun, organlık vazifelerini yerine getirirken tamamen bağımsız olduğu belirtilmiştir. **Özta**n, (Organ), s.94; **Özta**n, Tüzel Kişiler, s.37.

⁵²⁶ **Özta**n (Organ), s.95, 96.

⁵²⁷ **Özta**n, (Tüzel Kişiler), s.35 vd; **Oğuzman/ Selici/ Oktay**, s.190 vd; **Dural/Öğüz**, s. 235 vd.

Türk Medenî Kanunu'nun, zorunlu organların oluşumuna ilişkin maddelerinde; genel kurul, derneğe kayıtlı tüm üyelere (TMK. m. 73); yönetim kurulu, en az beş asıl, beş yedek üyeden (TMK. m. 84); denetim kurulu ise, en az üç asıl, üç yedek üyeden (TMK. m. 86) olmak üzere, tüzükte öngörülen sayıdan oluşabileceği hükümleri karşısında, derneğin zorunlu organlarının, ancak kurul organ şeklinde oluşturulabileceği açıktır. Ancak; derneğin tüzüğünde kurulmasını öngördüğü ihtiyari organların, üstlendiği göreve ters düşmemek kaydıyla, fert organ şeklinde oluşturulması, kanımızca mümkündür. Bunun dışında, fiili olarak organ kabul ettiğimiz kişiler de, fert organ olarak nitelendirilir. Bu anlamda, meselâ; dernek genel sekreteri, fert organa bir örnek teşkil eder. Ancak; dernek tüzüğünde, ihtiyarî organ olarak belirlenmiş bir onur kurulu (haysiyet divanı), zaten adından da anlaşılacağı üzere, dernek içindeki işlevi açısından kurul organ olarak oluşturulur.

Derneğin yapısına uygun olması açısından; dernek organlarını zorunlu ve seçimlik organ ayırımına tâbi tutmak suretiyle, ayrı ayrı incelemeyi uygun bulmaktayız.

1. Zorunlu (Yasal) Organlar

Zorunlu organlar; kanunen, bir tüzel kişide bulunması gereken organlardır⁵²⁸. Özellikle; tüzel kişilerin fiil ehliyetine sahip olması ve kullanması, bu organların varlığına bağlı tutulmuştur⁵²⁹. Bu husus, *Türk Medenî Kanunu'nun 47. maddesinde*; tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla fiil ehliyetini kazanırlar demek suretiyle açıkça düzenlenmiştir. Kanunda, her ne kadar tüzel kişilerin, fiil ehliyetini kazanma anı açısından, kuruluş belgelerine göre gerekli organlardan bahsedilmiş olsa da, daha önce de belirtmiş olduğumuz üzere, tüzel kişiler, kanunen zorunlu organlara sahip olmakla fiil ehliyetini kazanırlar⁵³⁰. Bu açıdan; zorunlu organlar, tüzel kişinin fiil ehliyetini kazanması açısından önem teşkil etmektedir⁵³¹.

⁵²⁸ Velidedeoğlu/Ataay, s. 70; Öztan (Organ), s. 31; Köprülü, s. 505.

⁵²⁹ Öztan (Tüzel Kişiler), s. 35.

⁵³⁰ Zevkliler / Acabay / Gökyayla, s. 552; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.187; Dural/Öğüz, s. 230.

⁵³¹ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.191; Dural/Öğüz, s. 235.

Türk Medenî Kanunu'nun 72. maddesinde, derneklerin zorunlu organları belirtildikten sonra; devamı maddelerinde bu organların oluşumu, görev ve yetkileri de belirtilmiştir. Bu hükümler, *emredici* niteliktedir. Bu açıdan; dernek organlarının oluşumuna ve organların asgari kaç kişiden oluşacağına ilişkin, Türk Medenî Kanunu'ndaki hükümlere aykırı olarak, dernek tüzüğünde düzenlemeler yapılamayacaktır. Bunun gibi; derneğin organlarının görev ve yetkilerine ilişkin hükümler de emredici niteliktedir. Türk Medenî Kanunu'nun 72. maddesinin II. fıkrasında da, derneğin ihtiyarî organlar oluşturabileceği ancak, zorunlu organların görev ve yetkilerinin bunlara tamamen devredilemeyeceği belirtilmek suretiyle bu husus açıkça ortaya konulmuştur. Ancak; yönetim kurulu ve denetim kurulunun kaç kişiden oluşacağına ilişkin kanun hükümlerinde öngörülen sayıdan aşağı olmamak üzere; dernek tüzüğünde, bunların kaç kişiden oluşacağı veya kanunda öngörülen görevler yanında, derneğin amacını gerçekleştirmek açısından, başka görev ve yetkilerin de bu organlara verilmesi mümkündür. Zira; Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinin (f) bendinde, derneğin yönetim ve denetim kurullarının görevleri, yetkileri, ne surette seçileceği, asıl ve yedek üye sayısının, dernek tüzüğünde gösterilmesi zorunlu tutulmuştur.

Zorunlu organlar, her tüzel kişilik tipine göre farklılık gösterir. Türk Medenî Kanunu'nun 72. maddesinin I. fıkrasına göre; derneğin zorunlu organları genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur⁵³². Bunlar, kurulmaları ile, derneğin tam olarak fiil ehliyetine sahip olmasını sağlamaları yanında, kendilerine yüklenen görevler açısından, derneğin fiil ehliyetini kullanmasını sağlarlar. Bu açıdan; genel kurul, karar almak suretiyle derneğin iradesinin teşkilini, yönetim kurulu, genel kurulun kararlarını uygulamak ve derneğin dışa karşı temsilini sağlamak suretiyle, derneğin iradesini dışa vurması görevini görür. Denetleme kurulu ise; esas itibariyle dernek içinde denetimi sağlamak suretiyle, fiil ehliyetinin

⁵³² *Önceki Medenî Kanun'un 57. ve 62. maddelerinde*; “ heyeti umumiye” (genel kurul) ve “ idare heyeti” (yönetim kurulu) olmak üzere zorunlu organlardan bahsedilmiş, denetim kurulu zorunlu organ olarak öngörülmemekle birlikte, *2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 19. maddesinde*; denetim kurulu da zorunlu organlar arasında sayılmıştı. 2908 sayılı önceki dernekler Kanunu'nun , önceki Medenî Kanun karşısında, sonraki tarihli özel nitelikli kanun vasfını taşıması karşısında, 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun uygulanmasıyla, derneğin zorunlu organları, aynı Türk Medenî Kanunu'nda olduğu üzere; genel kurul, yürütme (yönetim) kurulu ve denetim kuruluydu.

kullanılması açısından aktif bir görev üstlenmediği düşünülebilir. Ancak; derneğin işlemleri, defterleri ve her türlü faaliyetleri üzerindeki denetim görevini üstlenen denetim kuruluna, derneğin fiil ehliyetini amacına uygun kullanmasını sağlamaya yönelik bir fonksiyon yükler.

a. Genel Kurul

Türk Medenî Kanunu'nun 73. maddesine göre genel kurul; derneğe kayıtlı tüm üyelere oluşan, derneğin en üst organıdır. Bu açıdan; genel kurul, diğer organlardan farklı olarak seçilerek değil, doğrudan kanunun öngördüğü şekilde derneğin kurulmasıyla oluşur⁵³³.

Derneğin en üst organı olarak genel kurul, derneğe ilişkin en önemli kararların alındığı karar organı niteliğindedir⁵³⁴. Derneğe ilişkin hayati kararlar, genel kurulda alınır. Esas itibarıyla genel kurul, dernek üyelerinin dernekte eşit olarak söz sahibi olabilmeleri açısından, dernek içinde demokratik bir yapının var olmasını sağlar. Bu şekilde; üyeler, kendi iradelerini ortaya koymak suretiyle, derneğin amacına ulaşması yolundaki faaliyetlerine doğrudan katılmış olurlar⁵³⁵.

Genel kurul, kanun veya tüzükle başka bir organa bırakılmamış her konuda kararların alındığı, hatta diğer organların yetkisindeki konularda dahi en üst karar verme yetkisine sahip bir organdır. Bu husus; Türk Medenî Kanunu'nun 80. maddesinde ortaya konmuştur. Bu hüküm, “...genel kurul, derneğin diğer organlarını denetler ve onları haklı sebeplerle her zaman görevden alabilir” denilmek suretiyle, genel kurulun, diğer organları denetleme görevine de işaret

⁵³³ Özsunay; s. 171; Köprülü, s. 505; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 69; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.239; Dural/Öğüz, s.295.

⁵³⁴ Öztan (Tüzel Kişiler), s. 69; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.239; Dural/Öğüz, s. 295. Derneğin diğer organlarının seçimi, dernek üyelerin dernekten çıkarılması bakımından son kararın verilmesi, dernek tüzüğünün değiştirilmesi, dernek için taşınmaz malların satın alınması veya satılması hususunda yönetim kuruluna yetki verilmesi, yönetim ve denetim kurulu raporlarının incelenerek bunların ibrası derneğe ilişkin hayati önem taşıyan ve bu açıdan genel kurul kararıyla alınabilen kararlara örnek olarak gösterilebilir.

⁵³⁵ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.239.

etmiştir. Esas itibariyle; denetleme açısından genel kurul, bir iç organ olarak, derneği yönetim ve denetim kurulu ile varsa diğer organlara karşı temsil eder⁵³⁶.

Genel kurulun görev ve yetkileri Türk Medenî Kanunu'nun 80. maddesinde, ana hatlarıyla belirtilmiştir. Bundan başka; çeşitli maddelerde, genel kurulda belli toplantı ve karar nisaplarıyla alınması gereken kararlar ayrıca sayılmıştır (TMK.m.78/II, m.81). Buna göre genel kurul; yetkileri; dernek organlarının seçilmesi, dernek tüzüğünün değiştirilmesi, yönetim ve denetim kurullarının denetlenmesi, derneğin uluslararası faaliyette bulunması, derneğin feshedilmesi gibi bir takım görevleri yerine getirmektedir. *2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 26. maddesinde*; Türk Medenî Kanunu'nun, genel kurulun görev ve yetkilerine ilişkin genel hükmü yanında; bu görev ve yetkilerin başlıcaları sayılmaktaydı.

Ancak; genel kurulun görev ve yetkileri asıl olarak, kanunun emredici kurallarına aykırı olmamak üzere, dernek tüzüğünde düzenlenir. Nitekim; 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 4. maddesi gereğince, genel kurulun görev ve yetkilerinin dernek tüzüğünde düzenlenmesi zorunludur. Buna göre; dernek tüzüğünde, genel kurula, kanunda öngörülenler dışında, görev ve yetkilerin tanınması ya da, genel kurulun yetkilerinin sınırlanması da mümkündür. Ancak; genel kurulun yetkilerinin, diğer bir organ yararına ölçüyü aşan şekilde sınırlandırılması mümkün değildir⁵³⁷.

Türk Medenî Kanunu'nun 73. maddesinde; genel kurulun, derneğe kayıtlı üyelere oluşturduğu belirtilmekle birlikte, genel kurulun kaç üyeden oluşması gerektiği hususunda, kanunda açık bir hüküm yoktur. Ancak; genel kurulun derneğe kayıtlı bütün üyelere oluşturduğu düşünülürse, ilk dernek kurulduğunda, derneğin kurulması için yeterli olan yedi kişiden oluşması mümkündür, Ancak; daha sonra, derneğin en az kaç üyeye sahip olabileceği hakkındaki yorumlarımız burada da geçerli olacaktır. Daha önce de belirttiğimiz üzere, derneğin organlarının oluşması safhasında, dernek üyelerinin en az on altı kişiyi bulması gerekir. Dernek organlarının ise; *Türk Medenî Kanunu'nun 62. maddesine göre*; derneklerin, *Türk*

⁵³⁶ Aysoy, s. 606.

⁵³⁷ Sungurbey, s. 396.

*Medenî Kanunu'nun 60. maddesindeki bildirim*⁵³⁸ izleyen altı ay içinde yapılacak ilk genel kurul toplantısıyla oluşturulması gerekmektedir. Aksi takdirde; *Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinin 2. bendi gereğince*, derneğin kendiliğinden sona ermesi söz konusu olur. Ayrıca; *Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesinin II. fıkrasında da*; tüzük değişikliği ve derneğin feshine ilişkin ikinci genel kurul toplantısında aranan toplantı yeter sayısı da; yine genel kurulun en az on altı kişiden oluşması gerektiği sonucuna ulaştırır.

Genel kurul, derneğin kararlarının alındığı organdır. Genel kurul kararları, doğrudan doğruya derneğin kararıdır⁵³⁹. Zira; *Türk Medenî Kanunu'nun 50. maddesinde de*, tüzel kişilerin kararlarının, organları aracılığıyla açıklandığı düzenlenmiştir. Buna göre; genel kurul, fiil ehliyetinin kullanılması bakımından, dernek kararlarının alınması suretiyle dernek iradesinin oluşturulduğu organ olarak karşımıza çıkar. Bilindiği üzere; irade, hukukî ilişkilerin temelini teşkil eder⁵⁴⁰. Bir kararın, derneğin iradesi olarak kabul edilebilmesi için; bu kararın, genel kurul tarafından usulüne uygun şekilde alınmış, geçerli bir karar olması gerekir. Ancak, burada belirtmek gerekir ki; dernek tüzüğü veya genel kurul tarafından görevlendirilen organların kararları da derneğin iradesini teşkil eder⁵⁴¹. Hukuken geçerli bir genel kurul kararından bahsedebilmek için öncelikle; genel kurulun kanunda ile tüzükte öngörülen şekilde ve sayıda toplanması gerekir. Bundan sonra da; yine, kanun ve tüzükte öngörülen karar yeter sayısı ile, gündemdeki konular hakkında karar alması zorunludur. Derneğin iradesinin oluşumu açısından, genel kurulun karar alma safhalarını ayrı ayrı incelemeyi uygun görmekteyiz.

Genel Kurulun Olağan ve Olağanüstü Toplanması : Genel kurul kararları kural olarak, kanunda öngörülen şekilde yapılan genel kurul toplantılarında alınır.

⁵³⁸Derneğin kuruluşundan sonra, *Türk Medenî Kanunu'nun 60. maddesine göre*, dernek merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülkî âmiri; kuruluş bildirim ve buna ekli belgelerde, kanuna aykırılığın bulunmadığını ya da, aykırılık veya noksanlık bulunmakla birlikte, bunların, kanunda öngörülen sürede giderilmiş bulunduğunu tespit ettiği takdirde, durumu derhâl derneğe yazıyla bildirir.

⁵³⁹ **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 74.

⁵⁴⁰ **Öztañ(Organ)**, s. 39.

⁵⁴¹ **Aysoy**, s. 607.

Genel kurul toplantıları, derneğin amacına uygun olarak, tüm üyeler arasında fikir paylaşımının sağlanması suretiyle, derneğin iç işleyişinin değişmez bir parçasıdır⁵⁴².

Genel kurulun toplanması, *Türk Medenî Kanunu'nun 74. ve devamı maddelerinde* ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre; genel kurul toplantıları, olağan ve olağanüstü olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Olağan genel kurul toplantısı; dernek tüzüğünde öngörülmüş aralıklarla, yönetim kurulunun çağrısı üzerine yapılan, olağan toplantılardır. Olağan genel kurul toplantısının, ne kadar sürede bir yapılacağı, *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinin (d) bendi ve Türk Medenî Kanunu'nun 74. maddesi* uyarınca; tüzükte belirtilmesi gerekir⁵⁴³. Ancak; olağan genel kurul toplantısının *Türk Medenî Kanunu'nun 74. maddesinin II. fıkrası gereğince*, en geç üç yılda bir yapılması zorunludur⁵⁴⁴. Dernek tüzüğünde, kanunda öngörülen üç yıllık süreyi aşan bir süre öngörülemez⁵⁴⁵.

Olağan genel kurul toplantısının, tüzükte belirtilen sürede yapılmaması ve mahallin en büyük amirinin ihtarına rağmen, üç ay içinde toplantının yapılmaması halinde, *2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 50. maddesinin 2. bendi gereğince*, dernek merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülkî amirinin yazılı ihbarı ve Cumhuriyet savcılığının açacağı dava üzerine dernek, asliye hukuk mahkemesinin kararıyla, feshedilebilmekteydi. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nda ise*; bu hükme yer verilmemiş; *2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 78. maddesinin II. fıkrasına karşılık gelen, 32. maddesinin (b) bendi gereğince*, genel kurul toplantılarının, kanun ve tüzük hükümlerine aykırı olarak yapılması halinde, dernek yöneticileri para cezası ile cezalandırılacağı öngörülmüştür. Bu halde; *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nda*, olağan genel kurul toplantılarının, tüzükte öngörülen sürede yapılmamasının yaptırımını ayrıca belirtilmediğinden; bu durumda, genel kurul toplantısına ilişkin kanun ve tüzük hükümlerine aykırılık sebebiyle, *32. maddenin (b) bendi gereğince*, dernek yöneticilerinin idari para cezasına çarptırılması sonucu

⁵⁴² **Tavmergen**, İge Pınar/ **Aksakal**, Ebru Günlü: Kongre ve Toplantı Yönetimi, Ankara 2004, s. 67.

⁵⁴³ **Köprülü**, s. 515; **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay**, s.240; **Dural/Öğüz**, s. 296.

⁵⁴⁴ 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu yürürlüğe girmeden önce; genel kurul toplantılarının iki yılda bir yapılması zorunluydu. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 38. maddesinin a bendi gereğince; Türk Medenî Kanunu'nun 74. maddesinin II. fıkrasında*, genel kurul toplantılarının yapılma aralığı için öngörülen azami iki yıllık süre üç yıla çıkarılmıştır.

⁵⁴⁵ **Köprülü**, s. 515.

ortaya çıkar⁵⁴⁶. *Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinin 5. bendi gereğince de;* olağan genel kurul toplantılarının üst üste iki defa yapılamaması, derneğin kendiliğinden feshi sonucunu doğurur⁵⁴⁷.

Türk Medenî Kanunu'nun 75. maddesinin ilk fıkrasına göre; genel kurul, yönetim veya denetim kurulunun gerekli gördüğü hâllerde veya dernek üyelerinin beşte birinin yazılı başvurusu üzerine, olağan genel kurul toplantısı dışında yapılan, genel kurul toplantısına, “*olağanüstü genel kurul toplantısı*” denir. Türk Medenî Kanunu’nda, genel kurulun olağanüstü toplanması için aranan beşte bir oran, azami olarak öngörülmüştür. Bu açıdan; dernek tüzüğünde bu oran azaltılabilmekte ise de; kanundaki beşte bir orandan daha yüksek bir oranın tespiti mümkün değildir⁵⁴⁸. Dernek üyelerinin beşte birinin olağanüstü toplantı taleplerinde, kanunda bu konuda bir hüküm bulunmamakla birlikte, anonim şirketler hakkında *Türk Ticaret Kanunu 366/c.1 de öngörülen*, toplantının hangi “*gerektirici sebeple*” istendiğinin de belirtilmesi gereği, gündemin, toplantının yapılmasının nedenleri ile sınırlı olması gereğinden hareketle, dernekler için de söz konusu olmalıdır⁵⁴⁹. Dernek üyelerinin, olağanüstü toplantı isteminin, açıkça hakkın kötüye kullanılması niteliğinde olması durumunda bu istemi, maddi inceleme yetkisi vermeyen madde ifadesine karşın, hakim her zaman, Türk Medeni Kanunu’nun 2. maddesine gereğince, şekli inceleme yanında maddi yönden de inceleyebilir⁵⁵⁰.

⁵⁴⁶ 2908 sayılı *Dernekler Kanununun 20 ve 50/2. maddelerinde yazılı sürelerde olağan genel kurul toplantısının yapılmamasının yaptırımını, aynı yasanın 50/son maddesinde gösterilmiş bulunduğu*ndan eylemin 2908 sayılı Yasanın 78/2.maddesindeki suçu oluşturmaz. Bkz. Yargıtay 9. Ceza Dairesi, T: 17.6.2002, E: 2002/1376, K: 2002/1477, (Corpus Mevzuat ve İçtihat Programı CD-Medya; Kazancı Hukuk Otomasyon).

⁵⁴⁷ 5253 sayılı *yeni Dernekler Kanunu'nun 32. maddesinin (b) bendi gereğince;* kanuna ve tüzüğe aykırı olarak yapılan genel kurul toplantıları, mahkeme kararıyla iptal edilebilir. Kanımızca; genel kurul toplantılarının iptal edilmesi, hiç toplantı yapmamanın sonuçlarını doğurur. Bu durumda; Türk Medenî Kanunu’nun 87. maddesinin 5. bendinde öngörülen şartlar gerçekleştiği takdirde, derneğin kendiliğinden feshi söz konusu olabilir.

⁵⁴⁸ **Köprülü**, s. 503. İlgili Yargıtay kararı için bkz. 2. HD. , T: 15.3.1979, 1739/2122 (YKD. 1979, S. 12, s.1702; **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay**, s.240; **Dural/Öğüz**, s. 297).

⁵⁴⁹ **Kocayusufpaşaoğlu**, Necip: “Azınlığın Dernek Genel Kurulunun Olağanüstü Toplantıya Çağrılmasını İsteme Hakkının Kötüye Kullanılması”, Prof.Dr. Hıfzı Timur’un Anısına Armağan, İstanbul 1979, s.391.

⁵⁵⁰ **Kocayusufpaşaoğlu** (Azınlık), s. 394,417.

Toplantıya Çağrı : Genel kurul, kural olarak, yönetim kurulu tarafından *olağan genel kurul toplantısına* çağrılır (TMK.m.74,75). Ancak; yönetim kurulunun bu yetkisi, dernek tüzüğünde başkaca organlara da verebilir⁵⁵¹. Ancak; *Türk Medenî Kanunu'nun 72. maddesinin II. fıkrası gereğince*, yönetim kurulu, kanunen kendisine verilmiş olan genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırma yetkisini, tamamen bir başka organa devredemez. Tüzükte başka bir organ yetkili kılınsa da, yönetim kurulunun genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırma yetkisi devam eder⁵⁵². Bunun yanında; seçimlik organ olan, genel müdür veya genel sekreter de, genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırma konusunda yetkilendirilebilir⁵⁵³.

Türk Medenî Kanunu'nun 77. maddesinin ilk fıkrasına göre; genel kurul, yönetim kurulu tarafından, *en az on beş gün önceden* toplantıya çağrılır. *5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 38. maddesi* ile değiştirilmeden önce, *Türk Medenî Kanunu'nun 77. maddesinin I. fıkrası gereğince*; genel kurul, yönetim kurulu tarafından, toplantının günü, saati, yeri ve gündemi, yerel bir gazeteyle ilân edilmesinin yanında, üyelere yazı ile bildirilmesi öngörülmüştü. Yapılan değişiklikten sonra; genel kurul toplantısının, hem gazeteye ilânı, hem de, yazıyla üyelere bildirme zorunluluğu kaldırılarak, yönetim kurulunun, genel kurulu çağrı usulüne kolaylık ve serbestlik getirilmiştir. *Yeni Dernekler Yönetmeliği'nin 14. maddesine göre*; yönetim kurulu, dernek tüzüğüne göre genel kurula katılma hakkı bulunan üyelerin listesini düzenledikten sonra, genel kurula katılma hakkı bulunan üyeleri, en az on beş gün önceden, günü, saati, yeri ve gündemi bir gazetede ilan etmek veya yazıyla ve hatta, elektronik posta ile bildirilmek suretiyle toplantıya çağırabilir. Bu düzenleme; 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun, derneklerde bürokrasinin en aza indirilmesi yolundaki amacına uygun bir düzenlemedir.

⁵⁵¹ Köprülü, s. 510; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.240; Dural/Öğüz, s. 297, dn.333.

⁵⁵² Köprülü, s. 511; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.240; Dural/Öğüz, s. 297, dn.333.

⁵⁵³ Köprülü, s. 511; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s.240; Dural/Öğüz, s. 297, dn.333. Bu yöndeki Yargıtay kararı için bkz. Yargıtay 2. HD., 15.3.1979, 1739/2122 (Ballar, s. 131). Dernek başkanının dahi yetkilendirilmedikçe, genel kurulu, tek başına olağanüstü genel kurul toplantısına çağıramayacağı hakkında bkz. Yargıtay 2. HD., 14.2.1985, 937/1352 (YKD. 1985, S. 5, s.645; Dural/Öğüz, s. 297, dn.333).

Yeni Dernekler Yönetmeliği'nin 14. maddesine göre; genel kurulu toplantıya çağrıda ayrıca; çoğunluk sağlanamaması sebebiyle toplantı yapılamazsa, ikinci toplantının hangi gün, saat ve yerde yapılacağı da belirtilmesi gerekir. İlk toplantı ile ikinci toplantı arasındaki süre yedi günden az, altmış günden fazla olamaz. Toplantı, çoğunluk sağlanamaması sebebinin dışında başka bir nedenle geri bırakılırsa, bu durum geri bırakma sebepleri de belirtilmek suretiyle, ilk toplantı için yapılan çağrı usulüne uygun olarak üyelere duyurulur⁵⁵⁴. İkinci toplantının geri bırakma tarihinden itibaren en geç altmış gün içinde yapılması zorunludur. Üyeler ikinci toplantıya, birinci fıkrada belirtilen esaslara göre yeniden çağrılır. Genel kurul toplantısı bir defadan fazla geri bırakılamaz. Uygulamada genellikle, derneklerin ilk toplantıda toplantı yeter sayısına ulaşamamaları sebebiyle, ikinci toplantıda karar alınabildiği görülmektedir. Bu durum, derneklerde tüm üyelerin katılımının sağlandığı kurumsal bir yapının oluşturulmadığının bir göstergesidir. *Genel kurul toplantısı, bir kereden fazla geri bırakılamaz* (TMK.m.78/son). Eğer ikinci toplantıda da, toplantı yeter sayısına ulaşılamazsa, genel kurul toplantısı hiç yapılmamış kabul edilir.

Toplantı Yeri: Genel kurul toplantıları, *Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesinin I. fıkrası gereğince; tüzükte başkaca bir yer kararlaştırılmış olmadıkça, dernek merkezinin bulunduğu yerde yapılır*⁵⁵⁵. Genel merkez dışında, tüzükte

⁵⁵⁴ Genel kurulun toplantıya çağrı ilânlarında, ilk toplantıda toplantı yeter sayısının sağlanamaması ihtimaline karşı ikinci toplantı gününün belirtilmesi, ikinci toplantının, kanunda öngörülen şekilde tekrar duyurulması zorunluluğunu ortadan kaldırmaz. **Teoman**, Ömer: "Derneklerde ve Anonim Ortaklıklarda Genel Kurul Yetersayısının Sağlanamaması Nedeniyle Toplanamamışsa İkinci Toplantı İçin Yeniden Çağrı Merasimine Uymak Zorunlu mudur?", Yasa Hukuk Dergisi 1979, C. II, S.3, s.353.

⁵⁵⁵ 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 22. maddesinde; genel kurul toplantılarının, dernek merkezi dışında bir yerde yapılması yasaklanmıştı. Bu yasaklamanın amacı; 1630 sayılı Dernekler Kanunu'nda olduğu gibi, genel kurulun, farklı yöneticiler tarafından, başka başka yerlerde ve kişilerle toplanmasını önlemek, üyelerin toplantılara katılmaları; dernek defter ve kayıtlarını incelemelerinde zorluk olmamasını sağlamaktır. **Özsunay**, s. 188-189; **Köprülü**, s. 513; **Karınca**, s. 56. Bunlardan başka; idarenin, derneklerin tutum ve davranışlarını izlemekte zorluk çekmesi suretiyle, derneklerin denetiminin sağlanamaması gibi kaygılar da, genel kurul toplantılarının, dernek merkezinde yapılması zorunluluğunun getirilmesinin nedenleriydi. Ancak; bu zorunluluk, üyeleri zamanla artan dernekler bakımından, dernek merkezinin, genel kurulun toplanması için yeterli olmaması ve bunun sonucu olarak da, derneklerin yeni dernek merkezine ihtiyaç duyması ve dernek merkezinin değiştirilmesi için, tüzüğün değiştirilmesi gereğinin doğacağı gibi sorunların çıkması sebebiyle doktrinde eleştirilmiştir. Bu sebeple; Alman Hukuku'nda olduğu gibi, genel kurulun, dernek merkezi yanında dernek tüzüğünde belirlenen bir başka yer ya da bir önceki genel kurul toplantısında alınan kararlar, yönetim kurulunun belirleyebileceği bir yer olabileceği savunulmaktaydı. **Özsunay**, s.

öngörülecek yerin de; *Türk Medenî Kanunu'nun 2. maddesindeki* dürüstlük kuralından hareketle, genel kurul toplantılarının, üyeler tarafından kolayca ulaşılabilecek bir yer olarak tespiti gerekir. Bu açıdan; derneğin merkezi hangi yerleşim birimindeyse, genel kurul toplantılarının yapılacağı yerin de aynı yerde olması yerindedir⁵⁵⁶. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 32. maddesinin (b) bendinde*; genel kurul toplantılarının, dernek merkezinin bulunduğu veya tüzüğünde belirlenen yer dışında bir yerde yapılması halinde, dernek yöneticilerinin para cezası ile cezalandırılması öngörülmüştür. Aynı madde gereğince; mahkeme tarafından, genel kurul toplantısının iptaline karar verilmesi de mümkündür⁵⁵⁷.

Genel kurul toplantılarının, dernek merkezinin bulunduğu yerde olması gereği yanında, *2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na* göre yetkili organlara bildirimde bulunulmadığı hallerde *kapalı alanda* yapılması gerekir⁵⁵⁸.

Toplantı Yeter Sayısı: Dernek genel kurulunun toplanabilmesi için, belli sayıda üyenin toplantıda hazır bulunması gerekir. Dernek genel kurulunun toplanabilmesi için aranan çoğunluğa, toplantı yeter sayısı denilmektedir. Üye sayısının, genel kurulun toplanması için aranan sayıya ulaşmaması halinde, genel kurulun toplantı yapabilmesi mümkün değildir. Toplantı yeter sayısının sağlanamaması durumunda, genel kurul toplantısı bir başka zaman yapılmak üzere ertelenir. Daha önce de belirttiğimiz üzere; toplantıya çağrıda, toplantı yeter sayısına ulaşamaması halinde, ikinci genel kurul toplantısının ne zaman ve nerede yapılacağına dair bir kayıt bulunması gerekir. İlk toplantı günü ile ikinci toplantı günü arası, yedi günden az, altmış günden fazla olamaz (YDY.m.14).

188-189; **Karınca**, s. 56. *1630 sayılı Dernekler Kanunu'nun*, mecliste tartışılması sırasında, “dernek merkezi” nin, derneğin bulunduğu il veya ilçe olarak anlaşılması gereği, Geçici Komisyon Başkanı Orhan Cemal Fersoy tarafından da, ortaya konulmuştur. bkz. **Karınca**; s. 56. *5253 sayılı Yeni Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinin c bendinde*, dernek merkezi; derneğin yerleşim yerinin bulunduğu il veya ilçe olarak tanımlanmak suretiyle konuya açıklık getirilmiştir.

⁵⁵⁶ **Karınca**; s. 56.

⁵⁵⁷ *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 32. maddesinin (b) bendinde*; mahkemenin, kanuna ve tüzüğe aykırı yapılan genel kurul toplantısının iptal edilebileceği belirtilmektedir. Genel kurul toplantısının, dernek merkezi veya tüzükte belirtilen yerden başka yerde yapılması da, mahkemece gerekli görülmesi halinde, genel kurul toplantısının iptal sebebidir.

⁵⁵⁸ **Köprülü**, s. 515. *2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 4. maddesinin a bendine* göre; derneklerin, kanun ve tüzüklerine göre yapacakları kapalı yer toplantıları, bu kanun hükümlerine tâbi değildir.

Olağan genel kurul toplantısının üst üste iki kere yapılamaması halinde, *Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinin 5. bendi gereğince*; dernek, kendiliğinden dağılmış sayılacaktır.

Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesine göre, genel kurul toplantısının yapılabilmesi için aranan, toplantı yeter sayısı; dernek tüzüğüne göre genel kurula katılmaya hakkı bulunan üyelerin⁵⁵⁹ salt çoğunluğunu ifade eden, yarısından bir fazlasıdır. Eğer; usulüne uygun olarak yapılan çağrıya rağmen, toplantı yeter sayısına ulaşılamamışsa, bundan sonra yapılacak ikinci toplantıda, salt çoğunluğun hazır bulunması aranmaz. Ancak; ikinci toplantıya katılacak dernek üyelerinin sayısının, dernek yönetim ve denetim kurullarının üye tam sayısının toplamının iki katından aşağı olmaması gerekir (TMK m. 78/II). Buna göre; dernek tüzüğünde, yönetim ve genel kurul üye sayısı, Türk Medenî Kanunu'nda öngörülen asgari sayıdan daha fazla kararlaştırılmamışsa, ikinci toplantıda toplantı yeter sayısı, on altı kişidir⁵⁶⁰.

Derneğin feshi veya dernek tüzüğünün değiştirilmesine ilişkin kararların alınmasında, toplantı yeter sayısı, *Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesinin II. fıkrasına göre*; genel kurula katılma hakkı bulunan üyelerin üçte ikisinin katılımıyla toplanabilir. Bu bakımdan; dernek için hayati öneme sahip bu konularda, toplantı yeter sayısı ağırlaştırılmıştır. İkinci toplantıda ise; yine bu nitelikli çoğunluk aranmayacak, *Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesinin II. fıkrasında belirtilen*,

⁵⁵⁹ Dernek üyesi için; üyelerin derneğe karşı olan aidat ödeme gibi bir takım yükümlülükleri yerine getirmemeleri sebebiyle, tüzükte öngörülmek şartıyla, genel kurul toplantısına katılmama gibi çeşitli müeyyideler öngörülebilir. **Akünel**, s. 79; Bu müeyyideler, “*dernek cezaları*” adı altında anılır ve dayanağını dernek özerkliğinden alırlar. **Dural/Öğüz**, s.293; Tüzükte bu şekilde bir müeyyide uygulanmasının, üyeler arasındaki eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmeyeceği hakkında bkz. 2.HD.T:16.02.1976, 8063/9033 (**Akünel**, s.79). Bundan başka; onursal üyeler *Türk Medenî Kanunu'nun 69. maddesinin II. fıkrası gereğince*, oy hakkından yoksun olmalarından hareketle, toplantı yeter sayısının belirlenmesinde dikkate alınmaz. bkz. **Öztaş**, s. 73. Kanımızca; toplantı yeter sayısının hesaplanmasında, Türk Medenî Kanunu'nun 82. maddesine göre oy hakkından yoksun olan üyelerin de hesaba katılmaması gerekir.

⁵⁶⁰ *Türk Medenî Kanunu'nun 84. maddesinin ilk fıkrasına göre*, dernek yönetim kurulu; beş asıl ve beş yedek üyeden, dernek denetim kurulu ise; Türk Medenî Kanunu'nun 86. maddesinin ilk fıkrasına göre, üç asıl ve üç yedek üyeden az olmamak kaydıyla, dernek tüzüğünde belirlenen sayıda üyeden oluşur. *Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesinin II. fıkrasında*, ikinci toplantıda, yönetim ve denetim kurulları “üye tam sayısı” ifadesi kullanıldığı için, ikinci toplantının, toplantı yeter sayısının hesabında, yönetim ve denetim kurulu asıl üyelerinin sayısı (yani; beş+üç=sekiz) gözönünde bulundurulmalıdır. bkz. **Öztaş** (Tüzel Kişiler), s.73.

ikinci toplantı için aranan çoğunluk, derneğin feshi veya tüzük değişikliğinin görüşülmesi açısından yeterli olacaktır⁵⁶¹.

Dernek genel kurulunun toplanması için, kanunda aranan toplantı yeter sayısı, dernek tüzüğünde, kanunda öngörülen yeter sayıdan az olmamak üzere, farklı şekilde kararlaştırılabilir.

Toplantı Usulü: Dernek genel kurulunda alınan kararların, hukuken geçerli olması için, toplantının kanunda öngörülen şekilde yapılması gerekmektedir. *Türk Medenî Kanunu'nun 79. maddesi ve Yeni Dernekler Yönetmeliği'nin 15. maddesinde*, genel kurul toplantılarının usulü ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Türk Medenî Kanunu'nun 79. maddesinin I. fıkrasına göre; genel kurul toplantısının açılışından sonra, toplantıyı yönetmek üzere, bir başkan ve yeteri kadar başkan vekili ile yazman seçilir.

Genel kurul toplantısında, gündemde yer alan maddeler görüşülebilir. Ancak; toplantıya çağrıyı gerçekleştiren organın, dernek açısından görüşülmesi gereken bir takım konuların görüşülmesini engellemek amacıyla ya da böyle bir kast olmaksızın tamamen ihmalî yüzünden gündeme koymamış olma ihtimaline karşı kanun koyucu, toplantıda hazır bulunan üyelerin en az onda biri tarafından, görüşülmesi yazılı olarak istenen konuların da, gündeme alınmasını zorunlu tutmuştur⁵⁶².

Dernekler Yönetmeliği'nin 15. maddesinin V. fıkrasına göre; toplantının yönetimi ve güvenliğinin sağlanması, genel kurul başkanına aittir. Genel kurulda, her üyenin bir oyu olup, her üyenin oyunu şahsen kullanması gerekir. Toplantıda alınan kararlar bir tutanağa yazılır ve divan başkanı ile saymanlar tarafından imzalanır.

⁵⁶¹ Öztan(Tüzel Kişiler), s.73; Dural/Öğüz, s. 299.

⁵⁶² Köprülü, s. 516.

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 38. maddesinin (c) bendi ile getirilen değişiklikten önce, *Türk Medenî Kanunu'nun 79. maddesinin son fıkrasına* göre; genel kurul toplantılarında, mahallin en büyük idare amiri tarafından görevlendirilen bir "*hükümet komiserinin*" bulunmasını aramaktaydı. Hükümet komiseri, genel kurulun usulüne uygun çağrılıp çağrılmadığı, toplantıya katılanları ve toplantının kanun ve tüzük hükümleri çerçevesinde devam edip etmediğini tespit etmenin yanında; toplantının huzurunu sağlama bakımından gerektiğinde kolluk kuvvetlerini çağırmak ile bazı durumlarda, toplantının ses veya görüntülü cihazlarla tespitini sağlamak gibi bir takım görevler yüklenmişti (2908 sayılı önceki DK.m.67)⁵⁶³. *Yeni Dernekler Yönetmeliği ile mülga olan, Dernekler Biriminin Kuruluş, Görev Yetki Ve Çalışma Esasları İle Dernekler Kütüğünün Tesisi Hakkında Yönetmeliğin 26. maddesi* gereğince, hükümet komiseri, genel kurul toplantısını izleyen yirmi dört saat içinde, toplantının, kanun ve tüzük hükümleri çerçevesinde yapılıp yapılmadığı hususunda bir rapor hazırlayarak, mahallin en büyük mülkî amirine vermekle yükümlüydü. Toplantıdaki bir aykırılığın, hükümet komiseri veya mülkî amir tarafından tespiti halinde, durumun yirmi dört saat içinde cumhuriyet savcılığına bildirilmesi gerekmekteydi (2908 sayılı önceki DK.m.67). Cumhuriyet savcısı, hükümet komiseri veya mülkî amirin tespit ettiği kanuna veya tüzüğe aykırılık sebebiyle, *2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 78. maddesinin II. fıkrasına* göre, yöneticilerin cezalandırılması ve gerektiğinde genel kurul kararının iptali için, Asliye Ceza Mahkemesi'nde dava açmaktaydı⁵⁶⁴. Bu açıdan; hükümet komiseri, derneklerin idare tarafından dışardan denetlenmesini sağlamaktaydı. Ancak; bu şekilde bir denetim, dernek özgürlüğünü oldukça sınırlamaktaydı. Bir nevi, idarenin denetimi, sürekli derneklerin iç işleyişinin bir parçası olmuştu. Bu durum; *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 38. maddesinin (c) bendi gereğince*; genel kurul toplantılarında, hükümet komiseri bulundurma zorunluluğunu kaldırarak, derneklerin, iç işleyişleri bakımından daha serbest olmasını sağlamıştır.

⁵⁶³*Türk Medenî Kanunu'nun, 5253 sayılı ve 23.11.2004 tarihli Yeni Dernekler Kanunu'nun 38. maddesinin (c) bendinde yapılan değişiklikten önce, 79. maddesinin son fıkrası gereğince*; hükümet komiserinin gelmemesi, genel kurul toplantısının yapılmasına bir engel teşkil etmemekteydi.

⁵⁶⁴"*Mahkemenin görevi kamu düzeni ile ilgilidir. Yargılamanın her aşamasında hâkim tarafından kendiliğinden dikkate alması gerekmektedir. Dernekler Yasasının 78/son bendindeki kanuna ve tüzüğe aykırı yapılan genel kurul ile alınan kararın iptali ceza mahkemesine aittir. Bu husus dikkate alınarak dilekçenin görev yönünden reddine karar vermek gerekirken, işin esasının incelenmesi usul ve yasaya aykırıdır.*" Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, T: 14.4.2000, E: 2000/2201, K: 2000/4355, (Corpus Mevzuat ve İçtihat Programı CD-Medya; Kazancı Hukuk Otomasyon).

Karar Yeter Sayısı: Dernek genel kurulunda, usulüne uygun bir karar alınması için aranan karar yeter sayısı, *Türk Medenî Kanunu'nun 81. maddesine* göre; toplantıya katılan üyelerin yarısından bir fazlasının oyudur. Oy eşitliği halinde, karar alınmamış sayılır⁵⁶⁵.

Derneğin feshi veya dernek tüzüğünün değiştirilmesi halinde, Türk Medenî Kanunu'nun 81. maddesine göre; genel kurula katılan üyelerin en az üçte ikisinin oyu gerekmektedir. Dernek tüzüğünde, karar yeter sayısı, kanunda öngörülenlerden aşağı olmamak üzere, kanundakinden farklı kararlaştırılabilir.

Genel kurul toplantısında, alınan kararlar, derneğin kararı olarak kabul edilmektedir⁵⁶⁶. Bu açıdan; belirttiğimiz şekilde usulüne uygun olarak alınmış kararlar, derneğin iradesini teşkil etmektedir. Ancak; *Türk Medenî Kanunu'nun 76. maddesine göre*, bütün üyelerin bir araya gelmeksizin, yazılı olarak aldıkları kararlar ile, yine dernek üyelerinin tamamının, kanunda öngörülen şekilde çağrı usulüne uymaksızın bir araya gelerek aldıkları kararlar da, genel kurul kararı olarak kabul edilmektedir. Bu şekilde; toplantısız veya çağrısız olarak karar alınması, olağan genel kurul toplantısı yerine geçmez. Olağan genel kurul toplantısının, mutlaka kanunda öngörülen şekilde yapılması gerekmektedir⁵⁶⁷.

⁵⁶⁵ **Köprülü**, s. 517; **Dural/Öğüz**, s. 300. *Türk Ticaret Kanunu'nun 330. maddesinin I. fıkrasına göre*; Anonim şirket genel kurul toplantısında, oyların eşit olması halinde, konu diğer toplantıda görüşülmek üzere geri bırakılır. Eğer; ikinci toplantıda da eşitlik bozulmazsa, teklif reddedilmiş sayılır. **Özsunay**, s. 202; **Köprülü**, s. 517, dn.17; **Poroy/Tekinalp/Çamoğlu**, s. 253.

⁵⁶⁶ **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 74.

⁵⁶⁷ Önceki Medenî Kanun'un 59. maddesinin ikinci fıkrasında da, toplantı yapılmaksızın, bütün dernek üyelerinin kabul ettiği bir kararın, genel kurul kararı olarak kabul edileceği belirtilmekteydi. Bir görüşe göre; 3512 sayılı eski Dernekler Kanunu açısından, Dernekler Kanunu'nun genel kurul kararlarının, usulünü ayrıntılı şekilde düzenlemesi karşısında, artık toplantısız kararların genel kurul kararı olarak kabulü mümkün değildir. Bu nedenle; ancak, genel kurul toplantılarında hazır bulunan bütün üyelerce, bir teklifin kabulünün genel kurul kararı olarak kabul edilebileceği, tesadüfen bir araya gelen üyelerin almış olduğu kararların hükümsüz olduğu kabul edilmektedir. **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 74. Kanımızca; o dönemde de, önceki Medenî Kanun hükmü geçerlidir. Bütün dernek üyelerinin, oybirliğiyle almış olduğu bir kararın, usulü işlemlerin eksikliği sebebiyle hükümsüz sayılması, derneklerin işleyişini yavaşlatacak bir durumdur. Dernek üyelerinin hepsinin kararı olması koşuluyla, bu şekilde alınan kararların, genel kurul kararı olarak kabulü, dernek işlerinin yürütülmesi açısından, bürokrasiyi azaltarak, kolaylık yaratan bir durumdur.

Kanuna ve Tüzüğe Aykırı Genel Kurul Kararının İptali: Genel kurul kararlarının , kanuna veya tüzüğe aykırı olarak alınması halinde; genel kurul toplantısında olmayan veya toplantıda olmasına karşın karara katılmayan⁵⁶⁸ üyelerin bu karara karşı, itiraz yoluna başvurması mümkündür (TMK m. 83). Bunun yanında; açık olarak kanun ve tüzük hükümlerine aykırı olmamakla beraber, derneğin iç düzeni açısından, teamül olarak yerleşmiş kurallara aykırı kararlara da iptal davası açılabilir⁵⁶⁹. Buna karşın; karara katılan üyelerin, alınan karar hakkında iptal davası açması ise, mümkün değildir. Çünkü bu durum, çelişkili davranış oluşturması bakımından, hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirilmektedir⁵⁷⁰. Zira; *Türk Medenî Kanunu'nun 83. maddesinde*, karara katılan üyelerin, bu katıldıkları karara iptal davası açamayacakları açıkça öngörülmüştür. Ancak; üyenin, karara katılmamakla birlikte, kararın gereklerini yerine getirmesi veya bu karardan doğan haklarını talep etmesi, kararı sonradan kabul etmesi anlamına gelir⁵⁷¹.

Genel kurul kararının iptali için bir hak düşürücü süre öngörülmüştür. *Türk Medenî Kanunu'nun 83. maddesine göre*; Toplantıda hazır bulunan ve kanuna veya tüzüğe aykırı olarak alınan genel kurul kararlarına katılmayan her üye, karar tarihinden başlayarak bir ay içinde; toplantıda hazır bulunmayan her üye kararı öğrenmesinden başlayarak bir ay içinde ve her hâlde karar tarihinden başlayarak üç ay içinde mahkemeye başvurmak suretiyle kararın iptalini isteyebilir. Bu süreler geçirilmeyle, artık genel kurul kararı kesinleşmiş olmaktadır. Kanımızca; genel kurul kararlarının uygulanması için, bu kararların kesinleşmesini beklemeye gerek yoktur. Genel kurul kararına dayanarak, üçüncü kişilerle hukuki muamelelere girişilmiş

⁵⁶⁸ “*Medenî Kanun'un 1. maddesine göre sözü edilen yasa maddeleri yoruma tâbi tutulurken, 1. maddesinde Medenî Kanun'un ayrılmaz bir parçası olduğu ifade edilen Türk Ticaret Kanunu'nun 381. maddesi ve Kooperatifler Kanunu'nun 93. maddesi delaletiyle 53. maddesi hükümleri derneklerin amacı gözönünde tutularak değerlendirilmelidir. Sözü edilen bu yasa hükümleri birlikte incelendiğinde, genel kurulda hazır bulunan üyenin iptal davası açabilmesi için, üyenin genel kurul toplantısına ve alınan kararlara karşı olduğunun yazılı olarak genel kurul başkanına verilmiş olması veya toplantı tutanağına geçirilmiş muhalefatinin bulunması gerekir. Genel Kurula katılan dernek üyesinin genel kurul toplantısına ve alınan kararlara karşı olduğunu sözlü veya yazılı olarak toplantı tutanağına geçirmedeği takdirde iptal isteminde bulunamaz. Karşı çıkma iddiası tanıkla ispatlanamaz*”. İlgili karar için bkz. 2.HD., T: 26.10.1999, E: 1999/7596, K: 1999/11338, (YKD. 2000, C.XXVI,S.3, s. 358-359).

⁵⁶⁹ Aysoy, s. 611; Özsunay, s.207; Oğuzman/Seliçi/Oktay, s. 210; Dural/Öğüz, s. 300.

⁵⁷⁰ Dural/Öğüz, s. 301.

⁵⁷¹ Aysoy, s. 610.

olması halinde, bu genel kurul kararının iptali, bu hukuki muamelelerin de iptali sonucunu doğurmaz. Bu anlamda; iptal kararı üçüncü kişilerin, hukuk alanları açısından hüküm ifade etmez. Dernek, bu hukuki işlemle bağlıdır⁵⁷².

İptal davası açılma imkânı, sadece genel kurul kararları için söz konusudur. Diğer organların kararlarına karşı, dernek içi denetim yolları tüketilmedikçe iptal davası açılamaz (TMK m. 83/II). Doktrinde öne sürülen bir görüşe göre; dernek tüzüğünde, genel kurul dışındaki bir organın kararlarına karşı genel kurula başvurulamayacağı öngörülmüşse; bu organın kararına karşı, doğrudan iptal davası açılması gerekir⁵⁷³. Kanımızca; zorunlu organların görevlerinin, başka organlara tamamen devrinin mümkün olmaması karşısında, kanun tarafından, derneğin en üst karar organı olarak kabul edilen genel kurulun bu yetkisinin sınırlanması kanuna aykırıdır (TMK.m.72, m. 739). Ayrıca; dernek özerkliğinde asıl olan, sorunların dernek içinde çözülmesidir.

Türk Medenî Kanunu'nun 83. maddesinin son fıkrasında da belirtildiği üzere; genel kurul kararlarının, emredici hükümlere, kamu düzenine, ahlâka adâba aykırı bulunması halinde, bu kararların Borçlar Kanunu'nun 20. maddesine göre; kesin olarak hükümsüzlüğü söz konusudur⁵⁷⁴. Bu kararlar için artık iptal davası açmaya gerek yoktur. Sadece bunların hükümsüzlüğünün tespiti için mahkemeye başvurulabilir⁵⁷⁵.

b. Yönetim Kurulu

Yönetim kurulu, *Türk Medenî Kanunu'nun 85. maddesine göre; derneği yürütme ve temsil görevini üstlenen, derneğin zorunlu organlarından biridir. Yönetim*

⁵⁷² Aysoy, s. 614.

⁵⁷³ Aysoy, s. 610.

⁵⁷⁴ Türk Medeni Kanunu'nun 83. maddesinin son fıkrasında, genel kurul kararlarının yokluk veya mutlak butlanla hükümsüz sayıldığı durumlar saklı tutulmasaydı da, Türk Medeni Kanunu'nun 5. maddesinde, Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu'ndaki genel nitelikteki hükümlerin, niteliğine uygun düştüğü ölçüde bütün özel borç ilişkilerine uygulanacağı hükmünden hareketle, yine genel kurul kararları bakımından yokluk ve mutlak butlan yaptırımlarının uygulanması söz konusu olurdu. Sungurbey, s. 399.

⁵⁷⁵ Oğuzman/Seliçi/Oktay, s. 210; Dural/Öğüz, s. 301; Sungurbey, s. 399.

kurulu, *Türk Medenî Kanunu'nun 80. maddesinde* belirtildiği üzere; genel kurul tarafından seçilir. Yönetim kurulunun kaç kişiden oluşacağı, kanunda belirtilen asgari sayıya uyulmak şartıyla, tüzükte belirlenir⁵⁷⁶. *Türk Medenî Kanunu'nun 84. maddesinin I. fıkrasına göre*; dernek yönetim kurulu, beş asıl ve beş yedek üyeden az olmamak üzere, tüzükte öngörülen sayıda kişiden oluşur. Aynı şekilde; *5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinin (f) bendinde*, dernek tüzüğünde gösterilmesi zorunlu unsurlar arasında, yönetim kurulunun ne suretle seçileceği ile asıl ve yedek üyelerin sayısı bulunmaktadır.

Türk Medenî Kanunu'nun 58. maddesinde; dernek tüzüğünde, geçici yönetim kurulunun belirtilmesini zorunlu tutulmuştur. Geçici yönetim kurulu; derneğin ilk kuruluşu sırasında, zorunlu organları oluşturuluncaya kadar, dernek işlerini yürütme ve temsil görevini üstlenen geçici organdır. Geçici yönetim kurulunu, kurucu üyeler seçerek, tüzükte belirtirler⁵⁷⁷. Geçici yönetim kurulunun sayısı hakkında bir bilgi olmamakla beraber, kanımızca; *Türk Medenî Kanunu'nun 84. maddesinin I. fıkrasındaki*, yönetim kurulunun beş asıl üyeden oluşacağına dair hükme, riayet etmek gerekir. Derneğin en az yedi kişiden kurulabileceği hükmü karşısında, yedek yönetim kurulu üyelerinin seçilmesinin, yani geçici yönetim kurulu üye sayısının ona tamamlanmasının, yedi kişi ile kurulabilecek bir dernek açısından mümkün olmadığı açıktır.

Geçici yönetim kurulu belirtilmeksizin, derneğin ilk kuruluşu sırasında, dernek tüzüğünde, dernek yönetim kurulunun, asıl ve yedek üyelerinin belirtilip belirtilemeyeceği, tartışma konusu yapılabilir.

Türk Medenî Kanunu'nun 80. maddesinde, yönetim kurulunun, genel kurul tarafından seçileceği belirtilmektedir. Bir derneği, en az yedi kişinin kurması mümkün olmakla birlikte; dernek organlarının oluşturulması için, en az on altı üyenin var olması gereğini daha önce de belirtmişti. Bu bakımdan, derneğin ilk kuruluşundan sonra, derneğin genel kurulu, kurucularının yanında farklı kişilerden de oluşacaktır. Ayrıca; *Türk Medenî Kanunu'nun 62. maddesinde de*; derneklerin, *60.*

⁵⁷⁶ Köprülü, s. 520; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 77.

⁵⁷⁷ Öztan (Tüzel Kişiler), s. 70; Dural/Öğüz, s. 301.

madde uyarınca, mülkî amir tarafından, dernek tüzüğünün, kanuna uygun olduğunun bildirildiği tarihten itibaren altı ay içinde, ilk genel kurul toplantısını yapıp organlarını oluşturması gereği belirtilmiştir. Bu açıdan; derneğin zorunlu organlarının, genel kurul tarafından, ilk genel kurul toplantısında seçilmesi gerekir.

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 23.maddesine göre; olağan ve olağanüstü genel kurul toplantılarını izleyen otuz gün içinde, yönetim ve denetim kurullarına seçilen asıl ve yedek üyeleri içeren Genel Kurul Sonuç Bildiriminin, yönetim kurulu başkanı tarafından, mülkî idare amirliğine verilmesi gerekir. Derneğin kuruluş aşamasında, geçici yönetim kurulu başkanı tarafından bu bildirim yapılır. Genel Kurul Sonuç Bildiriminin şekli, içeriği gibi hususların belirlenmesi Dernekler Yönetmeliğine bırakılmıştır (YDY.m.17).

Dernek yönetim kurulunda yer alacak kişilerin, dernek üyesi olmasının zorunlu olup olmadığı, doktrinde tartışmalıdır⁵⁷⁸. Esas itibariyle; yönetim kurulunun oluşumunu düzenleyen, *Türk Medenî Kanunu'nun 84. maddesinde*, bu konuya bir açıklık getirilmemiştir. Bu açıdan bazı yazarlar, yönetim kuruluna seçilecek üyelerin, mutlaka dernek üyesi olmasının gerekmediği sonucuna varmaktadırlar⁵⁷⁹. Hatta; tüzüğe konulacak hükümlerle bazı kimselerin, dernek üyesi olmasa dahi, doğal üye olarak kabul edilebileceği savunulmaktaydı⁵⁸⁰. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 13. maddesi ile*, dernek yönetim ve denetim kurullarına ücret ödenebilmesi imkânı karşısında, dernek yönetim ve denetim kurulu üyelerinin, dernek üyelerinde olmasının zorunlu olmadığı kabul edilirse; yönetim ve denetim kurulu üyeliğinin, meslek olarak yürütülmesi sonucuyla karşılaştırılabilir. Ancak; büyük organizasyonlar olarak da karşımıza çıkabilen derneklerin, yönetiminin en iyi şekilde sağlanabilmesi için, uzman kişilerden oluşan yönetim kurulu üyelerince yönetilmesi yerinde olur.

⁵⁷⁸ **Dural/Öğüz**, s. 301.

⁵⁷⁹ **Özsunay**, s.211-212; **Şener** Esat: Kişinin (Şahsın Hukuku) – Dernekler ve Vakıflar, Ankara 1997, s. 183.

Öztan (Tüzel Kişiler), s. 77; **Oğuzman/Seliçi/Oktay**, s. 235 .

⁵⁸⁰ **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 77. Kanımızca; Kanunda bunu engelleyen bir hüküm olmaması karşısında, dernek tüzüğünün, kanunun emredici maddelerine aykırı olmamak üzere özgürce düzenlenebilmesi karşısında, bu yönde bir hükmün konulması doğal üyenin, yönetim kurulu üyesi seçilemeyecek kişilerden olmaması (5253 sayılı yeni DK. m.3/IV) şartıyla mümkündür .

Genel kurul tarafından, dernek yönetim kurulu üyeliğine seçilen kişilerin, bu görevi kabul edip etmemekte özgür oldukları kabul edilmektedir. Bu açıdan; dernek yönetim kurulu üyeliğini kabul zorunluluğu yoktur⁵⁸¹.

Yönetim kurulu üyelerinin, ne kadar süre için seçileceğine dair Türk Medenî Kanunu ve Dernekler Kanunu'nda bir hüküm yoktur. Bu açıdan; yönetim kurulu üyelerinin görev süresinin dernek tüzüğünde belirtilmesi gerekir⁵⁸². Belirtilmediği takdirde, genel kurul kararı ile olağan genel kurul toplantısı gündeminde belirtmek suretiyle, yeni yönetim kurulu üyelerinin seçilmesi mümkündür⁵⁸³. Bunun dışında, genel kurul, haklı sebeple, her zaman yönetim kurulunu görevden alabilir (TMK.m.80/II).

Yönetim kurulu üyeleri, çeşitli nedenlerle görevden ayrıldıkları takdirde, yedek üyeler göreve getirilir. Yedek üyelerin, göreve getirilmesine rağmen, *Türk Medenî Kanunu'nun 84. maddesinin II. fıkrasına göre*; yönetim kurulu üye sayısı, boşalmalar sebebiyle “üye tamsayısının yarısının altına düşerse”, genel kurul, geriye kalan yönetim kurulu üyeleri veya denetim kurulu tarafından, bir ay içinde olağanüstü toplantıya çağırılır. Çağrı yapılmadığı takdirde, üyelere birinin istemi üzerine, sulh hâkimi tarafından, üç üye genel kurul toplantıya çağırarak görevlendirilir (TMK m. 84).

Maddede geçen, “**üye tam sayısı**”; dernek yönetim kurulunun asıl ve yedek üyelerinin toplamını ifade eder. Buna göre; dernek tüzüğünde daha fazlası öngörülmemişse, yönetim kurulu üye sayısı (beş asıl üye + beş yedek üye= 10 / 2= 5) beş'in altına düşerse, genel kurulun toplantıya çağırılması zorunludur. Bu çağrının yapılmaması halinde, dernek üyelerinden birinin başvurması üzerine, mahallin sulh hukuk hâkimi duruşma yaparak, dernek üyeleri arasından seçeceği üç kişiyi, bir ay içinde genel kurul toplamakla görevlendirir (TMK.m.84/II). Aynı zamanda;

⁵⁸¹ Özsunay, s.212; Oğuzman/Seliçi/Oktay, s. 235; Dural/Öğüz, s. 303.

⁵⁸² Dural/Öğüz, s. 303.

⁵⁸³ Dernekler Kanunu veya Türk Medenî Kanunu'nda, dernek yönetim kurulunun en çok kaç yıl için seçilebileceğine ilişkin kısıtlayıcı bir hüküm yoktur. Türk Ticaret Kanunu ise; yönetim kurulu üyelerinin en çok üç yıl için seçilebilmelerini öngörmüştür (TTK. m.314). bu hüküm emredici nitelikte olup, bu hükme aykırı düzenlemelerin üç yılı aşan kısmının geçersiz olduğu kabul edilmektedir. Poroy / Tekinalp/Çamoğlu, s. 313.

yönetim kurulunun oluşturulmadığı geçici süre içinde derneğe, *Türk Medenî Kanunu'nun 427. maddesinin 4. bendi gereğince*, "yönetim kayyımı" da atanabilir⁵⁸⁴. Ancak; dernek yönetim kurulu hiçbir şekilde tekrar oluşturulamayacak durumdaysa, *Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinin 4. bendi gereğince*, dernek kendiliğinden dağılmış sayılacaktır.

Yürütme organı, Türk Medenî Kanunu'nun 85. maddesinde de belirtildiği üzere; derneğin, yürütme ve temsil görevini üstlenen zorunlu organıdır. Yönetim kurulunun görev ve yetkileri dernek tüzüğünde gösterilir⁵⁸⁵. *2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu 27. maddesinde*; yönetim kurulunun görev ve yetkileri şu şekilde sayılmıştır;

1. Derneği temsil etmek veya bu hususta kendi üyelerinden bir veya birkaçına yetki vermek,
2. Dernek şubelerinin açılmasını kararlaştırmak ve şube kurucularına yetki vermek,
3. Derneğin gelir ve gider hesaplarına ilişkin işlemleri yapmak ve gelecek döneme ait bütçeyi hazırlayarak genel kurula sunmak,
4. Türk vatandaşı olmayanların dernek üyeliğine kabulü halinde bunları on gün içinde mahallin en büyük mülkî amirliğine bildirmek,
5. Dernek tüzüğünün ve mevzuatın kendisine verdiği diğer işleri yapmak ve yetkileri kullanmak

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nda bu şekilde, toplu halde bir sayım yapılmamıştır. Türk Medenî Kanunu ve 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu incelendiğinde; bu maddede sayılan bazı yükümlülüklerin kaldırıldığı görülmektedir. Meselâ; Türk vatandaşı olmayanların dernek üyeliğine kabulü halinde bunları on gün içinde mahallin en büyük mülkî amirliğine bildirme hususundaki hüküm

⁵⁸⁴ Velidedeoğlu/Ataay, s. 104; Öztan (Tüzel Kişiler), s.78; Akünal, s.94; Özsunay, s. 326; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 607; Akipek/Akıntürk, s. 650;

⁵⁸⁵ Öztan (Tüzel Kişiler),s. 79.

kaldırılmıştır⁵⁸⁶. Bunun dışında, yeni düzenlemeye göre; dernek şubelerinin açılmasını kararlaştırmak, genel kurula ait olmakla birlikte, şube kurucularına yetki vermek, *Türk Medenî Kanunu'nun 94. maddesine göre*, aynı şekilde yönetim kuruluna aittir. Ayrıca; şube açılan yerlerin tespiti, yönetim kurulunun görevleri arasında sayılabilir.

Yönetim kurulunun derneği temsil etmesi, Borçlar Kanunu anlamında temsil olarak değerlendirilemez⁵⁸⁷. Yönetim kurulu, derneğin organı olarak hareket etmektedir. Yönetim kurulunun iradesi derneğin iradesi sayılır⁵⁸⁸. Bu açıdan; yönetim kurulunun üçüncü kişilerle olan hukukî münasebetleri, doğrudan dernekle yapılmış kabul edilir⁵⁸⁹. Bu anlamda; dernek fiil ehliyetini, yönetim kurulu eliyle kullanmaktadır⁵⁹⁰. Yönetim kurulu, derneği kurul halinde temsil edebileceği gibi; *Türk Medenî Kanunu'nun 85. maddesinin II. fıkrasına göre*, bu yetkiyi, bir veya birkaç üyeye ya da üçüncü bir kişiye bırakmaları da mümkündür.

Yönetim kurulu, *Türk Medeni Kanunu'nun 85. maddesi gereğince*; yürütme ve temsil görevini kanuna ve tüzüğe uygun olarak kullanır. Derneğin, amacına uygun faaliyette bulunmasını öngören kanun hükümleri (TMK.m.90/I, 5253 sayılı DK. m.30/I) ve derneğin amacını somut olarak ortaya koyan dernek tüzüğü açısından, yönetim kurulunun temsil yetkisinin derneğin amacına uygun olarak kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılabilir⁵⁹¹. Ancak; daha önce de belirttiğimiz üzere; yönetim kurulunun, temsil yetkisinin derneğin amacı ile sınırlı olduğu, iyi niyetli üçüncü kişilere karşı ileri sürülmesi mümkün olmayacaktır. Bu durum,

⁵⁸⁶*Türk Medenî Kanunu'nun 93. maddesine göre*; yabancı gerçek kişiler, Türkiye'de yerleşim yerleşme hakkına sahip olmaları şartıyla, Türkiye'de dernek kurabilir veya kurulan derneklere üye olabilir. Yabancı gerçek kişinin, üyelik koşulunu gerçekleştirmemiş olmasına rağmen, durumu bilerek derneğe üye olarak kabul edilmesi halinde, *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu gereğince*, yöneticiler para cezası ile cezalandırılır (5253 sayılı DK.m. 32/a).

⁵⁸⁷**Köprülü**, s. 521; **Öztan** (Tüzel Kişiler),s. 79;**Dural/Öğüz**, s. 305.

⁵⁸⁸**Köprülü**, s. 521; **Öztan** (Tüzel Kişiler),s. 79.

⁵⁸⁹**Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 79.

⁵⁹⁰**Köprülü**, s. 521.

⁵⁹¹**Özsunay**, s. 217; **Şener**, s. 183.

yönetim kurulunun temsil yetkisinin tüzükte sınırlanması⁵⁹² veya temsil yetkisinin bir kişiye verilmesi halinde de söz konusudur⁵⁹³. Bu durumda; kıyasen iradi temsil hükümlerinin (BK.m.32 vd.) uygulanması mümkündür.

Daha önce de belirtildiği üzere; yönetim kurulunun görev süresine dair, kanunda herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Bu bakımdan; dernek tüzüğünde, dernek yönetim kurulu üyelerinin ne kadar süre için seçildiğinin belirtilmesi gerekir. Ancak; bu süre dolmadan, ya da süre tüzükte hiç belirtilmemişse, *Türk Medeni Kanunu'nun 80. maddesinin II. fıkrasına* göre, genel kurul tarafından haklı sebeple, her zaman yönetim kurulunun görevden alınması mümkündür. Yönetim kurulu üyelerinin görevlerine, haklı sebeple genel kurul tarafından son verilmesi halinde; işin niteliğine göre, Borçlar Kanunu'nun vekalet veya hizmet sözleşmesi hükümlerinin uygulanması mümkündür⁵⁹⁴.

c. Denetim Kurulu

Denetim kurulu, derneğin iç denetimini sağlayan organdır. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 9. maddesinin ilk fıkrasında*; derneklerde iç denetimin esas olduğu belirtildikten sonra, genel kurul, yönetim kurulu veya denetim kurulu tarafından iç denetim yapılabileceği, hatta bunlar dışında, bağımsız denetim kuruluşlarına da denetim yaptırılabilceği düzenlenmiştir. Ancak; aynı maddede, “*Genel kurul, yönetim kurulu veya bağımsız denetim kuruluşlarınca denetim yapılmış olması, denetim kurulunun yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz*” denilmek suretiyle, dernekte iç denetimin esas itibariyle, denetim kuruluna ait olduğu ortaya konmuştur.

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu, “Derneklerde iç denetim esastır” demek suretiyle; dernekler üzerindeki idarenin denetimini azaltıp, asıl denetimin

⁵⁹² Dernek tüzüğü, kamuya açık bir belge olmadığından, temsil yetkisinin tüzükte sınırlanması, iyi niyetli üçüncü kişiler açısından hüküm ifade etmeyecektir. Bkz. **Özta**n (Organ), s. 60; **Serozan** (Tüzel Kişiler),s. 36; **Aküna**l, s. 40; **Oğuzman/Oktay/Seliçi**, s. 186; **Dural/Öğüz**, s. 238.

⁵⁹³ **Özta**n (Organ), s. 60.

⁵⁹⁴ **Özsuna**y, s.219; **Köprülü**, s. 521; **Özta**n (Tüzel Kişiler), s. 77.

derneğin kendi içinde yapılması yönündeki yaklaşımını vurgulamıştır. Gerçekten; bir sivil toplum örgütüdür, sivil toplum örgütleri de genel olarak “*devlet ait olmayan her türlü örgüt*” olarak tanımlanmaktadır⁵⁹⁵. Kamu ve özel sektör dışında kalan “*üçüncü sektör*”⁵⁹⁶ olarak da adlandırılan sivil toplum örgütlerinin işleyişinin, devlet denetiminden mümkün olduğunca uzak tutulması işin doğası gereğidir. Bu anlamda; dernek, denetim kurulu tarafından gerçekleştirilecek etkin bir iç denetime tâbi tutulmuştur⁵⁹⁷.

Türk Medenî Kanunu’nun 80. maddesinde belirtildiği üzere; yönetim kurulunda olduğu gibi, denetim kurulunun da seçilmesi genel kurulun görev ve yetkileri arasında yer almaktadır. Denetim kurulu, üç asıl üç yedek üyeden az olmamak şartıyla, genel kurul tarafından seçilir. Kanunda öngörülen denetim kurulu üye sayısı, asgari olanı göstermektedir. Bu itibarla; dernek tüzüğünde, bu sayıdan fazlasının öngörülmesi mümkündür⁵⁹⁸.

Denetleme kurulu üyelerinin, dernek üyesi olup olmayacağı hususunda, kanunda bir ibare bulunmamaktadır. Ancak; denetleme kurulunun, dernek üyeleri dışındaki kişilerden seçilmesi de mümkün olduğu kabul edilmektedir⁵⁹⁹. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu’nun 9. maddesi ile*, derneklerin, bağımsız denetim kuruluşlarına da, denetim yaptırılabilmesi, denetim kurulu üyelerinin de dışardan seçilebilmesi görüşünü desteklemektedir. Özellikle; yönetimin ve denetimin zor olduğu büyük derneklerin denetiminin, uzman kişiler tarafından yürütülmesinde fayda bulunmaktadır.

2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu’nun 18. maddesinin II. fıkrasının, 1. ve 2. bendine göre; derneklere, kurumlarının izniyle üye olabilecek kamu görevlilerinin üye oldukları derneklerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ise; özel gelir kaynağı veya özel imkânları kanunla sağlanmış olan kamu yararına

⁵⁹⁵ **Keleş**, Mehriçül: Sivil Toplum Örgütleri, İlişkide Olduğu Kurumlar ve Demokratikleşmeye Katkıları”, İzBD. 2004, C.LXIX, S.4, s. 46.

⁵⁹⁶ **Serozan** (Dernek), s. 550.

⁵⁹⁷ **Köprülü**, s. 528.

⁵⁹⁸ **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 81.

⁵⁹⁹ **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 81; **Dural/Öğüz**, s. 305. Karşı yöndeki görüş için bkz. **Akünel**, s. 95.

çalışan derneklerin yönetim ve denetim kurullarında görev almaları mümkün değildi⁶⁰⁰. 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 3. maddesinde, bu şekilde bir kısıtlama getirmeksizin, Türk Silâhlı Kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri hakkında özel kanunlarında getirilen kısıtlamaları saklı tutmakla yetinmiştir.

Dernekler Kanunu'nun 9. maddesinin II. fıkrasına göre, denetim kurulu; derneğin, tüzüğünde gösterilen amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için sürdürüleceği belirtilen çalışma konuları doğrultusunda faaliyet gösterip göstermediğini, defter, hesap ve kayıtların mevzuata ve dernek tüzüğüne uygun olarak tutulup tutulmadığını, dernek tüzüğünde tespit edilen esas ve usullere göre ve bir yılı geçmeyen aralıklarla denetler. Denetim faaliyeti sırasında, denetim kurulu üyelerinin istemi üzerine, her türlü bilgi, belge ve kayıtların, dernek yetkilileri tarafından gösterilmesi veya verilmesi, yönetim yerleri, müesseseler ve eklentilerine girme isteğinin yerine getirilmesi zorunludur (5253 syl.DK. m. 9/son). Denetleme kurulu, yönetim kurulu ve diğer dernek organlarının iş ve işlemlerini denetleyerek, genel kurulda değerlendirilmek üzere bir rapor hazırlar. Genel kurul bu rapor doğrultusunda, yönetim kurulunun ibra edilip edilmeyeceğini karara bağlar⁶⁰¹. Bir anlamda; denetim kurulu, yönetim kurulunun iş ve işlemlerini, derneğin hak ve fiil ehliyetinin kanun ve tüzüğe uygun olarak derneğin amacı doğrultusunda kullanılıp kullanmadığını denetler.

Bunun dışında; denetleme kurulu, *Türk Medenî Kanunu'nun 75. maddesinin I. fıkrası gereğince, genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırması hususunda, yönetim kurulundan talepte bulunmak, yönetim kurulunun çağırması*

⁶⁰⁰ “832 sayılı Kanunun, özel bir kanun ile olmadıkça Sayıştay mensuplarının resmi veya özel daire ve kurum ve kurullarda ve özel kişiler yanında paralı ve parasız hiç bir görev almamalarını amir bulunan 93'üncü maddesinin istisnaları arasında sayılan "hayır kurumları"nın adı geçen dernek bakımından yorumlanması ve değerlendirilmesi gerektiği öne sürülebilirse de, 2908 sayılı Kanunla münhasıran dernekler için yapılan özel düzenlemeler karşısında böyle bir değerlendirme yapılmasına ve adı geçen derneğin hayır kurumu olup olmadığının tespitine ihtiyaç bulunmamaktadır. Dernekler Kanununun hükümleri karşısında Sayıştay meslek mensupları da dahil olmak üzere izinle derneklere üye olabilecek kamu hizmeti görevlilerinin hiçbir derneğin yönetim ve denetim kurullarında görev almaları mümkün bulunmamaktadır.”, Sayıştay Genel Kurul Kararı, T: 9.11.1998, K:4912/1, (Kazancı Hukuk Otomasyon).

⁶⁰¹ Özsunay, s. 222; Dural/Öğüz, s. 306.

yapmaması halinde, sulh hâkimine başvurmak suretiyle toplantının yapılmasını sağlamak ve Türk Medenî Kanunu'nun 84. maddesinin II. fıkrası gereğince, yönetim kurulunun üye tamsayısının yarısının altına düşmesi halinde, yedek üyelerle boşalan yerler doldurulamıyorsa, bir ay içinde genel kurulu toplantıya çağırmak görev ve yetkisine sahiptir.

2. Seçimlik (İradi) Organlar

Türk medenî Kanunu'nun 72. maddesinde, derneklerin zorunlu organları; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu olarak sayıldıktan sonra, II. fıkrasında, derneklerin, bu zorunlu organlar dışında, dernek özerkliğine dayanarak, başka organlar da oluşturabileceği düzenlenmiştir⁶⁰². Derneklerin, amaçlarını gerçekleştirmek üzere, zorunlu organlara yardımcı olarak kurulmasını tüzüklerinde öngördükleri bu organlar, seçimlik (iradi) organ olarak adlandırılmaktadır.

Seçimlik organlar, her ne kadar, derneğin amacına ulaşması yönünde, dernek tüzüğünde öngörülen, zorunlu organlara ait görev ve yetkileri kullanabilse de, bu organların görev, yetki ve sorumlulukları tamamen bu organlara devredilemez. Seçimlik organların, tüzüğe göre kullandıkları görev ve yetkiler bakımından, zorunlu organların bu görev ve yetkileri her zaman devam eder.

Dernekler açısından uygulamada en çok görülen seçimlik organlar arasında, haysiyet divanı, disiplin kurulu, teftiş kurulu sayılabilir.

§ 3. DERNEKLERİN FİİL EHLİYETİNİN KAPSAMI

I. HUKUKİ İŞLEM EHLİYETİ

Türk Medenî Kanunu'nun 50. maddesinin II. fıkrasına göre; organların yaptıkları hukukî işlemler, derneği bağlar. Burada; organın yaptığı işlem, derneğin bir uzvu olarak bizzat dernek tarafından yapılmıştır. Bu açıdan; organın yaptığı

⁶⁰² Serozan (Dernek), s. 555.

işlemin, derneği bağlaması, o organın iradesinin, derneğin iradesi sayılması temeline dayanmaktadır. Nitekim; *Türk Medenî Kanunu'nun 50. maddesinin I. fıkrasında* da, tüzel kişilerin iradelerinin, organları vasıtasıyla açıklandığı açıkça belirtilmiştir. Bu bakımdan; bir hukukî işlemde, derneğin, bu hukukî işlemi yapma yönündeki, hukukî işlemin doğmasını sağlayan iradeyi, doğal olarak derneğin yetkili organı açıklayacaktır.

Organın fiilinin, derneğin fiili sayılması, dernek adına irade açıklamasında bulunan organın, kanun ve tüzük gereğince buna yetkili olması gereğini de beraberinde getirir⁶⁰³. Kural olarak; tüzel kişileri, temsil etme yetkisi⁶⁰⁴, dış organ dediğimiz, tüzel kişiyi, üçüncü kişilere karşı temsil eden organlara aittir⁶⁰⁵.

Derneklerde, *Türk Medenî Kanunu'nun, 85. maddesine göre*, derneğin işlerini yürütme ve temsil organı, yönetim kuruludur. Yönetim kurulunun dışındaki bir organın, bu yetkiyi kullanması ancak, dernek tüzüğünde bunun belirtilmesi ile mümkündür⁶⁰⁶. Dernek tüzüğü dışında, derneğin en yetkili organı olan genel kurulu tarafından da temsil yetkisinin bir başka organa verilmesi de yetkinin başka bir organ tarafından kullanılmasını sağlar⁶⁰⁷. Nitekim; *Türk Medenî Kanunu'nun, 85. maddesinin II. fıkrasında*; temsil görevinin, yönetim kurulu tarafından, üyelerden birine veya bir üçüncü kişiye verilebileceği düzenlenmiştir⁶⁰⁸. yönetim kurulunun,

⁶⁰³ **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 192.

⁶⁰⁴ Organın, tüzel kişiyi temsil etme yetkisi, daha önce de belirttiğimiz üzere; Borçlar Hukuku anlamındaki, teknik anlamdaki temsil ilişkisini ifade etmemektedir. Burada kastedilen, tüzel kişinin iradesi olarak, organın vasıtasıyla yapılan irade açıklamaları ve fiillerle, tüzel kişinin borç altına girmesini ifade eder. Burada; tüzel kişiyi yükümlülük altına sokan, zaten organ aracılığıyla dış aleme yansıtılan, tüzel kişinin fiilidir.

⁶⁰⁵ **Dural/Öğüz**, s. 237.

⁶⁰⁶ **Öztan (Organ)**, s. 60; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 192; **Dural/Öğüz**, s. 237.

⁶⁰⁷ **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s. 192.

⁶⁰⁸ “Derneği temsil etmek yönetim kuluna ait bulunmaktadır. Temsil yetkisinin üyelerden birine veya bir kaçına da verilmesi imkan dahilindedir (Tüzük m.7). Temsil yetkisinin üyelerden birine yahut bir kaçına verildiğini gösterir belge bulunmamaktadır. Gerçekleşen bu durum karşısında husumetin yönetim kurulu üyelerine yöneltilip, gösterdiği takdirde delilleri de toplanıp, sonucu uyarınca karar verilmesi gerekir.” 2. HD., t. 8.7.2003, 9158/10401 (**Ballar**, Suat: Türk Dernekler Hukuku, 5. Bası, Ankara 2006, s. 401).

“Derneğin feshi talepli dava, dernek tüzel kişiliğine yöneltilmiştir. Derneği, yönetim kurulu temsil eder. Yönetim kurulu bu hususta bir veya birkaç kişiye yetki verebilir. Davayı takip eden dernek başkanına yetki verilmediği dosya kapsamından anlaşılmaktadır. Bu durumda derneği temsil yetkisi yönetim kurulunun tamamındadır. Yönetim kurulu üyelerinin tamamına husumet tevcih edilmeden, bu şekilde taraf teşkili tamamlanmadan işin esasının incelenmesi doğru değildir.” 2. HD., T. 12.7.2004, 8262/9367 (**Ballar** (Dernekler), s. 400,401).

üçüncü bir kişiyi temsile yetkili kılabilmesi karşısında, derneğin en yetkili organı olan genel kurulun da bir başka organı temsil ile yetkili kılabilmesi gerekir. Bu durumda; yetkilendirilmesi halinde, bir derneğin genel sekreteri de organ sıfatıyla derneği temsil edebilir. Dernek tüzüğünde, başka bir organın yetkilendirilmesi söz konusu olsa da; *Türk Medenî Kanunu'nun 72. maddesinin II. fıkrası gereğince*, zorunlu organ olarak yönetim kurulunun, kendisine kanun tarafından verilen temsil görevi devam eder.

Tüzel kişilerin fiil ehliyetleri nitelikleri gereği, gerçek kişiler gibi, farklı derecelere ayrılamaz. Bu nedenle; bir tüzel kişi açısından, fiil ehliyeti, bu tüzel kişinin hak ehliyeti ile sınırlıdır⁶⁰⁹. Bu durumda; *Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesindeki*, hak ehliyetine ilişkin genel ilke devreye girmektedir. Bununla birlikte; tüzel kişiler, kanunda sınırlı sayıda, belli kriterler konularak varolduğu düşünülürse; her tüzel kişilik tipinin ancak, kendine has kanunî çerçeve içinde kurulduğu ve buna uygun hak ve fiil ehliyetine sahip olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Derneklerin, belli bir amacı gerçekleştirmek üzere kurulmuş birer kişi toplulukları olması karşısında, bunların, amaçlarının da fiil ehliyetini sınırlayıp sınırlamadığı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan; dernekler açısından, *Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesi gereğince*, derneğin sahip olamayacağı haklarla ilgili hukukî işlem yapamayacağının kabul edilmesi yanında, dernek tüzüğünde belirtilen amaç fiil ehliyetini sınırlayan ve derneğin bu alan dışında hukukî işlem yapmasını engelleyen bir sınır mıdır? Türk Ticaret Kanunu, ticaret ortaklıkları bakımından, bunların, işletme konuları dışında, hak ehliyetine sahip olamayacakları ve bunun doğal sonucu olarak da, bu alan dışında, fiil ehliyetine sahip olmadıkları açıkça belirtilmiştir. Türk Medenî Kanunu'nda ise; fiil ehliyetinin sınırları hakkında herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Ancak; Türk Ticaret Kanunu'nun bu hükmünün, dernekler açısından da geçerli olduğu ve derneğin fiil ehliyetinin, derneğin amacı ile sınırlı olduğunu belirten yazarlar bulunmaktadır⁶¹⁰. Bu durumda; derneği dışa karşı temsil eden dernek organının, derneği organ sıfatıyla temsil yetkisinin de sınırı ortaya çıkmaktadır. Böylelikle; yapmış olduğu hukukî işlemlerle

⁶⁰⁹ Dural/Öğüz, s. 237.

⁶¹⁰ Akipek/Akıntürk, s. 558; Öztan (Tüzel Kişiler),s. 29.

derneğin bağılı olmasının sınırı, derneğin amacıdır. Böylelikle; organın, dernek adına yapmış olduğu işlem, derneğin amacı dışında kaldığı oranda, derneği bağlamayacaktır.

Diğer bir görüŖe göre ise; derneğin fiil ehliyetinin sınırını sadece *Türk Medenî Kanunu'nun 48. maddesindeki*, tüzel kişinin hak ehliyetinin sınırlarına ilişkin getirilmiş, genel ilkeler çerçevesinde sınırlanabileceğini, bunun dışında bir sınırlama düşünölemeyecektir⁶¹¹.

Kanımızca; burada, derneğin faaliyetlerinin amaçları ile sınırlı olduğu ve derneğin amaçları dışında faaliyette bulunamayacaklarına ilişkin *Türk Medenî Kanunu'nun 90. ve Dernekler Kanunu'nun 30. maddesi* de göz önünde bulundurulmalıdır. Dernek faaliyetleri kavramı, hukukî işlem kavramını da içine alan, hukuki sonuç doğursun veya doğurmasın, derneğin bütün fiillerini içine alan üst kavramdır. Bu açıdan; derneğin hukukî işlemlerinin de amacını gerçekleştirmeye yönelik ve bu sınırdaki bulunması gerekir. Ancak; bu sınıra ilişkin hükümler, esas itibariyle, derneğin faaliyetten alıkonulması ve derneğin yöneticilerinin cezalandırılması sonucunu doğurmaktadır. Kanunda; bu cezai müeyyideler dışında, hukukî işlemler açısından, fiil ehliyetinin yokluğu bakımından söz konusu olabilecek işlemin geçersizliği veya tek taraflı bağlamazlık gibi müeyyideler getirilmiş olduğu söylenemez. Bu açıdan; bu maddelerin, yasaklar koymak suretiyle, derneğin amaç birliği olması hususunu kuvvetlendiren hükümler olduğunu kabul etmek yerinde olur. Bu açıdan; nasıl tam ehliyetli, bir gerçek kişinin, hırsızlık malını almada fiil ehliyetsizliğinden değil, bir suçtan bahsediyorsak ve buna cezai yaptırım öngörölüyorsa, bir derneğin amaç dışı faaliyetleri bakımından da aynı şekilde, bir fiil ehliyetsizliğinden değil bir cezai yaptırımdan bahsedebiliriz.

Ancak; *Türk Medenî Kanunu'nun 85. maddesinde*; yönetim kurulunun temsil görevini, kanuna ve tüzüğe uygun olarak kullanmasının gerektiği belirtilmekle, dernek tüzüğüne, yönetim kurulunun temsil yetkisini sınırlayan

⁶¹¹ Dural/Öğüz, s. 237.

maddelerin konulabileceği⁶¹² yanında, daha önce de belirttiğimiz üzere, kanımızca, yönetim kurulunun temsil yetkisinin derneğin amacına uygun olarak kullanması gerektiği sonucu çıkartılabilir. dernek tüzüğünün, kamuya açık bir mahiyeti olmaması bakımından, temsil yetkisi hakkındaki sınırlandırmalar sadece dernek içinde hüküm ifade eder. İyi niyetli üçüncü kişilere karşı bu sınırlamaların öne sürülmesi mümkün değildir⁶¹³. Ancak; derneğin temsili açısından, “*Borçlar Hukuku anlamındaki temsil ilişkisinin*”, bu ilişkide derneğe uygulanabilecek hükümlerinin, niteliğine uygun düştüğü ölçüde, dernek organlarının yaptığı işlemler bakımından da uygulanması mümkündür.

II. HUKUKA AYKIRI EYLEMLERDEN SORUMLU OLMA EHLİYETİ

*Türk Medenî Kanunu'nun 50. maddesinin II. fıkrasına göre; tüzel kişi, organının hukukî işlemleri yanında diğer bütün filleri ile de borç altına girecektir. Burada bahsedilen, “diğer bütün filleri” terimi, organın, hukuka aykırı fiillerini ortaya koymaktadır. Doktrinde; tüzel kişinin, organın eylemlerinden sorumluluğu bir kusursuz sorumluluk hali olarak kabul edilmektedir*⁶¹⁴.

Hukuka aykırı filleri; “*borca aykırı davranış*” ve “*haksız fiillerden*” kaynaklanabilir. Bunun yanında; “*kusursuz sorumluluk*” halleri⁶¹⁵ ile “*hakkaniyet sorumluluğunu*” da tüzel kişilerin sorumluluk ehliyeti içinde yer alır⁶¹⁶.

A. Sözleşmeye Dayanan Sorumluluk

Dernekler, organlarının hukukî işlemleri ile borç altına girmelerinin doğal sonucu olarak; bu hukukî işlem çerçevesinde, borçlarını yerine getirmemesinden de

⁶¹² Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 192.

⁶¹³ Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s. 192.

⁶¹⁴ Hatemi, Hüseyin: “Organın Eylemlerinden Dolayı Sorumluluk”, Sorumluluk Hukukunun Güncel Sorunları, Sorumluluk Hukukundaki Gelişmeler I. Sempozyumu, Ankara 1977, s.133.

⁶¹⁵ Akünal, s. 41.

⁶¹⁶ Öztan (Organ), s. 127.

sorumlu olacaktır⁶¹⁷. Bu bakımdan; dernek organının, borcu hiç veya gereği gibi yerine getirmemesi borca aykırılığın sebebini oluşturabilir.

Dernek organının, organ sıfatıyla dernek için yaptığı işler bakımından sorumluluk doğrudan derneğe ait olduğu için, organın, hukukî işleminden doğan borcu hiç veya gereği gibi yerine getirmemiş olması da, yine derneğin sorumluluğunu teşkil eder. Bu bakımdan; organ, derneğin yardımcı şahsı olmadığından, borca aykırılık sebebiyle, yardımcı şahsın borca aykırı davranışı sebebiyle, adam çalıştırmanın kusursuz sorumluluğunu düzenleyen, *Borçlar Kanunu 100. madde değil*, doğrudan borca aykırı davranış sebebiyle, borca aykırı davranışta bulunan kişi için öngörülen *Borçlar Kanunu 96. madde* uygulanacaktır⁶¹⁸. Kural olarak, organın fiili derneğin fiili sayıldığından, borca aykırı davranışı dernek gerçekleştirmiştir.

B. Sözleşme Dışı Sorumluluk

1. Haksız Fiil Sorumluluğu

Hukuka aykırı fiiller teriminin diğer bir ayağını, haksız fiiller oluşturur. Haksız fiilden derneğin sorumluluğu, organın organ sıfatıyla ve derneğin işlerini gördüğü sırada, organ tarafından gerçekleştirilen haksız fiiller açısından geçerlidir. Bu bakımdan; derneğin organın haksız fiilden sorumlu olması için;

- 1- Haksız fiili gerçekleştirenin öncelikle organ olması
- 2- Organın bu haksız fiili, derneğin organı sıfatıyla, derneğin işlerini görürken işlemesi gerekir.

Bu kıstaslar, derneğin organın fiilinden sorumlu olup olmayacağı yanında, derneğin hangi madde gereğince haksız fiilden sorumlu olacağının da belirlenmesini sağlayacaktır. Bu bakımdan; öncelikle haksız fiili gerçekleştirenin, organ mı yoksa yardımcı şahıs mı olduğunun belirlenmesi gerekir. Mesela; yönetim kurulunun, derneğin bir işini görmek üzere, hizmet sözleşmesi ile çalıştırdığı bir işçinin işini

⁶¹⁷ Öztan (Organ), s. 122.

⁶¹⁸ Öztan (Organ), s. 123.

gördüğü sırada bir üçüncü kişiye zarar vermesi, derneğin kendisinin *Borçlar Kanunu 41 ve devamı maddelerince* sorumluluğunu değil, *Borçlar Kanunu 55. madde uyarınca*, adam çalıştırmanın kusursuz sorumluluğunun uygulanmasını gerektirir. Çünkü; haksız fiil derneğin kendi fiili olarak değerlendirilemez. Ancak; derneğin, yürütme organının yaptığı hizmet sözleşmesi gereğince, kendisinin adam çalıştırma sıfatını kazandığı ve çalıştırdığı kişilerin, iş sırasında gerçekleştirdikleri fiillerden üçüncü kişilere karşı kusursuz olarak sorumlu olacağı söylenebilir. Eğer; organ doğrudan haksız fiil oluşturacak şekilde almış olduğu bir karar yahut bir fiille, derneğin kendisini sorumluluk altına sokar. Mesela; yürütme organının, bir başka derneğe ilişkin yapmış olduğu hakaretler veya haksız rekabete giren fiilleri bu kapsamda değerlendirilebilir.

Organ vasfının belirlenmesinde, organın tüzel kişinin iradesinin oluşmasına ve açıklanmasında, karar verebilme ve bu kararları icra edebilme bakımından yetkiye sahip olup olmadı gözönünde bulundurulmalıdır⁶¹⁹.

İkinci olarak; dernek organının gerçekleştirdiği haksız fiilin, organlık sıfatıyla, başka bir deyişle, dernek için organlık vazifesini yerine getirdiği sırada işlenmesi gerekir. Ancak; haksız fiilin, sadece organlık vazifesini yerine getirirken eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiş olması yeterli değildir. Bu fiilin, organlık vazifesi ile bağlantılı olması, organlık vazifesi ile ilişkilendirilebilmesi gerekir. Bu bakımdan; organın, organlık vazifesinin kendisine vermiş olduğu yetkileri kötüye kullanmak suretiyle gerçekleştirmiş olduğu haksız fiiller de derneğin fiili olarak nitelendirilebilecektir. Ancak; organın, organ sıfatıyla değil de şahsi olarak verdiği zararlardan, dernek sorumlu tutulamaz⁶²⁰.

Türk Medenî Kanunu'nun 50. maddesinin son fıkrasında belirtildiği üzere; belirttiğimiz koşulların gerçekleşmesi halinde; organın kusuru ile zarara uğrayan kişi, hem derneğe hem de kusurlu organı oluşturan kişilerden, uğramış olduğu zararın tazminini isteme hakkına sahiptir. Bu açıdan; burada denek ile organı oluşturan

⁶¹⁹ **Hatemi** (Sorumluluk), s. 139.

⁶²⁰ **Özkan** (Ehliyet), s. 393.

kişilerin sorumluluğu zincirleme sorumluluk olarak nitelendirilmiştir. Zarar dernek tarafından ödendiği takdirde, dernek kusurlu organa rücu edebilecektir.

Burada üzerinde durulması gereken bir konu da; haksız fiili işleyen organın kurul organ olması ve haksız fiilin kurulca işlenmemesi halidir. Derneğin yönetim kurulu, *Türk Medenî Kanunu'nun 84. maddesinin I. fıkrasına göre*, tüzükte daha fazla bir sayı öngörülmemişse, beş kişiden oluşur. Bu durumda; yönetim kurulu üyeliğini kullanarak, bu kuruldan doğan yetkilerini, kötüye kullanan bir üyenin haksız fiili karşısında, tüm üyelerin değil, bu fiili gerçekleştiren üyenin sorumluluğu söz konusudur. Yoksa; organı oluşturan kişinin, kendisinin bilfiil gerçekleştirmiş olduğu bir haksız fiil, organı oluşturan herkesi bağlamaz. Kaldı ki, kanunda “organ” denilmekle kastedilen, organın tüzel kişiliği olmadığından, organı oluşturan gerçek veya tüzel kişilerdir. Bu husus; *Türk Medenî Kanunu'nun 50. maddesinin son fıkrasında*, “organlar kişisel olarak sorumludur” denilmek suretiyle de açıkça ortaya konulmuştur. Bunun yanında; yönetim kurulunun ortak almış olduğu hukuka aykırı bir kararın, uygulanması bakımından, ortaya çıkan zararlardan kurulun tamamını oluşturan üyeler sorumludur. Burada da, karara muhalif üyelerin hukuka aykırı fiilden sorumlu olup olmayacağı sorusu ortaya çıkacaktır. Kanımızca; karara muhalif oy veren üye bunu zapta da aldırarak suretiyle kişisel sorumluluktan kurtulabilir.

2. Kusursuz Sorumluluk

Tüzel kişiler de aynı gerçek kişiler gibi, bina maliki, hayvan tutucusu, istihdam eden olarak kusursuz sorumluluk hallerinde de sorumlu olurlar. Bunun yanında; tüzel kişilerin ev reisi olarak da kusursuz sorumlu olacağı doktrinde kabul edilmektedir⁶²¹. Buna yatılı okul, bakım evleri gibi yerler bakımından örnek verilmiştir. Kanımızca; bir spor kulübünün, sporcu yetiştirmek amacıyla, sporcuların çalışması açısından onlara kalacak yet tesis etmesi durumunda, ev başkanının kusursuz sorumluluğundan bahsedilebilir (TMK.m.369).

⁶²¹ Öztan (Organ), s. 143; Akünal, s. 41.

Bunun dışında; derneğin bahçesinde beslenen köpek, derneğe ait binalar ve yardımcı şahıs olarak dernek için çalışan kimseler nedeniyle derneğin kusursuz olarak sorumludur.

3. Hakkaniyet Sorumluluğu

Tüzel kişinin haksız fiil veya akdi sorumluluk sebebiyle sorumlu olabilmesi için organın kusurlu olması gerekir⁶²². Bu, organın fiillerinin, tüzel kişi olan derneğin fiili sayılmasının sonucudur.

III. DAVA EHLİYETİ

Dava ehliyeti; Medeni Hukuktaki fiil ehliyetinin Medeni Usul Hukukundaki görünümüdür⁶²³. Bu itibarla; zorunlu organlarını oluşturmak şartıyla fiil ehliyetine sahip olan bir derneğin, dava ehliyetine de sahip olduğu açıktır⁶²⁴.

Dava ehliyetine sahip olan kişi, davayı yürütebileceği gibi, gerekli usul işlemlerini de yerine getirir. Tüzel kişi olan dernekler, fiil ehliyetlerini organları aracılığı ile kullanmaları sonucu, taraf buldukları davaları da organları vasıtasıyla yürütürler⁶²⁵. Derneğin dava ehliyeti, derneği temsile yetkili organı tarafından kullanılır. Derneklerde, temsil yetkisi kural olarak yönetim kuruluna aittir⁶²⁶. Yönetim kurulunun öngörmesiyle, bir avukatın da derneği, vekil sıfatıyla temsil etmesi mümkündür. Ancak; avukat, organ sıfatına sahip olmadığından, Borçlar Kanunu öngörülen, teknik anlamda vekil sıfatıyla hareket eder ve bu hükümler çerçevesinde görevini yerine getirir.

⁶²² Öztan (Organ), s. 137.

⁶²³ Pekcanitez /Atalay/ Özekes (Usul), s. 187.

⁶²⁴ Pekcanitez /Atalay/ Özekes (Usul), s. 187; Kuru/Arslan/Yılmaz (Usul Hukuku), s. 278.

⁶²⁵ Pekcanitez /Atalay/ Özekes (Usul), s. 187; Kuru/Arslan/Yılmaz (Usul Hukuku), s. 279.

⁶²⁶ Kuru/Arslan/Yılmaz (Usul Hukuku), s. 279.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DERNEKLERİN HAK VE FİİL EHLİYETİNİN SONA ERMESİ

§ 1. GENEL OLARAK

Hukuk düzenince kendisine hak ehliyetine sahip olma iktidarı tanınan her varlık, kişi olarak kabul edilir. Bu anlamda, kişi kavramı; haklara ve borçlara sahip olabilmeyi, bir başka deyişle, hak süjesi olmayı ifade eder⁶²⁷. Hak ehliyetine sahip olmak, kişi olmanın, tek ve mutlak şartıdır. Hak ehliyetine sahip olmayan bir kişi düşünülemez. Ehliyet, kişiden ayrılmaz⁶²⁸. Her kişi hak ehliyetine sahip olduğu gibi her hak ehliyetine sahip olan da kişidir⁶²⁹. Bu açıdan, doktrinde; kişi olmak ile hak ehliyetine sahip olmak, eş anlamlı terimler olarak kullanılmaktadır⁶³⁰.

Kişilik kavramı ise; kişi kavramını da içeren, daha geniş bir anlamı ifade eder. Bu bakımdan, kişilik; kişinin hak ve fiil ehliyetini, kişilik haklarını ve kişisel durumlarını içine alan, bir terim olarak anılmaktadır⁶³¹. Nitekim; Türk Medenî Kanunu'nda, hem gerçek, hem de tüzel kişiler açısından, kişilik; hak ehliyeti, fiil ehliyeti ve kişilik haklarını kapsar şekilde düzenlenmiştir⁶³².

⁶²⁷ Arsebük, s.256;Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 187; Akipek/ Akıntürk, s. 241; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s. 209; Akıntürk, s. 105; Zevkliler/Havutçu, s.97.

⁶²⁸ Arsebük, s.258.

⁶²⁹ Bilge (Medenî Haklar),s. 27.

⁶³⁰ Akipek/ Akıntürk, s. 241; Akıntürk, s. 105;

⁶³¹ Oğuzoğlu, s. 219; Saymen (Medenî Hukuk), s.14; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 190-191; Dural/Öğüz, s. 8; Akipek/ Akıntürk, s. 245; Akıntürk, s. 106; Zevkliler/Havutçu, s.98. Doktrinde kabul edilen diğer bir görüşe göre; “kişi”, sadece hak ehliyeti kavramını karşılamaz. Kişi kavramı aynı zamanda, kişilik değerlerini ve bunların korunması hakkını da kapsar şekilde tanımlanmalıdır.Bu Bakımdan; “kişi” ile “kişilik”, esasında birbirinden farklı kavramları ifade etmez. **Ataay** , Aytekin: Şahıslar Hukuku- Giriş- Hakiki Şahıslar, 3. Bası, İstanbul 1978, s. 21. Kanımızca; kişi ile kişilik kavramları birbirinden farklı şekilde kullanılmakla birlikte, kişilik kavramı içindeki, hak ehliyeti ve kişilik hakları, kişiliğin çekirdeğini teşkil eder. Bu anlamda; hak ehliyeti, kişilik hakları ve bunların hukukten korunmasına ilişkin haklar olmaksızın kişilik kavramından bahsedilemez. Bunun yanında; yine, kişilik kavramı içinde yer alan fiil ehliyeti ise; yasayla aranan şartların varlık derecesine göre, yine yasa ile bazı sınırlandırmalara tâbi tutulmuştur. Ancak; fiil ehliyetinin hiç bulunmamasına eşdeğer tutulan gerçek kişilerdeki tam ehliyetsizlik (TMK.m.15) halinde dahi kişinin, hak ehliyeti yanında, kişilik hakları ve bunların korunmasına ilişkin haklara sahip olduğu tartışma götürmez bir husustur.

⁶³²Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 190-191; Dural/Öğüz, s. 8; Akipek/ Akıntürk, s. 245; Akıntürk, s. 106.

Doktrinde; “kişi” terimi, “dar anlamda kişilik” , “kişilik” terimi ise “geniş anlamda kişilik” olarak da ifade edilmekle birlikte, bunun yaratabileceği anlam karmaşası karşısında, daha çok “kişi” ve “kişilik” kavramları kullanılmaktadır⁶³³.

Kişiliğin sona ermesi ise; kişi olma vasfının (dar anlamda kişiliğin) yani hak ehliyetinin kaybedilmesi anlamına gelir. Hak ehliyetini ve bu itibarla hak sūjesi olma iktidarını kaybeden bir varlığın, doğal olarak, kişilik kavramı içinde yer alan diğer değerlere (kişilik haklarına, fiil ehliyetine ve kişisel durumlara) sahip olmasından da bahsedilemez. Buna karşılık; fiil ehliyetinin kaybı veya sınırlanması; hak ehliyetinin ve bu arada da kişiliğin sona ermesine neden olmaz⁶³⁴. Sadece; kişinin, sahip olduğu bir takım hakları bizzat kullanmasını ve borçlarını bizzat yerine getirmesini engeller (TMK. m. 9). Nitekim, ayırt etme gücüne sahip olmayan gerçek kişilerde olduğu gibi (TMK. m.15); yürütme organını geçici olarak kaybeden veya mahkemece faaliyetten alıkonulmasına karar verilen (TMK.m.60/II, 90/son) bir dernek fiil ehliyetini kaybetmekle birlikte bu durum, onun kişiliğinin devamına etki etmez.

Tüzel kişi olan dernekler, kişiliklerini, gerçek kişilerde olduğu gibi doğal bir olay olan ölümle değil; kanunda öngörülen sebeplerle yitirirler. Bu açıdan; derneklerin kişiliğinin, yani hak ehliyetinin kaybı, öncelikle, derneğin kanunda öngörülen şekillerde sona ermesi ile olur. Dernekler; kanunda öngörülen sebeplerin gerçekleşmesi ile kendiliğinden veya yetkili organının kararı ile kendi kendini feshetmek yahut mahkeme kararı ile feshedilmek (kapatılmak) suretiyle sona erer (TMK. m.87/m.88/m.89). Ancak; derneklerin kişilikleri, derneğin sona ermesi ile birlikte derhal son bulmaz. Çünkü; bir tüzel kişi olan derneğin, yaşam süresi içinde edinmiş olduğu mallar, haklar ve alacaklar yanında, üstlenmiş olduğu borçlar da bulunabilir. İşte; derneğin aktif ve pasifiyle malvarlığının tespiti için, derneğin tasfiye aşamasına girmesi gerekir. Türk Medenî Kanunu’nun 52. maddesi’ne göre; sona eren tüzel kişinin kişiliği ve ehliyeti, tasfiye ile sınırlı olmak üzere, derneğin safi malvarlığının belirlenmesi amacıyla yapılan tasfiye aşamasında da, tasfiye ile

⁶³³ Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 190-191; Akipek/ Akıntürk, s. 245; Akıntürk, s. 106.

⁶³⁴ Göktürk, s. 196; Öztan (Tüzel Kişiler), s.34; Oğuzman/Seliçi/Oktay, s. 188; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s.312.

sınırlı olarak devam eder. Bu açıdan; derneğin tüzel kişiliği, tasfiye aşamasının tamamlanması ile sona erer. Bu itibarla; tüzel kişiliğin sona ermesi ile artık dernek, hak ehliyetini ve bunun sonucu evleviyetle fiil ehliyetini de kaybeder. Zira; sahip olunamayan hakların kullanılmasından da bahsedilemez⁶³⁵.

Çalışmamızın bu bölümünde, öncelikle; derneğin, hak ehliyetini kaybetmeksizin, sadece “*fiil ehliyetinin*” sona erdiği durumları inceleyeceğiz. Daha sonra; “*hak ehliyetini*” kaybetmesi açısından, ilk aşama olarak, derneğin kanunda öngörülen şekillerde sona ermesini, ardından, derneğin hak ehliyetinin (kişiliğinin) sona erdiği anı ve bunun hukukî sonuçlarını ele alacağız. Bu bölümde, çalışmamızın konusunu da göz önünde bulundurarak, hak ehliyeti, kişilik ile başlayıp, kişiliğin sona ermesi ile sona ereceğinden, derneğin kişiliğinin sona ermesini, “*hak ehliyetinin sona ermesi*” olarak ifade etmeyi uygun görmekteyiz.

§ 2. DERNEKLERİN FİİL EHLİYETİNİN SONA ERMESİ

Dernekler, Türk Medenî Kanunu’nun 54. maddesi gereğince, fiil ehliyetini organları aracılığı ile kullanırlar. Derneğin organlarının, gerek oluşturulamaması gerekse, organlarının faaliyette bulunmasının kısıtlanması veya durdurulması, derneğin fiil ehliyetinin sınırlandırılmasına ya da sona ermesine neden olur.

Gerçekten; derneklerin yönetim işlerinin yürütülmesi, dışa karşı temsili ve üçüncü kişilerle hukukî işlem yapabilmesi, yönetim kurulu vasıtasıyla mümkün olduğu için, dernek geçici olarak⁶³⁶ yönetim organını kaybederse, fiil ehliyetini kullanamaz hale gelir⁶³⁷.

Derneğin yönetim kurulunu geçici olarak oluşturamama durumu dışında; Türk Medenî Kanunu’nda öngörülen hallerde, mahkeme kararıyla, derneğin

⁶³⁵ Arsebük, s.257; Okur, s. 379.

⁶³⁶ Derneğin tüzük gereğince “**sürekli**” olarak yönetim kurulunu kuramayacak hale gelmesi, Türk Medenî Kanunu’nun 87. maddesinin 4. bendi gereğince kendiliğinden sona erme sebebidir.

⁶³⁷ Göktürk, s. 196; Velidedeoğlu/Ataay, s. 60; Aysoy, s. 616; Öztan (Tüzel Kişiler), s.34; Oğuzman/Seliçi/Oktay, s. 188; Akipek/ Akıntürk, s. 661; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s.312; Zevkliler/Havutçu, s.162.

faaliyetten alıkonulabileceği (faaliyetinin durdurulabileceği), düzenlenmiştir (TMK.m.90/III, TMK. m.60/II, m.89/son). *Faaliyetten alıkonulma kararının* geçerli olduğu süre boyunca derneğin, tüzel kişiliği ve buna istinaden hak ehliyeti devam etmekle birlikte, tüm yönetim işleri durdurulur. Bu durumdaki bir dernek âdeta yönetimsiz kalmıştır⁶³⁸.

2908 sayılı önceki *Dernekler Kanunu*'nun 54. maddesinin I. fıkrasında, bir derneğin veya şubesinin faaliyetlerinin, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin, genel ahlâkın, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, o derneğin *merkezinin* veya *şubesinin* bulunduğu ilin *valiliği* tarafından, gerekçeli bir kararla derneğin veya şubesinin faaliyette alıkonulmasına karar verilebilmekteydi. Ancak; valiliğin men kararını yirmi dört saat içinde mahkemeye sunması ve mahkemenin de, valiliğin kararını onama veya kaldırma şeklindeki kararını kırk sekiz saat içinde vermesi gerekli olup, aksi halde, idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkmakta idi. 5253 sayılı *yeni Dernekler Kanunu*'nda, idareye böyle bir yetki tanınmamış, derneği ve şubelerini faaliyette alıkoyma ve kapatma yetkisinin, sadece mahkemeye ait olduğu kabul edilmiştir.

Türk Medenî Kanunu'nun 90. maddesine göre, faaliyette alıkonulmasına karar verilen bir dernek hakkında, bu kararın ne kadar süre için geçerli olacağı ve buna bağlı olarak, bu derneğin istikbaline ilişkin, hiçbir hüküm bulunmamaktadır⁶³⁹. Ancak; bir derneğin, sürekli olarak faaliyette alıkonulamaması görüşündeyiz. Bir derneğin faaliyetlerini sürekli olarak kısıtlamak, artık o derneğin bir tüzel kişi olarak varolmasını anlamsızlaştırır. Bu durum; derneğin kapatılması ile aynı sonucu teşkil eder. Kanımızca; derneğin faaliyetlerinin durdurulmasına ilişkin kararda, bir süre tayin edilmesi gerekir. Bu süre içinde dernek, yönetim değişikliği de dahil bir takım önlemler alabilir.

⁶³⁸ Öztan (Organ), s. 24; Oğuzman/Seliçi/Oktay, s. 255; Dural / Öğüz, s. 312.

⁶³⁹ *Türk Medenî Kanunu*'nun 60. maddesinin III. fıkrası ile 89. maddesine göre verilen faaliyette alıkoyma kararları, dernek hakkında görülen "fesih" davası sırasında, bir önlem olmaları bakımından, geçici nitelik taşır.

Her iki durumda da dernek tüzel kişiliğine, yani; haklara ve borçlara sahip olma yetkisine sahip olmakla birlikte bunları bizzat kullanabilme yeteneğinden yoksun hale gelmiştir. Bu durum, bir ölçüde, gerçek kişilerdeki tam ehliysizlerin veya sınırlı ehliysizlerin durumuna benzetilebilir⁶⁴⁰. Böylelikle; dernek, hak ehliyetine sahip olmakla birlikte, fiil ehliyetini kaybetmiş veya bu ehliyeti sınırlanmıştır. Yönetimsiz kalan bir dernek için, fiil ehliyetini kullanabilmesi için, Türk Medenî Kanunu'nun 427. maddesinin 4. bendine göre, vesayet makamı olan Sulh Mahkemesi tarafından, bir “*yönetim kayyımı*” tayini mümkündür⁶⁴¹. Bu durumda yönetim kayyımı tayin edilmesinin nedeni, derneğin mallarının ve işlemlerinin idare yönetiminin sağlanmasıdır⁶⁴².

§ 3. DERNEKLERİN HAK EHLİYETİNİN SONA ERMESİ

I. DERNEKLERİN SONA ERMESİ

Dernekler; kendiliğinden, genel kurul kararıyla veya mahkeme kararıyla olmak üzere, üç şekilde sona erer.

A. Kendiliğinden Sona Erme ve Kendiliğinden Sona Erme Sebepleri

Dernekler, Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinde sayılan sebeplerden herhangi birinin gerçekleşmesi halinde, mahkeme veya dernek organı tarafından bir karar alınmasına gerek olmaksızın, kanun gereği, kendiliğinden sona erer⁶⁴³.

Derneğin kendiliğinden sona ermiş olduğunun *tespiti*, her *ilgili* tarafından, *Sulh Hukuk Mahkemesi'nden* istenebilir (TMK. m.87/son).

2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 51. maddesinde; derneğin kendiliğinden sona erdiğinin tespitinin, dernek merkezinin bulunduğu yerin en büyük

⁶⁴⁰ Velidedeoğlu/Ataay, s. 69.

⁶⁴¹ Öztan (Organ), s. 25; Aysoy, s. 615; Özsunay, s. 215,311; Öztan (Tüzel Kişiler), s.78, Dural/Öğüz, s. 303-304, 312; Oğuzman/Seliçi/ Oktay, s. 247, 255; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s. 337.

⁶⁴² Öztan (Organ), s. 25; Aysoy, s. 615.

⁶⁴³ Berki,s.95;Velidedeoğlu/Ataay,s.102;Öztan (Tüzel Kişiler), s. 102; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 626; Dural / Öğüz, s.311; Oğuzman/Seliçi/Oktay, s. 257;Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s.312, 355; Zevkliler/Havutçu, s.197; Akıntürk, s. 206.

mülkî amirinin veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine Sulh Hukuk Mahkemesince yapılacağı düzenlenmekte idi. Türk Medenî Kanunu'nun ise; her ilgilinin de bu durumun tespitini isteyebileceğine dair hükmü karşısında, her iki hükmün birlikte değerlendirileceği kabul edilmekteydi⁶⁴⁴.

Bu günkü mevzuat açısından, 5253 sayılı yeni *Dernekler Kanunu*'nda bu hususta bir düzenleme getirilmemesi ile, *Türk Medenî Kanunu*'nun 87/son hükmü uygulama alanı bulmuştur. Kanımızca; maddedeki “*ilgili*” kavramının kimleri kapsadığının belirlenmesinde, Medenî Usul Hukuku'nda kabul edilen, tespit davalarının açılmasındaki genel kural da göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre; genel olarak tespit davalarında, dava ehliyetine sahip olanların belirlenmesinde kabul edilen, “hukukî yararın” bulunması ölçütü burada da dikkate alınmalıdır. Nitekim; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda, tespit davaları açıkça düzenlenmemiş olup, çeşitli kanunlardaki özel hükümlerle uygulama alanı bulmaktadır. Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinde düzenlenen tespit davası da, derneklere özgü düzenlenmiş bir tespit davasıdır⁶⁴⁵. Bu bakımdan; derneğe aidat ödeyen dernek üyelerinin, derneğin tasfiyeye girip alacağını tahsil etmek isteyen dernek alacaklılarının ya da tüzük gereğince sona erme halinde, kendisine dernek malların aktarılacağı kişilerin de ilgili kapsamında değerlendirileceğinden kuşku yoktur. Nitekim, Yargıtay bir kararında; Hazinesin açtığı davayı sıfat yokluğu sebebiyle reddetmiştir⁶⁴⁶. Gerçekten; Türk Medenî Kanunu'nun 89. maddesi ile; derneğin sona ermesi halinde, dernek tüzüğü veya genel kurul kararıyla malların tahsisi konusunda karar alınmamış veya dernek feshine mahkemece karar verilmişse, mallarının Hazine'ye kalacağı hükmünün kaldırılması karşısında, Hazinesin ilgili olarak değerlendirilmesi, artık mümkün değildir.

Bunun yanında; buradaki “*ilgili*” kavramının, genel olarak tespit davalarındaki dava ehliyetine sahip olmak için aranan “hukukî yarar” kavramından, derneklere özgü olarak, daha geniş bir çerçeve çizdiğini kabul etmekteyiz. Bu açıdan;

⁶⁴⁴ Oğuzman/Seliçi/Oktay, s.259.

⁶⁴⁵ Tespit davaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Kuru**, Baki: Tespit Davası, Ankara 1963, s.28 vd.; **Kuru / Arslan/ Yılmaz**, s.324 vd.

⁶⁴⁶ bkz. 2. HD, T: 22.10.2003, E: 2003/12785, K: 2003/14051 , (Kazancı Hukuk Otomasyon; **Özdamar/ Ertürk/ Türk/ İkişler/ Çağırğan/ Değer**, s. 105).

mülkî idare amiri ile cumhuriyet savcısının da sona eren bir derneğin faaliyetlerine devam etmesini engelleme amacıyla bu tespit davasını açabileceğini kabul etmek, kanımızca isabetli görünmektedir.

Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesine göre derneğin sona erme sebepleri;

- Amacın gerçekleşmesi, gerçekleşmesinin olanaksız hâle gelmesi veya sürenin sona ermesi,
- İlk genel kurul toplantısının kanunda öngörülen sürede yapılmamış ve zorunlu organların oluşturulmamış olması,
- Borç ödemede acze düşmüş olması,
- Tüzük gereğince yönetim kurulunun oluşturulmasının olanaksız hâle gelmesi,
- Olağan genel kurul toplantısının iki defa üst üste yapılamamasıdır.

1. Amacın Gerçekleşmiş Olması veya Gerçekleşmesinin Olanaksız Hale Gelmesi

Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinin 1. bendine göre; derneğin amacının gerçekleşmesi, gerçekleşmesinin olanaksız hâle gelmesi veya sürenin sona ermesi, derneğin kendiliğinden sona erme sebebi olarak gösterilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere; dernekler, belli bir amacı gerçekleştirmek üzere kurulmuş tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları olmaları bakımından amaç, derneğin en önemli unsurlarından birini teşkil eder. Bu açıdan; dernek üyelerini bir araya getirerek dernek kurmaya yönlendiren, temel unsur olan amacın bir şekilde ortadan kalkması (meselâ; amacın gerçekleşmesi, gerçekleşmesinin imkânsız hale gelmesi), artık derneğin de varlığını anlamsız kılar⁶⁴⁷. Meselâ; cami yaptırmak için kurulmuş bir dernek, caminin tamamen yapılması ile amacını gerçekleştirmiş olur. Bu nedenle; genellikle, camî, okul vs. yaptırmak için kurulan dernekler, amaçlarını, camî veya okul yaptırma yanında, “yaşatma” olarak da belirlemektedirler. Böylelikle; dernek,

⁶⁴⁷Saymen, s.170; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.626; Oğuzman / Seliçi/ Oktay, s.268; Akipek/Akıntürk, s.660.

amacına göre camî veya okulun yapımının tamamlanmasından sonra, bunların ihtiyaçlarını karşılamak üzere de faaliyetlerine devam eder.

Maddede geçen, “derneğin amacının gerçekleşmesinin olanaksız hale gelmesinden” kasıt; amacın gerçekleşmesinin çeşitli sebeplerle “kesin” olarak imkânsızlaşmasıdır⁶⁴⁸. Yoksa; ileride bir takım çalışmaların yapılması, sosyal ve ilmi gelişmelerin sağlanması ile gerçekleştirilebilecek amaçlar, derneğin kendiliğinden sona ermesi sonucunu doğurmaz. Meselâ; bir hastalığa yakalanan kişilerin tedavisi için kurulan bir dernek, şu ana kadar bu hastalığın tedavisi için uygulanan yöntemlerin aslında faydasız olduğunun ve bu hastalığın şu anda tedavisinin mümkün olmadığına ispatlanması üzerine, amacının imkânsızlaştığından bahisle, kendiliğinden sona ermez. Bununla beraber; bir hayvan türünün soyunun tükenmesinin engellenmesi için kurulan bir derneğin amacı, bu hayvan türünün tamamen tükenmesi ile, artık kesin olarak imkânsız hale gelmiştir.

Doktrinde kabul edilen bir görüşe göre; amacı, *gerçekleşen veya imkânsız* hale gelen bir dernek, tüzük değişikliği yapmak suretiyle yeni bir amaç belirleyebilir⁶⁴⁹. Kanımızca; kendiliğinden sona ermiş bir derneğin, bu aşamadan sonra, tüzük değişikliği ile yeni bir amaç belirleyebilmesi mümkün değildir. Bu durumda; pratik açıdan uygun olmamakla birlikte, hukuken, bu yeni amaç çerçevesinde, yeni bir dernek kurulması gerekir.

2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 51. maddesinde, derneğin kuruluş amacı ve şartlarını kaybetmesi, kendiliğinden sona erme sebebi olarak sayılmıştı. Bazı Yargıtay kararlarında; derneğin amaç dışı faaliyette bulunması, derneğin kuruluş amacını kaybetmesi olarak yorumlanmıştır. Meselâ; 11. HD., 28.01.1988, 10493/80 sayılı kararda; asker kişilerin, dernek kurmaları ile ilgili özel

⁶⁴⁸ Burada belirttiğimiz imkânsızlık, amacın dernek kurulduktan sonra imkânsız hale gelmesini ifade eder. Yoksa; derneğin amacı, daha derneğin kuruluş aşamasında imkânsız hale gelmiş ise, artık, derneğin kendiliğinden sona ermesini değil, derneğin amacının olmamasını ifade eder ki, bu durumda, dernek zaten amaç unsurunun eksikliği sebebiyle hiç tüzel kişilik kazanamamıştır. bkz. **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 46-47; **Özsunay**, s.154; **Köprülü**, s.541; **Akünel**, s.108; **Oğuzman / Selçi/ Oktay**, s.270; **Dural / Öğüz**, s.270.

⁶⁴⁹ **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 102; **Akipek/ Akıntürk**, s. 648. Bu durumda artık yeni bir derneğin varlığından bahsedilebilir. bkz. **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 102.

kanun çıktığı için, derneğe üye olma haklarını yitirmeleri ve ayrıca dernekte içki ve kumar oynanması, derneğin amacının kalmadığını gösterdiği ve bu nedenlerle derneğin kendiliğinden dağılmış sayılması gerektiğine karar verilmiştir⁶⁵⁰.

Kararda, derneğin çıkan yeni yasa sebebiyle hiç üyesinin kalmaması, artık kuruluş şartının tamamen kaybını oluşturur ki, bu durum doğal olarak şu andaki mevzuat açısından da bir sona erme sebebi teşkil eder⁶⁵¹. Ancak; dernekte içki içilmesi ve kumar oynanması, derneğin amacını kaybetmesi değil, derneğin amaç dışı faaliyetlerde bulunması olarak değerlendirilebilir. Nitekim Yargıtay 2.HD., T: 21.02.2000, E. 1999/14854, K: 2000/2161 sayılı kararında, “derneğin kuruluş amaç ve şartlarını kaybetmesi ile, amaç dışı faaliyette bulunması ayrı hukukî durumları ifade eder” demekle bu hususu belirtmiştir. Yine aynı kararın karşı oy yazısında belirtildiği üzere, derneğin kuruluş amacını kaybetmesi; tüm çabalara rağmen amacı doğrultusunda görev yapamamayı ifade eder⁶⁵². Kanımızca; karşı oy yazısında belirtilen, tüm çabalara rağmen amacı doğrultusunda görev yapamama durumu aynı zamanda, derneğin amacının gerçekleşmesinin olanaksız hale gelmesine de neden olur.

Derneğin *kuruluş şartları* denilince ise; yedi gerçek veya tüzel kişinin bir amaç etrafında toplanarak, dernek kurma iradelerini, kanuna uygun bir tüzük ile ortaya koymaları akla gelir. Bu itibarla; 2908 sayılı *Dernekler Kanununun 51. maddesi* açısından, bir derneğin üye sayısının, yediden aşağıya düşmesi, derneğin kendiliğinden sona ermesine neden olmakta idi. Ancak; *Türk Medenî Kanunu'nda* bu şekilde bir hükme yer verilmediği için, dernek üyesinin yedi kişiden aşağı düşmesi, yönetim kurulunun oluşturulamamasına neden olmadığı takdirde, derneğin kendiliğinden sona ermesi sebebi sayılamaz. Ancak; bu durumun devamı, toplantı yeter sayısının sağlanamaması sebebiyle, üst üste iki dernek genel kurul toplantısının yapılamaması sonucu, derneğin kendiliğinden sona ermesine neden olur.

⁶⁵⁰İlgili Yargıtay kararı için bkz. **Oğuzman / Selici/ Oktay**, s.258.

⁶⁵¹ **Özsunay**, s.324.

⁶⁵² İlgili Yargıtay kararı için bkz.Kazancı Hukuk Otomasyon; **Özdamar/ Ertürk/ Türk/İkizler/ Çağırğan/ Değer**, s. 93.

2. Sürenin Sona Ermesi

Derneklerin, belli bir süre ile sınırlı olarak kurulması mümkündür. Bir dernek, tüzüğünde bir süre tayin edilmek üzere, bu süre için kurulmuş ise; bu sürenin sona ermesi ile dernek de *kendiliğinden* sona erer (TMK. m. 87/I, b.1).

Dernek tüzüğünde, derneğin belli bir süre sonunda sona ereceği yanında dernek belli bir sayı altına düşerse vs. gibi kendiliğinden sona erme sebepleri de belirlenebilir⁶⁵³. Kanımızca; bu serbesti, dernek özgürlüğüne dayanarak, kanunun emredici hükümlerine aykırı olmamak üzere, tüzüğün düzenlenebilmesinde dayanağını bulur.

3. İlk Genel Kurul Toplantısının Süresinde Yapılmamış ve Zorunlu organların Oluşturulmamış Olması

Türk Medenî Kanunu'nun 62. maddesine göre, dernekler; derneğin kuruluşu safhasında, kuruluş bildiriminde, tüzükte ve belgelerde, kanuna aykırılık veya noksanlık bulunmaz ya da bu aykırılık veya noksanlık belirli sürede giderilmiş bulunursa; durumun, Türk Medenî Kanunu'nun 60. maddesi gereğince geçici yönetim kuruluna yazı ile bildirilmesinden itibaren, altı ay içinde, ilk genel kurul toplantılarını yapmak ve zorunlu organlarını oluşturmakla yükümlüdürler. Dernek, kanunda öngörülen sürede ilk genel kurul toplantısını gerçekleştirmediği ya da toplantıyı yaptığı halde, zorunlu organlarını oluşturmadığı takdirde, *kendiliğinden* sona ermiş sayılır (TMK.m. 187/I b. 2)⁶⁵⁴.

4. Borç Ödemede Acze Düşmesi

Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinin 4. bendinde, derneğin borç ödemede acze düşmesi, *kendiliğinden* sona erme sebeplerinden biri olarak belirtilmiştir. Gerçekten; hak süjesi olarak varlığının sebebi, belli bir amacı

⁶⁵³ Gönensay, s. 186.

⁶⁵⁴ Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s. 356.

gerçekleştirmek olan derneğin, borçlarını dahi ödeyemeyecek duruma düşmesi, onun bu işlevini yerine getirmesini engeller⁶⁵⁵.

Derneğin borç ödemede acze düşmesi ile; *İcra İflas Kanunu anlamında* “borç ödemede acze düşme” kavramı kastedilmiştir⁶⁵⁶. İcra İflas Kanunu anlamında derneğin borç ödemededen acze düşmesi; borç ödeme vasıtalarından *sürekli* olarak yoksun hale gelmesini, ifade eder⁶⁵⁷. Bu açıdan; derneğin borçlarını ödeyebilecek mal varlığına sahip olmakla beraber, *geçici* bir nakit sıkıntısına girmesi veya kısa süreli bir ödeme güçlüğü içinde bulunması, kendiliğinden sona ermesi sonucunu doğurmaz⁶⁵⁸. Ayrıca; derneğin her zaman bağış veya üyelik aidatları ile yeni gelir elde edebilme imkânı karşısında, kendiliğinden sona ermiş sayılabilmesi için, aciz halinin süreklilik arz etmesi yanında, derneğin yakın zamanda, durumunu düzeltecek bir mali kaynağa da sahip olmaması gerekir⁶⁵⁹.

Derneğin ne zaman kendiliğinden sona erdiğinin tespit edilebilmesi için, *hangi anda* borç ödemededen acze düştüğünün ispatı gerekir. Esas itibariyle; derneğin malvarlığının pasifinin, aktifle⁶⁶⁰ kesin olarak karşılanamayacak ölçüde fazlaşması, derneğin borç ödemededen acze düştüğünü gösterir⁶⁶¹.

Bu açıdan; derneğin aciz haline düşmesi; aleyhine yapılmış olan bir icra takibi sonucu mallarının haczedilerek satılmasına rağmen, borçlarını karşılayamaması ve takip sonucu İcra Müdürlüğü’nden aciz vesikasının⁶⁶² verilmiş

⁶⁵⁵ **Akipek/ Akıntürk**, s. 661.

⁶⁵⁶ Türk Medenî Kanunu tasarısında, “ ödeme güçlüğü” ifadesi yer almaktaydı. Kanun’un kabulü sırasında Adalet Komisyonu tarafından yapılan görüşmelerde, buradaki ifadenin İcra İflas Kanunu’ndaki, “borç ödemededen acze düşmek” anlamıyla kullanıldığı, bu sebeple “güçsüzlüğü” ifadesinin “aciz” kavramını karşılamadığı sonucuna varılmıştır. bkz. Tutanaklarla Türk Medenî Kanunu, Türk Medenî Kanunu’nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkındaki Kanun, Ankara 2002, s. 368.

⁶⁵⁷ **Yıldırım**, Kamil: İcra ve İflas Hukuku’nda İptal davaları, İstanbul 1995, s. 155; **Akünel**, s. 107.

⁶⁵⁸ **Gönensay**, s.185; **Özsunay**, s. 324; **Akünel**, s. 107; **Zevkliler/ Acabey/ Gökyayla**, s. 627; **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 103; **Dural / Ögüz**, s. 313.

⁶⁵⁹ **Berki**, s. 95; **Akünel**, s. 107; **Dural / Ögüz**, s. 313.

⁶⁶⁰ Derneğin aktif mal varlığı içinde, vadesi gelmiş üyelik aidatları da yer alır. Bu bakımdan; dernek alacaklıları, derneğin vadesi gelmiş ancak ödenmemiş aidat alacakları üzerine de haciz koyabilirler. **Oğuzoğlu**, s. 379; **Göktürk**, s. 228; **Akünel**, s. 107, dn.8.

⁶⁶¹ **Saymen**, s.171; **Özsunay**, s. 324.

⁶⁶² Borç ödemededen aciz vesikası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Kuru**, B./ **Arslan**, R./ **Yılmaz**, E.: İcra ve İflas Hukuku, XI.bası, Ankara 1998, s. 300 vd; **Muşul**, Timuçin: İcra ve İflas Hukuku I- İcra Hukuku, İstanbul 2001, s. 805 vd; **Pekcanitez**, H. / **Atalay**, O./ **Özekes**, M.: İcra ve İflas Hukuku,

olması şeklinde ortaya çıkabilir⁶⁶³. Kanımızca; derneğe karşı girişilen bir icra takibinde, haciz sırasında, haczedilen malların takdir edilen kıymetlerinin, takip konusu borcu ödemeyeceğinin anlaşılması durumunda verilen “geçici aciz belgesi” derneğin, borç ödemediği aciz sebebiyle kendiliğinden sona ermesi sonucunu doğurmaz. Nitekim; geçici aciz belgesinin tek hukukî sonucu; iptal davası açılabilmesine olanak sağlamasıdır (İİK.m.105/II).Bu itibarla; icrai haciz konulan malların takdir edilen kıymetlerinin, borcu karşılamayacağı anlaşıldığı takdirde, haciz tutanağı, “geçici” aciz vesikası yerine geçer (İİK.m.105/2). “Kesin” aciz vesikası ise (aciz vesikası); icra takibinin sonucunda, alacağın tam olarak karşılanmadığının tespiti ile verilen belgedir. Borçluya ait hiçbir malın bulunmadığı kaydını içeren icrai haciz tutanağı da kesin aciz vesikası yerine geçer (İİK m.105/I)⁶⁶⁴.

Doktrinde bazı yazarlara göre; derneğin ödeme gücü içinde olması, maddi bir olgu olması sebebiyle, her türlü kanıtla ve bu arada tanıkla dahi kanıtlanabilir⁶⁶⁵. Kanımızca; derneğin borç ödemediği aciz düşmesi, derneğin kendiliğinden sona erme sebebinin teşkil etmesi için bu durum, kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde, kesin kanıtlarla ortaya çıkmalıdır⁶⁶⁶.

Ticari işletme işleten bir dernek hakkında iflas kararı verilmesi halinde de yine derneğin aciz haline düştüğü kabul edilmektedir⁶⁶⁷. Bilindiği üzere; amacına varmak için bir dernek ticari işletme işletebilir. Ticari işletme işleten bir dernek, Türk Ticaret Kanunu’nun 18. maddesinin I.fıkrası gereğince, tacir sayılır ve tacir olmanın hükümleri bakımından iflasa tabidir (TTK.m. 20/I)⁶⁶⁸. Ancak; kamuya yararlı

4949 ve 5092 sayılı Kanunlar ile İcra ve İflas Kanunu’nda yapılan değişikliklere göre, 3.Bası, Ankara 2004, s. 94.

⁶⁶³ **Özsunay**; s. 324; **Akünel**, s. 107; **Akipek/ Akıntürk**, s. 648; **Dural / Ögüz**, s. 313; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s.355.

⁶⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Kuru, B./ Arslan, R./ Yılmaz, E.**: İcra ve İflas Hukuku, XI.bası, Ankara 1998,s. 300 vd; **Muşul**, Timuçin: İcra ve İflas Hukuku I- İcra Hukuku, İstanbul 2001, s. 805 vd; **Pekcanitez,H. /Atalay,O./ Özkes, M.**: İcra ve İflas Hukuku, 4949 ve 5092 sayılı Kanunlar ile İcra ve İflas Kanunu’nda yapılan değişikliklere göre, 3.Bası, Ankara 2004, s. 94.

⁶⁶⁵ **Gönensay**, s.185; **Saymen**; s. 171.

⁶⁶⁶ Aynı yöndeki görüş için bkz. **Berki**,s. 95; **Belgesay**, s. 214; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s.355.

⁶⁶⁷ **Özsunay**; s. 324; **Akünel**, s. 107, dn. 9; **Dural / Ögüz**, s. 313.

⁶⁶⁸ **Muşul**, Timuçin: Teorik ve Uygulamalı İcra İflas Hukuku II- İflas Hukuku, İstanbul 2002,s.12.

dernekler, bir ticari işletme işletseler dâhi, kanun gereği tacir sayılmazlar (TTK.m.18/son). Bunun sonucu olarak; kamuya yararlı dernekler, iflasa tâbi kişilerden değildir.

e. Yönetim Kurulunu Oluşturamayacak Duruma Gelme

Yönetim kurulu, *Türk Medenî Kanunu'nun 85. maddesine göre*; derneğin yürütme ve temsil görevini yapar. Bu itibarla; kanun ve tüzükle kendisine verilen dernek içi görevleri yanında, yönetim kurulu, derneğin üçüncü kişilerle olan iş ve işlemlerini yürüten organıdır⁶⁶⁹. Yönetim kurulu olmayan bir dernek, faaliyette bulunamaz hale gelir⁶⁷⁰. Bu açıdan; *Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinin I. fıkrasının 4. bendinde*; tüzük gereğince, yönetim kurulunun oluşturulmasının olanaksız hale gelmesi, derneğin *kendiliğinden* sona erme sebeplerinden biri olarak sayılmıştır. Yönetim kurulunun oluşturulmasındaki olanaksızlığın niteliğinin “geçici” veya “süreklî” olması, farklı hukukî sonuçlar doğurur⁶⁷¹.

Buna göre; derneğin, “geçici” olarak yönetim kurulundan yoksun kalması, derneğin sona ermesine neden olmaz⁶⁷². *Türk Medenî Kanunu'nun 84. maddesine göre*; yönetim kurulunun sayısı, boşalmalar sebebiyle “geçici” olarak, üye tamsayısının yarısından aşağı düşerse, yönetim kurulunun oluşturulması için, genel kurul, mevcut yönetim kurulu üyeleri veya denetleme kurulu tarafından, bir ay içinde toplantıya çağrılır⁶⁷³. Maddede geçen, “**üye tam sayısı**”; dernek yönetim kurulunun asıl ve yedek üyelerinin toplamını ifade eder. Buna göre; dernek tüzüğünde daha fazlası öngörülmemişse, yönetim kurulu üye sayısı (beş asıl üye + beş yedek üye= 10 / 2= 5) beş'in altına düşerse, genel kurulun toplantıya çağrılması zorunludur. Bu çağrının yapılmaması halinde, dernek üyelerinden birinin başvurması üzerine, mahallin sulh hukuk hâkimi duruşma yaparak, dernek üyeleri arasından seçeceği üç kişiyi, bir ay içinde genel kurulu toplamakla görevlendirir (TMK.m.84/II). Aynı

⁶⁶⁹ Saymen, s. 171; Akipek/Akıntürk, s. 650.

⁶⁷⁰ Saymen, s. 171.

⁶⁷¹ Özsunay, s.325.

⁶⁷² Velidedeoğlu/Ataay, s. 104; Zevkliler/ Acabey/ Gökyayla, s. 628; Zevkliler/Havutçu, s. 189;

⁶⁷³ Özsunay, s. 325; Zevkliler/ Acabey/ Gökyayla, s. 628; Dural/Öğüz, s. 303; Zevkliler/Havutçu, s. 188.

zamanda; yönetim kurulunun oluşturulamadığı geçici süre içinde derneğe, *Türk Medenî Kanunu'nun 427. maddesinin 5. bendi* gereğince, “yönetim kayyımı” da atanabilir⁶⁷⁴.

Ancak; derneğin, yönetim kurulunu “sürekli” olarak kaybetmesi ve bir daha oluşturmasının imkânsız olması durumunda; artık, sürekli olarak yönetim kurulundan yoksun kalan dernek, *kendiliğinden* sona erer⁶⁷⁵. Bir dernek; üye sayısının, kanun ve tüzük gereği yönetim kurulunu teşkil edecek sayının altına düştüğü takdirde, yönetim kurulunu oluşturamaz hale gelir. *Türk Medenî Kanunu'nun 84. maddesinin I. fıkrasına* göre; yönetim kurulu, derneğin tüzüğünde daha fazlası öngörülmemişse, en az beş asıl, beş yedek üyeden meydana gelir. Asıl üyeliğin boşalması halinde, yedek üyeler asılların yerine geçer. O halde; bir derneğin, yönetim kurulunu oluşturamaması için, yedek üyeler de dahil, yönetim kurulunun asıl üyelerini karşılayacak üyeye sahip olmaması gerekir. Bu durumda; bir derneğin toplam üye sayısı, yönetim kurulunun asıl üye sayısının (tüzükte daha fazlası kararlaştırılmamışsa, beşin) altına düşer ve yeni üye alması veya dışarıdan yönetim kurulu üyesi atanması da mümkün olmazsa, dernek kendiliğinden sona ermiş sayılır⁶⁷⁶.

⁶⁷⁴Velidedeoğlu/Ataay, s. 104; Akünal, s.94; Zevkliler/ Acabey/ Gökyayla, s. 607; Özsunay, s.

326; Akipek/Akıntürk , s. 650;

⁶⁷⁵ Velidedeoğlu/Ataay, s. 104; Özsunay, s. 326; Akünal, s.107; Akipek/Akıntürk , s. 650; Zevkliler/Havutçu, s. 189;

⁶⁷⁶ Saymen, s.171; Akünal, s. 107; Oğuzman / Selçi/ Oktay, s.258; Dural / Ögüz, s. 314; Öztan (Hukukun Temel Kavramları), s.355. Doktrindeki diğer bir görüşe göre; *Türk Medenî Kanunu'nun 84. maddesi* gereğince; dernek yönetim kurulunun, en az beş asıl, beş yedek üyeden oluşması gerektiği ifade edilmekle, derneğin üye sayısının, asıl ve yedek yönetim kurulu üye sayısı toplamı olan ondan aşağı düşmesi hali, derneğin kendiliğinden sona ermesi sonucunu doğurur. bkz. Akipek/Akıntürk , s. 650. Kanımızca; gerçekten, *Türk Medenî Kanunu'nun 84. maddesinde*, dernek yönetim kurulunun en az beş asıl, beş yedek üyeden oluşması zorunlu görülmele birlikte, kendiliğinden sona ermeye ilişkin, *Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesinde*, yönetim kurulunun oluşmasının imkânsız hale gelmesinden bahsedildiğinden, burada yedek üyelerin asıl üyelerin yerine geçirilmesine rağmen, yönetim kurulunun oluşturulmasındaki imkânsızlık anlaşılmalıdır. Bundan başka, Türk Medenî Kanunu'nun 86. maddesine göre; denetim kurulunun derneğin zorunlu organı olarak kabul edilmesine rağmen, denetim kurulunun yokluğu derneğin kendiliğinden sona erme sebepleri arasında sayılmamıştır. İşte bunun gibi, yönetim kurulu yedek üyelerinin de sağlanmaması, kanunda zorunlu olmasına karşın, kanımızca derneğin kendiliğinden sona erme sebepleri içinde yer almamıştır. Bu itibarla, derneğin kendiliğinden sona erme sebeplerinin, derneklerin mümkün olduğunca ayakta tutulabilmesi ve her zaman yeni üye katılımının sağlanabileceği ihtimalinden hareketle maddede sayılanlarla sınırlı olarak kabulü yerinde olur.

Doktrinde diğer bir görüşe göre ise; derneğin üye sayısının, yönetim ve denetim kurullarını oluşturamayacak derecede azalması, derneğin kendiliğinden sona ermesine neden olur. Kanımızca, bu görüşe göre; dernek üye sayısının, tüzükte daha fazlası öngörülmemişse, yönetim ve denetim kurulu

Dernek üyeleri, yönetim kurulunu oluşturmak için yeterli olmakla beraber, acaba seçilen üyelerin görevi kabul etmemeleri sonucu, yönetim kurulunun sürekli olarak oluşturulamaması sebebiyle, dernek kendiliğinden sona erer mi? Yönetim kurulu üyelerinin seçilmelerinden sonra bu görevi açık veya zımnî olarak kabul etmiş olmaları gerekir⁶⁷⁷. Hiçbir dernek üyesi, yönetim kurulu üyeliğini kabule zorlanamaz⁶⁷⁸. Nitekim; dernek üyeliği gibi, derneğin yönetim ve denetim kurullarında görev almak da gönüllük esasına dayanır. Yönetim kurulunun bu şekilde oluşturulmasının olanaksız hale gelmesi de, derneğin kendiliğinden sona erme sebebidir⁶⁷⁹.

f. Olağan Genel Kurul Toplantısının Üst Üste İki Defa Yapılamaması

Olağan genel kurul toplantısının, üst üste iki defa yapılamaması, derneğin kendiliğinden sona ermesine neden olur (TMK.m. 87/I b.5). *2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 51. maddesinde; sadece, olağan genel kurul toplantısının, "toplantı yeter sayısına ulaşamamış olması sebebiyle", üst üste iki defa yapılamaması derneğin kendiliğinden sona erme sebebi sayılmaktaydı. Türk Medenî Kanunu'nda ise; "herhangi bir sebeple sınırlı tutulmaksızın" olağan genel kurul toplantısının iki sefer üst üste yapılamaması⁶⁸⁰, derneğin kendiliğinden sona*

asıl üyelerinin toplamı olan (5+3=8) sekizden aşağı düşmesi, derneğin sona erme sebebidir. bkz. **Zevkliler/Havutçu**, s. 189. Esas itibarıyla; biz de, hem kanunda zorunlu organ olarak sayılması, hem de yeni Dernekler Kanunu'nda iç denetimin esas olduğu ve bunun asıl olarak denetim kurulu tarafından gerçekleştirileceğinin vurgulanması karşısında, denetim organının sürekli olarak oluşturulamamasının de lege ferenda (olması gereken hukuk) açısından, derneğin sona erme nedenlerinden sayılması gerektiği görüşündeyiz. Zira; 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun amaçlarından biri, derneklerin, idareden bağımsız, kurumsal yapıya sahip bir sivil toplum kuruluşu olarak güçlenmesidir. Bu bakımdan; derneğin denetimini de kendi içinde yapması önem taşır. Ancak; de lege lata (olan hukuk) açısından, Türk Medenî Kanunu'nun açık ifadesinde, sadece yönetim kurulunun oluşturulamaması, derneğin kendiliğinden sona erme sebebi olarak belirtildiğini söyleyebiliriz (TMK.m.87/I b.4).

⁶⁷⁷ **Öztañ** (Organ), s. 34.

⁶⁷⁸ **Zevkliler/Acabey/ Gökayla**, s. 607.

⁶⁷⁹ **Saymen**,s.173; **Berki**,s. 95.

⁶⁸⁰ Doktrinde bir görüşe göre; dernek tüzüğünde, derneğin yönetim ve denetim kurullarının üye sayısının, kanunda öngörülenin çok üstünde belirlenmesi ve daha sonra çeşitli sebeplerle üye sayısının azalması sebebiyle, derneğin toplantı yeter sayısına ulaşamaması sebebiyle genel kurul toplantılarını gerçekleştiremeyebilir. Böyle bir durumda; yönetim ve denetim kurullarının yasal sayıya indirilmesi yönündeki tüzük değişikliği için yapılacak olağanüstü genel kurul toplantısının, önceki Dernekler Kanunu 23/II de (TMK m. 78/II) düzenlenen ikinci toplantı için öngörülen yeter sayı aranmaksızın yapılabileceği kabul edilmektedir. Bu yolla, derneğin ayakta tutulması gerektiği savunulmaktadır. **Aküñal**, s. 108. Kanımızca; böyle bir durumda, üyelerin tamamı bir araya gelerek,

ermesine neden olur⁶⁸¹. Nitekim; *Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesinin III. fıkrasında*, genel kurul toplantısının bir defadan fazla geri bırakılmayacağı belirtilmiştir. Bunun yanında; *Türk Medenî Kanunu'nun 76. maddesinin II. fıkrasına* göre; toplantısız ve çağrısız karar alınması, olağan genel kurul toplantısı yerine geçmez.

Dernek tarafından, olağan genel kurul toplantıları yapılmakla beraber, bunların *zamanında yapılmaması*, acaba derneğin *kendiliğinden* sona erme sonucunu doğurur mu? *Türk Medenî Kanunu'nda*; “olağan genel kurul toplantısının iki defa üst üste yapılamamasından” bahsedilmiştir. Maddede, toplantının süresinde yapılmamasının da, kastedilip kastedilmediği açık değildir. *2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 50. maddesinde ise*; olağan genel kurul toplantısının *süresi içinde yapılmaması*, derneğin mahkeme kararıyla “*fesih*” nedeniydi.

Kanımızca; süresinde yapılmayan olağan genel kurul toplantısı, kanun ve tüzük hükümlerine aykırı yapılmıştır. *5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nun 32. maddesinin c bendi gereğince*; genel kurul toplantılarını, kanun ve tüzük hükümlerine aykırı olarak veya dernek merkezinin bulunduğu yer dışında bir yerde yapan dernek yöneticileri hakkında, mahkeme tarafından, ağır para cezasına hükmedileceği gibi, kanuna ve tüzüğe aykırı genel kurul toplantısının iptaline de karar verilebilir. Bu bakımdan; kanun ve tüzüğe aykırı olarak yapılan bir olağan genel kurul toplantısının iptal edilmesi halinde de, “*kendiliğinden*” sona ermeye neden olan, “*hiç toplantı yapılmama hali*”nin gerçekleştiği kabul edilmelidir. Kanunda ve tüzükte öngörülen zamanda yapılmayan genel kurul toplantıları da, kanun ve tüzük hükümlerine aykırı olarak yapılmış kabul edilerek, yöneticilerin

yönetim ve denetim kurullarının yasal sayıya indirilmesi konusunda toplantısız ve çağrısız karar alabilirler (TMK.m.76).

⁶⁸¹ *2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 51. maddesinde*, derneğin kendiliğinden sona erme sebebinin, toplantı yeter sayısının sağlanamaması ile sınırlı tutulmasının nedeni; *aynı kanunun 50. maddesinin II. fıkrasında*, olağan genel kurul toplantısının kanun ve tüzükte öngörülen sürede yapılmamasının, mahkeme kararıyla fesih olarak düzenlenmesidir. Buna göre, bu iki madde birlikte değerlendirildiğinde, dernek, olağan genel kurul toplantısını, “**toplantı yeter sayısının sağlanamaması haricinde**” bir nedenle yapmaz ve en büyük mülki amirin yazılı ihtarına rağmen bu zorunluluk ihtardan itibaren üç ay içinde de yerine getirilmez ise; bu durum, derneğin mahkeme kararı ile feshine neden olmaktadır. *Türk Medenî Kanunu ve 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nda*, bu şekilde bir mahkeme kararıyla fesih nedeni düzenlenmemiştir.

cezalandırılması yanında, gerektiğinde, toplantının iptaline karar verilmelidir (5253 syl DK.m. 32/c).

B. GENEL KURUL KARARIYLA SONA ERME

Bir dernek nasıl üyelerinin iradesi ile kurulabilir ise, yine üyelerinin iradesi ile sona erdirilebilir⁶⁸². Bu bakımdan; dernekler, dernek üyelerinden oluşan genel kurul kararı ile, her zaman feshedilebilir (TMK.m. 88). Türk Medenî Kanunu'nda, derneğin “*feshine*” karar verme yetkisi, münhasıran genel kurula verilmiştir. Bu yetkinin, dernek tüzüğü veya genel kurul kararı ile, bir başka organa verilmesi mümkün değildir⁶⁸³.

Derneğin feshi için gereken toplantı ve karar yeter sayısı, kanun tarafından özel olarak düzenlemiştir⁶⁸⁴. Buna göre; genel kurula katılma hakkı bulunan üyelerin⁶⁸⁵ en az üçte ikisinin, toplantıda hazır bulunması gerekir (TMK. m.78/II). Eğer birinci toplantıda bu çoğunluk sağlanamazsa, ikinci toplantıda, toplantı yeter sayısı için, herhangi bir çoğunluk aranmaz (TMK. m.78/II). Ancak; her halde ikinci toplantıya katılan üye sayısı, yönetim ve denetim kurullarının toplamının iki katından az olamaz (TMK.m.78/II). Uygulamada, ilk toplantıda karar yeter sayısının sağlanamaması sebebiyle, genellikle genel kurul kararlarının ikinci toplantıda alınmaktadır. Bu açıdan; derneğin feshi veya dernek tüzüğünün değiştirilmesi gibi önemli hususlarda, ikinci genel kurul toplantısında da, nitelikli bir toplantı yeter sayısı öngörülmesi gerektiği düşünülebilir. Ancak; gündem maddesinde, derneğin feshine ilişkin bir madde bulunmasına rağmen, genel kurul toplantısına katılmayan üyelerin, alınan karara rıza gösterdiklerini ya da en azından alınan karara katlanmak zorunda olduklarını kabul etmek de isabetli görünmektedir.

⁶⁸² **Saymen**, s. 167; **Öztan** (Tüzel Kişiler), s. 101; **Öztan**, (Hukukun Temel Kavramları), s. 355.

⁶⁸³ **Saymen**, s.167; **Akünel**, s.106; **Dural/Öğüz**, s. 315; **Zevkliler/Havutçu**, s. 198.

⁶⁸⁴ **Akünel**, s.106; **Dural/Öğüz**, s. 315.

⁶⁸⁵ Dernek üyesi için, tüzükte öngörülen, üyelerin derneğe karşı olan aidat ödeme gibi bir takım yükümlülükleri yerine getirmemeleri sebebiyle, tüzükte öngörülmek şartıyla, genel kurul toplantısına katılmama gibi çeşitli müeyyideler öngörülebilir. **Akünel**, s. 79; Bu müeyyideler, “*dernek cezaları*” adı altında anılır ve dayanağını dernek özerkliğinden alırlar. **Dural/Öğüz**, s.293; Tüzükte bu şekilde bir müeyyide uygulanmasının, üyeler arasındaki eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmeyeceği hakkında bkz. 2.HD.T:16.02.1976, 8063/9033 (**Akünel**, s.79). Toplantı karar yeter sayısının belirlenmesinde, ceza alması sebebiyle genel kurula katılmayacak üyeler göz önüne alınmaksızın, sadece genel kurul toplantısına katılma hakkı bulunanların sayısının üçte ikisi hesaplanır.

*Türk Medenî Kanunu'nun 81. maddesine göre; ister ilk toplantı, isterse toplantı yeter sayısının sağlanamaması sebebiyle ikinci toplantı olsun, toplantıya katılanların en az üçte iki çoğunluğu ile derneğin feshine karar verilebilir*⁶⁸⁶. Kanunda öngörülen toplantı ve karar yeter sayıları, asgaridir. Bu itibarla; dernek tüzüğünde, bunlardan aşağı olmamak üzere, farklı toplantı ve karar yeter sayılarının belirlenmesi mümkündür⁶⁸⁷. Derneğin genel kurul kararıyla feshi, *bozucu yenilik doğuran bir hakkın kullanılması*⁶⁸⁸ niteliğinde olduğundan, şarta bağlanamaz ve bu hak kullanıldıktan sonra artık geri alınamaz⁶⁸⁹. Ancak; fesih kararına katılmamış olan dernek üyelerinin, kanuna ve tüzüğe aykırı alınmış fesih kararının iptalini dava etmesi mümkündür(TMK.m.83).

2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 49. maddesinde, derneğin, genel kurul kararıyla feshedilmesi halinde, yönetim kurulunun, durumu beş gün içinde, yazıyla mahallin en büyük mülkî amirliğine bildirilmesi öngörülmekteydi. 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu, Dernekler Yönetmeliği ve Türk Medenî Kanunu'nda bu yönde bir hüküm getirilmemiştir. Kanımızca; derneğin feshi bildirimiminin, genel kurul sonuç bildirimiminin mülkî idare amirliğine verilmesine ilişkin olarak öngörülen sürede, yani, genel kurulu izleyen otuz gün içinde yapılması gerekir (DK.m.23).

Hakkında feshedilmesi için dava açılmış olan bir derneğin, dava sonuçlanmadan genel kurul kararıyla kendisini feshetmesi, açılmış olan davanın görülmesini engellemez⁶⁹⁰. Derneğin feshi ve varsa yöneticilerin fiillerinin cezalandırılması için açılan soruşturma veya dava görülmeye devam edilir. Ayrıca; derneğin genel kurul kararıyla feshi ile mahkeme kararıyla feshi, dernek mallarının tasfiyesi bakımından farklı hukukî sonuçlar doğuracağından, derneğin feshi davası

⁶⁸⁶ *Türk Medenî Kanunu'nun 78. maddesi* gereğince; dernek tüzüğünün değiştirilmesi için de, genel kurul toplantısına katılma hakkı bulunan üyelerin üçte ikisi toplanarak, yine *Türk Medenî Kanunu'nun 81. maddesine göre*; toplantıya katılanların en az üçte ikisinin bu yönde oy kullanması gerekir.

⁶⁸⁷ **Özta**n (Tüzel Kişiler), s. 243; **Oğuzman / Seliçi/ Oktay**, s.261.

⁶⁸⁸ Bozucu yenilik doğuran hak; varolan bir hukukî durumun ortadan kaldırılması amacıyla kullanılan haktır. bkz. **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s.114; **Zevkliler/Havutçu**, s. 38-39. Bu anlamda; dernek genel kurulunun kararı ile derneğin feshi, bozucu yenilik doğuran hakkın kullanılması olarak değerlendirilebilir.

⁶⁸⁹ **Aküna**l, s. 107.

⁶⁹⁰ **Karınca**, s. 144.

sonuçlanana kadar, genel kurul kararıyla feshedilen dernek, mallarının devrine ilişkin bir karar almışsa; (dernek tüzüğünde veya genel kurul kararı ile) bunun uygulanması soruşturma veya davanın sonuna kadar ertelenir (YDK.m.15/III). Böylelikle; mahkemede açılan fesih davasının hukukî ve cezai sonuçlarını bertaraf etmek amacıyla, derneğin kendi kendini feshetmesi engellenmiş olmaktadır⁶⁹¹.

C. MAHKEME KARARIYLA SONA ERME

Anayasa'ya göre; dernekler, bir temel hak ve özgürlük olan “dernek kurma özgürlüğünün” güvencesi olarak, ancak *kanunun öngördüğü hallerde* ve *hâkim kararıyla* kapatılabilir (Anayasa m.33/IV)⁶⁹². Anayasa'nın bu hükmüne dayanılarak, derneklerin mahkeme kararıyla feshedilme nedenleri, Türk Medenî Kanunu (TMK.m.89) ile 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nda (5253 syl.DK m.32/n,p) açıkça düzenlenmiştir.

2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nda, daha eski Dernekler Kanunlarında olduğu gibi, derneğin mahkeme kararıyla “*kapatılması*”ndan bahsedilmekteydi. Bu açıdan; önceki Dernekler Kanunu'ndaki bazı sebeplerle derneğin mahkeme kararıyla sona ermesi, “derneğin kapatılması” şeklinde ifade edilmekteydi.

Önceki Medenî Kanunu'nun sistematüğinde (ÖMK. m.69,m.70,m.71), derneğin sona erme sebepleri; derneğin “*infisahı*” (kendiliğinden sona erme) ve “*feshi*” olarak ayrılmaktaydı. Buna göre, “*infisah*”; mevcut durum nedeniyle, hiçbir müdahale veya karara gerek olmaksızın, “*fesih*” ise; kanunda veya tüzükte öngörülen sebeplerle, derneğin bir takım müdahaleler sonucu sona ermesini ifade etmekteydi. “*Derneğin feshi*”, “genel kurul kararıyla” ve kanunda öngörülen hallerde, “mahkeme kararıyla” olmak üzere ikiye ayrılmıştı⁶⁹³. 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nda ise; derneğin infisahı, genel kurul kararı veya mahkeme kararıyla feshi yanında,

⁶⁹¹ Aynı yöndeki görüş için bkz. **Karınca**, s. 144.

⁶⁹² **Özsunay**, s. 329; **Akünel**, s. 109; **Oğuzman/Seliçi/Oktay**, s.??? ; **Dural/ Öğüz**, s. 315

⁶⁹³ **Velidedeoğlu/Ataay**, s. 104 vd; **Keskin**, Kadri: “ Derneklerde Tasfiye ve İntikal”, Adalet Dergisi 1975, S.1-2,s.112; **Akipek/Akıntürk**, s.665.

derneğin kapatılmasından bahsedilmekteydi (2908 syl.DK. m.49,m.50,m.51,m.52). 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nda ve diğer kanunlarda öngörülen hallerde, derneğin mahkeme kararıyla tamamen kapatılabileceği öngörülmüştü (2908 syl. DK.m.52). Buna göre; 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nda öngörülen “*derneğin kapatılması*”, derneğin feshinden ayrı olarak kategori edilmişti (2908 syl. DK.m.52,m.76/I,m.77)⁶⁹⁴. 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'ndaki mahkeme kararıyla “*fesih*” ve “*kapatılma*” ifadelerinin geçtiği maddeler karşılaştırıldığında; derneğin *kuruluşu ve işleyişindeki* kanuna aykırı durumlar nedeniyle sona erdirilmesi, “*fesih*”; derneğin *amacı, faaliyeti* sebebiyle ortaya çıkan kanuna aykırılıklar nedeniyle sona erdirilmesi, “*kapatılma*” olarak ifade edilmekteydi. Ayrıca; 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nda öngörülen ceza hükümlerinde de, “*derneğin kapatılması*” bir ceza olarak kullanılmaktaydı⁶⁹⁵.

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nda “*derneğin kapatılması*” terimi tamamen terk edilerek, herhalde “*derneğin feshi*” terimi kullanılmaya başlanmıştır. Kanımızca; her ne kadar sonuçları açısından bir fark olmamakla beraber, “*fesih*” terimi, derneğin “*hukuki*” anlamında sona ermesini karşılayan bir terim olduğu için, en azından “*ceza hükümleri*” açısından, “*derneğin kapatılması*” teriminin kullanılmasını daha isabetli bulmaktayız.

Bundan başka; 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nda derneğin feshi ve kapatılma sebepleri de farklılık göstermekteydi. Derneğin “*feshi*” sebepleri; kuruluştaki eksiklik ve aykırılıkların giderilmemesi yanında, olağan genel kurul toplantısının tüzükte öngörülen süre içinde yapılmaması ve zorunlu organların oluşturulmamasıydı (2908 syl.DK. m. 50). Türk Medenî Kanunu'nun 89. maddesindeki, amacın kanuna ve ahlâka aykırı hale gelmesi tamamlayıcı bir hüküm

⁶⁹⁴ Keskin, s. 113,114. Yazar, 1630 sayılı eski Dernekler Kanunu'nu esas alarak bu ayrımı yapmıştır. 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu da aynı sistematığı benimsemekteydi. *Buna göre; 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 50. maddesinde*, kuruluş bildirisindeki eksikliklerin giderilememesi ve olağan genel kurul toplantısının, tüzükte belirtilen sürede yapılmaması ve her iki halde mahallin en büyük uyarısına rağmen bu durumların devamı halinde, derneğin mahkeme kararıyla feshedileceği düzenlenmişti. *2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun 52. maddesinde ise*; derneklerin, bu kanunda veya diğer kanunlarda öngörülen hallerde mahkeme kararıyla kapatılacağı belirtildikten sonra *53. maddesinde*, suç kaynağı haline gelen derneğin kapatılmasından bahsetmekteydi. Ceza hükümlerinde de yine “*derneğin kapatılması*” ifadesini kullanılmaktaydı.

⁶⁹⁵ Keskin, 113,114.

olarak, Türk Medenî Kanunu'ndan kaynaklanan bir fesih nedeni olarak, 2908 sayılı Dernekler Kanunu'ndaki fesih nedenlerinin yanında yer almaktaydı. Derneğin kapatılması nedenleri ise; derneğin suç kaynağı haline gelmesi (2908 syl.DK. m. 53), kurulması yasak derneklerin kurulması veya yasak faaliyetlerde bulunulması (2908 syl.DK. m.76), bazı yasak ad ve işaretlerin kullanılması (2908 syl.DK. m. 77), öğrenci derneklerinin kanunda öngörülen amaçlar dışında faaliyette bulunması (2908 syl.DK. m. 77) halinde, derneğin kapatılması düzenlenmişti.

5253 sayılı Dernekler Kanunu'nda; derneğin kuruluş ve teşkilatına ilişkin fesih nedenlerine yer verilmeyerek, bu hususun düzenlenmesi sadece Türk Medenî Kanunu'na bırakılmıştır. Bu açıdan; 2908 sayılı önceki dernekler Kanunu'ndaki, genel kurulun, zamanında toplanmaması ve zorunlu organlarını oluşturmaması, mahkeme kararıyla fesih nedenlerinden biri olmaktan çıkmıştır⁶⁹⁶. Bundan başka; 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nda, “öğrenci dernekleri” kavramına yer verilmemesi sebebiyle, buna ilişkin 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'ndaki kapatma nedeni de ortadan kalkmıştır⁶⁹⁷. Sonuç olarak bu günkü mevzuat açısından derneğin feshi nedenleri;

- *Türk Medenî Kanunu'nda*, mahkeme kararıyla fesih sebepleri; dernek tüzüğündeki eksiklik veya aykırılıkların, yapılan ihtara rağmen kanunda öngörülen

⁶⁹⁶Daha önce de belirttiğimiz üzere, 2908 sayılı Dernekler Kanunu'na göre; derneğin **toplantı yeter sayısının sağlanamaması nedeniyle** genel kurul toplantısını üst üste iki kere yapamaması “kendiliğinden” (2908 syl. DK.m.51), **bunun dışındaki sebeplerle**, kanunda veya tüzükte öngörülen zamanında olağan genel kurul toplantısını yapamaması ve en büyük mülki amirin yazılı ihtarına rağmen bu zorunluluk ihtardan itibaren üç ay içinde yerine getirilmezse, “mahkeme kararıyla fesih” nedeni (2908 syl. DK.m.50) teşkil etmekteydi. Türk Medenî Kanunu'nun 87. maddesine göre; derneğin **ne sebeple olursa olsun**, olağan genel kurul toplantısını üst üste iki kere yapılmaması, derneğin “kendiliğinden” sona erme sebebidir. Kanımızca; Türk Medenî Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle, 2908 sayılı önceki Dernekler kanunu'nun 50. maddesinde yer alan bu mahkeme kararıyla fesih nedeni, mülga olmuştur.

⁶⁹⁷**2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 38. maddesinde**; yükseköğretim kurumlarında kayıtlı öğrencilerin, ancak eğitim, öğretim, çalışma, moral, beslenme, dinlenme, sanat, kültür, bilim ihtiyaçlarının karşılanması, beden ve ruh sağlığının geliştirilmesi ve öğrencilerin bu konularda kurum idaresi veya diğer kuruluşlar nezdinde temsil edilmesi amaçlarıyla öğrenci derneği kurabileceği düzenlenmekteydi. Aynı kanunun 77. maddesi gereği, bu maddeye aykırı faaliyette bulunan derneklerin kapatılmasına karar verilmekteydi. 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nda “öğrenci dernekleri” kavramına yer verilmeyerek, 18 yaşından küçüklerin kurabileceği çocuk derneklerine ilişkin 3. maddesindeki hüküm saklı kalmak üzere; öğrenci olan reşit kişilerin, amaç sınırlaması olmaksızın, kanuna ve ahlâka aykırı olmayan her amaç için dernek kurmasına imkân verilmiştir.

sürede giderilmemesi (TMK.m.60) ve derneğin amacının sonradan kanuna ve ahlâka aykırı hale gelmesidir.

- 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu'nda ise; derneğin, Anayasa ve kanunlarla açıkça yasaklanmış amaçları veya konusu suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek için kurulmuş olması ve derneğin yasak ad ve işaretleri kullanmasıdır.

1. Eksiklik ve Aykırılıkların Giderilmemesi

Türk Medenî Kanunu'nun 60. maddesine göre; derneğin kuruluş safhasında, kuruluş bildirim ve belgelerin doğruluğu ile dernek tüzüğü, en büyük mülkî amirlikçe altmış gün içinde dosya üzerinden incelenerek; kuruluş bildiriminde, tüzükte ve kurucuların hukukî durumlarında kanuna aykırılık veya noksanlık tespit edildiği takdirde, bunların giderilmesi veya tamamlanması derhâl kuruculardan istenir. Bu istemin tebliğinden başlayarak otuz gün içinde belirtilen noksanlık tamamlanmaz ve kanuna aykırılık giderilmezse; en büyük mülkî amirlik, yetkili asliye hukuk mahkemesinde, derneğin feshi konusunda dava açması için, durumu Cumhuriyet savcılığına bildirir.

Cumhuriyet savcısının başvurusu üzerine, Asliye Hukuk Mahkemesi derneğin feshine karar verir. Bu arada; Cumhuriyet savcısı, gerekli gördüğü hallerde, mahkemeden derneğin faaliyetinin durdurulmasına karar verilmesini de isteyebilir.

2. Derneğin Amacının Kanuna ve Ahlâka Aykırı Hale Gelmesi

Türk Medenî Kanunu'nun 89. maddesine göre; derneğin amacı, kanuna veya ahlâka aykırı hâle gelirse; Cumhuriyet savcısının veya bir ilgilinin istemi üzerine mahkeme, derneğin feshine karar verir. Bu halde; amacın kanuna ve ahlâka aykırı hale gelmesi, derneğin kuruluşu sırasındaki değil, sonradan ortaya çıkan bir durumu ifade eder. Nitekim; derneğin kuruluşu sırasındaki, derneğin amacının

kanuna ve ahlâka aykırı olması, Türk Medenî Kanunu'nun 47. maddesinin II. fıkrasına göre, derneğin hiç tüzel kişilik kazanamamasına sebep olur⁶⁹⁸.

Derneğin amacı, kanuna ve ahlâka aykırı hale gelmesi için mutlaka derneğin tüzük değişikliği ile bu nitelikte bir amacı seçmesi gerekmez. Derneğin faaliyetlerinin süreklilik arz edecek şekilde kanuna ve ahlâka hâl alması, derneğin fiilen güttüğü amacın, tüzükte gösterilen amacından farklılaştığını, kanuna ve ahlâka aykırı hale geldiğini gösterir⁶⁹⁹.

Amacı kanuna ve ahlâka aykırı hale gelen bir dernek, *Cumhuriyet savcısının* veya bir *ilgilinin* talebiyle mahkemece feshedilir (TMK.m.89). Cumhuriyet savcısı kendiliğinden veya derneğin merkezinin bulunduğu yerdeki en büyük mülkî idare amirinin talebiyle mahkemedен derneğin feshini isteyebilir⁷⁰⁰. Kanunda geçen “**ilgili**” terimi ise, doktrindeki baskın görüşe göre, geniş şekilde yorumlanmalıdır. Buna göre; derneğin üyeleri yanında, derneğin alacaklılarının, hatta aynı amacı güden başka bir derneğin üyelerinin de, bu fesih davasını açabileceği kabul edilmektedir⁷⁰¹.

3. Derneğin Amacının Anayasa ve Kanunlara Aykırı ve Suç Sayılan Eylemleri Gerçekleştirmek Olması

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu ile, derneklerin kapatılmasına ilişkin 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'ndaki gibi çok ayrıntılı düzenlemeler getirilmeksizin, daha ana hatlarıyla Anayasa'nın temel ilkelerine, kanunlara ve Türk Ceza Kanunu'na aykırı olarak suç teşkil eden amaçları gerçekleştirmek üzere, dernek kurulamayacağı açıkça belirtilmiştir.

⁶⁹⁸ Özsunay, s. 330; Velidedeoğlu/Ataay, s. 106; Öztan (Tüzel Kişiler), s. 104; Akipek/Akıntürk, s.665.

⁶⁹⁹ Öztan (Tüzel Kişiler), s. 104; Akipek/Akıntürk, s. 665.

⁷⁰⁰ Özsunay, s. 336; Akipek/Akıntürk, s. 665.

⁷⁰¹ Aysoy, s. 603; Saymen, s. 173-174; Özsunay, s. 336, Akipek/Akıntürk, s. 665.

2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 53. maddesinde; derneğin suç kaynağı haline gelmesi⁷⁰² ve Dernekler Kanunu'nun 5. maddesine⁷⁰³ aykırı faaliyetlerde bulunması, derneğin kapatılma sebepleri olarak düzenlenmişti. Esas itibarıyla; 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 30. maddesinin b bendindeki, "Dernekler; Anayasa ve kanunlarla açıkça yasaklanan amaçları veya konusu suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek amacıyla kurulamaz" ifadesi, önceki Dernekler Kanunu'ndaki her iki derneğin kapatılma nedenini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Nitekim; Avrupa Birliği 2004 İlerleme Raporunda, 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 5. maddesindeki dernek kurmaya ilişkin yasaklara, 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nda yer verilmemesi, memnuniyetle karşılanırken⁷⁰⁴, 2005 raporunda; "Dernek kurma özgürlüğüne ilişkin olarak, yeni Dernekler Kanunu, sivil toplum üzerindeki birtakım kısıtlamaların kaldırılması bakımından olumlu bir etkide bulunmuştur. Bununla birlikte, devletin bütünlüğüne ve laiklik ilkesinin yorumlanmasına atıfta bulunan Anayasa maddeleri, belirli dini ve kültürel çıkarları temsil eden derneklerin kurulmasını engellemek için halen kullanılabilir" denilmek suretiyle, bu kanunun 30. maddesinin b bendinde geçen "anayasaya aykırı" ifadesi, esasında, önceki kanunda yasaklanan etnik ve dini derneklerin yeni kanun bakımından da yasaklandığı vurgulanmıştır. Aynı şekilde; 2908 sayılı önceki Dernekler Kanunu'nun

⁷⁰² **2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 53. maddesinde;** "ülkenin başka başka yerlerinde olsa bile, dernek yöneticileri tarafından veya dernek yöneticileri ile dernek üyelerinin iştiraki ile, siyasi veya ideolojik amaçla suç işlenmiş olduğunun, dernek üyesi tarafından işlenen siyasi veya ideolojik amaçlı suçların, dernek yöneticilerinin azmettirmesi, teşviki zorlaması, yardımı veya kolaylık sağlaması suretiyle işlendiğinin veya derneğin suç sayılan eylemlerin kaynağı haline geldiğinin, kesinleşen mahkeme kararı ile belirlenmesi halinde dernek bir ilde faaliyet gösteren derneklerden ise ilgili valiliğin veya Cumhuriyet savcılığının, birden çok ilde faaliyet gösteren derneklerden ise İçişleri Bakanlığının veya dernek merkezinin bulunduğu İl valiliğinin veya Cumhuriyet savcılığının istemi üzerine mahkemece temelli olarak kapatılacağı" düzenlenmekteydi.

⁷⁰³ **2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 5. maddesinde;** "Anayasa'da belirtilen Cumhuriyetin temel nitelikleri ile 174 üncü maddesinde belirtilen inkılap kanunlarının korunması hükümlerine, milli güvenliğe ve kamu düzenine, genel sağlık ve genel ahlâka aykırı olarak; Türkiye Cumhuriyetinde ırk, din, mezhep ve bölge farklılığı veya bunlara dayanarak azınlık yaratmak ve Türkiye Cumhuriyetinin üniter Devlet yapısını bozmak; Atatürk'ün kişiliğini, ilkelerini, çalışmalarını veya anılarını kötülemek veya küçük düşürmek ya da başkalarının hürriyetlerini kısıtlamak amacıyla, dernek kurulamaz" denilmek suretiyle kurulması yasak dernekler düzenlenmişti.

⁷⁰⁴ "TBMM tarafından Temmuz 2004'de kabul edilen yeni Dernekler Kanunu Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiş ve yürürlüğe girememiştir. Yeni Kanun, şu anda yürürlükte olan yasa ile ilgili çeşitli kaygıları gidermektedir. ırk, etnik köken, din, mezhep, bölge veya herhangi bir azınlık grubuna mensup olma nedeniyle dernek kurmaya getirilen kısıtlamalar yeni Kanunda kaldırılmaktadır. Belirli türde derneklerin kurulmasının sınırlandırılması için kullanılacak anayasal yasaklamalara yeni Kanun uyarınca başvurulabilmesine karşın, son dönemdeki uygulamalar, şu anda yasaklanmış kategorilerde bile olsalar daha fazla dernek açılmasına izin verildiğini göstermektedir". bkz. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf>, Erişim Tarihi: 04.02.2006.

53. maddesinde, “*derneğin suç kaynağı haline gelme*” şeklindeki kapatılma nedeni, 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu’nda, “*suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek amacıyla dernek kurulamaz*” denilmek suretiyle ifade edilmiştir. Zira; bir derneğin suç kaynağı haline gelmesinin, her şekilde derneğin kapatılma nedeni teşkil edeceği kuşkusuzdur.

5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu’nun 30. maddesinin b bendine aykırı davranış sebebiyle, aynı kanunun 32. maddesinin p bendi gereğince; hem böyle bir derneği kuranlar, hem de 30. maddeye aykırı hareket eden dernek yöneticileri, eylemleri daha ağır bir cezayı gerektirmedikçe, üç yıla kadar hapis ve ağır para cezasına çarptırılmaları yanında, derneğin feshine de karar verileceği düzenlenmiştir.

5253 sayılı Dernekler Kanunu’nun 30. maddesinin b bendinde; her ne kadar, derneklerin, anayasa ve kanunlarla açıkça yasaklanan amaçları veya konusu suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek amacıyla kurulamayacağı düzenlenmişse de, buradaki derneğin feshine neden olan aykırılık, derneğin kuruluş sırasındaki değil, sonradan ortaya çıkan aykırılığı ya da derneğin tüzükte belirtilen amacının, derneğin suç teşkil eden amacını saklar nitelikte “**muvaazalı**”⁷⁰⁵ bir amaç olmasını ifade eder. Bu durumda derneğin gerçek amacı ile, tüzükte belirtilen amaç arasında birbirinden farklıdır. Daha önce de belirttiğimiz üzere; zaten derneğin kuruluşunda tüzükte belirtilen amacın bu nitelikte olması, derneğin hiç tüzel kişilik kazanamamasına neden olur. Hiç tüzel kişilik kazanamayan bir derneğin feshinden değil; olsa olsa, bu kanuna aykırı faaliyetlerinin devamını engellemek için, bunların “*faaliyetlerinin durdurulmasından*” bahsedilebilir. Bu anlamda, buradaki “fesih” ifadesi, tüzel kişiliğin kazanılmasını engelleyen amaçlarla kurulan ve bunu tüzüğünde yansıtan tüzel kişilik kazanamamaları sebebiyle, dernek olarak tanımlayamayacağımız topluluklar için, “faaliyetlerine son verme” olarak kabul edilebilir⁷⁰⁶. Ancak; bu

⁷⁰⁵ “...Amacı dışına çıkma derneğin kuruluşunun “**muvaazalı**” olduğunu, ifade eder...”Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, T: 21.02.2000, E. 1999/14854 (Karşı oy yazısı), K:2000/2161,(Kazancı Hukuk Otomasyon; **Özdamar/ Ertürk/ Türk/İkizler/ Çağırğan/ Değer**, s.93)

⁷⁰⁶ “...Tüzel kişilik kazanamayan bir kuruluşun hukukî varlığının bulunmadığının tespiti ile faaliyetlerine son vermek üzere kapatılmasına karar verilmesi gerekir...” Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T: 24.5.1995, E: 1995/4-367, K: 1995/550 (Yargıtay Kararları Dergisi 1995, C. XXI, S. 7, s. 1013-1028; **Özdamar/ Ertürk/ Türk/İkizler/ Çağırğan/ Değer**, s. 93). Eğer olayla ilgili bir ceza

durumdaki bir topluluğu oluşturanlar, bu topluluk, dernek olarak tüzel kişilik oluşturmaya bile, fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 30. maddesinin b bendinde belirtilen şekilde cezalandırılırlar.

II. TASFİYE AŞAMASINDA HAK VE FİİL EHLİYETİNİN SINIRLI ŞEKİLDE DEVAM ETMESİ

Dernekler, sona ermeleriyle birlikte tüzel kişiliklerini hemen kaybetmezler. Dernekler, kanunda öngörülen sebeplerden biri ile sona ermeleri ile birlikte, kişilikleri tamamen sona ermeden malvarlıklarının aktifi ve pasifi ile değerlendirilip, akıbetinin belirlenmesi zorunludur. Bu itibarla; kanunda dernekler için kabul edilen sona erme sebepleri gerçekleştiğinde, dernek tasfiye aşamasına girer. Bu aşamada, tüzel kişilik tamamen kaybedilmemekle birlikte, Türk Medenî Kanunu'nun 52. maddesine gereğince, tüzel kişinin ehliyeti sadece tasfiye amacı ile sınırlı olarak devam etmektedir⁷⁰⁷. Burada, tasfiyenin özelliği itibariyle, ehliyet ile hem hak hem de fiil ehliyetinin kastedildiği muhakkaktır. Türk Medenî Kanunu'nun bütün tüzel kişiler için genel hüküm niteliğindeki 53. maddesine göre; Tüzel kişinin malvarlığının tasfiyesi, kanunda ve kuruluş belgesinde aksine hüküm bulunmadıkça, terekenin resmi tasfiyesine ilişkin hükümlere göre yapılır⁷⁰⁸. 5253 sayılı Dernekler

davası yoksa; bu topluluğun dernek şeklinde tüzel kişilik teşkil etmediğinin tespiti ve her ne kadar ortada bir dernek olmasa da yasak faaliyetlere son verilmesi için Türk Medenî Kanunu m.90/III gereğince faaliyetlerine son verme kararı, Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından verilmelidir. Bir ceza davası varsa; daha ağır cezayı ve yargılanmayı gerektiren bir durum olmadığı sürece, derneğin faaliyetlerine son verilmesi amacıyla kapatılması ve bu dernekleri kuranların cezalandırılması kararı (YDK.m.32/p), Asliye Ceza Mahkemesi tarafından verilir.

⁷⁰⁷ Tasfiye halinde, tüzel kişilerin tasfiye ile sınırlı olarak ehliyetlerinin devam etmesi, Türk Medeni Kanunu'nun getirdiği önemli düzenlemelerden biridir. **Büyüktanır**, Tahir:“ Türk Medeni Kanunu (Değişiklikler ve Yeni Düzenlemelere İlişkin Açıklamalar), ABD 2002, s. 68; **Akipek/ Akıntürk**, s. 245; **Öztan** (Hukukun Temel Kavramları), s. 307; **Akıntürk**, s.188,189; **Zevkliler/Havutçu**, s.167. Önceki Medenî Kanunda, tasfiye sırasındaki tüzel kişilerin ehliyetine ilişkin bir hüküm bulunmamakla birlikte, ticaret şirketleri bakımından kişiliğin tasfiye ile sınırlı olarak devamına ilişkin TTK. m.208 ve m.439. maddelerinin, bütün tüzel kişiler için uygulanabileceği İçtihatı Birleştirme Kararı ile de hüküm altına alınmıştı. Bkz. YİBK. T.14.05.1947, 2/16 (**Keskin**, s.119, dn. 15).

⁷⁰⁸ Önceki Medeni Kanun'un 51. maddesinde, tasfiyenin kooperatiflerin tasfiyesine ilişkin hükümlere atıfta bulunulmaktaydı. Türk Ticaret Kanunu'nun 489. maddesinin III. fıkrasında da, kooperatiflerin tasfiyesinin, Anonim Şirketlerin hükümlerine göre yapılacağı düzenlenmekteydi. **Tandoğan**, s. 124; **Keskin**, s. 118; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s. 569; **Başpınar**, s. 674. Ancak; Anonim şirketlerin tasfiyesine ilişkin kurallar, derneklerin yapısına uygun değildi. Özellikle; ticari işletmesi olmayan dernekler açısından, gereksiz masraf ve külfetleri bulunmaktaydı. **Tandoğan**, s. 124. Nitekim; Türk Medeni Kanunu'nun genel gerekçesinde, önceki Medeni Kanun'un, dernek ve vakıfların tasfiyesini

Kanunu'nun 15. maddesine göre; tasfiye dernek tüzüğünde belirtilen şekilde gerçekleşir.

III. DERNEĞİN HAK VE FİİL EHLİYETİNİ KAYBETMESİ VE HUKUKİ SONUÇLARI

Dernekler Kanunu'nun 15. maddesinin başlığında, her ne kadar tasfiye denilmişse de, burada hem tasfiye hem de özgüleme düzenlenmiştir. Nitekim; özgüleme, hak ehliyetini kaybeden derneğin mallarının kanun, tüzük veya genel kurul kararıyla bir başka kişiye geçmesini ifade eder. Dernekler, tasfiye sonucunda, aktif ve pasifleri belirlendikten ve safî malvarlığı tespit edildikten sonra, yukarıda belirtilen usulde, tüzel kişiliği sona eren derneğin malvarlığının kime kalacağı belirlenir. Tasfiyenin sona ermesinden sonra hak ve fiil ehliyeti tamamen sona erer.

Dernekler kanunu'nun 4. maddesi gereğince; tüzükte tasfiye (özgüleme) şeklinin gösterilmesi gerekir. Bu husus, tüzüğün zorunlu unsurları arasında sayılmıştır. Tüzükte tasfiyenin ne şekilde yapılacağına genel kurul kararına bırakıldığı hallerde, genel kurul tarafından bir karar alınmamış veya genel kurul toplanamamışsa, yahut dernek mahkeme kararı ile feshedilmişse, derneğin bütün para, mal ve hakları, mahkeme kararıyla derneğin amacına en yakın ve kapatıldığı tarihte en fazla üyeye sahip derneğe devredilir. Kanımızca; genel kurulun, malların tasfiyesine ilişkin kararını üçte iki toplantı ve karar yeter sayısı ile alması gerekir. Çünkü; derneğin tasfiyesi, dernek tüzüğünde bulunması zorunlu unsurdur. Bu nedenle; genel kurulun bu yöndeki kararı, tüzük değişikliği niteliğindedir.

Kendiliğinden sona erdiği tespit edilen veya feshine karar verilen derneklerin tasfiye ve devir işlemleri tamamlandıktan sonra dernekler kütüğündeki kayıtları silinir. Feshedilmesi için hakkında soruşturma veya dava açılmış olan bir

tabi tuttuğu hükümlerin, yapılarına uygun olmadığı vurgulanmıştır. Bu nedenle; denek ve vakıfların tasfiyesinin, mirasın tasfiyesine ilişkin hükümlere göre yapılmasının, önemli bir değişiklik olarak Türk Medeni Kanunu'nda düzenlendiği ortaya konmuştur. **Ertaş/Koç**, s. 16.

dernek, fesih ve buna bağlı olarak dernek mallarının devrine dair bir karar aldığı takdirde, soruşturma ve dava sonuçlanıncaya kadar devir işlemi yapılmaz.

SONUÇ

Derneklerin hak ve fiil ehliyetini incelediğimiz tezimizin amacı; öncelikle derneklerin, bir hak süjesi olarak ortaya çıkışını ve genel hatlarıyla unsurlarını inceledikten sonra, hak ve fiil ehliyetinin gerçek kişilerle benzerlik ve farklarını irdelemek suretiyle sınırlarını ortaya koymaktır. Gerçekten; tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetinin amaçları ile sınırlı olup olmadığı, doktrinde oldukça tartışılmış bir konuydu. Özellikle; dernekler gibi kişi topluluğu biçiminde örgütlenen bir tüzel kişi tipi olan ticaret şirketlerinin, Türk Ticaret Kanunu'nun 137. maddesi gereğince, şirket sözleşmesi çerçevesinde, hak ehliyetine sahip olması karşısında, bu hükmün dernekler hakkında uygulanıp uygulanamayacağı, derneklerin hak ehliyetinin ve buna bağlı olarak fiil ehliyetinin, tüzükte öngörülen amaçla sınırlı olup olmadığı ve eğer amaçla sınırlıysa buna aykırı iş ve işlemlerin nasıl bir hukuki yaptırıma tâbi tutulduğu sorularının yanıtlarını araştırmaya çalıştık. Bu çalışmamızın sonucunda vardığımız bir takım sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Ülkelerin yönetim şekli ve içinde bulunduğu siyasi ortam, derneklerin ehliyetlerinin ve faaliyetlerinin sınırlarını belirlemektedir. Öyle ki; derneklerin tarihçesi incelendiğinde, padişahlık rejimini benimseyen Osmanlı İmparatorluğu'nun, en güçlü dönemlerinde, derneklere hukuken yer verilmezken, anayasal gelişmelerin hız kazandığı son dönemlerde, dayatmalar sonucu da olsa derneklere, hukuki bir yapı kazandırmıştır. Cumhuriyetin ilânından sonra da, tam oturmayan demokratik toplum yapısında, ilk Medeni Kanunumuz ile derneklere tanınan hoşgörü, 1908 tarihli Dernekler Kanunu ile daha temkinli bir yapıya kavuşturulmuştur. Derneklere yönelen bu temkinli bakış açısı, 1980 ve sonrası ülke içindeki siyasi gelişmeler çerçevesinde devam etmiştir. Avrupa Birliğine giriş sürecinde içinde, Türkiye'nin tarihi gelişiminden gelen, sivil toplumu tehdit olarak görme yaklaşımı eleştirilmiş ve ilerleme raporlarında öncelikler arasında Dernekler Mevzuatının değiştirilmesine yer verilmiştir. Dernek özgürlüğü ile ilgili olarak, öncelikle; 2001 yılı Anayasa değişikliği dikkat çekicidir. Yapılan değişiklik ile; dernek özgürlüğünün sınırları açısından, AİHS. 11. maddesinin II. fıkrasındaki sınırlama nedenleri aynen alınmıştır. Ayrıca; derneğin kapatılması bakımından

sözkonusu olan “*hakim güvencesi*”, derneğin faaliyetten alıkonulması için de getirilmiştir. Anayasa değişikliğinin ardından, 2908 sayılı Dernekler Kanunu’nda bir takım düzenlemeler yapılmakla birlikte, bu kanunun katı sistematiği karşısında, yeni bir Dernekler Kanunu’nun yapılması, zorunluluk arz etmiştir. Bu nedenle; 04.11.2005 tarih ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu yürürlüğe girmiştir. Böylelikle; Avrupa Birliği Müktesebatına uygunluk açısından öncelikle düzenlenmesi öngörülen dernekler, içinde bulunulan sürecin etkilerini taşıyan yeni kanununa kavuşmuştur. Ancak; şu hususu da belirtmek gerekir ki; Avrupa Birliği’nin, derneklere vermiş olduğu özel önem, azınlık ve gayri müslim toplulukların dernek kurma özgürlüğüne ve böylelikle hak ehliytine tam olarak kavuşturulması amacına da dayanmaktadır. Zira; bu husus 2005 ilerleme raporunda; *“Dernekleri düzenleyen mevzuattaki iyileştirmelere rağmen, mevcut yasal çerçeve, dini toplulukların, dinlerini tanıtmak ve korumak amacıyla hukuki bir kişilikle dernek kurma hakkı hala tanımamaktadır. Uygulamada, gayri-müslim topluluklar önemli sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedirler: Bu topluluklar tüzel kişilikten yoksundurlar, sınırlı mülkiyet hakkına sahiptirler..”* denilmek suretiyle ortaya konulmuştur.

2. 5253 sayılı yeni Dernekler Kanunu’nu incelediğimizde; “ilan, iki yılda bir genel kurul toplantısı yapılması” gibi hükümlerin kaldırılması ile, dernek işleyişinin bürokrasiden arındırılması amaçlanmıştır. Bunun dışında; Dernekler Müdürlüğü’ne etkinlik kazandırılıp, kolluk kuvvetlerinin dernek üzerindeki yetkilerinin kaldırılması, derneklerin denetiminin hakim kararıyla yapılması, dernek özgürlüğünün sağlanmasında büyük önem arz eden düzenlemelerdir. Yeni Dernekler Kanunu ile, çocuk derneklerinin kurulması da dahil olmak üzere, dernek kurma hakkının uluslararası sözleşmelere uyumlu olarak düzenlenmesi de, dernek özgürlüğünün, hak ettiği düzeye getirilmesinde büyük adımlardır. Bunun dışında, dernek cezaları; hapis cezasından, ağır para cezasına, para cezaları da idari parasına indirilmiştir.

Derneklerin tarihçesi açısından yapmış olduğumuz bu inceleme ile, varmış olduğumuz en önemli sonuç; dernek özgürlüğü ile demokratik toplum düzeni arasındaki sıkı ilişkidir. Bu anlamda; dernek özgürlüğü hem, demokratik düzenin

sağlanmasında, temel bir fonksiyon görmekte, hem de, demokratik düzenin bir sonucunu teşkil etmektedir.

3. 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 36. maddesinde, yabancı dernekler ve merkezi yurtdışında bulunan kâr amacı gütmeyen kuruluşlara uygulanacak hükümler düzenlenirken, “*bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu uygulanır*” denilmek suretiyle, 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun öncelikle uygulanmasını kabul edilmiştir. Ancak; 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun yeni tarihli özel kanun olması karşısında, bu hükmün sadece yabancı dernek ve kuruluşlar için değil, bütün dernekler açısından uygulanması gerekir. Bun yanında; 5253 sayılı Dernekler Kanunu ile Türk Medeni Kanunu'nun aynı hususları düzenledikleri,

- Dernek kurma hakkı: DK. m.3 - TMK. m.57

- Dernek tüzüğü : DK. m.4 - TMK. m.58, maddeler incelendiğinde, 5253 sayılı Dernekler Kanunu ile Türk Medeni Kanunu'nun hükümlerinin, daha çok birbirini tamamlar niteliğe sahip olduğu söylenebilir .

4. Dernekler, hak ehliyetine, tüzel kişilik kazandıkları anda sahip olurlar. Türk Medeni Kanunu'nun 59. maddesi gereğince, kuruluş bildirim ve eklerinin idareye verildiği anda tüzel kişilik kazanacağı hükmü ile, önceki Medeni Kanunu'ndaki “serbest kuruluş sistemi”, “normatif bildirim sistemi” ile değiştirilmiştir. Dernekler, kuruluş bildirim ve eklerini idareye verdikleri anda -bu belgelerin doğruluğu incelenmeksizin- tüzel kişilik kazandıkları için; bazı yazarlarca derneklerin “serbest kuruluş sistemi”ne göre kurulduğu savunulsa da, bu sistem Türk Medeni Kanunu'nun 59. maddesinin gerekçesinde “ normatif bildirim sistemi” olarak belirlenmiştir. O halde, bizim de katıldığımız üzere; serbest kuruluş sisteminden bahsedebilmek için derneğin sadece tüzüğünü hazırlayarak, belli bir amaç etrafında dernek şekilde tüzel kişilik kurduklarını açıklamaları yeterlidir. Yoksa; tüzel kişiliğin kazanılma anının, idarenin incelemesinin öncesinde olması, serbest kuruluş sisteminin kabulü için, bir ölçüt değildir. Aksine; bu belgelerin idareye verilmesi, *normatif sistemin* varlığını gösteren bir ölçüttür.

5. Türk Medeni Kanunu'nun 48. maddesine göre; tüzel kişiler, yapıları gereği sahip olamayacakları cins, yaş, hısımlığa bağlı hak ve borçlar dışında, tüm hak ve borçlara sahip olabilirler. Böylelikle; tüzel kişilerin hak ehliyeti, mümkün olabildiğince gerçek kişilere yaklaştırılmıştır. Dernekler bir tüzel kişi olmaları sonucu, bunların hak ehliyetinin sınırını bu maddeye göre belirlemek gerekir.

6. Türk Medeni Kanunu'nun 48. maddesi karşısında, malvarlığı hakları arasında yer alan sükna hakkı, tüzel kişilerin nitelikleri gereği sahip olmayacağı haklardan sayılamayacağı için, tüzel kişilerin ve bu arada derneklerin hak ehliyeti kapsamı içinde yer alır.

7. Derneklerin hak ehliyetinin tek sınırı Türk Medeni Kanunu'nun 48. maddesidir. Kişilerin bir hak bakımından hak ehliyetinin bulunmamasından bahsedilebilmesi için bunun kanunla özel olarak belirlenmesi gerekir. Nitekim; bir hak için hak ehliyetine sahip olunmaması, yokluk yaptırımıyla karşılaşır. Dernekler için böyle bir özel düzenleme yoktur. Sadece; bunlara bir amacı gerçekleştirmek üzere hak süjesi olma yetkisi tanındığı gerçeğinden hareketle, bu amaçtan sapılmaması için kanunlarla kendine özgü yaptırımlara bağlanmış yasaklar vardır.

8. Geçici yönetim kurulunun, derneğin zorunlu organlarının oluşmasına kadar olan dönemde, derneğin işlerini yürütme ve temsil görevlerini yürütür. Bu açıdan; zorunlu organların oluşturulmasından önce, derneğin fiil ehliyetinin varlığının kabulü gerekir. Bu durum; derneğin organsız kalması halinde, Türk Medeni Kanunu'nun 427. maddesine göre atanan yönetim kayyımı tarafından, derneğin haklarının korunması amacıyla işlerinin yürütülmesi durumuna benzetilebilir.

9. Yönetim kurulu, *Türk Medeni Kanunu'nun 85. maddesi* gereğince; yürütme ve temsil görevini kanuna ve tüzüğe uygun olarak kullanır. Derneğin, amacına uygun faaliyette bulunmasını öngören kanun hükümleri (TMK.m.90/I, 5253 sayılı DK. m.30/I) ve derneğin amacını somut olarak ortaya koyan dernek tüzüğü açısından, yönetim kurulunun temsil yetkisinin derneğin amacına uygun olarak kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılır. Ancak; ticaret şirketleri bakımından, ticaret

sicilinde olduğu gibi, derneğin amacına aleniyet kazandıracak bir sistemin dernekler açısından söz konusu olmaması, temsil yetkisinin sınırının iyi niyetli üçüncü kişilere karşı ileri sürülememesi sonucunu doğurur. Aynı sonuç, yönetim kurulunun temsil yetkisinin tüzükte sınırlanması veya temsil yetkisinin bir kişiye verilmesi halinde de söz konusudur. Bu durumda; kıyasen iradi temsil hükümlerinin (BK.m.32 vd.) uygulanması mümkündür.

10. Derneklerin sorumluluk ehliyeti; organın, sözleşmeye dayanan ve sözleşme dışı eylemleri sebebiyle sözkonusu olabilir. Bu açıdan, derneklerin organlarının işlem ve eylem ve işlemlerinden sorumlu olma ehliyeti; borca aykırılık, haksız fiil sorumluluğu yanında, kusursuz sorumluluk ve hakkaniyet sorumluluğunu da kapsar.

11. Dernek tüzel kişiliğini kaybettiği anda hak ehliyetini ve doğal olarak fiil ehliyetini de kaybeder. Ancak; derneğin faaliyetten alıkonulması ve yönetim kurulunu kaybetmesi durumunda, dernek sadece fiil ehliyetini kaybeder. Bu süreçte, derneğin tüzel kişiliği ve bunun sonucu olarak hak ehliyeti devam eder.

12. Yeni Dernekler Kanunu'nun 15. maddesinde; madde başlığında “ tasfiye” denilmekle birlikte, hak ehliyetini kaybeden derneğin, sahipsiz kalan mallarının nereye devredileceğinin belirlendiği “özüleme” ye ilişkin kurallar da yer almaktadır. Bu itibarla; madde başlığının “ tasfiye ve özüleme” olması daha isabetli görünmektedir.

13. Türk Medeni Kanunu'nun 54. maddesi gereğince; derneğin tasfiyesi, öncelikle tüzük hükümlerine, burada hüküm bulunmaması halinde “ mirasın resmi tasfiyesine” ilişkin hükümlere göre yapılmalıdır. Ancak; dernek, borç ödemedede acze düşmüş olması sebebiyle sona ermiş ise; alacaklıların haklarının korunması için malların tasfiyesinin, tüzükte hüküm bulunması halinde bile, resmi tasfiye ile yapılması gerekir (TMK. m. 636). Dernek borç ödemededen acze düşmesi sebebiyle sona ermesine bile; alacaklılar, tüzük hükümlerine göre tasfiye sonucu, alacaklarına kavuşamama şüphesi ile derneğin resmi tasfiyesini isterlerse, tasfiye, resmi tasfiye

usulü ile gerçekleştirilir (TMK.m.633). Dernek, iflas etmesi sonucu acze düşmüş olması sebebiyle sona ermişse; malların tasfiyesi, iflas usulüne göre tasfiye ile yapılır.

KAYNAKÇA

Akıllıoğlu, Tekin: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Ankara 1995.

Akıpek, G.Jale/ **Akıntürk**, Turgut: Türk Medeni Hukuku Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, C.I, 4.Bası, Ankara 2002.

Akıntürk, Medeni Hukuk, 11.Bası, İstanbul 2005.

Aksoy, Nejat: “ Hakimin Derneklere ve Kararlarına Müdahalesi”, Adalet Dergisi 1963, C.57, S.5-8, s.

Akünel, Teoman: Türk Medeni Hukukunda Tüzel Kişiler, İstanbul 1995.

Aldabak, Ersen: Dernek Özgürlüğü, İstanbul 2002,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Altaş, Hüseyin: “ 4748 – 4771 Sayılı Yasalarla Dernekler Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler ve Mevzuata Etkisi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2002, C.VI, S.1-2, s.36.

Ansay, Tuğrul: Adi Şirket, Dernek ve Ticaret Şirketleri, Ankara 1967.

Arkan, Sabih: Ticari İşletme Hukuku, Ankara 1999.

Arsebük, Esat: Medeni Hukuku, C.I, Başlangıç Hukuku, İstanbul 1938.

Atar, Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, Konya 2002.

Atar, Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, Konya 2002.

Aydın, Ahmet Sezai: “Derneklerin Gözetimi- Denetimi” Türk İdare Dergisi 1984, C.56, S.364.

Ballar, Suat: “Medeni, Ticari ve Mali Hukuk Yönünden Dernek ve Vakıfların İktisadi İşletmeleri”, BATİDER 1990, C.XV, S.3, 105-122 (Kısaltma: Ticari İşletme).

Ballar, Suat: Türk Dernekler Hukuku, 5. Bası, Ankara 2006 (Kısaltma: Dernekler).

Başpınar, Veysel: “Yeni Türk Medeni Kanunu”, Prof.Dr. Turgut Kalpsüz’e Armağan, Ankara 2003, s. 669-690.

Berki, Şakir: Hakiki ve Hükmi Şahısların Teberrû Ehliyeti”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi 1973, C.VII, S.2, s. 269-290 (Teberrû Ehliyeti) .

Berki, Şakir: Medeni Hukuk, Umumi Esaslar, Şahıs ve Aile Hukuku, 2.Bası, Ankara 1969.

Bilge, Necip: “Hükmi Şahısların Sahip Olabilecekleri Medenî Haklar”, Adliye Ceridesi, Ankara 1942, C. XXXIII, S. 1, s.22-43.

Büyüktanır, Tahir:“ Türk Medeni Kanunu (Değişiklikler ve Yeni Düzenlemelere İlişkin Açıklamalar), ABD 2002, S.2, s. 55-109.

Dinç, Güney: İnanç Anlatım ve Örgütlenme Özgürlükleri, İzmir 2005.

Doğan, Vahit: Türk Vatandaşlık Hukuku, 5. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005.

Dural, Mustafa / **Öğüz**, Tufan : Türk Özel Hukuku Kişiler Hukuku, C.II, 6. Bası, İstanbul 2002.

Dündar, Tijen: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Dernek Kurma Özgürlüğü, İzmir 2004 (Yayınlanmamış doktora tezi).

Edis, Seyfullah: Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, 4. Basıdan tıpkı basım, Ankara, 1993.

Engin, Baki İlkay: “ Dernek Disiplin Kurul Tarafından Verilen Geçici İhraç Kararına Karşı İptal Davası Açılmayacağına Dair Yargıtay Hukuk Genel Kurulu

Kararının Düşündürdükleri”, İÜHFİM 2003, C.LXI, S.1-2, s. 277- 312 (Disiplin Kurulu).

Engin, Baki İlkay: “Yeni Medeni Kanun ve Dernekler Kanunu’nda Yapılan Değişikliklerin Türk Dernekler Hukuku’na Etkileri”, Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan, Ankara 2004, s. 333-377 (Kısaltma:Yeni Medeni Kanun).

Engin, Baki İlkay: “Yeni Medeni Kanun ve Dernekler Kanunu’nda Yapılan Değişikliklerin Türk Dernekler Hukuku’na Etkileri”, Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan, Ankara 2004, s. 333-377 (Kısaltma:Yeni Medeni Kanun).

Engin, Baki İlkay: Dernek Üyeliğinin Kazanılması ve Kaybedilmesi, İstanbul 1995.

Eren, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 8. Bası, İstanbul 2003 (Kısaltma: Borçlar Hukuku).

Eren, Fikret: “Dernek ve Sendikaya Üye Olma, Üye Olmama ve Üyelikten Ayrılma Hakkı”, AÜHFD 1974, S.1-4, s. 245-278 (Kısaltma: Üyelik).

Ertaş, Şeref/ **Koç**, Nevzat: 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, İzmir 2002.

Ertaş, Şeref/ **Petek**, Hasan: Spor Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2005.

Ertaş, Şeref: “Şahsa Sıkı Sıkıya Bağlı Haklar”, Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi 2000, S.106, s. 1-12 (Kısaltma: Şahıs).

Giritli, İsmet / **Sarmaşık**, Jale: Anayasa Hukuku, Genel Esaslar- Türk Anayasa Hukuku, 2. Bası, İstanbul 2001.

Gökalp, Şerafettin: “Yeni Dernekler Kanunu”, İzBD 2005, C.XXXI,S.1-4, s. 53-55.

Göktürk, Hüseyin Avni: Türk Medeni Hukuku, I. Kitap, Şahsın Hukuku, 2. Bası, Ankara 1945.

Gönensay, A. Samim: Medeni Hukuk,C.I, İstanbul 1936.

Gören, Zafer: Anayasa Hukuku'na Giriş, İzmir 1999.

Gören, Zafer: Anayasa Hukuku'na Giriş, İzmir 1999.

Gözler, Kemal: Anayasa Hukuku'na Giriş- Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, 2.Bası, Bursa 2002.

Gözler, Kemal: Anayasa Hukuku'na Giriş- Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, 2.Bası, Bursa 2002.

Hatemi, Hüseyin: Kişiler Hukuku Dersleri, 2. Bası, İstanbul 2001 (Kısaltma: Kişiler).

Hatemi, Hüseyin: Medeni Hukuk Tüzel Kişileri, İstanbul 1979.

Hatemi, Hüseyin: “Organın Eylemlerinden Dolayı Sorumluluk”, Sorumluluk Hukukunun Güncel Sorunları, Sorumluluk Hukukundaki Gelişmeler I. Sempozyumu, Ankara 1977, s.129-140 (Kısaltma: Sorumluluk).

Helvacı, Serap: Gerçek kişiler, İstanbul 2006.

Hür, Ali Turan: “Dernek Kurma Özgürlüğü ve 1630 sayılı Dernekler Yasası”, ABD. 1973, C.5, S.1, s. 12-21.

İnan, Ali Naim / **Ertaş** , Şeref / **Albaş**, Hakan: Türk Medenî Hukuku- Miras Hukuku, 5. Bası, Ankara 2004, s.110 vd.

İnan, Atilla: “ Dernekler Devlet ve Kamu Kurumlarınca Yardım Yapılabilmesi Koşulları”, Mali Hukuk 1988, S.15.

İnan, Atilla: “Kurumlar Vergisi Açısından Dernekler”, Mali Hukuk 1996, S.66, s. 15-22.

İşeri, Ahmet: 1630 Sayılı Dernekler Kanunu ve Dernekler Yönetmeliği, Ankara 1973.

Kabaoğlu, İbrahim Ö.: Özgürlükler Hukuku, 6. Bası, İmge Kitapevi, Ankara 2002.

Kabaoğlu, İbrahim: Dernek ve Toplantı Özgürlükleri, İnsan Hakları Yıllığı, C.14, 1992.

Karayalçın, Yaşar: Kamuya Faydalı Müesseseler (Menafi Umumiyeye Hâdim Müesseseler), Ankara 1946.

Karınca, Eray: “ Dernek Gelirleri ve Taşınmaz Mal Edinmeleri”, Mülkiyeliler Birliği dergisi 1994, C.18, S.164, s.61-65 (Derneğin Gelirleri).

Karınca, Eray: Dernek Hak ve Özgürlüğü, Yargıtay Kararları Meclis Tutanakları ve Emniyet Genel Müdürlüğü Verileri Işığında Karşılaştırmalı Dernekler Yasası, Ankara 1997.

Keleş, Mehriğül: “Sivil Toplum Örgütleri, İlişkide Olduğu Kurumlar ve Demokratikleşmeye Katkıları”, İzBD. 2004, C.LXIX, S.4, s. 44-69.

Kılıçoğlu, Ahmet: “Tüzel Kişi Manevi Tazminat İsteyebilir mi?”, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Diyarbakır 1983, S.1,s. 287-294.

Kocaoğlu Osman Selim : Dernekler ve Vakıflar Mevzuatı: Vakıf Yöneticilerinin El Kitabı, Dernekler Kanunu Yorum ve Açıklamaları, İstanbul 1998.

Kocayusufpaşahoğlu, Necip: “Azınlığın Dernek Genel Kurulunun Olağanüstü Toplantıya Çağrılmasını İsteme Hakkının Kötüye Kullanılması, Prof.Dr. Hıfzı Timur’un Anısına Armağan, İstanbul 1979, s. 348-417.

Köprülü, Bülent: Medeni Hukuk, Genel Prensipler- Kişinin Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler), 2. Bası, İstanbul 1984.

Kuru, B./ Arslan, R./ Yılmaz, E.: İcra ve İflas Hukuku, XI.bası, Ankara 1998.

Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder: Medeni Usul Hukuku, 15.Bası, Ankara 2004 (Kısaltma: Usul Hukuku).

Mantran, Robert: Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II, XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa, Çeviren: Server Tanilli, 4. Bası, İstanbul 2000.

Mantran, Robert: Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II, XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa, Çeviren: Server Tanilli, 4. Bası, İstanbul 2000.

Muşul, Timuçin: İcra ve İflas Hukuku I- İcra Hukuku, İstanbul 2001

Mumcu, Şinasi Özgür: “ Düşünce Özgürlüğü ve Onun Uzantısı Olan Hak ve Özgürlüklere İlişkin 2001 Anayasa Değişiklikleri”, Yıldızhan Yayla’ya Armağan, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2003, s. 627-637.

Nomer, Engin: Vatandaşlık Hukuku, XV.bası, Filiz Kitapevi, İstanbul 2005

Oğuzman, Kemal:“İsviçre ve Türkiye’de Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu’nda Şahsiyetin Hukuka Aykırı Tecavüze Karşı Korunması ve Özellikle Manevi Tazminat

Davası bakımından Yapılan Değişiklikler”, Prof. Dr. Halûk Tandoğan’ın Hatırasına Armağan, Ankara 1990, s.7-54.

Oğuzman, M. Kemal / Oktay, Saibe /Seliçi, Özer: Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel (Kısaltma: Kişiler), 7. Bası, İstanbul 2002.

Oğuzman, Kemal / Seliçi, Özer/ Özdemir, Saibe Oktay: Eşya Hukuku, İstanbul 2004.

Oğuzoğlu, Cahit: Medeni Hukuk I, Şahsın Hukuklu , 5. Basım Ankara 1963.

Okur, İrfan: “Medeni Hukuk Tüzel kişileri ile Ticaret Hukuku Tüzel Kişilerinin Hak Ehliyeti Yönünden Karşılaştırılması”, Yargıtay Dergisi, C. XVI, S.3, s.377-390.

Olgaç, Senai: İlmî ve Kazai İctihatlarla Türk Medeni Kanunu Şerhi, Ankara 1976.

Öncü, Özge: Tüzel Kişilerin Kazandırıcı Zamanaşımı Yolu ile Taşınmaz Edinmesi”, Prof.Dr.İrfan Baştuğ Anısına Armağan, İzmir 2005, s. 239-282.

Özbudun, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, 7.Bası, Ankara 2002.

Özdamar, Demet/Ertürk, Şükran/Türk, Ahmet/İkizler, Metin/Çağırğan, Senar/Değer, Senem: Karşılaştırmalı, Gerekçeli, İctihatlı, Uygulamalı 5253 Sayılı Yeni Dernekler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Kartal Yayınevi, Ankara 2006.

Özkan, Işıl: Türk Devletler Hususi Hukukunda Bağlama Noktası Olarak İkametgâh Mutad Mesken ve İşyeri, 2003 (Kısaltma: Bağlama Noktaları)

Özkan, Işıl: “Tüzel Kişilerin Ehliyetlerinin Gaye ile Sınırlandırılması”, Adalet Dergisi 1975, S.3-4, s. 27359-371; S.5-6, s. 616-638 (Kısaltma: Ehliyet)

Özsunay, Ergun: Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler, 4. Bası, İstanbul 1978.

Özsunay, Ergun: Türkiye’de Dernekler Hukukunun Gelişimi Bakımından Medeni Kanun’un Derneklere İlişkin Düzenlemesinin Değerlendirilmesi”, Medeni Kanun’un 50. Yılı, Ankara 1977, s. 97-115 (Kısaltma: Dernekler Hukukunun Gelişimi).

Öztañ, Bilge: Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinde Organ Kavramı ve Organın Fiillerinden Doğan Sorumluluğu, Ankara 1970.

Öztañ, Bilge: Medeni Hukukun Temel Kavramları, 16. Bası, Ankara 2005.

Öztañ, Bilge: Tüzel Kişiler (Ders Notları), Ankara 1994.

Pekcanitez, H. /**Atalay**, O./ **Özekes**, M.: İcra ve İflas Hukuku, 4949 ve 5092 sayılı Kanunlar ile İcra ve İflas Kanunu’nda yapılan değişikliklere göre, 3.Bası, Ankara 2004.

Pekcanitez, Hakan/ **Atalay**, Oğuz/ **Özekes**, Muhammed: Medeni Usul Hukuku, 2. Bası, 2001 (Kısaltma: Usul).

Poroy,Reha/**Tekinalp**, Ünal/**Çamoğlu**, Ersin: Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku, 9. Bası, 2003.

Pulaşlı, Hasan: Şirketler Hukuku, 4. Bası, Adana 2003, s.265.

Saymen, Ferit H. : Türk Medeni Hukuku Şahsın Hukuku, C. II, 2. Bası, İstanbul 1948.

Saymen, Ferit H. :Medeni Hukukumuzda Hükmi Şahıslar, İstanbul 1944.

Serim, Bülent: “Derneklere Devlet ve Kamu Kurumlarınca Yardım Yapılabilmesi Koşulları”, Mali Hukuk 1988, S. 15, s.37-44.

Serozan, Rona/ Engin, Baki İlkey: Miras Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004 (Kısaltma: Miras).

Serozan, Rona: “Manevi Tazminat isteminde Değişik Bir Yaklaşım”, Prof. Dr. Halûk Tandoğan’ın Hatırasına Armağan, Ankara 1990, s. 67-101 (Kısaltma: Manevi Tazminat).

Serozan, Rona: “Türkiye’de Dernek Ve Vakıf Kurmanın ve Yürütmenin Zorlukları”, Bülent Tanör Armağanı, İstanbul 2004, s.550-560 (Kısaltma: Dernek).

Serozan, Rona: Çocuk Hukuku, İstanbul 2000.

Serozan, Rona: Tüzel kişiler, Özellikle Dernekler ve Vakıflar, İstanbul 1994 (Kısaltma: Tüzel Kişiler).

Sungurbey, İsmet: Derneklerde Demokratik Düzen, Medeni Hukuk Eleştirileri, C.II, İstanbul 1970.

Sungurbey, İsmet: Medeni Hukukun Temel Sorunları, Adalet Yayınevi, Ankara 2003.

Şakar, Müjdat: Değişiklikler İşlenmiş Karşılaştırmalı-Notlu- Gerekçeli 1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar, Beta, İstanbul 1990.

Şakar, Müjdat: Değişiklikler İşlenmiş Karşılaştırmalı-Notlu- Gerekçeli 1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar, İstanbul 1990.

Şener, Esat: Kişinin (Şahsın Hukuku) – Dernekler ve Vakıflar, Ankara 1997.

Tandoğan, Haluk: “Türk Medeni Kanunu Ön Tasarısı’nın Tüzel Kişilere İlişkin Hükümleri Üzerinde Görüşler”, AHFD 1973, C.XXX, S. 1-4, s. 121-134.

Tanrıbilir, Feriha Bilge: “Yabancıların Dernek Kurma Özgürlüğü”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2000, S.1-2, S.38-50.

Tavmergen, İge Pınar/ **Aksakal**, Ebru Günlü: Kongre ve Toplantı Yönetimi, Ankara 2004.

Tekil, Fehiman: Anonim Şirketler Hukuku, İstanbul 1993.

Tekinalp, Gülören: “ Medeni Kanunda Tüzel Kişilerin Mirasçılığı ve Devletler Hususi Hukuku”, Medenî Kanun 50. Yıl Sempozyumu- I. Tebliğler, İstanbul 1975, s.359-371 (Kısaltma: Miras).

Tekinalp, Gülören: Türk Yabancılar Hukuku, 8. Bası, İstanbul 2003 (Yabancılar).

Tekinalp,Gülören: “Türk Hukuku’nda Ortaklıkların Vatandaşlığı”, İstanbul Üniversitesi’nin 50. Yıl Armağanı – Cumhuriyet Döneminde Hukuk, İstanbul 1975 (Kısaltma: Vatandaşlık).

Teoman, Ömer: “Derneklerde ve Anonim Ortaklıkta Genel Kurul, Yeter Sayısının Sağlanamaması Nedeniyle Toplanamamışsa, İkinci Toplantı İçin Yeniden Çağrı Merasimine Uymak Zorunlumudur”, Yasa Hukuk Dergisi 1978, C.2, S.3,s. 352-357.

Tezcan, Durmuş/ **Erdem**, Mustafa Ruhan/ **Sancaklar**, Oğuz: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, 2.Bası, Ankara 2004.

Tikveş, Özkan: Atatürk Devrimi ve Türk Hukuku, İzmir 1975

Tikveş, Özkan: Atatürk Devrimi ve Türk Hukuku, İzmir 1975.

Uyar, Talih: Türk Medenî Kanunu, Gerekçeli- İçtihatlı, Kişiler Hukuku (MK.8-117), C. II, Ankara 2002.

Üçok, Coşkun/ **Mumcu** , Ahmet: Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1976.

Üçok, Coşkun/ **Mumcu** , Ahmet: Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1976.

Velidedeoğlu, Hıfzı V. / **Ataay**, Aytekin M.: Türk Cemiyetler Hukuku, İstanbul 1956.

Yavuzyiğit, Musa Hikmet: “ Dernekler ve Demokrasi”, Prof.Dr. Latif Çakıcı’ya Armağan, AÜSBFD 2003, C.50, S. 1-2.

Yavuzyiğit, Musa Hikmet: “ Derneklerin Demokratik Toplumsal Yapıya Katkısı”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi 1998, S.210-212, s. 62-69.

Yıldız, Burçak: Şirketlerin Ehliyetine İlişkin Olarak Özellik Arz Eden Bazı Hukuki İşlem ve Sözleşmeler”, ABD. 2006, C.64, S.2, s. 55-86.

Yongalık, Aynur: “ Türk Medeni Kanunu’nda Dernek- Adi Şirket İlişkisi” Prof.Dr. Turgut Kalpsüz’e Armağan, Ankara 2003, s. 283-298.

Yücekök, Ahmet N. : Türkiye’de Dernek Gelişimleri, Ankara 1972.

Zevkliler, Aydın/ **Acabey**, Beşir/ **Gökyayla**, Emre: Medeni Hukuk Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, 6. Bası, Ankara 2000.

Zevkliler, Aydın/ **Havutçu**, Ayşe: Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk (Temel Bilgiler), 5. Bası, Ankara 2005.

www.tdk.org.tr, Erişim tarihi: 04.02.2005.

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle05.pdf>

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf>